

Ελληνική
Ψυχολογική Εταιρεία
Κλάδος Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Τμήμα Εκπαιδευτικής
& Κοινωνικής Πολιτικής

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

με Διεθνή Συμμετοχή

Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Βιβλίο περιλήψεων
Book of abstracts

Επιμέλεια Βιβλίου Περιλήψεων:
Αθηνά Δανηλίδου
Γεωργία Διαμαντοπούλου
Φωτεινή Μπονώτη
Μαρία Πλατσίδου
Αργυρώ Χρυσάφη

Σημείωμα επιμελητών:

Η οργάνωση του υλικού που συμπεριλαμβάνεται στην έκδοση αυτή βασίστηκε στη δομή του Προγράμματος του Συνεδρίου. Τα κείμενα των περιλήψεων δημοσιεύονται στη μορφή στην οποία υποβλήθηκαν και για το περιεχόμενό τους είναι υπεύθυνοι οι συγγραφείς των εργασιών.

Χορηγός Βιβλίου Περιλήψεων: Εκδόσεις Παπαζήση

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

with International Participation

May 10-13, 2018, Thessaloniki, Greece

Aristotle University Research Dissemination Center (KEDEA)

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Hellenic Psychological Society
Division of
Developmental Psychology

University of Macedonia
Department of
Educational & Social Policy

Καλωσορίσατε!

Αγαπητές και αγαπητοί συνάδελφοι και συνεργάτες, φοιτήτριες και φοιτητές,
φίλες και φίλοι,

μεχαρά σας καλωσορίζουμε στις εργασίες του 6ου Πανελληνίου Συνεδρίου Αναπτυξιακής Ψυχολογίας με διεθνή συμμετοχή, με τίτλο «Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!». Το συνέδριο διοργανώνεται από το Τμήμα Εκπαιδευτικής και Κοινωνικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και τον Κλάδο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας.

Μετά από πέντε επιτυχή πανελλήνια συνέδρια, στο 6^ο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας επιχειρήσαμε ένα άνοιγμα στη διεθνή κοινότητα και προσκαλέσαμε και ξένους επιστήμονες να συμμετάσχουν και να παρουσιάσουν την δουλειά τους. Ένας σημαντικός αριθμός επιστημόνων από την αλλοδαπή έχει ανταποκριθεί, υποβάλλοντας συμπόσια, προφορικές και αναρτημένες ανακοινώσεις που θα παρουσιαστούν στα αγγλικά. Πιστεύουμε ότι η διεθνής συμμετοχή θα εμπλουτίσει επιστημονικά το Συνεδριό μας.

Οι επιστημονικές εργασίες που θα παρακολουθήσουμε αφορούν σε διάφορες διαστάσεις από την ατομική, τη σχολική, την κοινωνική και την επαγγελματική ζωή του δια βίου αναπτυσσόμενου ατόμου. Θα έχουμε την ευκαιρία να ακούσουμε και να διατυπώσουμε επιστημονικές απόψεις για την τυπική ανάπτυξη και την ανάπτυξη ατόμων με ειδικές ανάγκες ή/και αναπηρία, να παρακολουθήσουμε τις σύγχρονες εξελίξεις στο χώρο της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, να αναζητήσουμε επιστημονικές συνεργασίες, να εμπνευστούμε από νέες προκλήσεις. Ως μια κοινωνική προσφορά του συνεδρίου μας, προς την τοπική κοινότητα, την Κυριακή 13 Μαΐου 2018, όλες οι συνεδρίες θα είναι ανοικτές σε γονείς και άλλους ενδιαφερόμενους.

Σε μια από τις κρίσιμότερες εποχές στη σύγχρονη ιστορία της χώρας μας, όπου όλα γύρω μας φαίνονται ρευστά, ασταθή κι απαισιόδοξα, ελπίζουμε ότι το επιστημονικό πρόγραμμα του Συνεδρίου θα αναδείξει την ικανότητα της ανθρώπινης φύσης να αντέχει, να προσαρμόζεται, να εξελίσσεται, να δημιουργεί και, ενίοτε, να μεγαλουργεί!

Εκ μέρους της Οργανωτικής Επιτροπής,
η Πρόεδρος του Συνεδρίου

Μαρία Πλατσίδου
Καθηγήτρια

Welcome!

Dear colleagues,

We welcome you to Thessaloniki for the 6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology which is taking place from May 10 to 13, 2018. This conference is organized biennially by the Hellenic Psychological Society (Division of Developmental Psychology) in collaboration with a local University Department each time; this time, co-organizer is the Department of Educational and Social Policy of the University of Macedonia, Greece.

After having organized 5 successful national conferences, the present one initiates an opening to international participation. With both Greek and English being the official languages of the conference, a significant number of Greek and foreign researchers, practitioners and experts in the field of developmental psychology has been attracted.

We are proud to present an interesting and stimulating scientific programme which aims to promote excellence in developmental psychology research, education and application on related fields, such as school, healthcare, work, etc. Participants will have the opportunity to attend oral and poster sessions and symposia related to the individual, social, mental, physical, professional aspects of human development. Also, issues related to the development of people with disabilities and special educational needs will be addressed. Our goal is to engage participants in a creative dialogue on the fields of Developmental Psychology, to empower communication and promote scientific partnerships.

On behalf of the Organizing Committee,

Maria Platsidou
Chair

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος: Μαρία Πλατσίδου

Μέλη:

Βασιλική Γιαννούλη

Παναγιώτα Μεταλλίδου

Αθηνά Σιπητάνου

Αθηνά Δανηλίδου

Φωτεινή Μπονώτη

Χριστίνα Συριοπούλου

Γεωργία Διαμαντοπούλου

Ιωάννα Παπαβασιλείου

Αργυρώ Χρυσάφη

Λευκοθέα Καρτασίδου

Χαρίκλεια Πρώιου

Επιστημονική Επιτροπή

Πρόεδρος: Ανδρέας Δημητρίου, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*

Μέλη:

Ιωάννης Αγαλιώτης, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Αναστασία Αλευριάδου, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*

Ελένη Ανδρέου, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Παναγιώτα Βορριά, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Ευαγγελία Γαλανάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Στέλιος Γεωργίου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Ειρήνη Δερμιτζάκη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ειρήνη-Άννα Διακίδου, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Σμαράγδα Καζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Ευθύμιος Κάκουρος, *T.E.I. Αθηνών*

Δήμητρα Κατή, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Θεανώ Κοκκινάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Κωνσταντίνος Κόκκινος, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Αικατερίνη Κορνηλάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Νίκος Μακρής, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Ελένη Μιχαηλίδη-Παπαδάκη, *Πανεπιστήμιο Κρήτης*

Πλουσία Μισαηλίδη, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ζωή Μπαμπλέκου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Ηλίας Μπεζεβέγκης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Σταυρούλα Σαμαρτζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Γρηγόρης Σίμος, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Γιώργος Σπανούδης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Σπυρίδων Τάνταρος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Χαράλαμπος Τσορμπατζούδης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Αναστασία Ψάλτη, *ΑΤΕΙ Θεσσαλονίκης*

Κριτές εργασιών (εκτός της Επιστημονικής Επιτροπής)

Ελευθερία Γωνίδα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Κλεοπάτρα Διακογιώργη, *Πανεπιστήμιο Πατρών*
Αγγελική Λεονταρή, *Ομότιμη Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Δέσποινα Μωραΐτου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Ζαΐρα Παπαληγούρα, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Δημήτρης Πνευματικός, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας*
Ασημίνα Ράλλη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
Παναγιώτα Σταυρούση, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*
Ευθυμία Συγκολλίτου, *Ομότιμη Καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*
Μαρία Τζουριάδου, *Ομότιμη Καθηγήτρια, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Επιτροπή Αξιολόγησης Αναρτημένων Εργασιών

1. Ανδρέας Δημητρίου, *Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*,
Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής
2. Σμαράγδα Καζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*
3. Βασιλική Γιαννούλη, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Ευχαριστούμε θερμά όλους τους συναδέλφους για την πολύτιμη συμβολή τους στην κρίση και αξιολόγηση των εργασιών που υποβλήθηκαν στο συνέδριο!

Organizing Committee

Chair: Maria Platsidou

Members:

Fotini Bonoti

Argyro Chrysafti

Athina Daniilidou

Georgia Diamantopoulou

Vasiliki Giannouli

Lefkothea Kartasidou

Panagiota Metallidou

Ioanna Papavassiliou

Hariklia Proios

Athina Sipitanou

Christine Syriopoulou

Scientific Committee

Chair: Andreas Demetriou, *University of Nicosia, Cyprus*

Members:

Ioannis Agaliotis, *University of Macedonia*

Anastasia Alevriadou, *University of Western Macedonia*

Eleni Andreou, *University of Thessaly*

Panayiota Vorria, *Aristotle University of Thessaloniki*

Evaggelia Galanaki, *National and Kapodistrian University of Athens*

Stelios Georgiou, *University of Cyprus*

Irini Dermitzaki, *University of Thessaly*

Irene - Anna Diakidou, *University of Cyprus*

Smaragda Kazi, *Panteion University*

Efthymios Kakourous, *TEI of Athens*

Dimitra Kati, *National and Kapodistrian University of Athens*

Theano Kokkinaki, *University of Crete*

Constantinos Kokkinos, *Democritus University of Thrace*

Aikaterini Kornilaki, *University of Crete*

Nikos Makris, *Democritus University of Thrace*

Eleni Papadakis Michailidis, *University of Crete*

Plousia Misailidi, *University of Ioannina*

Frosso Motti-Stefanidi, *National and Kapodistrian University of Athens*

Zoe Bablekou, *Aristotle University of Thessaloniki*

Elias Bezevegis, *National and Kapodistrian University of Athens*

Konstantinos Petrogiannis, *Hellenic Open University*

Stavroula Samartzi, *Panteion University*

Grigorios Simos, *University of Macedonia*

George Spanoudis, *University of Cyprus*

Spyridon Tantaros, *National and Kapodistrian University of Athens*

Tsorbatzoudis Charalampos, *Aristotle University of Thessaloniki*

Anastasia Psalti, *ATEI Thessaloniki*

Reviewers (not included in the Scientific Committee)

Eleftheria Gonida, *Aristotle University of Thessaloniki*
Cleopatra Diakogiorgi, *University of Patras*
Aggeliki Leontari, *Professor Emeritus, University of Thessaly*
Despina Moraitou, *Aristotle University of Thessaloniki*
Zaira Papaligoura, *Aristotle University of Thessaloniki*
Dimitris Pnevmatikos, *University of Western Macedonia*
Asimina Ralli, *National and Kapodistrian University of Athens*
Panayiota Stavrousi, *University of Thessaly*
Efthimia Syngollitou, *Professor Emeritus, Aristotle University of Thessaloniki*
Maria Tzouriadou, *Professor Emeritus, Aristotle University of Thessaloniki*

Posters' Evaluation Committee

1. Andreas Demetriou, *University of Nicosia*
Chair of the Scientific Committee
2. Smaragda Kazi, *Panteion University*
3. Vasiliki Giannouli, *University of Macedonia*

We would like to express our thanks to the aforementioned colleagues for giving their valuable time to review the abstracts submitted to the conference!

Elena Grigorenko
Yale Medical School, USA

Konstantinos V. Petrides
University College London, UK

Michael L. Wehmeyer
The University of Kansas, USA

Σοφία-Ελευθερία Γωνίδα
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ζαΐρα Παπαληγούρα
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Δημήτρης Πνευματικός
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Προσκεκλημένο συμπόσιο 1 / Invited Symposium 1

Μαθητές με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες και εκπαιδευτικοί σκέφτονται και πράττουν ...μαθηματικά

Οργανωτής: Ιωάννης Αγαλιώτης, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 2 / Invited Symposium 2

Εφηβεία και αναδυόμενη ενηλικίωση

Οργανωτής: Σπυρίδων Τάνταρος, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 3 / Invited Symposium 3

Συναισθηματικές διαστάσεις της ανάπτυξης

Οργανωτές: Πλουσία Μισαηλίδη, *Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*
Φωτεινή Μπονώτη, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 4 / Invited Symposium 4

Interrelations of language and cognitive development in pre- and school age children

Organizer: George Spanoudis, *University of Cyprus*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 5 / Invited Symposium 5

**The Short Form of the Greek Big Five Questionnaire for Children (GBFQ-C-SF):
Adaptation and applications in Greek samples**

Organizer: Constantinos M. Kokkinos, *Democritus University of Thrace*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 6 / Invited Symposium 6

**Διομαδικές σχέσεις στην παιδική ηλικία: Η οπτική της Γενετικής Κοινωνικής
Ψυχολογίας**

Οργανωτής: Χάρης Ψάλτης, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 7 / Invited Symposium 7

**Η θεωρία του Δημητρίου για την αρχιτεκτονική του νου: Βασικές αρχές και
εμπειρικά δεδομένα**

Οργανωτής: Νίκος Μακρής, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 8 / Invited Symposium 8**Cognitive abilities in children with special educational needs and/or disabilities**

Organizer: Anastasia Alevriadou, *University of Western Macedonia*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 9 / Invited Symposium 9**Μετάβαση στην ενηλικίωση στην Ελλάδα**

Οργανωτής: Ευαγγελία Γαλανάκη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 10 / Invited Symposium 10**Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος από την πρώιμη ανίχνευση μέχρι την ενηλικίωση**

Οργανωτής: Νίκος Ζηλίκης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 11 / Invited Symposium 11**Περνώντας από την υγιή στη γνωστικά παθολογική γήρανση: Διαφορές συμπεριφορικών και νευροφυσιολογικών μετρήσεων της νόησης σε ηλικιωμένους υψηλής και χαμηλής γνωστικής λειτουργικότητας**

Οργανωτής: Δέσποινα Μωραΐτου, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 12 / Invited Symposium 12**Η συμβολή της χριστιανικής αγωγής στην ανάπτυξη του παιδιού και του έφηβου**

Οργανωτής: Ηρακλής Ρεράκης, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Προσκεκλημένο συμπόσιο 13 / Invited Symposium 13**Εφαρμοσμένη Αναπτυξιακή Ψυχολογία**

Οργανωτής: Σμαράγδα Καζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο*

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

με Διεθνή Συμμετοχή

Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Πέμπτη 10 Μαΐου 2018
Thursday, May 10, 2018

12:15-15:00

**Εργαστήριο 1
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι****Εφαρμογή συστημικών υπηρεσιών ψυχικής υγείας σε όλες τις βαθμίδες του σχολείου**Οργανωτής: **Achilles N. Bardos***University of Northern Colorado, USA*

Αναγνωρίζοντας τη σχέση μεταξύ ψυχικής υγείας και ακαδημαϊκής επίδοσης και την ανάγκη αντιμετώπισης των ακαδημαϊκών αι συμπεριφορικών αναγκών των μαθητών πολλά σχολεία στις ΗΠΑ έχουν αναπτύξει επιτυχώς ολοκληρωμένα μοντέλα χορήγησης υπηρεσιών ψυχικής υγείας που αναφέρονται ως «Σύστημα πολλαπλών βαθμίδων υποστήριξης» (Multi-Tier Systems of Support ή MTSS). Αυτά τα μοντέλα αναγνωρίζουν την ανάγκη και απαιτούν τη συσσώρευση δεδομένων για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων ξεκινώντας από (α) την προώθηση της ιδέας στο διοικητικό και διδακτικό προσωπικό, (β) διερεύνηση των αναγκών του προσωπικού μέσω ερωτηματολογίων αξιολόγησης αναγκών, (δ) αναγνώριση συναισθηματικών αναγκών των μαθητών και (ε) δημιουργία σχολικών ομάδων για τη μετάφραση των δεδομένων συμπεριφορικής εξέτασης (Universal screening of Behavior) σε παρεμβατικές προσπάθειες, είτε συστημικές, είτε σε μικρές ομάδες η εξατομικευμένες. Θα παρουσιάσουμε τα διάφορα βήματα και τις προκλήσεις που θα αντιμετωπίσουν σαν ομάδα ο ψυχολόγος, ο σχολικός σύμβουλος η ο διευθυντής ενός σχολείου για την εφαρμογή ενός παρομοίου προγράμματος ξεκινώντας από την συλλογή δεδομένων (behavior screening), την ανάλυση δεδομένων, και το εντοπισμό μαθητών με πιθανές ανάγκες υποστήριξης καθώς επίσης πως σχεδιάζεται και πως παρακολουθείται μια παρέμβαση. Θα παρουσιάσουμε μερικές συστημικές παρεμβάσεις και τεχνολογίες/λογισμικά προγράμματα που διευκολύνουν αυτές τις διαδικασίες. Για παράδειγμα, θα παρουσιάσουμε ένα web-based εργαλείο, το Σύστημα Αξιολόγησης και Παρακολούθησης Παρεμβάσεων Συμπεριφοράς -BIMAS (McDougal, Bardos & Meier, 2011). Θα παρουσιάσουμε αναλυτικά και με παραδείγματα από μεγάλα σχολεία στις ΗΠΑ την εφαρμογή του σε όλα τα στάδια του μοντέλου ψυχικής υγείας «Συστήματος πολλαπλών βαθμίδων υποστήριξης». Οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία και την πρόσβαση στο λογισμικό για την εφαρμογή του στα σχολεία για την επόμενη σχολική χρονιά.

13:00-15:00

Εργαστήριο 2**ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ****Η ζωγραφιά ως μέσο επικοινωνίας ανάμεσα στο παιδί και τον ειδικό: Οι δεξιότητες του αποτελεσματικού ακροατή**Οργανωτής: **Καίτη Καραγιάννη***ΣΥΝΕΙΔΕΝΑΙ - Κέντρο θεραπείας και εξέλιξης ατόμου και οικογένειας*

Η ζωγραφική αποτελεί βασικό μέσο επικοινωνίας στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Συχνά το παιδί χαρίζει μια ζωγραφιά στον επαγγελματία που δουλεύει μαζί του σε εκπαιδευτικό, διαγνωστικό ή θεραπευτικό επίπεδο. Το εργαστήριο αυτό αποσκοπεί (α) στην αναγνώριση των συνηθέστερων εμποδίων που δημιουργούμε στην επαφή μας με το παιδί όταν μας φέρνει μια ζωγραφιά και (β) στην ανάδειξη των επικοινωνιακών τεχνικών που ενισχύουν τη σχέση μας με το παιδί. Συνδυάζοντας θεωρίες αναπτυξιακής ψυχολογίας, συμβουλευτικής και εικαστικής ψυχοθεραπείας, οι συμμετέχοντες θα έχουν τη δυνατότητα μέσα από σενάρια και παιχνίδια ρόλων να ενδυναμώσουν τις δεξιότητες για αποτελεσματική επικοινωνία με το παιδί στην παρουσίαση μιας ζωγραφιάς. Όσοι συμμετέχοντες επιθυμούν, μπορούν να φέρουν παιδικές ζωγραφιές από το προσωπικό τους αρχείο προς επεξεργασία

Εργαστήριο 3**ΦΟΥΑΓΙΕ****Σχολική διαμεσολάβηση: πρόληψη της σχολικής βίας με ειρηνικές πρακτικές επίλυσης των συγκρούσεων**Οργανωτές: **Σοφία Χατζηνικολάου¹ & Νικολέτα Ηλιάδου²**¹Σχολική Σύμβουλος Π.Ε., ²Παιδαγωγός

Πρόκειται για ένα βιωματικό εργαστήριο στο οποίο θα παρουσιαστεί ο σχεδιασμός και η γενική εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορά στην πρόληψη και την αντιμετώπιση της σχολικής βίας με τη Σχολική Διαμεσολάβηση. Ειδικότερα, θα παρουσιαστεί το πρόγραμμα της «Σχολικής Διαμεσολάβησης» (Πρωτόκολλο Ειρηνικής Επίλυσης Διαφορών) το οποίο εφαρμόσαμε στα Δημοτικά Σχολεία της 2^{ης} Περιφέρειας Καβάλας σε μαθητές των Ε' και ΣΤ' τάξεων. Συγκεκριμένα, θα αναλυθούν βιωματικά οι φάσεις για την πραγματοποίηση του προγράμματος της «Σχολικής Διαμεσολάβησης» για την αντιμετώπιση (δηλαδή, την πρόληψη, τη διαχείριση και την επίλυση) συγκρουσιακών καταστάσεων στο πλαίσιο του σχολείου. Θα παρουσιαστούν, επίσης, ευρήματα για την αποτελεσματικότητα του προγράμματος και θα συγκριθούν με την κατάσταση που επικρατούσε στα σχολεία πριν την εφαρμογή του.

Το πρόγραμμα του Βιωματικού Εργαστηρίου θα περιλαμβάνει τα εξής μέρη: (1) Εισαγωγή: Τι είναι η Σχολική Διαμεσολάβηση; (2) Σχολική βία: Οριοθέτηση, μορφές, πρακτικές αντιμετώπισης. (3) Έκφραση, αναγνώριση και διαχείριση συναισθημάτων σχετικά με τη σχολική βία. Δεξιότητες επικοινωνίας και χαρακτηριστικά του Διαμεσολαβητή. (4) Η διαδικασία της διαμεσολάβησης.

15:00-16:00

Symposium 1 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III

Transition to work life of higher education students with disability: Support systems and services in adult education

Organizer/Chair: **Lefkothea Kartasidou**, *University of Macedonia*

Discussant: **Doxa Papakonstantinou**, *University of Macedonia*

The aim of this symposium is to present the outputs and outcomes of Trans2Work project that relate to entire support system, and they include qualitative analysis of initial state and a set of documents developed for improvement of current practices. The project takes into account three key components that are essential for the development of the transition process:

(a) Higher Education based learning includes:

- career awareness, exploration, and counseling
- the opportunity to complete a career major
- organizing internships in order to help SwD to gain work experience in their field of study
- identification of specific knowledge and skills that would make SwD more employable and enabling them to acquire them on the course of studies
- transition planning to facilitate entry into additional training

(b) Work-based learning includes:

- work experience, coordinated with the school-based learning component and relevant to the student's career major
- workplace mentoring by an individual who
- instruction in general workplace competencies
- experience in and understanding of all aspects of the industry

(c) Connecting Higher Education with Work must include:

- matching students with work-based learning opportunities of employers
- school site mentors for each student who serve as liaison between the student and employers, schools, educators, parents and other community partners
- technical assistance to employers and others in designing school-based learning components, work-based learning components, and counseling and case man-

agement services

- technical assistance to employers and other parties in training teachers, workplace mentors, school site mentors, and counselors

1. Introducing the project transition to work life of higher education students with disability

Merima Zukić, Lejla Kafedžić, Lejla Hodžić, Snježana Šušnjara & Sandra Bjelan-Guska
University of Sarajevo, Bosnia & Herzegovina

When talking about one's right to education and employment, question of transition from one context to another imposes inevitably. For persons with disabilities, this transition is often challenging and demands specific institutional support. "Transition for Higher education students with disabilities in Serbia, Bosnia and Herzegovina and Montenegro" (Trans2Work) project is focused on improvement of the transition process of students with disabilities from education to the labour market. Realization of the mentioned project goal is enabled through strengthening of capacities of existing structures and improvement of services intended for students with disability. Equitable education requires that all are engaged in the process and are given equal consideration. Persons with disabilities need to get the opportunities, facilities and programs appropriate to their specific needs and requirements. Nevertheless, the learning programs undertaken and their outcomes are of a corresponding value and use to all individuals. T2W project is providing the way of how support systems and services in adult education for students with disabilities can be improved.

2. Support systems and services: defining the framework

Snježana Šušnjara, Lejla Hodžić, Sandra Bjelan-Guska, Merima Zukić, Lejla Kafedžić & Pavle Milenković
University of Sarajevo, Bosnia & Herzegovina

The aim of this paper is presenting the results of project activities that relate to entire support system, and they include qualitative analysis of initial state and a set of documents developed for improvement of current practices. Namely, these are the documents whose implementation ensures support of students with disabilities by higher education institution, i.e. academic staff, mentors in career counseling offices/centers and employers. Documents that are the result of WP3 work package are Policy plan, Transitional curriculum and Guidelines for employers. Support system of this design implies inclusion of all relevant members in the students with disabilities' transition process from education to labour market, from students through universities to employers. The results of mentioned project package activities offer concrete guidelines for universities to provide more support to students with disabilities in order to prepare them for challenges brought by job seeking process, as well as connecting with the employers in order to make students more competitive

in the labour market, and the employers more sensible to the fact that persons with disabilities can differently communicate and differently approach the execution of work tasks compared to the other employees.

3. Comparative analysis: the role of career centers in the transition process of students with disabilities from universities to labour market

Nenad Marković, Ranka Perućica, Biljana Sladoje-Bošnjak & Jasmina Klemenović
University of Sarajevo, Bosnia & Herzegovina

In this research study, a comparative analysis of the support system of the universities in the Western Balkans (a partner on the Trans2Work project) was undertaken in relation to undertaking activities aimed at students with disabilities. The main goal of support systems is to facilitate access to education by ensuring the conditions for respecting the rights and fulfilling the obligations of students with disabilities necessary for their successful participation in the teaching process at higher education institutions and the transition to the labor market. There is a wide variety of practices at universities in the country and in the region regarding the existence of adequate infrastructure and human resources that, through different support systems, deal with the transition process of students with disabilities towards the labor market. Different roles of support systems are compared: identification of students with disabilities, analysis of the needs of employers and students with disabilities, different education, counseling, increasing awareness of employment of students with disabilities and others. The comparative analysis identified the best practices that through benchmarking methods can be downloaded and implemented at various higher education institutions in line with existing specifics.

4. Online learning as support system for students with disability

Biljana Sladoje-Bošnjak, Ranka Perućica & Nenad Marković
University of Sarajevo, Bosnia & Herzegovina

People with disability (PwD) face a wide range of barriers, including access to information. Information and Communication Technologies (ICT) can be a powerful tool in supporting education and inclusion for PwD. Through the learning technologies (ICT) an educational system was transformed because these technologies are available and accessible, especially for PwD. In this paper, we will cover assistive technologies, with a special focus on accessible e-learning systems. One of them is the ATutor software for creating educational content as well as the overall management of the educational process, which the scientists at the Adaptive Technology Resource Center at the University of Toronto, Canada, created. ATutor was created by making everything according to accessibility criteria for PwD. In this way, PwD can be educated by attending courses in electronic form, and courses are created according to international standards for accessibility of attending a course. The interface of the

ATutor program was translated into Serbian, a detailed manual in Serbian was written. The application of such free software can significantly improve the education of PwD, especially bearing in mind that a large number of PwD are deprived of education, because they are not adapted for higher, high and often high school education. Initiatives that would allow the use of such free software in regular education as well as in adult education could have significant economic and social results because the majority of the members are adult learners.

15:30-17:00

Θεματική συνεδρία 1 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι

Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις στην εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία
Πρόεδρος: **Μαρία Τζουριάδου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκη*

1. Η πολιτισμική-ιστορική θεωρία του Vygotsky και ο ρόλος της στην αναπηρία και στην ειδική εκπαίδευση

Μαρία Τζουριάδου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο Vygotsky έγινε γνωστός στη δύση μέσα από τα μάτια των μαθητών και των θαυμαστών του. Αυτός μπορεί να είναι και ένας από τους λόγους που παρερμηνεύτηκε, καθώς δεν υπήρχε πρόσβαση στο πρωτογενές υλικό του Vygotsky ιδιαίτερα της σοβιετικής περιόδου. Η θεωρία του, που επέφερε σημαντικές αλλαγές στις επιστήμες της αγωγής, διείσδυσε στην αγγλοσαξονική σκέψη από τον Cole ως κοινωνικο-πολιτισμική θεωρία σε αντιδιαστολή με την πιαζετική γνωστική θεώρηση. Τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μέσα από πρωτογενές υλικό, να ερμηνευτεί σε διαφορετικό πλαίσιο η θεωρία του σχετικά με την τυπική και την «άτυπη» ανάπτυξη. Όπως υποστηρίζει η Yasnitsky, δύο είναι οι κυρίαρχες γραμμές που διέτρεξαν τη ζωή, την καριέρα και τα κείμενά του. Η μια γραμμή, είναι αυτή της γλώσσας της λογοτεχνίας που δημιουργήθηκε από την αγάπη του για τις «λέξεις». Ο Vygotsky θεώρησε ότι η λέξη, ο ανθρώπινος λόγος και η γλώσσα αποτελούν την υψηλότερη εκδήλωση της διαλεκτικής ενότητας ανθρώπινου νου και των επιτευγμάτων του, που αποτέλεσε επίκεντρο της φιλοσοφίας του. Η δεύτερη γραμμή που διαμορφώθηκε από το ενδιαφέρον και την ενασχόλησή με ανάπηρα παιδιά, αφορά τη ντεφεκτολογία (ψυχοπαθολογία) ή αλλιώς την «Παιδαγωγική» και επηρεάστηκε από την αγάπη του για την ελευθερία απέναντι στην κοινωνική αδικία και την ελευθερία της σκέψης. Ο Vygotsky αποκήρυξε την παράδοση της οργανικότητας που υποστηριζόταν μέχρι τότε και υποστήριξε ότι αυτό το οποίο αντιλαμβανόμαστε ως σύμπτωμα βλάβης αποτελεί εκδήλωση της διαδικασίας αντιστάθμισης. Υποστήριξε ότι παιδιά που ζουν σε συνθήκες ανεπάρκει-

ας παλινδρομούν σε αρχαιότερες μορφές σκέψης προκειμένου να αντισταθμίσουν τις ανεπαρκείς λειτουργίες τους. Για να μπορέσουν να βελτιωθούν θα πρέπει να οδηγηθούν σε υψηλότερες μορφές νοητικών διεργασιών κι αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την επικοινωνία και το λόγο.

2. Δεξιότητες ανεξάρτητης διαβίωσης και άτομα με νοητική αναπηρία (ΝΑ) και άτομα με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές (ΔΑΔ): Απόψεις εκπαιδευτικού προσωπικού και γονέων

Ιωάννα Δημητριάδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η μελέτη της ανεξάρτητης διαβίωσης των ατόμων με αναπηρία βρίσκεται τις τελευταίες δεκαετίες στο επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος. Η συνειδητοποίηση ότι τα παιδιά με αναπηρία εξελίσσονται σε εφήβους και ενήλικες με αναπηρία έχει οδηγήσει στη θέαση της αναπηρίας υπό το πρίσμα της ενήλικης ζωής. Το άτομο με αναπηρία γίνεται ο πυρήνας και το συνδεδεμένο στοιχείο ανάμεσα στο οικολογικό και το ψυχοπαιδαγωγικό μοντέλο της συμπεριληπτικής φιλοσοφίας παρούσα εργασία αποτελεί μια μελέτη των απόψεων των γονέων και του εκπαιδευτικού προσωπικού ατόμων με ΔΑΔ για την Ανεξάρτητη Διαβίωση των τελευταίων. Κατόπιν της συμπλήρωσης ενός αυτοσχέδιου ερωτηματολογίου από 25 άτομα εκπαιδευτικό προσωπικό και 25 γονείς ατόμων με ΔΑΔ προέκυψαν θέματα, παράγοντες, περιορισμοί και δεξιότητες που σχετίζονται με την Ανεξάρτητη Διαβίωση των ατόμων με ΔΑΔ. Οι δεξιότητες που θα έπρεπε να έχουν τα άτομα με ΔΑΔ προκειμένου να ζήσουν μόνα τους αναδεικνύονται ιδιαίτερα, βιβλιογραφικά και ερευνητικά.

3. Η μεταβίβαση της γνώσης σε άτομα με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΑΜΕΑ)

Δημήτρης Γουδήρας

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εισήγηση αυτή στηρίζεται σε δυο βασικές θεωρητικές παραδοχές, μια γενική και μια εξειδικευμένη: Σύμφωνα με τη γενική παραδοχή η γνώση θεωρείται ως το πρωταρχικό και πιο σημαντικό μέσο διαχείρισης των πραγμάτων και των ανθρώπων, αρκεί να ανταποκρίνεται σε ορισμένες προσδοκίες και ανάγκες (Thomas A. Stewart). Η δεύτερη παραδοχή στηρίζεται στη θέση του Lev Vygotsky ότι ο,τιδήποτε μαθαίνουν τα άτομα τυπικής ανάπτυξης ανεπαίσθητα και χωρίς ενεργό ή σκόπιμη συμμετοχή, για να μάθουν το ίδιο τα άτομα με αναπηρίες, ιδιαίτερα τα άτομα με ψυχικές αναπηρίες, χρειάζονται συστηματική και επίμονη άσκηση. Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζονται θεωρητικά και εμπειρικά δεδομένα που αφορούν στη μεταβίβαση ή μεταφορά της γνώσης (transfer of knowledge) από έναν έμπειρο ενήλικο (εκπαιδευτικό ή εκπαιδευτή) σε ένα μη έμπειρο άτομο (μαθητή, φοιτητή, εκπαιδευόμενο) με βάση ένα συγκεκριμένο μοντέλο, αυτό της καθοδηγούμενης μεταβίβασης της γνώσης (mentoring),

στα πλαίσια της πρακτικής άσκησης φοιτητών μελλοντικών εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης. Η εφαρμογή του προγράμματος αυτού είχε διπλό στόχο, αφενός την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευόμενων φοιτητών και αφετέρου, παράλληλα, την εξατομικευμένη υποστήριξη των μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στην πορεία της ατομικής τους ανάπτυξης. Η μακρόχρονη εφαρμογή του μοντέλου αυτού έφερε σημαντικά θετικά αποτελέσματα όσον αφορά την επίτευξη αυτών των στόχων, ιδιαίτερα την απόκτηση γνώσεων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων στα άτομα που απευθυνόταν.

4. Επαγγελματική κατάρτιση των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού ατόμων με αναπηρία και οι στάσεις τους προς την αναπηρία: Μια πιλοτική ερευνα

Αλεξάνδρα Βαλτζίδου

Pinewood American International School of Thessaloniki

Στην Ελλάδα, ο επαγγελματικός προσανατολισμός ατόμων με αναπηρία είτε δεν πραγματοποιείται, είτε πραγματοποιείται λανθασμένα. Οι σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού, που είναι υπεύθυνοι για την ποιότητα της συμβουλευτικής διαδικασίας, επηρεάζονται από τις αρνητικές κοινωνικές στάσεις και προκαταλήψεις προς την αναπηρία, και της ελλειμματικής εξειδίκευσης που έχουν. Η παρούσα ομιλία θα παρουσιάσει τα αποτελέσματα μιας πιλοτικής μελέτης που είχε ως σκοπό την εκτίμηση των στάσεων προς την αναπηρία και τα άτομα με αναπηρία των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού που εργάζονται σε δημόσιες και ιδιωτικές υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού AMEA και την πιθανή αλληλεπίδραση των στάσεων αυτών με τα επίπεδα εξειδικευμένης εκπαίδευσης, και διάφορων δημογραφικών χαρακτηριστικών. Συνολικά, η κύρια στάση των συγκατεχόντων προς την αναπηρία και τα ανάπηρα άτομα, βρέθηκε να είναι ουδέτερη προς αρνητική. Παράλληλα, τα ξηρογραφικά χαρακτηριστικά δεν βρέθηκαν να διαδραματίζουν ξηραντικό ρόλο στη διαμόρφωση είτε θετικών είτε αρνητικών στάσεων απέναντι στην αναπηρία και στα άτομα με αναπηρία. Αναλυτικότερα, η ανάλυση των δεδηγμένων των συγκατεχόντων, αποκάλυψε δύο ξηραντικές κύριες συσχετίσεις των στάσεων, μία με το επίπεδο εκπαίδευσης και μια με το φύλο. Μέσα από την συζήτηση των αποτελεσμάτων θα αναφερθούν και οι διαφορές επιπτώσεις τους σχετικά με την συμβουλευτική διαδικασία των ανάπηρων ατόμων στην Ελλάδα.

5. Αξιολόγηση κοινωνικών δεξιοτήτων εφήβων με αναπτυξιακές και ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές

Μαρίνα Πατσίδου-Ηλιάδου & Ιωάννα Παπαβασιλείου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Την τελευταία δεκαετία έχει σημαντικά αυξηθεί το ποσοστό των ατόμων που ανήκουν στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Η απόκλιση στις κοινωνικές δεξιότητες των ατόμων με αναπτυξιακές και ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές εμφανίζεται όχι μόνο στο εργασιακό τους περιβάλλον αλλά και στο σχολικό και κοινωνικό τους περιβάλλον, στις αλληλεπιδράσεις με τους συνομηλίκους, στις προσωπικές και οικογενειακές τους σχέσεις. Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει τα αποτελέσματα αξιολόγησης των κοινωνικών δεξιοτήτων εφήβων μαθητών με αναπτυξιακές και ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές πριν από την εφαρμογή προγράμματος εκπαίδευσης στις κοινωνικές δεξιότητες. Στην έρευνα συμμετέχουν 9 έφηβοι με αναπτυξιακές και ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές ηλικίας 15-20 ετών που φοιτούν σε σχολική μονάδα Ειδικής Αγωγής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Η αξιολόγηση πραγματοποιήθηκε από ομάδα ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού στην σχολική μονάδα όπου φοιτούν. Χορηγήθηκαν από ομάδα ειδικού εκπαιδευτικού προσωπικού της σχολικής μονάδας τα ακόλουθα εργαλεία για την αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών: (α) "Reading the Mind in the Eyes" Test (Baron-Cohen et al., 2001) (β) Test of Adolescent Social Skills Knowledge (TASSK, Frankel et al., 2009). Με βάση τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από την αξιολόγηση θα δομηθεί και υλοποιηθεί πρόγραμμα εκπαιδευτικής παρέμβασης ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων, εξάμηνης διάρκειας. Σκοπός της παρέμβασης είναι η άσκηση των εφήβων στις κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες στο σχολικό και σε εργασιακό περιβάλλον, προκειμένου να εμπλουτίσουν τις εμπειρίες απασχόλησης πριν από τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση.

Θεματική συνεδρία 2 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Γινώσκεις και Μεταγινώσκεις σε παιδιά και ενήλικες

Πρόεδρος: **Αναστασία Κωσταρίδου-Ευκλείδη**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

1. Μεταγνωστικές εμπειρίες στην προοπτική μνήμη νεότερων και μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων: Παίζει ρόλο η απερισκεψία;

Γαρυφαλλιά Τάνου & Αναστασία Κωσταρίδου-Ευκλείδη
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα έρευνα είχε στόχο να εξετασθούν μεταγνωστικές εμπειρίες σε καταστάσεις που εμπλέκουν την προοπτική μνήμη (ΠΜ). Οι μεταγνωστικές εμπειρίες που μελετήθηκαν ήταν το κενό στο νου, η εμπειρία στην «άκρη της γλώσσας», η περιπλά-

νηση της σκέψης, και η κενότητα του νου. Στην έρευνα συμμετείχαν νέοι, μεσήλικες και ηλικιωμένοι και των δύο φύλων. Μελετήθηκαν, επίσης, το θυμικό, οι γνωστικές αποτυχίες ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, και η απερισκεψία ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας ως παράγοντες πρόβλεψης των μεταγνωστικών εμπειριών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας προβλέπουν τη μεταγνωστική εμπειρία του κενού στο νου, αλλά όχι την επίδοση στο έργο ΠΜ, και ότι παρουσιάζεται πτώση της επίδοσης στην ΠΜ με την πάροδο της ηλικίας, αλλά όχι επίδραση της ηλικίας στις μεταγνωστικές εμπειρίες. Επίσης, παρατηρήθηκαν υψηλές συσχετίσεις μεταξύ των μεταγνωστικών εμπειριών της περιπλάνησης της σκέψης, του κενού στο νου και της κενότητας του νου, αλλά όχι με την εμπειρία στην «άκρη της γλώσσας». Τέλος, ως προς την επίδραση του θυμικού στις επιδόσεις και τις μεταγνωστικές εμπειρίες, βρέθηκε ότι το ουδέτερο θυμικό οδηγεί σε αύξηση των εμπειριών της περιπλάνησης της σκέψης, του κενού στο νου και της κενότητας του νου σε σχέση με το θετικό και το αρνητικό, αλλά όχι αναγκαστικά σε χαμηλότερη επίδοση στο πειραματικό έργο.

2. Επιλεκτική εμπιστοσύνη και μεταγνωστική εμπειρία

Τριανταφυλλιά Γεωργιάδου & Δημήτρης Πνευματικός
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Ένα μεγάλο μέρος της γνώσης που αποκτά ο άνθρωπος, προέρχεται από μαρτυρίες άλλων. Ωστόσο, δεν εμπιστευόμαστε εξίσου όλες τις μαρτυρίες. Οι έρευνες έδειξαν ότι, ήδη από μικρή ηλικία, τα παιδιά είναι επιλεκτικά ως προς τους πληροφορητές που θα εμπιστευτούν λαμβάνοντας υπόψη την ειδημοσύνη ή την προηγούμενη αξιοπιστία τους. Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε εάν η επιλεκτική εμπιστοσύνη στην ειδημοσύνη του πληροφορητή διαμεσολαβείται ή όχι από το αίσθημα ορθότητας της ίδιας της πληροφορίας. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει την μεταγνωστική εμπειρία που αφορά στο αίσθημα ορθότητας της πληροφορίας κατά την κρίση της αξιοπιστίας μιας πληροφορίας που παρέχεται από έναν ειδικό. Στην έρευνα συμμετείχαν 540 ενήλικες - προερχόμενοι από τρεις ηλικιακές ομάδες (25χρονοι, 45χρονοι, 65χρονοι). Οι συμμετέχοντες διάβασαν 4 ζεύγη (κείμενο που βασίζεται σε επιστημονικά στοιχεία - ψευδο-επιστημονικό κείμενο) κειμένων με την μορφή άρθρου στον τύπο. Στην ομάδα ελέγχου, την επιστημονική ιστορία υπέγραφε ένας επιστήμονας, ενώ την ψευδο-επιστημονική ένας αρθρογράφος. Στην πειραματική ομάδα δόθηκαν τα ίδια κείμενα, αλλά οι συγγραφείς παρουσιάστηκαν αντεστραμμένα. Έπειτα, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να κρίνουν σε κλίμακα Likert την αξιοπιστία των πληροφοριών που διάβασαν και το αίσθημα της ορθότητας που είχαν. Με βάση την oneway ANOVA, η ειδημοσύνη του πληροφορητή επηρεάζει θετικά τις κρίσεις για την αξιοπιστία της πληροφορίας. Επιπλέον, η ειδημοσύνη φαίνεται να επηρεάζει και το αίσθημα της ορθότητας. Το αίσθημα της ορθότητας για την κρίση, ωστόσο, φαίνεται να σχετίζεται, τόσο με την ειδημοσύνη του πληροφορητή, όσο και με την ίδια την πληροφορία. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τις κοινωνικές του προεκτάσεις.

3. Μετά την τυπική σκέψη, τι;

Ανδρέας Οικονόμου & Γεωργία Δαλαγιώργου
Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

Ο Piaget αναφέρει ότι οι άνθρωποι σε ηλικία μεταξύ 15 και 18 ετών βρίσκονται στο στάδιο της τυπικής σκέψης. Στη συνέχεια, όμως άλλοι ερευνητές, με εμπειρικές έρευνες, διαπίστωσαν ότι ο ισχυρισμός του Piaget δεν ισχύει για όλα τα άτομα, ενώ άλλοι εντόπισαν και χαρακτηριστικά σκέψης ανώτερα της τυπικής. Έτσι ορίστηκε η μετατυπική σκέψη, ως ένα νέο πεδίο μελέτης, και προτάθηκαν νέα στάδια νοητικής ανάπτυξης μετά την εφηβεία και περιγράφηκαν τα χαρακτηριστικά τους, συνδέθηκε η ανάπτυξη αυτή με ποικίλα κίνητρα και την εμπειρία των ενηλίκων. Στην εργασία μας θα παρουσιάσουμε, μέσω βιβλιογραφικής ανασκόπησης σε κείμενα από το 1993 έως και σήμερα, τις προσεγγίσεις αυτές και θα τις συζητήσουμε. Το ενδιαφέρον μας εστιάζεται στις εφαρμογές των θεωρήσεων αυτών στην εκπαίδευση ενηλίκων, στην κατανόηση των εμποδίων που εμφανίζονται σ' αυτήν και στις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης στο πεδίο αυτό. Επίσης, τα ευρήματα της μελέτης μας θα φωτίσουν και τη σχέση της καινοτομίας με την μετατυπική σκέψη, αλλά και τη σημασία της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της σκέψης των πολιτών στο μέγιστο δυνατό επίπεδο.

Θεματική Συνεδρία 3 ΦΟΥΑΓΙΕ

Ερευνητικές προσεγγίσεις σε άτομα με προβλήματα Ακοής

Πρόεδρος: **Αρετή Οκαλίδου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

1. Η αντιληπτική λειτουργία παιδιών 8-13 ετών με προγλωσσική απώλεια ακοής

Χρήστος Γεωργοκωστόπουλος & Μαρία Τζουριάδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιαστεί η αντιληπτική λειτουργία των προγλωσσικών κωφών/βαρήκων παιδιών. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά ($N = 58$) μαθητές/-τριες ηλικίας 8-13 χρόνων με σοβαρή ή σοβαρότατη νευροαισθητηριακή απώλεια ακοής - προγλωσσικού τύπου με ή χωρίς κοχλιακά εμφυτεύματα. Για τη διερεύνηση της αντιληπτικής τους λειτουργίας εφαρμόστηκε το Κριτήριο Αντιληπτικής Λειτουργίας (Κ.Α.Λ.). Όλο το δείγμα βρέθηκε να έχει παρόμοια επίδοση στην οπτικο-αντιληπτική δεξιότητα, υψηλότερη επίδοση στην κιναισθητική και απτική αντίληψη και τέλος χαμηλότερη στην αιθουσαία αντίληψη. Διερευνήθηκε η αντιληπτική λειτουργία ανάμεσα στις δυο ομάδες συμμετεχόντων με κοχλιακό εμφύτευμα και αυτών με συμβατικά ακουστικά βοηθήματα και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δε διαφέρουν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό ως προς την αντιληπτική λειτουργία. Εξαιρέση αποτελεί η οπτικοχωρική αντίληψη που βρέθηκε να υπερτερεί στους χρήστες συμβα-

τικών ακουστικών βοηθημάτων έναντι των χρηστών κοχλιακών εμφυτευμάτων σε στατιστικά σημαντικό βαθμό. Ως προς την κύρια χρήση της γλώσσας/επικοινωνίας, η επεξεργασία των δεδομένων ανέδειξε ότι οι συμμετέχοντες είτε χρησιμοποιούν νοηματική, δίγλωσση ή προφορική επικοινωνία έχουν περίπου την ίδια μέση τιμή για τις μεταβλητές του τεστ. Σε αυτές τις κατηγορίες ανιχνεύτηκε οριακή στατιστική σημαντικότητα ως προς τις επιδόσεις της οπτικοχωρικής και κιναισθητικής αντίληψης με τους νοηματιστές να υπερτερούν έναντι των προφοριστών. Η έρευνα ανέδειξε ότι οι κωφοί/βαρήκοοι συμμετέχοντες εμφανίζουν “νησιδιακό” αντιληπτικό προφίλ, το οποίο επηρεάζεται ποικιλοτρόπως είτε από τη χρήση των κοχλιακών εμφυτευμάτων, τις γλωσσικές εμπειρίες, την οπτικοχωρική φύση της νοηματικής, την ευροφυσιολογία της κώφωσης, τις δυνατότητες της πλαστικότητας του εγκέφαλου ως αντισταθμιστική λειτουργία σε αισθητηριακή στέρηση ή τη μη πραγμάτωση μιας ενοποιημένης δισαισθητηριακής αλληλεπίδρασης και ολοκλήρωσης.

2. Η επίδραση του μοντέλου τονισμού των λέξεων στην παραγωγή και εκμάθηση λέξεων κωφών παιδιών με κοχλιακό εμφύτευμα

*Χριστίνα Αδαμίδου, Αρετή Οκαλίδου & Γεώργιος Κυριαφίνης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας*

Σκοπός της συγκεκριμένης ερευνητικής μελέτης είναι να διερευνήσει την επίδραση του τονισμού των λέξεων στη διαδικασία εκμάθησης λέξης ελληνόφωνων κωφών παιδιών με κοχλιακό εμφύτευμα. Η έρευνα αυτή αποτελεί τμήμα μιας ευρύτερης ερευνητικής εργασίας (διδακτορική διατριβή) όπου μελετώνται οι παράγοντες που επηρεάζουν την εκμάθηση λέξης σε κωφά παιδιά με κοχλιακό εμφύτευμα. Το δείγμα της έρευνας αποτελούν 21 κωφά παιδιά ηλικίας από 4-12,3 ετών που χρησιμοποιούν κοχλιακό εμφύτευμα και εμφυτεύτηκαν σε μικρή ηλικία (μέχρι 3;6 ετών). Όλα τα παιδιά χρησιμοποιούσαν μόνο προφορικό λόγο για να επικοινωνήσουν, δεν παρουσίαζαν άλλα συνοδά προβλήματα, ήταν φυσιολογικής νοημοσύνης και φοιτούσαν σε σχολεία γενικής αγωγής. Συγκεκριμένα, τα παιδιά εξετάστηκαν σε μια δοκιμασία εκμάθησης και παραγωγής ψευδολέξεων, που περιελάμβανε 16 ψευδολέξεις, 8 με τροχαϊκό τονισμό και 8 με ιαμβικό. Οι ψευδολέξεις παρουσιάστηκαν ανά ζεύγη όμοιου τονισμού και αντιστοιχούσαν στα ονόματα ανύπαρκτων αντικειμένων. Η ακρόαση των λέξεων από τα παιδιά έγινε μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή με τη μορφή ενός παιχνιδιού, όπου το παιδί καλείται να δει, να ακούσει, να παράγει και τελικά να επιλέξει ανάμεσα από τρεις εικόνες τη σωστή ψευδολέξη. Για την παρουσίαση και εφαρμογή της πειραματικής διαδικασίας χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα E-prime. Τα αποτελέσματα και οι επιδόσεις των παιδιών με κοχλιακό εμφύτευμα, συγκρίθηκαν με τις επιδόσεις 21 παιδιών τυπικής ανάπτυξης αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας τα οποία συμμετείχαν και αυτά στην έρευνα πραγματοποιώντας τη διαδικασία ως ομάδα ελέγχου. Επίσης έγιναν συγκρίσεις μεταξύ των αποτελεσμάτων της δοκιμασίας ψευδολέξεων, με τις φωνητικές και φωνολογικές δεξιότητες των παιδιών, το δεκτικό τους λεξιλόγιο καθώς και με τις επιδόσεις τους σε τεστ μνήμης (τεστ επανάληψης

ψευδολέξεων, digit span). Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν με το πρόγραμμα SPSS και έδωσαν χρήσιμες απαντήσεις για τις προτιμήσεις τονισμού των παιδιών με κοχλιακό εμφύτευμα, αλλά και για την επίδραση του μοντέλου τονισμού των λέξεων στην παραγωγή και εκμάθηση λέξεων σε κωφά παιδιά με κοχλιακό εμφύτευμα, αλλά και σε παιδιά τυπικής ανάπτυξης με φυσιολογική ακοή.

3. Κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες παιδιών σχολικής ηλικίας με βαρηκοΐα/κώφωση σύμφωνα με τις απόψεις των γονέων τους

Ευαγγελία Κουτουλιάνου & Αρετή Οκαλίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εργασία μελετά τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες των παιδιών με βαρηκοΐα/κώφωση, που φοιτούν στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σύμφωνα με τις απόψεις των γονέων τους. Στην έρευνα συμμετείχαν 16 παιδιά ηλικίας 10:9 έως 15:11 ετών με κοχλιακό εμφύτευμα και ακουστικό βαρηκοΐας, τα οποία φοιτούσαν σε ειδικά και γενικά σχολεία και αξιολογήθηκαν από τους γονείς τους στον τομέα της κοινωνικής και συναισθηματικής προσαρμογής, συμπληρώνοντας ένα ερωτηματολόγιο για το κάθε παιδί. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες είχαν στην πλειονότητά τους μία καλή ψυχοκοινωνική προσαρμογή ($T.B. = 43$). Στατιστικώς σημαντική ήταν η διαφορά μεταξύ των παιδιών με ακουστικά βαρηκοΐας και κοχλιακά εμφυτεύματα ως προς την ενσυναίσθηση και τον βαθμό βαρηκοΐας μετά την αποκατάσταση. Συγκεκριμένα, τα παιδιά με ΚΕ είχαν καλύτερη ενσυναίσθηση και πιο χαμηλό βαθμό βαρηκοΐας μετά την ακουστική αποκατάσταση από τα παιδιά με ΑΒ. Επιπλέον, παρατηρήθηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ της διάρκειας βαρηκοΐας και της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής, με αποτέλεσμα όσο αυξάνεται η διάρκεια της βαρηκοΐας να μειώνονται οι επιδόσεις στην κοινωνική και συναισθηματική επάρκεια των ατόμων. Αντίθετα, θετική ήταν η συσχέτιση για την χρονολογική και ακουστική ηλικία με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή, συνεπώς με το έρασμα των χρόνων και όσο αυξάνονται τα χρόνια χρήσης του ακουστικού βοηθήματος (ακουστική ηλικία), αυξάνονται και οι επιδόσεις στην κοινωνική και συναισθηματική επάρκεια. Επιπλέον, δεν παρατηρήθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή μεταξύ των δύο φύλων (αγόρι, κορίτσι) και μεταξύ των ομάδων (ΑΒ, ΚΕ). Τέλος, προέκυψε αρνητική συσχέτιση μεταξύ του βαθμού βαρηκοΐας και της κοινωνικής και συναισθηματικής προσαρμογής και άρα τα προβλήματα ακοής συνεπάγονται προβλήματα στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή.

4. Η χρήση κι ο ρόλος της τεχνολογίας στην καθημερινή ζωή των Ελλήνων κωφών: Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Πελαγία Δινοπούλου, Θεόδωρος Μάρτζος & Αρετή Οκαλίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η καταγραφή, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, της συχνότητας χρήσης των δημοφιλέστερων ιστοσελίδων Κοινωνικής Δικτύωσης (Facebook, Youtube, Twitter, Instagram, Pinterest, Google+ και LinkedIn) από Έλληνες Κωφούς ενήλικους, το ρόλο που αυτά διαδραματίζουν αναφορικά με την ενημέρωση, επικοινωνία, κοινωνικοποίηση και ψυχαγωγία τους, καθώς επίσης και τη σχέση που έχουν οι Έλληνες Κωφοί με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ). Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσω ερωτηματολογίου, το οποίο διενεμήθη ηλεκτρονικά μέσω της πλατφόρμας Google.docs σε δύο ομάδες ερωτηθέντων: 49 Κωφούς (24 άντρες / 25 γυναίκες) και 229 άτομα με τυπική ακοή (30 άντρες / 199 γυναίκες), από όλη την επικράτεια της Ελλάδος. Οι αποκρίσεις τους καταγράφηκαν, αναλύθηκαν στατιστικά με το εργαλείο SPSS κι έγινε σύγκριση των αποτελεσμάτων των δύο ομάδων. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική διαφορά όσον αφορά στη χρήση του Facebook ($p = .021$), η οποία μπορεί να αποδοθεί στις γλωσσικές απαιτήσεις του συγκεκριμένου μέσου που δυσχεραίνει τη χρήση του από τους Κωφούς, του Youtube ($p < .0001$), εξαιτίας της περιορισμένης έως και ελλιπούς χρήσης υποτίτλων ή και νοηματικής γλώσσας στο περιεχόμενό του και του Instagram ($p = .006$), καθώς το περιβάλλον του ταιριάζει στην οπτική φύση των Κωφών. Επιπλέον, οι σταθμισμένοι μέσοι των αποκρίσεών τους καταδεικνύουν ότι οι Κωφοί χρησιμοποιούν τα ΜΚΔ για επικοινωνία και ενημέρωση περισσότερο από ότι οι ακούοντες, ενώ δε διαφέρουν όσον αφορά στη χρήση των ΜΚΔ για κοινωνικοποίηση και ψυχαγωγία. Τέλος, οι Κωφοί επιδεικνύουν λίγο μεγαλύτερη προσήλωση στα ΜΚΔ από ότι οι ακούοντες.

16:00-17:00**Round Table 1
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III****The transition to adult life of higher education students with disability: Good practices through Erasmus+ projects**

Chair: **Lefkothea Kartasidou**, *University of Macedonia*

Discussant: **Anna Kyriakidou**, *Erasmus Office, University of Macedonia*

Aim of the round table is to present good practices that have been developed during the implementation of the Trans2Work project in the framework of Special Mobility Strand (SMS). SMS in Trans2Work project was planned for students with disability and focused on mobility for placement in companies and enterprises. The objective was

to connect the three countries and the partner Higher Education Institutions (HEIs) in order to put into practice the outcomes of the project at a regional level and thus to ensure the sustainability. One of the main outcomes is the creation of an accessible platform that accommodates the needs of students with disability and their employment. This platform/ data base makes a significant contribution towards the identification of skills of students with disability and the accommodations employers can offer. Students with disability had the chance to use the data base as a tool to find the appropriate placement and also employers have the chance in cooperation with HEIs to create placements for SwD according to the needs of employers. This whole process builds the basis for further cooperation among HEIs and employers at national and regional level. Focusing on SWOT analysis the partners as well as representatives from Erasmus+ offices in Greek Universities will have the chance to exchange opinions and discuss the main obstacles during the design and implementation of the special mobility strand that assimilates the Erasmus+ mobility under KA1.

17:00-17:30 Coffee Break

17:30-19:00

Προσκεκλημένο συμπόσιο 1 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι

Μαθητές με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες και εκπαιδευτικοί σκέφτονται και πράττουν...μαθηματικά

Οργανωτής/ Πρόεδρος: **Ιωάννης Αγαλιώτης**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Συζητητής: **Δέσποινα Δεσλή**, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες στην προσπάθειά τους να κατακτήσουν μαθηματικές γνώσεις, καθώς και οι αναγκαίες διδακτικές εφαρμογές για την αποτελεσματική διδασκαλία τους, συνιστούν σημαντικά ζητήματα του χώρου των ήπιων εκπαιδευτικών αναγκών. Οι τέσσερις εισηγήσεις, από τις οποίες συναπαρτίζεται το παρόν συμπόσιο, προσφέρουν σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα για διάφορες πλευρές της καθημερινότητας της μαθηματικής εκπαίδευσης των μαθητών με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες, φωτίζοντας διαστάσεις τόσο των δυσκολιών των μαθητών όσο και των διδακτικών επιλογών των εκπαιδευτικών. Συγκεκριμένα: Η πρώτη εισήγηση αναφέρεται στις γεωμετρικές γνώσεις και δεξιότητες των μαθητών με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες και ειδικά στη δυνατότητά τους να διακρίνουν σχήματα, να χειρίζονται την ορολογία και να αξιοποιούν χειραπτικά υλικά για την καλύτερη κατανόηση της Γεωμετρίας. Η δεύτερη εισήγηση παρουσιάζει

στοιχεία από τη μελέτη της δυνατότητας μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες να ενεργοποιούν τα γνωστικά σχήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης, προκειμένου να επιλύσουν γραπτά μαθηματικά προβλήματα. Η τρίτη εισήγηση έχει ως θέμα τις διδακτικές επιλογές εκπαιδευτικών γενικού σχολείου, για τη διδακτική στήριξη μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες στην προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων δύο ή τριών πράξεων. Η τέταρτη εισήγηση έχει ως θέμα την εφαρμογή ενός προγράμματος αποτελεσματικής διδασκαλίας με χρήση πολλαπλών τρόπων αναπαράστασης της γνώσης, το οποίο στόχευε στη βελτίωση της δυνατότητας μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες να λύνουν διαφορετικούς τύπους προβλημάτων αφαίρεσης. Τα αποτελέσματα των τεσσάρων ερευνών συζητούνται ως προς τη συμβολή τους στην κατανόηση του σύνθετου θέματος της μαθηματικής εκπαίδευσης των μαθητών με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες

1. Διερεύνηση γεωμετρικών γνώσεων και δεξιοτήτων μαθητών με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες

Μαρία Παπαδάμ & Ιωάννης Αγαλιώτης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η έρευνα είχε ως στόχο τη μελέτη των γνώσεων και των δεξιοτήτων Γεωμετρίας μαθητών Ε' και Στ' Δημοτικού με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες. Οι συμμετέχοντες ήταν 54 μαθητές και μαθήτριες σχολείων της Μαγνησίας και της Θεσσαλονίκης, που αξιολογήθηκαν διαμέσου ημι-δομημένης συνέντευξης και με βάση το Αναλυτικό Πρόγραμμα και το μοντέλο των Van Hiele. Βασικό στοιχείο της αξιολόγησης ήταν η χρήση απτικού και εικονιστικού υλικού για την παρουσίαση των γεωμετρικών γνώσεων και δεξιοτήτων. Τα αποτελέσματα φανέρωσαν ποικίλες δυσκολίες των μαθητών στη διάκριση των γεωμετρικών σχημάτων και στη συνεπή χρήση της ορολογίας, αλλά επίσης και το διδακτικά ελπιδοφόρο στοιχείο της θετικής επίδρασης της χρήσης κιναισθητικών δράσεων και απτικού υλικού για την επεξεργασία των γεωμετρικών πληροφοριών από μαθητές με ήπιες εκπαιδευτικές ανάγκες.

2. Ενεργοποίηση γνωστικού σχήματος πράξης από μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες στο πλαίσιο επίλυσης προβλημάτων πρόσθεσης και αφαίρεσης

Ελένη Τσιαρσιώτη & Ιωάννης Αγαλιώτης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η μελέτη του βαθμού στον οποίο μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες διαθέτουν το γνωστικό σχήμα της πρόσθεσης και της αφαίρεσης και μπορούν να το ενεργοποιήσουν κατά την επίλυση αριθμητικών προβλημάτων που παρουσιάζονται λεκτικά και εικονιστικά ήταν ο στόχος της παρούσας έρευνας. Συμμετέχοντες ήταν 50 μαθητές Β' και Γ' τάξης Δημοτικού Σχολείου, οι οποίοι κλήθηκαν να επεξεργαστούν 6 προβλήματα σε λεκτική μορφή και 6 προβλήματα σε εικονιστική μορφή και στη συνέχεια: (α) να περιγράψουν την κατάσταση που αναφέρεται στο πρόβλημα, (β)

να αναφέρουν τις ενέργειες που απαιτούνται για να βρεθεί η απάντηση και (γ) να ονομάσουν την πράξη που χρειάζεται να προσδιοριστεί το αριθμητικό αποτέλεσμα. Βρέθηκε ότι οι μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν πολλά προβλήματα και στις 3 από τις ενέργειες που τους ζητήθηκε να κάνουν, καθώς και ότι δεν βοηθήθηκαν ιδιαίτερα από τον εικονιστικό τρόπο αναπαράστασης. Αιτίες για την αποτυχία των μαθητών αναζητήθηκαν στο μαθησιακό τους προφίλ.

3. Διδακτικές επιλογές εκπαιδευτικών γενικού σχολείου για τη διδασκαλία επίλυσης προβλημάτων σε μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες

Ελένη Τσιμπρή & Ιωάννης Αγαλιώτης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι διδακτικές επιλογές των εκπαιδευτικών αποτελούν σημαντικό παράγοντα της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας, ιδιαίτερα στην περίπτωση μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες που εκπαιδεύονται στη γενική τάξη. Στην παρούσα έρευνα, 177 μόνιμοι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να μελετήσουν τρεις περιπτώσεις ανεπιτυχούς προσπάθειας επίλυσης αριθμητικών προβλημάτων από μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και, στη συνέχεια, να δηλώσουν: ποια λάθη θεωρούν σημαντικότερα, με ποιο τρόπο θεωρούν ότι πρέπει να αντιμετωπιστούν αυτά τα λάθη και ποιες είναι οι πηγές από τις οποίες αντλούν τις γνώσεις τους επί του συγκεκριμένου θέματος. Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στα αλγοριθμικά, παρά στα εννοιολογικά, λάθη, επιλέγουν κατά προτεραιότητα τη χρήση σχημάτων, την απλούστευση των εκφωνήσεων, τους πολλαπλούς τρόπους αναπαράστασης της γνώσης και τις προφορικές εξηγήσεις ως τρόπους διδακτικής στήριξης των μαθητών και θεωρούν την προσωπική τους εμπειρία από τη διδασκαλία ως την κυριότερη πηγή διδακτικών επιλογών.

4. Αποτελεσματική διδασκαλία γνωστικού σχήματος προβλημάτων αφαίρεσης σε μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες, με τη χρήση πολλαπλών τρόπων αναπαράστασης της γνώσης

Στέργιος Αγγελόπουλος & Ιωάννης Αγαλιώτης
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αντικείμενο της έρευνας ήταν η εφαρμογή διδακτικής παρέμβασης με στόχο τη βελτίωση της ικανότητας μαθητών με Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες να ενεργοποιούν το κατάλληλο γνωστικό σχήμα πράξης, κατά την προσπάθεια επίλυσης προβλημάτων αφαίρεσης (σύγκρισης και εξομοίωσης). Η διδασκαλία του γνωστικού σχήματος των πράξεων έγινε διαμέσου πολλαπλών τρόπων αναπαράστασης της γνώσης (χειραπτικών υλικών, εικόνων και αριθμητικών συμβόλων) και ακολούθησε τα στάδια της πλήρους αποτελεσματικής διδασκαλίας (effective instruction). Για τον έλεγχο αποτελεσματικότητας της παρέμβασης και διατήρησης της γνώσης διενεργήθηκαν αξιολογήσεις πριν από την παρέμβαση, ακριβώς μετά από αυτήν, αλλά και 2,5 εβδο-

μάδες μετά την ολοκλήρωσή της. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατανόηση και χρήση του γνωστικού σχήματος προβλημάτων αφαίρεσης βελτιώθηκαν σημαντικά, με τη μεγαλύτερη βελτίωση να εντοπίζεται στα προβλήματα εξομοίωσης

Θεματική Συνεδρία 4 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Αντιλήψεις εκπαιδευτικών για τη διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς και τη σχολική επίδοση

Πρόεδρος: **Βασιλική Πλιόγκου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

1. Επιμορφωτικές ανάγκες εκπαιδευτικών για τη διαχείριση προβληματικής συμπεριφοράς μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Σοφία Μουτιάγκα & Ιωάννα Παπαβασιλείου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Στηριζόμενη σε ελληνικά και διεθνή βιβλιογραφικά δεδομένα που καταδεικνύουν τη σημασία της επιμόρφωσης για την επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών από τη μια μεριά και τη δυσαρέσκεια από προηγούμενα επιμορφωτικά προγράμματα από την άλλη, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στο να διερευνήσει: (α) την ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε θέματα διαχείρισης προβληματικής συμπεριφοράς στο σχολείο και (β) τις προσδοκίες τους για τις προδιαγραφές και τα αποτελέσματα ενός τέτοιου προγράμματος. 706 εκπαιδευτικοί από όλη την Ελλάδα εξετάστηκαν με ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο διερεύνησης επιμορφωτικών αναγκών. Τα αποτελέσματα συνοψίζονται στα εξής: (α) Παρόλο που οι συμμετέχοντες-ουσες δεν δηλώνουν ικανοποιημένοι από προηγούμενα επιμορφωτικά προγράμματα που παρακολούθησαν, πιστεύουν ότι ένα κατάλληλα σχεδιασμένο επιμορφωτικό πρόγραμμα στη διαχείριση της προβληματικής συμπεριφοράς στο σχολείο, θα τους ήταν χρήσιμο. (β) Οι βασικές προδιαγραφές που προτείνουν είναι η ενδοσχολική μορφή, η μικρή διάρκεια (ως 60 ώρες) και η υλοποίηση εντός ωραρίου εργασίας από επιμορφωτές με γνώσεις στην ψυχολογία αλλά και εμπειρία στην εκπαίδευση. (γ) Οι κυριότερες επιμορφωτικές ανάγκες αλλά και προσδοκίες τους από ένα σχετικό πρόγραμμα αφορούν στην πρακτική αντιμετώπιση καθημερινών σχολικών προβλημάτων και τη συστηματοποίηση και αξιοποίηση της υπάρχουσας γνώσης των εκπαιδευτικών. Τα παραπάνω ευρήματα συζητούνται ως προς τη δυνατότητα αξιοποίησής τους κατά τον σχεδιασμό προγράμματος επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στη διαχείριση προβληματικών συμπεριφορών στο σχολείο.

2. Διδακτικές τεχνικές διαχείρισης προβλημάτων συμπεριφοράς στη σχολική τάξη: Διερεύνηση απόψεων Ελλήνων εκπαιδευτικών

Παγώνα Λεωνίδου & Λευκοθέα Καρτασίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για την πειθαρχία μπορούν να αποδοθούν ως ένα συνεχές ως προς τον βαθμό ελέγχου που επιλέγουν να ασκούν στη συμπεριφορά των μαθητών τους, με ανάλογες επιπτώσεις στην επιλογή των στρατηγικών και των διδακτικών τεχνικών τους. Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη χρήση διδακτικών τεχνικών για τη διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς και συγκεκριμένα (α) ποιες διδακτικές τεχνικές διαχείρισης συμπεριφοράς και πόσο συχνά τις εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί και (β) πόσο χρήσιμες θεωρούν αυτές τις διδακτικές τεχνικές διαχείρισης συμπεριφοράς. Το Ερωτηματολόγιο για τις στρατηγικές εκπαιδευτικού για τη διαχείρισης τάξης (Teacher Strategies questionnaire) χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων στην έρευνα, στην οποία συμμετείχαν 364 εκπαιδευτικοί διαφόρων ειδικοτήτων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το δείγμα επιλέχθηκε τυχαία και προήλθε κυρίως από την Κεντρική και Βόρεια Ελλάδα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν πως συχνότερα χρησιμοποιούν τον έπαινο και τα κίνητρα, τα οποία θεωρούν τα πιο σημαντικά εργαλεία διαχείρισης των προβλημάτων συμπεριφοράς. Οι ακατάλληλες στρατηγικές, που εφαρμόζουν μερικές φορές, θεωρούνται και οι λιγότερο χρήσιμες. Η μικρότερης συχνότητας και χρησιμότητας είναι η αποβολή από το σχολείο, με στατιστικά σημαντική διαφορά όμως ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τους τελευταίους να τη θεωρούν πιο χρήσιμη και να την εφαρμόζουν πιο συχνά. Συνοψίζοντας οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν ότι χρησιμοποιούν περισσότερο θετικές στρατηγικές πειθαρχίας, όπως αναμενόταν βάσει προηγούμενων ερευνών.

3. Οι εκπαιδευτικοί αναστοχάζονται για τις διαπροσωπικές σχέσεις τους στο χώρο εργασίας: Απόδοση αιτιών και συναισθήματα

Γεωργία Στεφάνου¹ & Ματίνα Γεωργαλή²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση (α) της απόδοσης αιτιών και των συναισθημάτων των εκπαιδευτικών για τις από τους ίδιους αντιλαμβανόμενες καλές και κακές διαπροσωπικές σχέσεις τους με τους μαθητές και συναδέλφους τους, και (β) του ρόλου των αιτιακών αποδόσεων στη διαμόρφωση των συναισθημάτων. Οι συμμετέχοντες ήταν 200 εκπαιδευτικοί (102 γυναίκες, 98 άνδρες), ποικίλων ειδικοτήτων, οι οποίοι προήλθαν, με τυχαία δειγματοληψία, από 20 δημόσια Γυμνάσια και Λύκεια της χώρας, και διέθεταν διδακτική εμπειρία από έξι μήνες έως 30 έτη. Η συλλογή των δεδομένων, χωριστά για τους συναδέλφους και τους μαθητές, υλοποιήθηκε στη μέση περίπου σχολικού έτους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: (α) Οι καλές διαπροσω-

πικές σχέσεις με τους συναδέλφους αποδόθηκαν κυρίως στην εμπιστοσύνη και στη λειτουργική επικοινωνία, ενώ οι κακές σχέσεις αποδόθηκαν στην έλλειψη εμπιστοσύνης και στον κακό χαρακτήρα του συναδέλφου. (β) Σπουδαιότερα αίτια για τις καλές διαπροσωπικές σχέσεις με τους μαθητές θεωρήθηκαν το ενδιαφέρον για μάθηση και η επιμέλεια των ίδιων των μαθητών, ενώ για τις κακές σχέσεις συχνότερα αναφέρθηκαν η αδιαφορία για μάθηση και η αρνητική συμπεριφορά των μαθητών στη σχολική τάξη. (γ) Η αγάπη ήταν το εντονότερο θετικό συναίσθημα για τις καλές διαπροσωπικές σχέσεις, ενώ βιώθηκαν εντονότερα άγχος και λύπη για τις αρνητικές σχέσεις με τους συναδέλφους, και ανία και νευρικότητα για τις κακές σχέσεις με τους μαθητές. (δ) Η ισχύς της επίδρασης των διαστάσεων της απόδοσης αιτίων διέφερε ανά συναίσθημα και μεταξύ των καλών και κακών διαπροσωπικών σχέσεων, με τον τόπο της αιτίας του ίδιου του εκπαιδευτικού και του άλλου (συναδέλφου ή μαθητή) να επιδρά θετικά στις καλές και στις κακές σχέσεις αντίστοιχα.

4. Η διερεύνηση των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με την επίδραση της μονογονεϊκότητας στην εκπαιδευτική επιτυχία μαθητών/τριών

Βασιλική Πλιόγκου & Μαρία Σοφολόγη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η οικογένεια ως κοινωνικό σύστημα τα τελευταία χρόνια φαίνεται να εξελίσσεται και να λαμβάνει ποικίλες και διαφορετικές οικογενειακές μορφές. Μια διαφορετική έκφανση του οικογενειακού συστήματος είναι και η μονογονεϊκή οικογένεια, η αύξηση της οποίας έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των μαθητών/ριών που ζει σε ένα διαφορετικό οικογενειακό περιβάλλον από το συμβατικό διγονεϊκό. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των προσωπικών αντιλήψεων των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την εκπαιδευτική επιτυχία των μαθητών/ριών που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες. Στη συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν συνολικά 254 εκπαιδευτικοί, διαφορετικών ηλικιακών ομάδων. Η συλλογή ερευνητικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω της χορήγησης ενός ερωτηματολογίου, το οποίο κατασκευάστηκε και προσαρμόστηκε για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Η ανάλυση του ερευνητικού υλικού έγινε μέσω περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής. Για τον έλεγχο της εσωτερικής συνάφειας και αξιοπιστίας του ερωτηματολογίου υπολογίστηκε ο δείκτης εσωτερικής αξιοπιστίας α Cronbach. Από την ανάλυση των συχνοτήτων διαπιστώνεται ότι οι απαντήσεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με την επίδραση της μονογονεϊκότητας σε όλες τις περιπτώσεις των ερωτήσεων συνδέονται με αντιλήψεις που αντανakλούν χαμηλή εκπαιδευτική επιτυχία των μαθητών/τριών που προέρχονται από μονογονεϊκές οικογένειες. Από τα ευρήματα διαπιστώνεται η ανάγκη για δημιουργία προγραμμάτων επιμόρφωσης και στήριξης των εκπαιδευτικών σε όλες τις βαθμίδες με σκοπό την καλύτερη διαχείριση των προβλημάτων που απορρέουν από την αύξηση του κοινωνικού φαινομένου της μονογονεϊκότητας. Διαμέσου των προγραμμάτων επιμόρφωσης δύναται να μεταβληθούν σταδιακά οι

στερεοτυπικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών, ενώ παράλληλα μπορεί βελτιωθεί σημαντικά το κλίμα μέσα στη σχολική τάξη.

Θεματική Συνεδρία 5 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΙΙΙ

Η ανάπτυξη των γνωστικών λειτουργιών σε παιδιά σχολικής ηλικίας

Πρόεδρος: **Σουζάνα Παντελιάδου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*,

1. Η εξέλιξη της αναγνωστικής δεξιότητας στην ελληνική γλώσσα

Σουζάνα Παντελιάδου¹, Φαίη Αντωνίου² & Γιώργος Σιδερίδης²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος στην έρευνα είναι η ανάδειξη της εξελικτικής φύσης της αναγνωστικής δεξιότητας και ο εντοπισμός των σημείων καμπής στην εξέλιξή της. Η κατάκτηση της αναγνωστικής δεξιότητας αποτελεί βασική και απαραίτητη δεξιότητα για την διεύρυνση της μάθησης. Όμως συχνά, η τυπική αναγνωστική επίδοση δεν είναι γνωστή ενώ η αναγνωστική δεξιότητα ταυτίζεται με την αποκωδικοποίηση λέξεων. Στη συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν 1807 μαθητές και μαθήτριες, από σχολεία της Ελλάδας, που φοιτούσαν από την Α' τάξη δημοτικού έως και στην Γ' τάξη γυμνασίου. Η αναγνωστική δεξιότητα, αξιολογήθηκε ως προς 4 διαστάσεις (αποκωδικοποίηση, μορφολογία, ευχέρεια και αναγνωστική κατανόηση), με την σταθμισμένη δοκιμασία ΔΑΔΑ (Παντελιάδου, Αντωνίου & Σιδερίδης, 2017). Από την ανάλυση του εύρους επίδρασης ανά τάξη, προέκυψε ότι η εξέλιξη των διαφορετικών διαστάσεων της ανάγνωσης δεν ακολουθεί κοινή πορεία. Ειδικότερα, η αποκωδικοποίηση αναπτύσσεται σημαντικά από την Α' στην Β' και από την Β' στην Γ' τάξη δημοτικού και στη συνέχεια εμφανίζεται επίσης ένα άλμα μεταξύ της Στ' δημοτικού και της Α' γυμνασίου. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι η ανάπτυξη της αποκωδικοποίησης αλλάζει όταν οι μαθητές αξιολογούνται με ψευδολέξεις ή πραγματικές λέξεις. Όσον αφορά την ανάπτυξη της αναγνωστικής ευχέρειας, υπάρχει σταθερή εξέλιξη σε όλες τις τάξεις με μεγαλύτερα άλματα από την Α' στη Β' και από την Β' στη Γ' τάξη δημοτικού. Τέλος, όσον αφορά την κατανόηση, η ανάπτυξη δεν είναι ομοιογενής, αλλά εμφανίζει διαφοροποίηση ανάλογα με το επίπεδο αξιολόγησης της κατανόησης (κυριολεκτική/συμπερασματική/ερμηνευτική). Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται ως προς τη σημασία τους για την ανίχνευση των αναγνωστικών δυσκολιών αλλά και ως προς τις συνέπειές τους στη διδασκαλία.

2. Η σχέση της ικανότητας συναγωγής συμπερασμών αιτίας με την εργαζόμενη μνήμη, την προηγούμενη γνώση και την έκταση του κειμένου

Δήμητρα Γακοπούλου & Αθανάσιος Αϊδίνης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Για την δημιουργία μιας συνεκτικής νοητικής αναπαράστασης του νοήματος ενός κειμένου είναι σημαντική η ικανότητα συναγωγής συμπερασμών (inference generation). Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι(α) να αναδειχθεί η ανάπτυξη της ικανότητας συναγωγής συμπερασμών αιτίας σε αφηγηματικά κείμενα από παιδιά του Δημοτικού Σχολείου, (β) να ελεγχθεί η διαφορά ανάμεσα στη συναγωγή συμπερασμών γέφυρας και επεξεργασίας και(γ) να εξεταστεί η σχέση ανάμεσα στην ικανότητα συναγωγής συμπερασμών, την εργαζόμενη μνήμη, την προηγούμενη γνώση και την έκταση του κειμένου. Στην έρευνα συμμετείχαν 90 μαθητές και μαθήτριες της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Στα παιδιά δόθηκαν τρία έργα συναγωγής συμπερασμών, σε προτάσεις, παραγράφους και αυθεντικά κείμενα, ένα έργο μέτρησης της προηγούμενης γνώσης και ένα έργο μέτρησης της εργαζόμενης μνήμης. Τα αποτελέσματα έδειξαν σχετικά μέτριες έως και χαμηλές επιδόσεις των παιδιών στα τρία έργα συναγωγής συμπερασμών, με στατιστικά σημαντική επίδραση του μεγέθους του κειμένου. Οι συμπερασμοί γέφυρας φάνηκε ότι είναι ευκολότεροι από τους συμπερασμούς επεξεργασίας. Τέλος, στατιστικά σημαντική ήταν η σχέση της ικανότητας συναγωγής συμπερασμών με την προηγούμενη γνώση, όχι, όμως, και με την εργαζόμενη μνήμη. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν την αδυναμία των παιδιών να προβούν στη συναγωγή συμπερασμών αιτίας σε αφηγηματικά κείμενα, όπου οι αιτιώδεις σχέσεις θεωρούνται θεμελιώδεις για την κατανόησή τους, και συζητούνται στη βάση αναπτυξιακών μοντέλων για την αναγνωστική κατανόηση και την ικανότητα συναγωγής συμπερασμών.

3. Διερευνώντας τη συμβολή της εργαζόμενης μνήμης και της νοημοσύνης στις επιδόσεις στο μάθημα των μαθηματικών σε παιδιά Δ΄ και Ε΄ τάξης δημοτικού

Χρύσα Σουμελίδου & Ελβίρα Μασούρα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ευρήματα ερευνών έχουν αναδείξει ισχυρές σχέσεις μεταξύ της εργαζόμενης μνήμης και των επιδόσεων μαθητών στα Μαθηματικά, ενώ άλλες τονίζουν τη συμβολή της νοημοσύνης στη μαθηματική ικανότητα. Η παρούσα μελέτη αντιπαραθέτει τη συμβολή της εργαζόμενης μνήμης και της νοημοσύνης στην επίδοση παιδιών ηλικίας 8.1 έως 10.11 χρόνων (*M.O.* = 9.6 έτη) στο μάθημα των Μαθηματικών. Στην έρευνα συμμετείχαν 106 μαθητές Δ΄ και Ε΄ τάξης του Δημοτικού. Η νοημοσύνη τους εκτιμήθηκε με δύο έργα από την «Κλίμακα νοημοσύνης για παιδιά» (Γεώργας, Παρασκευόπουλος, Μπεζεβέγκης, & Γιαννίτσας, 1997) και η εργαζόμενη μνήμη τους με τέσσερα έργα της συστοιχίας Working Memory Test Battery for Children (Pickering & Gathercole, 2001). Επιπλέον, έγινε αξιολόγηση της επίδοσης όλων των παιδιών στα Μαθηματικά με δύο έργα από τα Wechsler Objective Numerical Dimensions (Wechsler, 2005), τα

οποία ήταν κατασκευασμένα ώστε να εκτιμούν (α) την ικανότητα επίλυσης μαθηματικών προβλημάτων και (β) την πραγματοποίηση αριθμητικών πράξεων. Σε αναλύσεις πολλαπλών παλινδρομήσεων που πραγματοποιήθηκαν ξεχωριστά για κάθε τάξη, η παγιωμένη νοημοσύνη αποτέλεσε τον σημαντικότερο προβλεπτικό παράγοντα της επίδοσης των παιδιών στα μαθηματικά, ενώ ως δεύτερη μεταβλητή πρόβλεψης για την Δ' τάξη αναδείχτηκε η οπτικοχωρική ρέουσα νοημοσύνη και για την Ε' τάξη η λεκτική εργαζόμενη μνήμη. Βάσει των ευρημάτων θεωρούμε πως ακόμα και για την επίδοση στα Μαθηματικά βασικό παράγοντα αποτελούν οι γλωσσικές ικανότητες των μαθητών, ενώ υπάρχει μια αναπτυξιακή διαφοροποίηση από τη μια τάξη στην άλλη. Τα αποτελέσματα δύναται να έχουν σημαντικές εφαρμογές στην εκπαίδευση, ιδίως όσον αφορά τη διδασκαλία του μαθήματος των Μαθηματικών.

4. Διερευνώντας το ρόλο της εργαζόμενης μνήμης και της νοημοσύνης στην εκμάθηση της αγγλικής ως ξένη γλώσσα

*Ιωάννα Παπιγιώτη, Ελβίρα Μασούρα & Μαρίνα Ματθαιουδάκη
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Πρόσφατες μελέτες με αγγλόφωνα παιδιά έδειξαν ότι η χωρητικότητα της εργαζόμενης μνήμης προβλέπει σημαντικότερα από τη νοημοσύνη, τις επιδόσεις των μαθητών στην ανάγνωση και την αριθμητική. Αντίθετα, σε έρευνες με ελληνόφωνα παιδιά ισχυρότερος προγνωστικός παράγοντας της αναγνωστικής ικανότητας φάνηκε η νοημοσύνη. Η κύρια ερμηνεία αυτής της διαφοράς αποδίδεται στις διαφορές του ορθογραφικού συστήματος μεταξύ των δύο γλωσσών. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει τη συνεισφορά της εργαζόμενης μνήμης και της νοημοσύνης στις επιδόσεις ελληνόφωνων παιδιών, τα οποία διδάσκονται τα Αγγλικά ως ξένη γλώσσα στο σχολικό περιβάλλον. Στην έρευνα συμμετείχαν 86 παιδιά, μέσης ηλικίας 9.57 χρονών, των οποίων η νοημοσύνη εκτιμήθηκε με υποκλίμακες από την ελληνική έκδοση της κλίμακας νοημοσύνης για παιδιά, Wechsler Intelligence Scale for Children III και η εργαζόμενη μνήμη τους με τέσσερα έργα της συστοιχίας Working Memory Test Battery for Children. Προκειμένου να αξιολογηθεί η επίδοσή τους στα Αγγλικά ως ξένη γλώσσα χορηγήθηκε ένα έργο αγγλικού παραγωγικού λεξιλογίου (BVSC-P), ένα έργο αγγλικού δεκτικού λεξιλογίου (BPVS II) και ένα έργο ανάγνωσης αγγλικών κειμένων (YARC). Η ανάλυση πολλαπλών παλινδρομήσεων κατά βήμα έδειξε ότι η πιο ισχυρή προβλεπτική μεταβλητή για το λεξιλόγιο στην αγγλική ήταν η γνώση λεξιλογίου στην ελληνική χωρίς η εργαζόμενη μνήμη να έχει προβλεπτική ικανότητα. Ενώ για τις επιδόσεις στην ανάγνωση στην αγγλική, ισχυρή προβλεπτική ικανότητα είχαν τόσο το λεξιλόγιο στην ελληνική όσο και η λεκτική εργαζόμενη μνήμη. Ωστόσο, χωρίζοντας το δείγμα σε δυο ομάδες μικρότερων και μεγαλύτερων παιδιών (4^η και 5^η τάξη δημοτικού αντίστοιχα), τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η λεκτική εργαζόμενη μνήμη εμφανίζει προβλεπτική δύναμη στις επιδόσεις των μικρότερων παιδιών. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν μία επιλεκτική ανά ηλικία συμμετοχή της εργαζόμενης μνήμης στη μάθηση λεκτικού υλικού.

Συμπόσιο 2
ΦΟΥΑΓΙΕ**Το ταξίδι από τις αρνητικές εμπειρίες ανατροφής στην παιδική ηλικία μέχρι την κατάθλιψη του ενήλικα**Οργανωτής/Πρόεδρος: **Γρηγόρης Σίμος**, Πανεπιστήμιο ΜακεδονίαςΣυζητητής: **Νίκος Ζηλίκης**, Π.Γ.Ν.Θ. ΑΧΕΠΑ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Αρνητικά γονεϊκά πρότυπα ανατροφής στην παιδική ηλικία φαίνεται πως συσχετίζονται με μια μεγάλη ποικιλία ψυχοπαθολογικών φαινομένων στον μετέπειτα ενήλικα, μεταξύ των οποίων και με καταθλιπτικά συμπτώματα, αυτοκτονικό ιδεασμό, χαμηλή αυτοεκτίμηση, χρήση ουσιών. Την κατάθλιψη από την άλλη φαίνεται πως μπορούν να προκαλέσουν, αλλά και να συντηρήσουν μια σειρά από στάσεις και συμπεριφορές που συνήθως αφορούν στρατηγικές βιωματικού αποκλεισμού ή ψυχολογικής ανελαστικότητας, αλλά και δυσλειτουργικοί τύποι επαναλαμβανόμενων σκέψεων ή μηρυκασμών. Αν και η βιβλιογραφία έχει επιβεβαιώσει την σχέση της κατάθλιψης στον ενήλικα με τις αρνητικές συμπεριφορές ανατροφής στην παιδική ή εφηβική ηλικία, αλλά και με τον αρνητικό/μηρυκαστικό ή αποφευκτικό τρόπο σκέψης του ενήλικα, φαίνεται ότι απουσιάζουν οι μελέτες οι οποίες εξετάζουν τη σχέση μεταξύ αυτών των τριών παραμέτρων. Στόχος του παρόντος συμποσίου είναι η μελέτη αυτών των σχέσεων σε ένα δείγμα νεαρών ενηλίκων.

1. Εμπειρίες ανατροφής, επαναλαμβανόμενος αρνητικός τρόπος σκέψης και κατάθλιψη

Χριστίνα Τσιλιγγίρη, Μαρίλια Νομικού & Γρηγόρης Σίμος

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Αρνητικά γονεϊκά πρότυπα ανατροφής στην παιδική ηλικία φαίνεται πως συσχετίζονται με μια μεγάλη ποικιλία ψυχοπαθολογικών φαινομένων στον μετέπειτα ενήλικα, μεταξύ των οποίων και με την κατάθλιψη. Την κατάθλιψη από την άλλη φαίνεται πως μπορούν να προκαλέσουν, αλλά και να συντηρήσουν δυσλειτουργικοί τύποι επαναλαμβανόμενων σκέψεων. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στα αρνητικά γονεϊκά πρότυπα συμπεριφοράς στην παιδική ηλικία και τις επαναλαμβανόμενες σκέψεις και την κατάθλιψη στον ενήλικα. Χρησιμοποιήθηκαν οι ελληνικές μεταφράσεις των ερωτηματολογίων Parenting Scale (PS), Perseverative Thinking Questionnaire (PTQ) και DASS-21-Depression. Το PS αξιολογεί γονεϊκές συμπεριφορές ανατροφής, το PTQ αξιολογεί τον επαναλαμβανόμενο τρόπο σκέψης και η DASS-21-Depression συμπτώματα κατάθλιψης. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 305 άτομα (85% γυναίκες) μέσης ηλικίας 22,4 ετών. Και οι τρεις παράμετροι συσχετίστηκαν σημαντικά μεταξύ τους (με τις υποκλίμακες της υπεραντιδραστικότητας και της επιθετικότητας της PS να έχουν τις πιο ενδιαφέρουσες σχέσεις), ενώ η μερική συσχέτιση ανάμεσα στις PS και DASS-21-Depression, έδειξε ότι σε κάποιο βαθμό αυτή

η σχέση διαμεσολαβείται από την ΡΤQ). Η διαδικασία της βηματικής παλινδρόμησης έδειξε ότι την DASS-21-Depression μπορούσαν να προβλέψουν κυρίως οι διαστάσεις της ΡΤQ και δευτερευόντως η κλίμακα επιθετικότητας της ΡS. Υπεραντιδραστική και επιθετική γονεϊκή συμπεριφορά ανατροφής στην παιδική ηλικία συσχετίζεται θετικά με την κατάθλιψη στον νεαρό ενήλικα, αλλά και τον επαναλαμβανόμενο αρνητικό τρόπο σκέψης, καθώς αυτός ο τρόπος σκέψης φαίνεται ότι επίσης διαμεσολαβεί εν μέρει στη σχέση αρνητικές γονεϊκές συμπεριφορές-κατάθλιψη.

2. Εμπειρίες ανατροφής, βιωματική αποφυγή και κατάθλιψη

Όλγα Ζηκοπούλου, Μαρίλια Νομικού & Γρηγόρης Σίμος

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ένας αριθμός μελετών έχει δείξει πως η βιωματική αποφυγή και η ψυχολογική δυσκαμψία σχετίζονται με μια σειρά φαινομένων, όπως το άγχος, η κατάθλιψη και γενικά η ψυχολογική δυσφορία. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στα αρνητικά γονεϊκά πρότυπα συμπεριφοράς στην παιδική ηλικία, τη βιωματική αποφυγή και την κατάθλιψη στον ενήλικα. Χρησιμοποιήθηκαν οι ελληνικές μεταφράσεις των ερωτηματολογίων Parenting Scale (PS), Acceptance and Action Questionnaire-II (AAQ-II) και DASS-21-Depression. Το PS αξιολογεί γονεϊκές συμπεριφορές ανατροφής, το AAQ-II τον βαθμό βιωματικής αποφυγής και ψυχολογικής ανελαστικότητας και η DASS-21-Depression συμπτώματα κατάθλιψης. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 307 άτομα (85% γυναίκες) μέσης ηλικίας 22,4 ετών. Αν και οι γυναίκες δεν διέφεραν από τους άνδρες στη συχνότητα των αρνητικών εμπειριών ή στα επίπεδα της κατάθλιψης, εμφάνιζαν στατιστικά υψηλότερα επίπεδα βιωματικής αποφυγής/ ψυχολογικής ανελαστικότητας. Και οι τρεις παράμετροι συσχετίστηκαν σημαντικά μεταξύ τους, με την πιο σημαντική σχέση ανάμεσα στην βιωματική αποφυγή και την κατάθλιψη. Η μερική συσχέτιση ανάμεσα στις PS και DASS-21-Depression, έδειξε ότι σε μάλλον σημαντικό βαθμό αυτή η σχέση διαμεσολαβείται από την AAQ-II. Η διαδικασία της βηματικής παλινδρόμησης έδειξε ότι την DASS-21-Depression μπορούσαν να προβλέψουν κυρίως η AAQ-II και δευτερευόντως η κλίμακα υπεραντιδραστικότητας της ΡS. Υπεραντιδραστική και επιθετική γονεϊκή συμπεριφορά ανατροφής στην παιδική ηλικία συσχετίζεται θετικά με την κατάθλιψη στον νεαρό ενήλικα, αλλά και τη βιωματική αποφυγή και ψυχολογική δυσκαμψία. Ο φόβος και η προσπάθεια ελέγχου των συναισθημάτων (βιωματική αποφυγή) φαίνεται ότι επίσης διαμεσολαβεί εν μέρει στη σχέση ανάμεσα στις αρνητικές γονεϊκές συμπεριφορές της παιδικής ηλικίας και την τρέχουσα κατάθλιψη.

3. Εμπειρίες ανατροφής, σκεπτικός μηρυκασμός και κατάθλιψη

Μαρίλια Νομικού & Γρηγόρης Σίμος

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ένας αριθμός μελετών έχει δείξει πως ο νοσηρός σκεπτικός μηρυκασμός σχετίζονται με μια σειρά φαινόμενα, και ιδιαίτερα την κατάθλιψη. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στα αρνητικά γονεϊκά πρότυπα συμπεριφοράς στην παιδική ηλικία, τον περισσότερο ή λιγότερο αρνητικό σκεπτικό μηρυκασμό και την κατάθλιψη στον ενήλικα. Χρησιμοποιήθηκαν οι ελληνικές μεταφράσεις των ερωτηματολογίων Parenting Scale (PS), Ruminative Response Scale (RRS) και DASS-21-Depression. Το PS αξιολογεί γονεϊκές συμπεριφορές ανατροφής, το RRS τον περισσότερο θετικό ή αρνητικό μηρυκασμό (RRS-Αναστοχασμός και RRS-Κατήφεια αντίστοιχα) και η DASS-21-Depression συμπτώματα κατάθλιψης. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 310 άτομα (85% γυναίκες) μέσης ηλικίας 22,4 ετών. Αν και οι γυναίκες δεν διέφεραν από τους άνδρες στη συχνότητα των αρνητικών εμπειριών ή στα επίπεδα της κατάθλιψης, εμφάνιζαν στατιστικά υψηλότερα επίπεδα στην παράμετρο RRS-Κατήφεια (και όχι στην RRS-Αναστοχασμός). Οι υποκλίμακες της PS συσχετίστηκαν θετικά με την κατάθλιψη και την RRS-Κατήφεια, αλλά όχι και με την RRS-Αναστοχασμός. Η διαδικασία των μερικών συσχετίσεων ανάμεσα στις PS και DASS-21-Depression, έδειξε ότι σε κάποιο βαθμό αυτή η σχέση διαμεσολαβείται από την RRS-Κατήφεια, αλλά όχι από την RRS-Αναστοχασμός. Η διαδικασία της βηματικής παλινδρόμησης έδειξε ότι την DASS-21-Depression μπορούσαν να προβλέψουν κυρίως η RRS-Κατήφεια και πολύ λίγο η κλίμακα υπεραντιδραστικότητας της PS. Υπεραντιδραστική και επιθετική γονεϊκή συμπεριφορά ανατροφής στην παιδική ηλικία αλλά και αρνητικός μηρυκασμός συσχετίζεται θετικά με την κατάθλιψη στον νεαρό ενήλικα. Μηρυκαστική διαδικασία η οποία έχει ως αντικείμενο μια αναστοχαστική αναζήτηση κατανόησης των αρνητικών συναισθημάτων φαίνεται να μην επηρεάζεται από τις αρνητικές πρακτικές ανατροφής στην παιδική ηλικία, αλλά και δεν συνεισφέρει στην ανάπτυξη και ίσως συντήρηση της τρέχουσας καταθλιπτικής συμπτωματολογίας.

Στρογγυλή Τράπεζα 2

ΑΙΘΟΥΣΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

«Μετα-σχολική» Ειδική Αγωγή: Οι φορείς συζητούν τις ανάγκες και προτάσεις

Πρόεδρος: **Λευκοθέα Καρτασίδου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Συζητητής: **Μάρω Βασσάρα**, Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης, Εργασίας και Ισότητας Δήμου Νεάπολης-Συκεών

Με τη συμμετοχή φορέων Ειδικής Αγωγής

Στο πλαίσιο της ενίσχυσης του κοινωνικού ρόλου των φορέων διοργάνωσης και του συνεδρίου θα πραγματοποιηθεί στρογγυλή τράπεζα με θέμα «Μετα-σχολική» Ειδι-

κή αγωγή: Ανάγκες και προτάσεις», που θα είναι ανοιχτή σε φορείς Ειδικής Αγωγής (Σωματεία, Συλλόγους, ΚΔΑΠ ΜΕΑ κλπ). Στόχος της στρογγυλής τράπεζας είναι η σύνταξη ενός εγγράφου πολιτικής (policy paper), που θα προκύψει από τη συζήτηση και την ανταλλαγή απόψεων για την λειτουργία, τη δομή, και τον σκοπό των φορέων, που λειτουργούν ως δομές μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

ΤΕΛΕΤΗ ΕΝΑΡΞΗΣ 19:45-20:45

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΤΕΛΕΤΩΝ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Keynote 1

Michael L. Wehmeyer

University of Kansas, U.S.A.

The development of self-determination and causal agency: Applications in general and special education

Chair: **Lefkothea Kartasidou**, *University of Macedonia*

21:00 Πάρτυ Υποδοχής / Welcome Party

Πολεμικό Μουσείο Θεσσαλονίκης / War Museum

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

με Διεθνή Συμμετοχή

Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Παρασκευή 11 Μαΐου 2018
Friday, May 11, 2018

09.00-10.30

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 2 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 1

Εφηβεία και αναδυόμενη ενηλικίωση

Οργανωτές: **Σπυρίδων Τάνταρος**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
 Πρόεδρος: **Ηλίας Μπεζεβέγκης**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*
 Συζητητής: **Παναγιώτης Σταυρινίδης**, *Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η εφηβεία, τόσο από καθαρά αναπτυξιακή οπτική, όσο και σε ό,τι αφορά την προσαρμογή των εφήβων, αποτελεί μια ηλικιακή περίοδο κατά την οποία συντελούνται αλλαγές με ιδιαίτερη σημασία για την ανάπτυξη του ατόμου. Ταυτόχρονα, το ίδιο επισημαίνεται τα τελευταία χρόνια σχετικά με τις αλλαγές που συντελούνται στα χρόνια μετά την εφηβεία, κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Το συμπόσιο αυτό, εξετάζει όψεις των αλλαγών αυτών στις δύο αυτές αναπτυξιακές περιόδους: της εφηβικής ηλικίας και της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Η πρώτη εργασία εξετάζει τις σχέσεις της γονικής συμπεριφοράς με τις στρατηγικές αντιμετώπισης του άγχους στις δύο αυτές αναπτυξιακές φάσεις, η δεύτερη εστιάζει στη μελέτη της ενσυνειδητότητας ως τρόπου επεξεργασίας της θυματοποίησης ειδικά των εφήβων, αλλά ταυτόχρονα και ως μηχανισμού που μπορεί να υποβοηθήσει την οργάνωση για εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού, η τρίτη εξετάζει τις διεργασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας του Εγώ, την υποκειμενική ευημερία και τους τύπους προσκόλλησης στην αναδυόμενη ενηλικίωση ως παράγοντες που σχετίζονται με την υπερβολική χρήση του διαδικτύου και, τέλος, η τέταρτη διερευνά τις σχέσεις μεταξύ των παραγόντων προσωπικότητας, της διαμόρφωσης ταυτότητας και των γονικών συμπεριφορών και στις δύο αναπτυξιακές περιόδους.

1. Διερεύνηση των σχέσεων γονικών πρακτικών και άγχους σε εφήβους και αναδυόμενους ενήλικες

Ηλίας Μπεζεβέγκης, Σπυρίδων Τάνταρος & Βασίλης Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η έρευνα αυτή ασχολείται με την γονική συμπεριφορά και τις σχέσεις της με την αντιμετώπιση του άγχους σε εφήβους και αναδυόμενους ενήλικες. Συμμετείχαν 420 μαθητές γυμνασίου (Μ.Ο. = 15,2 ετών, 56,5% θήλεις) και 299 αναδυόμενοι ενήλικες (Μ.Ο. = 22 ετών, 64,2% θήλεις) που προέρχονταν από οικογένειες μέσου κοινωνικοοικονομικού επιπέδου της ευρύτερης περιοχής Αθηνών. Χρησιμοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια: (α) The Coping Across Situations Questionnaire (CASQ, Seiffge-Krenke, 1995), που μετρά τη συχνότητα με την οποία τα άτομα χρησιμοποιούν στρατηγικές coping, όπως: Κοινωνική Στήριξη, Ενεργή Διαπραγμάτευση, Εκδραμάτιση, Άρνηση/Αποφυγή και Συμβιβασμός και (β) Parental Behaviour (PBI - Barber, 1996· Kins,

Soenens & Beyers, 2013· Vazsonyi, Hibbert & Snider, 2003) το οποίο μετρά την ζεστασιά, τον άκριτο έπαινο, την υπερπροστασία, την αγχώδη ανατροφή και την απόρριψη από πλευράς γονέων. Η Κοινωνική Στήριξη και η Ενεργός Διαπραγμάτευση ήταν οι συχνότερες στρατηγικές coping, ενώ η Εκδραμάτιση ήταν η πιο σπάνια. Ένα γενικό εύρημα ήταν ότι η ζεστασιά σχετίστηκε θετικά με την Ενεργό Διαπραγμάτευση, ενώ η Απόρριψη και από τους δύο γονείς, σχετίστηκε θετικά με την Εκδραμάτιση. Τα αποτελέσματα φαίνεται να συνηγορούν στην ύπαρξη μιας σημαντικής σχέσης των γονικών συμπεριφορών με τους τρόπους διαχείρισης του άγχους των εφήβων και νέων. Ορισμένες διαφορές μεταξύ εφήβων και αναδυόμενων ενηλίκων φαίνεται να αντανακλούν μια διαφορετική σχέση των γονέων με τα παιδιά τους σε διαφορετικά αναπτυξιακά στάδια.

2. Ενσυνειδητότητα στην εφηβεία: Ευλογία ή κατάρα

Παναγιώτης Σταυρινίδης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ερευνητικά δεδομένα υποστηρίζουν τις οδυνηρές συνέπειες που μπορεί να έχει η θυματοποίηση στους εφήβους ως προς τη ψυχοπαθολογία τους, συμπεριλαμβανομένων εσωτερικευμένων συναισθηματικών προβλημάτων (π.χ., αγχώδεις διαταραχές, κατάθλιψη), και κοινωνικής απομόνωσης (Rigby, 2003), οι οποίες φτάνουν μέχρι την ενηλικίωση (Widom, 2000). Οι έρευνες που εξετάζουν τους προστατευτικούς μηχανισμούς ατόμων που δέχτηκαν θυματοποίηση είναι περιορισμένες, και μελετούν κυρίως μεγαλύτερους ηλικιακά πληθυσμούς. Η ενσυνειδητότητα (mindfulness) λαμβάνει αυξημένη προσοχή βιβλιογραφικά ως μηχανισμός που ενισχύει τη συναισθηματική εμπειρία και προστατεύει τα άτομα από την ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας (Jha et al., 2010). Την ίδια στιγμή, ερευνητικά δεδομένα αναφέρουν τη σημαντικότητα της κοινωνικής γνώσης σαν παράμετρο που σχετίζεται με τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και τον εκφοβισμό και βοηθά τους εφήβους που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού να προετοιμάσουν τις κινήσεις τους με επιδεξιότητα (Sutton et al., 1999). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι (α) να εξετάσει την επιδημιολογία των προβλημάτων ψυχοπαθολογίας που αναπτύσσουν οι έφηβοι με ψηλά επίπεδα θυματοποίησης, (β) να ελέγξει το ρόλο της ενσυνειδητότητας ως μετριαστικού/προστατευτικού παράγοντα στη σχέση μεταξύ θυματοποίησης και ανάπτυξης ψυχοπαθολογίας, και (γ) να ελέγξει την αλληλεπίδραση μεταξύ της ενσυνειδητότητας και των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών στη σχέση μεταξύ εμπλοκής σε περιστατικά εκφοβισμού και ανάπτυξης εσωτερικευμένων/εξωτερικευμένων προβλημάτων. Οι συμμετέχοντες ήταν 405 μαθητές ηλικίας 15-18 χρονών από Λύκεια και Τεχνικές σχολές στην Κύπρο, οι οποίοι συμπλήρωσαν τα εργαλεία Bully/Victim Questionnaire-Revised (Olweus, 1996), Personal Experiences Checklist (PECK· Hunt, Peters & Rapee, 2012), Youth Psychopathic Inventory (YPI· Andershed, Kerr, Stattin & Levander, 2002), Child and Adolescent Mindfulness Measure (CAMM· Greco, Baer & Smith, 2011), και Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ· Goodman, 1997). Διενεργήθηκαν επιβεβαιωτι-

κές παραγοντικές αναλύσεις και μοντέλα δομικών εξισώσεων για έλεγχο των υποθέσεων της έρευνας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι μια σημαντική μερίδα των παιδιών που είχαν βιώσει θυματοποίηση αντιμετώπιζαν εσωτερικευμένα προβλήματα. Η ενσυνειδητότητα φάνηκε να σχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη των περισσότερων εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων, αλλά είχε θετική σχέση με τα διαπροσωπικά ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και οριακή σχέση με την εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού από τον ρόλο του θύτη. Συζητούνται οι προεκτάσεις της έρευνας σε ότι αφορά τη σημαντικότητα της ενσυνειδητότητας ως τρόπου επεξεργασίας της θυματοποίησης των εφήβων, αλλά ταυτόχρονα και ως μηχανισμού που μπορεί να υποβοηθήσει την οργάνωση για εμπλοκή σε περιστατικά εκφοβισμού (καταλληλότητα συνθηκών και θυμάτων).

3. Υπερβολική χρήση του διαδικτύου, διαμόρφωση ταυτότητας του εγώ, υποκειμενική ευημερία και τύποι προσκόλλησης στην αναδυόμενη ενηλικίωση

*Ευαγγελία Καραμανώλη & Σπυρίδων Τάνταρος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα τελευταία χρόνια η χρήση του διαδικτύου παρουσιάζει σημαντική αύξηση σε παγκόσμια κλίμακα. Οι συνέπειες της υπερβολικής χρήσης του αντνακλώνται σε προσωπικό, κοινωνικό, ακαδημαϊκό και επαγγελματικό επίπεδο. Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η μελέτη του φαινομένου σε αναδυόμενους ενήλικες καθώς, ως προς τις συνέπειες αυτές, προγενέστερες μελέτες αναφέρονται σε αυτή την ηλικιακή ομάδα ως «υψηλού κινδύνου». Οι διεργασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας του Εγώ, η υποκειμενική ευημερία και οι τύποι προσκόλλησης εξετάζονται ως παράγοντες που σχετίζονται με την υπερβολική χρήση του διαδικτύου. Το δείγμα αποτέλεσαν 500 αναδυόμενοι ενήλικες, ηλικίας 18-25. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν: (α) το Internet Addiction Test (IAT), (β) το Dimensions of Identity Development Scale (DIDS), (γ) το Satisfaction with Life Scale (SWLS), (δ) το Relationship Scale Questionnaire (RSQ). Πενήντα εκ των συμμετεχόντων συμπλήρωσαν για 12 μήνες το Scale of Positive-Negative Experience για την αξιολόγηση του θετικού και αρνητικού συναισθήματος. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η υπερβολική και η μέτρια χρήση του διαδικτύου σχετίζεται σημαντικά με την αναστοχαστική διερεύνηση, την διερεύνηση σε εύρος, την χαμηλή ικανοποίηση από τη ζωή καθώς και τον απορριπτικό και φοβικό τύπο προσκόλλησης. Από το ημερολόγιο, διαπιστώθηκε πως η υπερβολική χρήση διαδικτύου σχετίζεται αρνητικά με το θετικό συναίσθημα ενώ συμβάλλει σημαντικά και στην σταδιακή αύξηση του αρνητικού συναισθήματος. Τα συγκεκριμένα ευρήματα μπορούν να αποτελέσουν σημείο αναφοράς για την περαιτέρω διερεύνηση της χρήσης του διαδικτύου και της ποιότητας ζωής των νέων.

4. Προσωπικότητα, ταυτότητα και γονική συμπεριφορά στην εφηβεία και την αναδυόμενη ενηλικίωση

*Σπυρίδων Τάνταρος, Ηλίας Μπεζεβέγκης & Βασίλης Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των σχέσεων της γονικής συμπεριφοράς με τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας και τις διαδικασίες διαμόρφωσης ταυτότητας στην εφηβεία και την αναδυόμενη ενηλικίωση. Συμμετείχαν 424 μαθητές γυμνασίου (14.5-15.5 ετών, 43,6% αγόρια και 56.45 κορίτσια) και 299 αναδυόμενοι ενήλικες (Μ.Ο. 22 ετών, 64,2% θήλεις) οι οποίοι συμπλήρωσαν (α) το ερωτηματολόγιο Dimensions of Identity Development Scale-DIDS (Luyckx et al., 2008), (β) το Big Five Inventory-BFI (Hahn et al., 2012), γ) το Parental Behavior Inventory-PBI (Barber, 1996. Kins et al., 2013· Vazsonyi et al., 2003) και (δ) ένα δημογραφικό ερωτηματολόγιο. Μεταξύ άλλων, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, στους εφήβους, η Ευσυνειδησία, η Εξωστρέφεια και η Προσήνεια σχετίστηκαν θετικά με την Ζεστασιά των γονέων και αρνητικά με την Απόρριψη και την Υπερπροστασία από πλευράς τους, ενώ ο Νευρωτισμός συνδέθηκε με την Αγχώδη Ανατροφή και την Απόρριψη των γονέων. Σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες, η Κατασκευή Δέσμευσης, η Ταύτιση με την Δέσμευση και η Διερεύνηση σε Βάθος συνδέθηκαν επίσης με την Αγχώδη Ανατροφή και την Απόρριψη από πλευράς γονέων. Στους αναδυόμενους ενήλικες, η Ευσυνειδησία και η Εξωστρέφεια, καθώς και η Ζεστασιά και των δύο γονέων, συνδέθηκαν με την Ταύτιση με τη Δέσμευση. Γενικά, οι έφηβοι φάνηκε να διερευνούν περισσότερο από τους αναδυόμενους ενήλικες, οι οποίοι είχαν περισσότερες δεσμεύσεις.

09.00-10.30

Θεματική Συνεδρία 6 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2

Νευροψυχολογική εκτίμηση και παρεμβάσεις σε παιδιά και εφήβους με τυπική και μη-τυπική ανάπτυξη

Πρόεδρος: **Ασπασία Φραγκούλη**, Διεύθυνση Π.Ε. Βοιωτίας

1. Νευροψυχολογική εκτίμηση μεταβλητότητας συναισθηματικής εκφραστικότητας στον ενήλικα

Κωνσταντίνος Δημουλάς, Θεοδώρα Παπαδημητρίου, Ευριπίδης Δημουλάς, Έλλη Βέλλιου, Βασιλική Εξάρχου, Μαρία Βουβούση, Νεκταρία - Φιλίτσα Αγραφιώτη, Αγόρω Οικονόμου, Ιωάννης Τρίγκας, Ειρήνη - Χρυσοβαλάντη Δροσινού, Σοφία Παπαπαρίση, Μαγδαληνή Παπαναστασίου, Σταμάτης Ξαγρεμμενάκος, Βαλάντης Γιαννούλας, Μαρίνα Χατζηκυριάκου, Κωνσταντίνα Ηλιοπούλου & Δημήτριος Λιόβας

Ομάδα Εργασίας Ψυχοβιοαναλυτικής Έρευνας

Πόσο εύκολο είναι να καταλάβουμε, επακριβώς, γρήγορα, το συναίσθημα ενός ενήλικα, από την έκφρασή του; Σκοπός μας να δειχτεί η μεταβλητότητα του συναισθήματος, στο πρόσωπο των ενηλίκων. Σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 24 (12 ανδρών, 12 γυναικών) ατόμων, μαγνητοσκοπήθηκε η διαδικασία έκφρασης της συγκίνησης, που θα επροκαλείτο από την ακρόαση μουσικών κομματιών (Guillhot, Most, Lecourt & Pailles, 1981-2), ικανών να διεγείρουν συγκινήσεις, της επιλογής του υποκειμένου, ίδιων την κάθε φορά, που θα χρειαζόταν, και η, από ένα σημείο και μετά, τεχνητή (με εισαγωγή αηδιαστικής νοητικής εικόνας, της επιλογής του υποκειμένου, ίδιας την κάθε φορά, που θα χρειαζόταν) εμπλοκή της ανέλιξης της προβλεπόμενης να βγει στην έκφραση συγκίνησης. Στο τέλος κάθε φάσης, το υποκείμενο κατέγραφε, με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια, τον βαθμό (1 έως 7), στον οποίο αισθάνθηκε, ότι αισθάνθηκε, κατά την διάρκειά της. Την βιντεοταινία είδαν, χωρίς ήχο, προς αποφυγή παρέλκυσής των, 4 κριτές (δύο άντρες και δύο γυναίκες), πλήρως εκπαιδευθέντες, στην αναγνώριση έκφρασης συναισθημάτων, για ένα χρόνο, και αποτύπωσαν την συναισθηματική έκφραση των υποκειμένων, σε κάθε φάση, στην ίδια βαθμολογική κλίμακα. Βρέθηκε, με κριτήριο το πάνω ή κάτω από τα στατιστικά όρια (ενδοϋποκειμενικό πείραμα, στατιστικά tests: Wilcoxon και Whitney Mann, επίπεδο σημαντικότητας το 0,05), ότι το συναίσθημα μπορεί εύκολα να προκληθεί και, ανάλογα με την ένταση παρεμβαλλόμενων παραγόντων, στο βίωμα, να μεταβληθεί, με αφάνταστη ταχύτητα, έτσι που να αποκρύβει ή να αλλάξει ποσοτικά (ένταση) είτε ποιοτικά (κατηγορία), περισσότερο στις γυναίκες (αρνητικά συναισθήματα) απ' ό,τι στους άντρες (θετικά συναισθήματα), εξ ου και η δυσκολία γρήγορης σωστής ερμηνείας του.

2. Η συμβολή της νευροψυχολογικής αξιολόγησης στον εντοπισμό γνωστικών δυσλειτουργιών που συσχετίζονται με επιληψία σε εφήβους: Παρουσίαση περιστατικού

Ολυμπία Χαλικοπούλου & Άννα Εμμανουήλ
City College International Faculty

Η Νευροψυχολογία αποτελεί μια ειδικότητα που στοχεύει στην κατανόηση των εγκεφαλικών λειτουργιών και στον τρόπο με τον οποίο συσχετίζονται με τη συμπεριφορά, τόσο σε γνωστικό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο σε υγιείς πληθυσμούς και σε ασθενείς με βλάβες του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος. Η επιληψία λόγω αναπτυξιακών διαταραχών του κεντρικού νευρικού συστήματος έχει συσχετιστεί με επίμονες γνωστικές δυσλειτουργίες σε παιδιά και εφήβους. Οι δυσλειτουργίες αυτές σχετίζονται κάθε φορά με την έκταση και τον εντοπισμό της βλάβης (επιληπτογόνου περιοχής) στον εγκέφαλο. Στόχοι της παρούσας εργασία είναι να αναδείξει τη συμβολή της νευροψυχολογικής αξιολόγησης (α) στον ακριβή εντοπισμό των γνωστικών ελλειμμάτων ως απόρροια της φαρμακοανθεκτικής επιληψίας σε παιδιά και εφήβους, (β) την αποτελεσματικότερη νευροχειρουργική αντιμετώπιση με το λιγότερο δυνατό μετεγχειρητικό γνωστικό κόστος και (γ) να προτείνει συστάσεις για τη διαχείριση των δυσκολιών στην καθημερινή λειτουργικότητα των παιδιών. Για τους παραπάνω στόχους, γίνεται παρουσίαση δύο περιστατικών εφήβων με κροταφική και μετωπιαία επιληψία αντίστοιχα και ανάλυση του νευροψυχολογικού τους προφίλ, όπως αυτό προέκυψε μέσω εκτενούς νευροψυχολογικής αξιολόγησης τόσο σε προεγχειρητικό όσο και σε μετεγχειρητικό στάδιο. Για την αξιολόγηση των γνωστικών ικανοτήτων προ- εγχειρητικά και μετεγχειρητικά χορηγήθηκαν ψυχομετρικά εργαλεία όπως το Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC) και μέσα αξιολόγησης αποκλίνουσας και συγκλίνουσας νόησης. Τα αποτελέσματα της νευροψυχολογικής αξιολόγησης κατέδειξαν δυσλειτουργίες σχετικές με τον τύπο της επιληψίας προσδίδοντας πληροφορίες σχετικά με τις γνωστικές δυνατότητες και αδυναμίες ενός παιδιού και κατά συνέπεια τη φύση της υποκείμενης δυσλειτουργίας. Η αξιολόγηση του παιδιού αποτελεί τον πυρήνα της δημιουργίας ενός εξατομικευμένου προγράμματος θεραπείας στοχεύοντας στην ψυχοεκπαιδευτική διαχείριση των ελλειμμάτων του.

3. Κοινωνικές δράσεις πρόληψης για παιδιά προσχολικής ηλικίας

Μαρία Βλασσοπούλου, Παρί Μεράβογλου, Κατερίνα Σακελλαρίου,
Ιωάννα Τσίπρα & Ελένη Λαζαράτου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Παρουσιάζονται δύο ψυχοεκπαιδευτικά κοινωνικά προγράμματα που αφορούν σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Εφαρμόστηκαν στις περιοχές ευθύνης της Υπηρεσίας Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων του Κέντρου Κοινωνικής Ψυχικής Υγιεινής Βύρωνα Καισαριανής της Α΄ Ψυχιατρικής Κλινικής του ΕΚΠΑ. Πρόκειται για: (α) το πρόγραμμα έμμεσης παρέμβασης τύπου Hanen που απευθύνεται σε γονείς παιδιών με

διαταραχή ή και καθυστέρηση στο λόγο το οποίο βασίζεται στην προσέγγιση Hanen, *It takes two to talk* (Manolson, 1992) που προωθεί την εμπλοκή των γονέων κατά την πρώιμη παρέμβαση με στόχο την ανάπτυξη του λόγου και (β) το πρόγραμμα «Σχολική Ετοιμότητα» που έχει ως στόχο την ευαισθητοποίηση των νηπιαγωγών σε θέματα που αφορούν τη σχολική ετοιμότητα από τη σκοπιά των ειδικών ψυχικής υγείας και στις εξατομικευμένες ανάγκες των παιδιών, την εκπαίδευσή τους στον έγκαιρο εντοπισμό παιδιών «υψηλού κινδύνου», καθώς και στην προώθηση της έννοιας της συνεργασίας με την οικογένεια για την ενίσχυση της υποστήριξης του παιδιού κατά την ένταξη στο σχολείο. Περιγράφονται συνοπτικά ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και το περιεχόμενο των δύο προγραμμάτων. Δίδεται κυρίως έμφαση στους παράγοντες που διαπιστώνεται ότι συνέβαλαν στην αποτελεσματικότητά τους όπως η διεπιστημονική συνεργασία και συνεργασία με τους φορείς της κοινότητας, η αξιοποίηση των αρχών της εκπαίδευσης ενηλίκων καθώς και οι θεραπευτικοί παράγοντες της ομάδας. Τέλος, γίνεται αναφορά στα εμπόδια κατά την υλοποίηση των συγκεκριμένων προγραμμάτων καθώς και στις δυνατότητες για την περαιτέρω βελτίωσή τους.

4. Συναισθηματική οργάνωση και συμβουλευτική μέσω της βασισμένης στην αναπτυξιακή ψυχολογία μουσικοθεραπείας στο σχολείο

Ασπασία Φραγκούλη

Διεύθυνση Π.Ε. Βοιωτίας

Η συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα επιδιώκει, μέσα από τη μελέτη περίπτωσης μαθητή με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής -υπερκινητικότητας και προβλήματα συμπεριφοράς, να καταδειχθεί η θετική επίδραση της βασισμένης στην αναπτυξιακή ψυχολογία μουσικοθεραπείας στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και δυνατοτήτων συναισθηματικής και λεκτικής έκφρασης μαθητή σχολικής ηλικίας. Το πρόγραμμα μουσικοθεραπείας διήρκησε τέσσερις μήνες και βασίστηκε στις αρχές της μουσικοθεραπείας που αξιοποιεί στοιχεία της μουσικοπαιδαγωγικής προσέγγισης Orff, καθώς και θεωρίες της αναπτυξιακής ψυχολογίας. Πραγματοποιήθηκαν οκτώ ατομικές παρεμβάσεις με το μαθητή στο σχολείο και οκτώ ομαδικές συναντήσεις στο πλαίσιο της τάξης, όπου εφαρμόστηκαν μουσικά παιχνίδια σύμφωνα με τις αρχές της βασισμένης στην αναπτυξιακή ψυχολογία μουσικοθεραπείας. Οι συναντήσεις (ατομικές-ομαδικές) μαγνητοσκοπήθηκαν και τα δεδομένα συγκεντρώθηκαν, αναλύθηκαν και αξιολογήθηκαν τόσο μέσω ειδικού εργαλείου μελέτης της ποιότητας σχέσης που κατασκευάστηκε στο Πανεπιστήμιο των Τεχνών του Βερολίνου και στηρίζεται στο μοντέλο ανάπτυξης εαυτού του Daniel Stern, όσο και μέσω της «παρατήρησης και αυτοπαρατήρησης» που βασίζεται στην ψυχαναλυτική μέθοδο παρατήρησης βρεφών στο φυσικό τους περιβάλλον. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο μουσικοθεραπευτικός τρόπος εργασίας που λαμβάνει υπόψη το επίπεδο ανάπτυξης και τις ανάγκες του κάθε παιδιού ξεχωριστά, αξιοποιώντας ερεθίσματα που προέρχονται από το ίδιο το παιδί, στο πλαίσιο συμβουλευτικών διαδικασιών στο σχολείο, μπορεί να ενεργοποιήσει-ξεδιπλώσει το εσωτερικό δυναμικό παιδιών/μαθητών με κοινωνικο-συναισθηματικά

ελλείμματα, καλλιεργώντας τους θετική εικόνα εαυτού, ενσυναίσθηση, αυτεπάρκεια και αυτοπεποίθηση, μέσω της δυνατότητας βίωσης θετικών εμπειριών αλληλεπίδρασης, μοιράσματος συναισθήματος και συνάντησης-επικοινωνίας με τον άλλο, συμβάλλοντας έτσι στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους.

5. Ομάδα έκφρασης και επικοινωνίας εφήβων, ΕΛΕΠΑΠ Θεσσαλονίκης
 Αθηνά Ζαχαριάδου, Ιωάννα Πανταζή, Ολυμπία Χαλικοπούλου, Νέλλη Φλωρεντίν
 & Σοφία Σφελινιώτη
 ΕΛΕΠΑΠ Θεσσαλονίκης

Η εφηβεία χαρακτηρίζεται ως μια μετάβαση από την παιδική στην ώριμη ηλικία η οποία συνοδεύεται από έντονες και συχνά στρεσογόνες αλλαγές. Στην περίπτωση των εφήβων με αναπτυξιακές, μαθησιακές, συναισθηματικές δυσκολίες η στήριξη και η ενδυνάμωσή τους κρίνεται ακόμη πιο σημαντική. Η ομάδα εφήβων στην ΕΛΕΠΑΠ Θεσσαλονίκης που υλοποιείται με συχνότητα μια φορά την εβδομάδα και αφορά ηλικίες 13-15 ετών, διευκολύνει την εξωτερίκευση και την εκτόνωση των συναισθημάτων των μελών στοχεύοντας στην αναγνώριση, στη διαχείριση και στον έλεγχο των συναισθημάτων τους. Οι συμμετέχοντες διαπραγματεύονται θέματα αυτοεκτίμησης - αυτοπεποίθησης, σχέσεις με συνομήλικους, με το άλλο φύλο αλλά και με την οικογένεια, ζητήματα αυτονομίας, άγχους και φόβου. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η ομαδική ψυχοθεραπεία βασιζόμενη στις Αρχές της Παρεμβαίνουσας Μη Κατευθυντικότητας και της Σύστημικής - Οικογενειακής Θεραπείας. Μέσα από βιωματικές δράσεις σε ένα ασφαλές πλαίσιο γνησιότητας, ενσυναίσθησης και ανεπιφύλακτα θετικής αποδοχής οι συμμετέχοντες έχουν την δυνατότητα να εκφράσουν και να διαπραγματευτούν θέματα που τους απασχολούν. Σε αυτό το μικρό και υποστηριζόμενο περιβάλλον προσφέρεται στα μέλη η δυνατότητα εκμάθησης κοινωνικής αλληλεπίδρασης και επικοινωνίας με στόχο τη γενίκευση των συμπεριφορών στο ευρύτερο κοινωνικό - σχολικό - οικογενειακό πλαίσιο. Καλλιεργούνται ικανότητες εύρεσης λύσεων, αντιμετώπισης δυσκολιών, επίλυσης συγκρούσεων. Η δυνατότητα να διαχειριστούν οι έφηβοι θέματα που τους απασχολούν φαίνεται να προάγει την αυτοέκφραση και να συμβάλει σημαντικά στην ομαλή ψυχοσυναισθηματική τους εξέλιξη.

09.00 - 10.30

Συμπόσιο 3 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3

Executive functions in diverse environments: a developmental perspective

Organizer/Chair: **Elisavet Chrysochoou**, *Aristotle University of Thessaloniki*

Discussant: **Emma Blakey**, *The University of Sheffield, U.K.*

The present symposium focuses on the relationships between executive functions and cognitive and academic attainment across development and within different socio-economic, cultural and language environments. Executive functions are the high level cognitive skills involved in goal-directed flexible thinking. Across development, they have been shown to predict academic attainment, yet vary according to SES and bilingual experience. In that light, the first paper of the symposium examines whether executive functions could explain differences observed in early mathematical skills between children from higher and lower SES backgrounds, aiming to identify ways to ameliorate this gap early in development. The three papers that follow, discuss the suggested bilingual advantage in executive functioning. Control mechanisms used for effective switching between languages on a daily basis are assumed to also be deployed in experimental tasks requiring flexible control of attention. It has been suggested, however, that the locus of the differences observed between bilinguals and monolinguals might lie in uncontrolled factors that influence cognitive performance (e.g. SES or task demands). Homogeneity of the populations investigated (e.g. participants' ages and language pairs) has also received criticism. The studies of the present symposium aim at discussing cognitive development in relation to bilingualism, based on behavioural and ERP measures of executive functioning collected from Albanian-Greek and Albanian-Turkish bilinguals and matched monolinguals of different ages. It is noted that recent studies have reported null differences on cognitive measures, whereas relevant ERP evidence is scarce. Discussion aims at providing clearer insight into contextual influences on executive control development.

1. Executive functions mediate the link between socioeconomic status and maths skills in preschoolers

Emma Blakey¹, Danielle Matthews¹, Lucy Cragg², Dave Cameron¹ & Daniel J. Carroll¹

¹*The University of Sheffield*, ²*University of Nottingham, UK*

There is a long-standing connection between children's socioeconomic status (SES) and their academic attainment, particularly in mathematics. We aimed to examine whether executive functions - the high-level skills involved in controlling and regulating behaviour - could explain gaps that we see in early mathematical skills between children from higher SES backgrounds and children from lower SES back-

grounds. We aimed to test (a) whether gaps in mathematical skills between children from higher SES backgrounds and children from lower SES backgrounds exist prior to children starting school, and (b) whether any effects of SES on mathematical skills are mediated by differences in executive functions. One hundred and eighty-eight preschoolers were recruited from diverse areas of South Yorkshire, UK. SES explained significant variance in both preschoolers' mathematical skills and their executive functions. Furthermore, executive functions mediated the relation between SES and children's mathematical skills. The results suggest that differences in executive functions can explain the gap we see in early mathematical skills between children from advantaged and disadvantaged backgrounds. The next step is to identify ways to ameliorate this gap early in development. We will discuss potential ways that we can begin to close this gap.

2. Child and adult developmental cognitive trajectories: Does bilingualism matter?

*Ana B. Vivas, Elisavet Chrysochoou, Aristeia K. Ladas & Vasiliki Salvari
The University of Sheffield International Faculty, City College*

The so-called bilingual advantage has become one of most heated controversial debates in the field of cognitive psychology during the last decade. Early findings showed that bilingual children and young adults outperformed monolinguals on tasks that measured cognitive flexibility, resistance to interference from distractors, and working memory. Later on, it was also proposed that bilingualism could protect older adults from age-related cognitive decline. Recently, a growing amount of studies have failed to replicate positive findings when potential confound variables were strictly controlled for. In the present work, we analyse a relatively large and comprehensive set of data (120 children and 210 Albanian-Greek bilingual adults and Greek monolinguals) to investigate possible moderating effects of bilingualism on child and adult developmental cognitive trajectories. Bilingual and monolingual participants were strictly matched on SES, intelligence, gender and age. They were assessed with the ANT and the Simon task (with two working memory loads). We have also measured language proficiency and examined language background. In the group of children, contrary to the bilingual advantage hypothesis, results suggest that learning a second language early in life slows down cognitive development, as the latter is measured by overall speed performance. In the group of adults, and in line with the bilingual benefit, results suggest that bilingualism buffers cognitive decline with aging, but only when performance is measured in the Simon task low-load condition. Overall, the present findings suggest that critical periods of development are crucial to whether bilingualism exerts negative or positive effects on cognition.

3. The bilingualism population and developmental stage do matter: Evidence from Albanian-Turkish adolescents and young adults

Elisavet Chrysochoou¹, Likane Cana², Emma Blakey³ & Ana B. Vivas³

¹Aristotle University of Thessaloniki, ²The University of Sheffield International Faculty, City College, ³The University of Sheffield, UK

Evidence shows that in order to communicate efficiently, bilinguals engage daily in language-control to suppress intrusions from the irrelevant language. This form of cognitive training is assumed to generalize to non-linguistic tasks of executive control of attention. However, findings on such a “bilingual advantage” are often difficult to replicate (Duñabeitia et al., 2014; Ladas et al., 2015; Vivas et al., 2017). On the other hand, it has been suggested that the effects of bilingualism on cognition might not be evident at all age phases; for example, they might not be as easily observed in young adults, who are at the peak of cognitive ability (Bialystok et al., 2012). The present study aimed to shed further light into this area by assessing 20 Albanian-Turkish bilingual and 20 Albanian monolingual young adults, as well as 30 Albanian-Turkish bilingual and 30 Albanian monolingual adolescents. Participants were given the Attentional Network Task (ANT), measuring executive attention, alerting, and orienting, as well as a Simon task with two levels of working memory demands. Bilingual adolescents outperformed their monolingual counterparts on both measures of conflict resolution (ANT and Simon); that is they were more able to resist interference from distracters, and responded overall faster than monolingual adolescents. In line with our previous findings with different bilingual populations, we did not replicate the bilingual advantage with young adults. The bilingual advantage observed in Albanian-Turkish adolescents is discussed in relation to the characteristics of the specific bilingual population and the developmental stage.

4. The effects of bilingualism on executive functions: EEG evidence from Albanian-Greek bilinguals

Ana B. Vivas¹, Vasiliki Salvari¹, Elisavet Chrysochoou¹, Christos Frantzidis² & Panagiotis Bamidis²,

¹The University of Sheffield International Faculty, City College, ²Aristotle University of Thessaloniki

Existing research and literature demonstrates an advantage of bilinguals over monolinguals in non-verbal cognitive tasks that tap executive functions. The main explanation of this bilingual advantage proposes that the need to effectively control two languages in everyday communication is a form of cognitive training, which also boosts performance in executive control tasks. Recently, several studies failed to replicate these results, arguing that the advantage might manifest because of factors that have not been controlled for (e.g. SES). In line, we have found little behavioural evidence in favour of the bilingual advantage in a relatively large population of Al-

banian-Greek, Albanian-Turkish, French-Greek and Serbian-English bilinguals. In this study, we investigated brain activity elicited in conflict resolution tasks to test the hypothesis that bilingualism has a benefit on brain plasticity and consequently, on cognitive performance. Thirty Albanian-Greek bilingual and 30 Greek monolingual adults, who were strictly matched on SES, age, gender and non-verbal intelligence, were assessed on two tasks of executive functions, numerical Stroop and Simon task, while recording EEG activity. In line with previous work conducted in our lab, the behavioural results did not replicate the bilingual advantage effect. The EEG analyses overall revealed non-significant differences between the language groups on the three ERP components investigated (N2, P3 and ERN). These findings add to a growing body of evidence challenging the so-called bilingual advantage.

10.30 - 11.30

Προσκεκλημένη Ομιλία 2

The role of trait emotional intelligence in developmental and educational psychology

Konstantinos V. Petrides, *University College London, UK*

Chair: **Maria Platsidou**, *University of Macedonia*

In the first part of this paper, I present a succinct introduction to trait emotional intelligence (trait EI), which is formally defined as a constellation of emotional perceptions assessed through questionnaires and rating scales. The construct essentially concerns our perceptions of our emotional world. I submit that all action and decision-making are emotionally driven. Behind every action and decision, when these are fully analyzed, there is always an emotional driver. The most fundamental emotional dimension is the dimension of craving (will/wanting). This becomes progressively differentiated into the various emotions as we experience them in everyday life (positive emotions; contentment, happiness, relief, etc. and negative emotions; anger, fear, sadness, etc.). This hypothesis explains why emotions are implicated in all areas of our everyday lives and why trait EI has received so much attention across so many different fields of research. I briefly highlight the unifying nature of trait EI theory, which seeks to integrate the fields of personality traits (hence 'trait'), emotions (hence 'emotional'), and intelligence (broadly defined) into a general theory of psychology. The second part of the paper focuses on developmental and educational applications of trait EI theory, covering a range of studies, some of which have become classics in the scientific literature. More specifically, I report on adolescent studies investigating the construct's relationships with the following outcomes: academic performance, exclusions from school, peer-relations, teen self-harm, and truancy. Subsequently, I report on various studies on children's (8-12 years) trait EI as

well as general studies on the topics of behavioral genetics, body image, communicative anxiety, gender differences, mental health, and vocational choice. I conclude with a short discussion of research focusing on trait EI optimization.

12.00 - 13.30

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 3 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 1

Συναισθηματικές διαστάσεις της ανάπτυξης

Οργανωτές/Πρόεδροι: **Πλουσία Μισαηλίδη¹ & Φωτεινή Μπονώτη²**

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητής: **Ειρήνη Δερμιτζάκη**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στόχος του συμποσίου είναι να εξετάσει επιμέρους διαστάσεις της συναισθηματικής ανάπτυξης στην παιδική και την εφηβική ηλικία. Στο πλαίσιο του συμποσίου θα παρουσιαστούν πέντε εμπειρικές μελέτες οι οποίες διερεύνησαν πτυχές της συναισθηματικής ικανότητας παιδιών και εφήβων και αναδεικνύουν τις σύνθετες αλληλεπιδράσεις τους με άλλους τομείς της ανάπτυξης. Ειδικότερα, η πρώτη εργασία των Πούλιου, Μπονώτη και Νικονάνου εξετάζει εάν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας χρησιμοποιούν το χρώμα ως μέσο για την αναγνώριση της συναισθηματικής εκφραστικότητας ενός πίνακα ζωγραφικής. Η δεύτερη εργασία των Μάντζιου και Μπονώτη μελετά ομοιότητες και διαφορές στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις του πόνου παιδιών και ενηλίκων. Η τρίτη εργασία των Μισαηλίδη, Καψάλη και Ντούρου διερευνά ατομικές διαφορές στην τάση των παιδιών για ενοχή και τη σχέση τους με την ικανότητα κατανόησης του νου των άλλων. Η τέταρτη εργασία των Μισαηλίδη και Ορφανίδου διερευνά πιθανές συνδέσεις ανάμεσα στη ντροπαλότητα των παιδιών και στην τάση των γονέων τους να τα αντιμετωπίζουν ως πρόσωπα που έχουν νοητικές καταστάσεις (επιθυμίες, προθέσεις κ.ά.). Τέλος, η πέμπτη εργασία της Κορηλάκη επιχειρεί να διερευνήσει εάν η επένδυση των εφήβων σε υλιστικές αξίες συσχετίζεται με το αίσθημα ευημερίας και την ικανοποίηση που αυτοί αντλούν από τη ζωή.

1. Χρώμα και συναίσθημα: μπορούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίζουν τη συναισθηματική εκφραστικότητα ενός πίνακα ζωγραφικής;

Δήμητρα Πούλιου, Φωτεινή Μπονώτη & Νίκη Νικονάνου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σύμφωνα με την θεωρία αισθητικής ανάπτυξης του Parsons (1976) τα παιδιά προσχολικής ηλικίας προτιμούν πίνακες ζωγραφικής με βάση τα χρώματά τους, αλλά δεν μπορούν να εκτιμήσουν τη συναισθηματική εκφραστικότητά τους. Αυτός ήταν ο σκοπός της παρούσας έρευνας που επιχειρήσε να διερευνήσει εάν τα παιδιά προσχο-

λικής ηλικίας μπορούν να αναγνωρίσουν την συναισθηματική έκφραση ενός πίνακα ζωγραφικής μέσω των χρωμάτων του και αν αυτή η ικανότητα διαφοροποιείται με την ηλικία, το εκφραζόμενο συναίσθημα και το είδος της τέχνης. Το δείγμα αποτέλεσαν 3 ομάδες παιδιών με μέσο όρο ηλικίας 3, 4 και 5 ετών αντίστοιχα ($N = 78$). Τους ζητήθηκε να αναγνωρίσουν είτε το συναίσθημα της χαράς είτε το συναίσθημα της λύπης σε αφηρημένους και ρεαλιστικούς πίνακες ζωγραφικής. Το υλικό αποτέλεσαν 16 πίνακες ζωγραφικής (8 ρεαλιστικοί και 8 αφηρημένοι), οι οποίοι είχαν αξιολογηθεί από μια ομάδα ενηλίκων ($N = 18$) προκειμένου να διασφαλιστεί ότι εξέφραζαν τα υπό εξέταση συναισθήματα (χαρά και λύπη) και διέφεραν μόνο ως προς το χρώμα, ενώ το θέμα τους επιχειρήθηκε να διατηρηθεί σταθερό. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν τη συναισθηματική έκφραση ενός πίνακα ζωγραφικής μέσω των χρωμάτων του εμφανίζεται στην ηλικία των 3 ετών και βελτιώνεται σημαντικά στην ηλικία των 4 και 5 ετών αντίστοιχα. Επίσης, βρέθηκε ότι τα παιδιά αναγνωρίζουν πιο εύκολα το συναίσθημα της χαράς από αυτό της λύπης, ενώ το είδος της ζωγραφικής (ρεαλιστική και αφηρημένη) δεν φάνηκε να διαφοροποιεί τις επιδόσεις των παιδιών.

2. Ζωγράφισε έναν άνθρωπο που πονάει: Σχεδιαστική αναπαράσταση του πόνου σε παιδιά και ενήλικες

Άσπασία Μάντζιου & Φωτεινή Μπονώτη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο πόνος είναι μία σύνθετη υποκειμενική εμπειρία, παρούσα από την αρχή της ζωής, κοινή σε παιδιά και ενήλικες. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά και οι ενήλικες αναπαριστούν την έννοια του πόνου στα σχέδιά τους. Το δείγμα αποτέλεσαν 5 ομάδες συμμετεχόντων ($N = 200$) με μέσο όρο ηλικίας 5-, 7-, 9-, 11 και 21 ετών αντίστοιχα. Αρχικά τους ζητήθηκε να σχεδιάσουν έναν άνθρωπο που δεν αισθάνεται τίποτα (σχέδιο ελέγχου) και στη συνέχεια να ζωγραφίσουν έναν άνθρωπο που πονάει. Κάθε σχέδιο του πόνου αξιολογήθηκε κατ' αντιπαραβολή με το αντίστοιχο σχέδιο ελέγχου με σκοπό να εντοπιστούν οι γραφικοί δείκτες που οι συμμετέχοντες χρησιμοποίησαν για να απεικονίσουν τον πόνο. Η ανάλυση ανέδειξε επτά γραφικούς δείκτες: (α) έκφραση προσώπου, (β) ημιτελές σώμα, (γ) στάση σώματος, (δ) παρουσία άλλου ανθρώπου, (ε) αντικείμενα, (στ) σύμβολα, και (ζ) κόκκινο χρώμα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα μικρότερα παιδιά χρησιμοποίησαν κυρίως γραφικούς δείκτες του προσώπου για την απεικόνιση του πόνου (π.χ. αλλαγή της καμπύλης στο στόμα και δάκρυα), παρόμοιους με αυτούς που αξιοποιούνται για την απεικόνιση της λύπης, όπως και το κόκκινο χρώμα προκειμένου να συμβολίσουν το σημείο ή την ένταση του πόνου. Τα μεγαλύτερα παιδιά και οι ενήλικες χρησιμοποίησαν, επιπλέον, τη στάση του σώματος, τα αντικείμενα και τα σύμβολα αναδεικνύοντας την πολυδιάστατη φύση του πόνου, στην οποία εμπεριέχονται ποικίλα γνωστικά, συμπεριφορικά και συναισθηματικά χαρακτηριστικά. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τη μελλοντική αξιοποίησή τους σε ιατρικό και εκπαιδευτικό πλαίσιο.

3. Τάση για ενοχή στην παιδική ηλικία: Διερεύνηση της σχέσης της με τη θεωρία του νου

Πλουσία Μισαηλίδη, Κατερίνα Καψάλη & Μελπομένη Ντούρου
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παρούσα έρευνα εξετάζει: (α) ατομικές διαφορές στην τάση παιδιών ηλικίας 8 έως 12 ετών να βιώνουν ενοχή σε διαφορετικές καταστάσεις της καθημερινής τους ζωής, και (β) τη σχέση των διαφορών αυτών με τη θεωρία του νου (ΘτΝ), την ικανότητα δηλαδή απόδοσης νοητικών καταστάσεων στον ίδιο τον εαυτό ή στους άλλους. Στην έρευνα πήραν μέρος παιδιά ($N = 120$) με μέσο όρο ηλικίας 10.2 ετών και των δύο φύλων. Για τον έλεγχο της τάσης για ενοχή χορηγήθηκε στα παιδιά η TOSCA-C (Tangney, Wagner, Burggraf, Gramzow & Fletcher, 1990). Η θεωρία του νου εξετάστηκε με τέσσερα έργα ΘτΝ - α' και β' τάξης αντιστοίχως. Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν την ύπαρξη ατομικών διαφορών στην τάση των παιδιών ηλικίας των 8 έως 12 ετών για ενοχή. Επιπλέον, τα ευρήματα δίνουν στήριξη στην υπόθεσή μας ότι η τάση για ενοχή, η οποία συνεπάγεται και μεγαλύτερη ενασχόληση με τις σκέψεις και κρίσεις των άλλων για τη συμπεριφορά του ατόμου, θα συσχετίζεται θετικά με τη ΘτΝ. Τα παιδιά με υψηλότερες επιδόσεις στα έργα ΘτΝ είχαν αντιστοίχως υψηλότερες βαθμολογίες στην TOSCA-C. Η σημασία και οι προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων για το πεδίο που μελετά τη σχέση της συναισθηματικής ανάπτυξης με τη θεωρία του νου συζητούνται.

4. Νοο-προσήλωση στις γονεϊκές περιγραφές ντροπαλών παιδιών

Πλουσία Μισαηλίδη & Σοφία Ορφανίδου
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η έρευνα εξετάζει εάν η ντροπαλή ιδιοσυγκρασία των παιδιών συσχετίζεται με την τάση των γονέων τους να τα αντιμετωπίζουν ως πρόσωπα με νου (νοο-προσήλωση), δηλαδή ως πρόσωπα που έχουν επιθυμίες, πεποιθήσεις, συναισθήματα κ.ά. Στην έρευνα πήραν μέρος 120 γονείς (μητέρες) παιδιών ηλικίας 4 έως 8 ετών. Αρχικά οι γονείς συμπλήρωσαν την Κλίμακα Ιδιοσυγκρασίας EAS για Παιδιά (Buss & Plomin, 1984), με βάση τα αποτελέσματα της οποίας έγινε η ταξινόμησή τους σε δύο ομάδες: γονείς ντροπαλών ($n = 60$) και γονείς παιδιών χωρίς ντροπαλότητα ($n = 60$). Από τους γονείς ακολούθως ζητήθηκε να περιγράψει αναλυτικά ο καθένας το παιδί του. Εξετάστηκε η συχνότητα και το είδος των αναφορών που έκαναν οι δύο ομάδες γονέων στις νοητικές καταστάσεις και στη συμπεριφορά των παιδιών τους. Τα αποτελέσματα βρίσκονται στο στάδιο της στατιστικής επεξεργασίας και θα παρουσιαστούν στο πλαίσιο του συμποσίου. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στη σημασία και τις προεκτάσεις των ευρημάτων για το πεδίο που μελετά τους παράγοντες που συσχετίζονται με τη γονεϊκή νοο-προσήλωση.

5. Η επένδυση σε υλιστικές αξίες και η σχέση τους με το αίσθημα ευημερίας στην εφηβική ηλικία

Αικατερίνα Κορνηλάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ως υλισμός (materialism) ορίζεται «η ιδιαίτερη σημασία που ο άνθρωπος προσδίδει στα υλικά αγαθά και την κατοχή τους θεωρώντας τα ως μέσο για να βιώσει επιθυμητές ψυχικές καταστάσεις, όπως είναι η χαρά και η ευτυχία» (Richins & Dawson, 1992, σελ. 307). Μελέτες σε ενήλικες δείχνουν ότι τα υψηλά επίπεδα υλισμού σχετίζονται με χαμηλή αυτοεκτίμηση, κατάθλιψη, προβλήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής και χαμηλό αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή. Σκοπός αυτής της μελέτης είναι να εξετάσει κατά πόσο ο προσανατολισμός των εφήβων σε υλιστικές αξίες και η σημασία που αποδίδουν στην απόκτηση υλικών αγαθών σχετίζεται με το αίσθημα ευημερίας και την ικανοποίηση που αντλούν από τη ζωή τους. Στη μελέτη αυτή συμμετείχαν 300 έφηβοι 13-15 ετών που φοιτούσαν σε σχολεία αστικών κέντρων. Οι έφηβοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που περιλάμβανε την Κλίμακα Μέτρησης του Υλισμού του Richins (2004), η οποία αξιολογεί τρεις διαστάσεις του υλισμού: (i) της ευτυχίας, εάν η κατοχή αγαθών οδηγεί στην ευτυχία, (ii) της επιτυχίας, εάν η κατοχή αγαθών είναι ένδειξη μιας επιτυχημένης πορείας στη ζωή, και (iii) της κεντρικότητας, εάν η κατοχή αγαθών αποτελεί κεντρικό άξονα στη ζωή του ατόμου. Επιπλέον το αίσθημα προσωπικής ευημερίας αξιολογήθηκε: (α) με την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965) και (β) την Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή (Diener et al., 1985). Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι η επένδυση σε υλιστικές αξίες σχετίζεται αρνητικά με την αυτοεκτίμηση των εφήβων αλλά και με το αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή τους. Στην μελέτη εξετάζονται οι συνέπειες των ευρημάτων για την συναισθηματική υγεία και προσαρμογή των εφήβων.

12.00 - 13.30

Συμπόσιο 4

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2

Προγράμματα παρέμβασης στην ειδική αγωγή:

Από την παιδική στην ενήλικη ζωή

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Λευκοθέα Καρτασίδου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Συζητητής: **Ιωάννης Αγαλιώτης**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση προγραμμάτων στην ειδική αγωγή αποτελεί επιτακτική ανάγκη και για αυτό τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση. Σκοπός του συμποσίου είναι να παρουσιάσει καλές πρακτικές που προέκυψαν από τον

σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων παρέμβασης σε παιδιά, εφήβους με αναπηρία και σε γονείς παιδιών με αναπηρία. Τα προγράμματα αυτά εστιάζουν στην ενηλικοκεντρική προσέγγιση ξεκινώντας από την παιδική ηλικία με θέματα διαχείρισης συμπεριφοράς, συναισθηματικής ανάπτυξης και φτάνοντας στην εφηβική ηλικία σε θέματα σεξουαλικής εκπαίδευσης. Μέσα και από τα τέσσερα προγράμματα αναδεικνύονται καλές πρακτικές για τη διαχείριση της συμπεριφοράς μέσα στο γενικό σχολείο, για την ενίσχυση της συναισθηματικής ανάπτυξης, για την σεξουαλική εκπαίδευση και τη συνειδητοποίηση της σεξουαλικότητας των ατόμων με αναπηρία. Σημαντικό στοιχείο είναι ότι τα προγράμματα αυτά σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από διαφορετικές ειδικότητες (ειδική παιδαγωγό, εκπαιδευτικό, ψυχολόγο και κοινωνική λειτουργό) τονίζοντας τον διεπιστημονικό χαρακτήρα της ειδικής αγωγής και την ιδιαίτερη αξία της διεπιστημονικής συνεργασίας για την υποστήριξη των ατόμων με αναπηρία και των γονέων τους.

1. Λειτουργική αξιολόγηση συμπεριφοράς και θετική στήριξη συμπεριφοράς: Ένα πρόγραμμα παρέμβασης στο γενικό σχολείο, σε μαθητές με αυτισμό

Σοφία Σπανίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Καθώς ο αριθμός των παιδιών με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος που φοιτούν στο γενικό σχολείο αυξάνεται, πληθαίνουν και οι ανάγκες των εκπαιδευτικών για την παροχή κατάλληλης υποστήριξης και εφαρμογής αποτελεσματικών προγραμμάτων παρέμβασης. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η εφαρμογή της Λειτουργικής Αξιολόγησης Συμπεριφοράς και η ανάπτυξη ενός προγράμματος παρέμβασης βασισμένου στα αποτελέσματά της και στις αρχές της Θετικής Στήριξης Συμπεριφοράς. Το πρόγραμμα εφαρμόστηκε σε δυο μαθητές με αυτισμό που φοιτούσαν στο γενικό δημοτικό σχολείο και εμφάνιζαν προκλητικές συμπεριφορές. Σχεδιάστηκαν δυο διαφορετικά προγράμματα, ένα για τον κάθε μαθητή και εφαρμόστηκαν εντός και εκτός τάξης αντίστοιχα. Όλα τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από τη διαδικασία της Λειτουργικής Αξιολόγησης Συμπεριφοράς, χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη των παρεμβάσεων Θετικής Στήριξης Συμπεριφοράς. Οι παρεμβάσεις που σχεδιάστηκαν ήταν πολυσυστατικές και οι στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν περιελάμβαναν τον χειρισμό των γεγονότων που προηγούνταν, διαδικασίες αυτορρύθμισης, τη διδασκαλία εναλλακτικών συμπεριφορών, τη διαφοροποιημένη ενίσχυση και τη λειτουργική επικοινωνία. Επίσης, πραγματοποιήθηκε ποιοτική αξιολόγηση των προγραμμάτων παρέμβασης και έλεγχος της κοινωνικής εγκυρότητας. Τα αποτελέσματα έδειξαν μείωση των προκλητικών συμπεριφορών και των δυο μαθητών και στα δυο προγράμματα παρέμβασης. Οι μαθητές και οι δάσκαλοι των τάξεων ήταν ικανοποιημένοι με τα αποτελέσματα της παρέμβασης (κοινωνική εγκυρότητα) και το πρόγραμμα κρίθηκε αποτελεσματικό. Τέλος, εξετάστηκαν και συζητήθηκαν οι στρατηγικές που αποτέλεσαν τις καλύτερες πρακτικές, οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δυο προγράμματα, η ευκολία διεξαγωγής του προγράμματος και οι γνώσεις των εκπαιδευτικών πάνω στις διαδικασίες.

2. Σχεδιασμός και εφαρμογή εκπαιδευτικού προγράμματος συναισθηματικής νοημοσύνης για παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος

Θεογνωσία Σολδάτου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τα άτομα με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) παρουσιάζουν ελλείμματα στην ανάπτυξη Συναισθηματικής Νοημοσύνης (ΣΝ). Αυτό συνδέεται άμεσα με τη δυσκολία αναγνώρισης και έκφρασης συναισθημάτων και κατά προέκταση με προβλήματα στις κοινωνικές δεξιότητες. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η παρουσίαση του σχεδιασμού και της εφαρμογής ενός Προγράμματος ΣΝ για παιδιά με ΔΑΦ προκειμένου να αυξηθούν τα επίπεδα ΣΝ και αυτοαντίληψης με απώτερο στόχο τη βελτίωση των κοινωνικών τους δεξιοτήτων. Στην έρευνα συμμετείχαν τέσσερα παιδιά με ΔΑΦ νοητικής ηλικίας 5 έως 10 ετών. Για την αξιολόγηση κατασκευάστηκε ένα τεστ αντικειμενικής μέτρησης της ΣΝ αναφορικά με την ικανότητα των παιδιών να κατονομάζουν τα έξι βασικά συναισθήματα και να τα αναγνωρίζουν σε βιωματικό επίπεδο μέσω υποθετικών σεναρίων. Επιπλέον, κατασκευάστηκε ένα ερωτηματολόγιο ετεροαναφορών για τις μητέρες των συμμετεχόντων αναφορικά με τις αντιλήψεις τους για τη ΣΝ των παιδιών τους. Τέλος, για την αξιολόγηση των επιπέδων αυτοαντίληψης χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Πώς Αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου (ΠΑΤΕΜ I). Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα σχεδιάστηκε με βάση τέσσερις άξονες: τη σύνδεση συναισθημάτων με εκφράσεις προσώπου και σώματος, τη σύνδεση συναισθημάτων με πιθανές αιτίες, τη διαβάθμιση συναισθημάτων και την αναγνώριση των συναισθημάτων των άλλων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα: υπήρξε αύξηση των επιπέδων ΣΝ, το συναίσθημα της έκπληξης δεν αναγνωρίστηκε από όλα τα παιδιά, οι μητέρες παρατήρησαν βελτίωση στη ΣΝ των παιδιών τους και υπήρξε αύξηση των επιπέδων αυτοαντίληψης. Οι περιορισμοί της έρευνας αφορούν το μικρό αριθμό δείγματος, τη μη επανάληψη της τελικής αξιολόγησης μετά από κάποιες εβδομάδες για έλεγχο του μακροχρόνιου των αποτελεσμάτων και την παράλειψη ελέγχου κοινωνικής εγκυρότητας.

3. Σχεδιασμός και υλοποίηση εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος σεξουαλικής εκπαίδευσης: Δυο μελέτες περίπτωσης εφήβων με αυτισμό και νοητική αναπηρία

Αργυρώ Καλούδη

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η ενημέρωση και η αγωγή για την ανθρώπινη σεξουαλικότητα διαδραματίζει θετικό ρόλο στην ομαλή ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ατόμου. Για τους νέους με νοητική αναπηρία (ΝΑ) ή/και αυτισμό (ΔΑΦ) η σεξουαλική εκπαίδευση βασίζεται στην αξιολόγηση των αναγκών τους, και στην υλοποίηση ενός εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος (ΕΕΠ). Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση των αποτελεσμάτων από το σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός ΕΕΠ σεξουαλικής εκπαί-

δευσης σε δύο περιπτώσεις εφήβων, με ΝΑ και ΔΑΦ. Η αξιολόγηση του επιπέδου των γενικών σεξουαλικών γνώσεων έγινε με αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Οι ερωτήσεις αφορούσαν επτά θέματα: φυσιολογία, σεξουαλική επαφή, εγκυμοσύνη, αντισύλληψη, σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, ακατάλληλες συμπεριφορές από τους άλλους και ακατάλληλο άγγιγμα προς τους άλλους. Στη συνέχεια, σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε το ΕΕΠ σεξουαλικής εκπαίδευσης δύο φορές την εβδομάδα συνολικής διάρκειας έξι εβδομάδων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπήρξε σημαντική αύξηση των γνώσεων και των δύο μαθητριών, λίγο μεγαλύτερη για την έφηβη με ΝΑ, γύρω από όλα τα θέματα που καλύφθηκαν στην εκπαίδευση. Τρεις εβδομάδες μετά την ολοκλήρωση της εκπαίδευσης, οι γνώσεις αυτές μειώθηκαν, περισσότερο για τη συμμετέχουσα με ΔΑΦ. Ένα ΕΕΠ θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες του κάθε ατόμου που σχετίζονται με την ηλικία, τις ικανότητες, το φύλο και το επίπεδο ωριμότητας του ατόμου με αναπηρία. Συμπερασματικά η ένας προς ένα διδασκαλία, το οπτικοποιημένο διδακτικό υλικό, η απτή και συγκεκριμένη παρουσίαση ενός θέματος κάθε φορά και κυριότερο η συχνή επανάληψη συμβάλλουν στο να κατακτήσει το περιεχόμενο της διδασκαλίας μια μαθήτρια με ΔΑΦ ή/και ΝΑ.

4. “Η συνειδητοποίηση της σεξουαλικότητας του παιδιού μου”: Πρόγραμμα γονέων παιδιών με αναπηρία βασισμένο στην ενηλικοκεντρική προσέγγιση

Έλενα Κυριακίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η παρούσα εργασία αναδεικνύει τη σημασία της συνειδητοποίησης της σεξουαλικότητας ως κομμάτι της ανάπτυξης των ατόμων με αναπηρία. Η συμβολή των γονέων στην ανάπτυξη του αυτοπροσδιορισμού και η κατανόηση της σεξουαλικότητας του παιδιού τους αποτελούν βασικά στοιχεία για τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή και την ενίσχυση του αυτοπροσδιορισμού. Πολλά είναι τα προγράμματα εκπαίδευσης τα οποία απευθύνονται σε γονείς. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα εστίασε στην ετοιμότητα των γονέων για αποδοχή της ύπαρξης και της έκφρασης της σεξουαλικότητας των παιδιών τους πριν ακόμη συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα σεξουαλικής εκπαίδευσης. Ουσιαστικά πρόκειται για μία προεργασία, όπου οι γονείς καλούνται να αντιμετωπίσουν τα προσωπικά τους ταμπού και όρια σε σχέση με την αναπηρία, αλλά και το ίδιο τους το παιδί σε σχέση με τη σεξουαλικότητα, τις ανθρώπινες ανάγκες και την ηθική, μέσα από βιωματικές ασκήσεις, συζήτηση, οπτικοακουστικό υλικό για σχολιασμό, brainstorming και άλλες δραστηριότητες. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και είχε διάρκεια τριών μηνών. Συμμετέχοντες ήταν επτά γονείς παιδιών με αναπηρία σχολικής και προεφηβικής ηλικίας. Το πρόγραμμα χωριζόταν σε δύο βασικά μέρη: το πρώτο μέρος αφορούσε την ανάπτυξη του αυτοπροσδιορισμού και των επιμέρους στοιχείων του και το δεύτερο τη σεξουαλικότητα. Η αξιολόγηση του προγράμματος έγινε μέσω συνεντεύξεων τόσο πριν όσο και μετά την ολοκλήρωσή του και αναδεικνύει τη σημαντικότητα ύπαρξης προγραμμάτων συνειδητοποίησης στους γονείς ως ένα χρήσιμο εργαλείο πριν την εφαρμογή προγραμμάτων εκπαίδευσης.

12.00 - 13.30

Paper Session 7
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3**Parenting and Development**Πρόεδρος: **Pilios-Dimitris Stavrou**, *University of Athens***1. Parental acceptance/rejection-family function, resilience and conduct problems in elementary school children: The case of a culturally particular region on the island of Crete**Pilios-Dimitris Stavrou¹, Elias Kourkoutas² & Maria Smirnakis³¹*Université Paris Descartes*, ²*University of Crete*, ³*Therapy Center for Dependent Individuals (KETHEA)*

The main goal of our study is to explore the way family factors affect and explain the presence of behavioral problems in elementary school students. This is a comparative study between two groups of elementary school students ($N = 55$ in each group), one group with and the second without serious behavioral problems, in an area of the island of Crete (Greece) which has its own social-cultural background. Seven instruments were used for the assessment, such as the Social-Emotional Resilience and Adjustment, the Psychosocial Adjustment Scale for Teachers, the Classroom Climate Scale, as well as interviews with students, their parents and their teachers. As for the statistical analysis, Exploratory Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis and Path Analysis were conducted. In this presentation we only refer to one Model related to Parental Acceptance-Rejection, Family Function and Behavioral Problems. Some of the main results of our study revealed that: (a) behavioral problems in children significantly explain/predict the low presence of perceived maternal warmth/affection, (b) high levels of paternal warmth/affection significantly explain the low family health/competence as perceived by children, (c) high family conflict significantly explain the high levels of family health/competence, as perceived by children, and (d) high maternal warmth/affection significantly explains/predict the low levels of family conflict, as perceived by our sample children. Overall, among our significant findings is the fact that behavioral problems are strongly associated with the perception of the relationship with the mother, as hostile or aggressive.

2. Children's emotional intelligence and parental style

Panagiota Dimitropoulou¹ & Maria Zouli²

¹University of Crete, ²University of Ioannina

Emotional abilities and emotional sufficiency are necessary prerequisites for people's functional socialization and smooth integration into the community. Especially for school-aged children, Emotional Intelligence is an essential chapter of their development. Characteristic of children's Emotional Intelligence is the variety of factors that affect it. Parental style considered to be main and predicting factor for children's E.I. The present study aims to investigate the relationship between elementary students' E.I. and factors such as parental style, satisfaction of personal psychological needs and the effect of demographic variables as well. The sample consisted of 285 pupils of the fifth and sixth grade of elementary schools in the regions of Ioannina and Amfilochia. The measures administered for collecting the data were the following: *Trait Emotional Intelligence Questionnaire - CSF*, *Perceived Parental Autonomy Support Scale*, *Perceived Parental Psychological Control Scale* and *Basic Psychological Need Satisfaction Scale*. Data analyses revealed a strong relation between the parental style and the E.I. of the students. Children with authoritative and damnatory parents tend to have a low quotient of E.I. On the other hand, supportive parents who promote their children's autonomy seem to have a positive effect on their children's E.I. Secondly among the three basic psychological needs of autonomy, competence and relatedness, only competence and relatedness satisfaction could predict E.I. in high levels. The findings will be discussed since they contribute to the examination of factors which affect E.I. Moreover, they could be utilized on planning and implementing effective parental counseling for supporting and empowering children's emotional intelligence.

3. Vision of own parenthood in childless women and men in late adolescence and early adulthood

Kamil Janowicz

Adam Mickiewicz University, Poland

Being a parent is one of the most common social role realized by people in all cultures. Last decades have brought us many changes in patterns of parenting roles and for the current generation of teenagers and young adults it is not obvious what does it mean to be a mother or a father. It could be problematic for them, because they have to manage with many developmental tasks related to preparing to parenthood. The question is what is their vision of their own parenthood - how do they imagine their future parenthood and their possibilities to prepare for it? This paper presents the results of exploratory studies conducted on 176 Polish women and men in late adolescence and early adulthood. Qualitative and quantitative (chi-square test) analysis show that there are differences in shape of vision of own parenthood in young men

and women and indicate low level of its clarification in many aspects. Vast number of participants has not created a coherent and deliberate image of their future parenthood, how they want to achieve it, and what difficulties they may encounter. Moreover, the results show that young adults have more realistic and elaborate vision of own fatherhood than teenagers. These results can be used to assess various actually existing interventions in area of pro-family socialization and be useful to project new interventions which will be relevant to young women and men needs and doubts connected with their future parenthood.

4. International families and schools as an interacting system

Anastasia Panidou

Pinewood American International School of Thessaloniki

The purpose of the research proposal entitled “International families and schools as an interacting system” is the creation and implementation of a Systemic Approach, in an International School Community. The Systemic Approach does not address students, professionals and families on an individualized level, but more on an interactive level, focusing on the relatedness and dynamics the members of a community develop. In the current research, the Systemic Approach was implemented when a student came across a behavioral, emotional or social challenge. The student’s teacher referred the student to the School Psychologist, through the Teacher Referral Form (CBCL form adjusted to the needs of the school) and direct communication. Both parents were notified and a meeting was scheduled together with the teacher. In collaboration with the teacher and the parents, the student received individualized intervention, either in class or in private sessions, within the school. Meetings with parents to receive support and update were scheduled monthly. The data of the efficiency of the Systemic Approach were measured both by the improvement of the behavior of the child and a self-report tailored questionnaire for parents, regarding the quality support they receive, their involvement and the school climate. Teachers completed a survey regarding the efficiency of the approach. The results showed improvement in the students’ well-being and behavior, regarding the case, as well as active parental involvement and engagement. Additionally, the Systemic Approach, adjusted to the needs of the school, had a positive impact on the overall school life and climate.

12.00 - 13.30

Paper Session 8
ΦΟΥΑΓΙΕ**Παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος**Πρόεδρος: **Διαμάντω Φιλιππάτου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας**1. Εγκεφαλοεντερικός άξονας και γαστρεντερικές διαταραχές σε παιδιά με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού**Ανδρέας Κωνσταντίνος Πετρόπουλος
Νοσοκομείο Παιδων "Η Αγία Σοφία"

Οι διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού ανήκουν στις νευροαναπτυξιακές διαταραχές που τυπικά εκδηλώνονται νωρίς στην ανάπτυξη. Η αιτιολογία είναι πολυπαραγοντική, με προεξέχοντες παράγοντες τους γενετικούς, τους βιολογικούς, την δυσλειτουργία του ανοσιακού συστήματος και πρόσφατα το εντερικό μικροβίωμα και τον εγκεφαλοεντερικό άξονα. Ο εγκεφαλοεντερικός άξονας θεωρείται ένα αμφίδρομο σύστημα επικοινωνίας ανάμεσα στο έντερο και στον εγκέφαλο που παίζει πιθανώς ρόλο στην ανάπτυξη πολλών νευροαναπτυξιακών διαταραχών και νευροψυχιατρικών καταστάσεων. Το εντερικό μικροβίωμα επηρεάζει τις λειτουργίες του εγκεφάλου μέσω του νευροενδοκρινικού, νευροανοσοποιητικού και αυτόνομου νευρικού συστήματος καθώς και μέσα από την παραγωγή μικροβιακών τοξινών. Οι λειτουργικές γαστρεντερικές διαταραχές αποτελούν μία ετερογενή ομάδα χρόνιων διαταραχών του πεπτικού που έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Οι αιτιολογία τους είναι το αποτέλεσμα των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε ψυχοκοινωνικούς παράγοντες και στην αλλοίωση της φυσιολογίας του εντέρου μέσω του άξονα εγκεφάλου-εντέρου. Το στρες από την πλευρά του, αποτελεί και αυτό παράγοντα κινδύνου για εμφάνιση και την επιδείνωση των γαστρεντερικών διαταραχών μέσω των μονοπατιών του ανοσιακού συστήματος και του κεντρικού νευρικού συστήματος. Το στρες στα παιδιά με αυτισμό είναι αυξημένο συγκριτικά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα σε αυτά οι λειτουργικές γαστρεντερικές διαταραχές να εμφανίζονται σε μεγαλύτερο ποσοστό. Έχει γίνει προσπάθεια συσχέτισης ανάμεσα στο μικροβίωμα και στις λειτουργικές γαστρεντερικές διαταραχές σε παιδιά με αυτισμό καθώς και πιθανές θεραπευτικές προσεγγίσεις μέσω χορήγησης προβιοτικών παραγόντων, αντιβιοτικών, διατροφικών παρεμβάσεων και άλλες μεθόδους. Η γνώση μας όσον αφορά τους υποκείμενους μηχανισμούς παραμένει περιορισμένη ακόμα και γι' αυτό είναι επιβεβλημένη η πραγματοποίηση περισσότερων μελετών.

2. Διαταραχή αυτιστικού φάσματος και συναισθηματική νοημοσύνη - οι επιπτώσεις της εφαρμογής μεθόδου διδασκαλίας των συναισθημάτων σε παιδιά με ΔΑΦ

Ιφιγένεια Τζέρπου

Εκπαιδευτικός Ειδικής Αγωγής

Η παρούσα εργασία αφορά την εκπαίδευση των μαθητών με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) στην αναγνώριση, κατανόηση και έκφραση των συναισθημάτων. Αποτελεί ουσιαστικά μια μέθοδο παρέμβασης στη συναισθηματική αγωγή των παιδιών αυτών. Η μέθοδος έχει ως κυρίαρχους στόχους την αναγνώριση των συναισθημάτων της χαράς, της λύπης, του άγχους, της έκπληξης, του φόβου, της πλήξης, του θυμού και της ηρεμίας μέσα από εικόνες διαφορετικών προσώπων, την κατανόηση της έντασης του κάθε συναισθήματος αλλά και στην κατάλληλη έκφρασή του από το άτομο. Τέλος, έχει ως στόχο να ενισχύσει και την ικανότητα της ενσυναίσθησης. Για τους σκοπούς της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος και συγκεκριμένα ο ψευδοπειραματικός ή ημιπειραματικός σχεδιασμός. Το δείγμα αποτελείται από τρία παιδιά, ένα κορίτσι ηλικίας 12 ετών με διάγνωση συνδρόμου Asperger, ένα αγόρι 6 ετών με την ίδια διάγνωση και ένα κορίτσι 9 ετών με διάγνωση αυτισμού που συνοπάρει με νοητική υστέρηση. Η μέθοδος εφαρμόστηκε ατομικά και η διάρκειά της ήταν έξι εβδομάδες με δυο συναντήσεις την εβδομάδα. Προηγήθηκε και ακολούθησε της παρέμβασης η χορήγηση ερωτηματολογίου στους γονείς για την τριγωνοποίηση των δεδομένων. Η εφαρμογή της παραπάνω μεθόδου φάνηκε να έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα όσον αφορά τα παιδιά με το σύνδρομο Asperger, ενώ τα αποτελέσματά της ήταν λιγότερο ενθαρρυντικά όσον αφορά το κορίτσι με αυτισμό και νοητική υστέρηση. Η παρούσα έρευνα απέδειξε ότι η μέθοδος για την αναγνώριση, κατανόηση και έκφραση των συναισθημάτων στα παιδιά με ΔΑΦ είναι αποτελεσματική και αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για την εκπαίδευση των παιδιών αυτών. Περισσότερο φαίνεται να ωφελεί άτομα με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας χωρίς όμως να αποκλείεται η χρήση της και σε άτομα όπου συνυπάρχει η νοητική υστέρηση, με κάποιες βέβαια τροποποιήσεις.

3. Η αποτελεσματικότητα της βιωματικής προσέγγισης σε ομάδα παιδιών με διαταραχές αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ)

Νέλλη Φλωρεντίν, Αθηνά Ζαχαριάδου, Ολυμπία Χαλικοπούλου, Ιωάννα Πανταζή & Σοφία Σφεληνιώτη

ΕΛΕΠΑΠ Θεσσαλονίκης

Τα παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) εμφανίζουν ελλείμματα στη θεωρία του νου, δηλαδή στην ικανότητα αντίληψης ότι άλλοι άνθρωποι έχουν διαφορετικές επιθυμίες, ιδέες και συναισθήματα από τους ίδιους, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν φτωχή ενσυναίσθηση. Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα βιωματικών ασκήσεων στην ικανότητα ενσυναίσθησης μιας ομά-

δας παιδιών δημοτικού που έχουν διαγνωσθεί με ΔΑΦ υψηλής λειτουργικότητας ή παρουσιάζουν κοινωνικές δυσκολίες παρόμοιες με αυτές των παιδιών με ΔΑΦ. Μετά από παιδοψυχιατρική εκτίμηση αποφασίστηκε ποια παιδιά τα οποία πληρούσαν τα παραπάνω κριτήρια θα συμμετείχαν στην ομάδα. Η ομάδα συναντιόταν 1 φορά την εβδομάδα και οι συντονίστριες της ομάδας αποφάσισαν να δώσουν έμφαση κυρίως στις δυσκολίες που σχετίζονται με τη θεωρία του νου μιας και αρχικά όλα τα παιδιά παρουσίαζαν αρκετά φτωχή ικανότητα ενσυναίσθησης. Οι συναντήσεις της ομάδας είχαν βιωματικό χαρακτήρα και σε κάθε συνάντηση πραγματοποιούνταν παιχνίδια ρόλων με θέματα που απασχολούσαν τα μέλη ώστε να αντιληφθούν διαφορετικές οπτικές, να αναγνωρίσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματα των άλλων και να διευρύνουν το ρεπερτόριο λύσεων σε καθημερινά τους προβλήματα. Μετά από ένα 6μηνο, πραγματοποιήθηκε παιδοψυχιατρική αξιολόγηση για να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης. Η παρέμβαση που εφαρμόστηκε φάνηκε να είναι αποτελεσματική για τα μέλη της ομάδας αφού στη παιδοψυχιατρική εκτίμηση μετά την εφαρμογή της παρέμβασης, διαπιστώθηκε ότι τα περισσότερα μέλη βελτίωσαν σημαντικά τις δεξιότητες που σχετίζονται με τη θεωρία του νου. Η βιωματική προσέγγιση στη θεραπεία μπορεί να συμβάλλει στην ενίσχυση των κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων των παιδιών και στη βελτίωση της ικανότητάς τους για ενσυναίσθηση.

4. Η αποδοχή μαθητών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος από τους συνομήλικους μέσω του θεσμού της παράλληλης στήριξης. Μια μελέτη περίπτωσης

Ηλίας Βασιλειάδης, Αικατερίνη Δαδάτση & Θρασύβουλος Καλπακίδης
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η ενίσχυση της κοινωνικής αποδοχής αναγνωρίζεται ως προγνωστικός παράγοντας για την ομαλή κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Στο σχολικό πλαίσιο ο βαθμός αποδοχής του κάθε μαθητή αποτυπώνεται κυρίως κατά τη διάρκεια των διαλυμάτων και του προαυλισμού. Όσον αφορά τους μαθητές με διαταραχή αυτιστικού φάσματος οι δυσκολίες στη κοινωνική συνδιαλλαγή και την αποδοχή από τους συνομήλικους αποτελούν κυρίαρχες δυσκολίες. Αναφορικά με την ενίσχυση της κοινωνικής αποδοχής των παραπάνω μαθητών προβλέπεται μέσω του θεσμού της παράλληλης στήριξης- συνεκπαίδευσης η ενίσχυση των κοινωνικών δεξιοτήτων τόσο του μαθητή όσο και των συνομηλίκων του με στόχο την ομαλή συνύπαρξή τους. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση τυχόν μεταβολών στην αποδοχή δύο μαθητών 2^{ης} τάξης Δημοτικού σχολείου με Διαταραχή αυτιστικού φάσματος υψηλής λειτουργικότητας από τους συμμαθητές τους μετά την ολοκλήρωση της σχολικής χρονιάς και τη στήριξη τους από εκπαιδευτικό της Παράλληλης στήριξης - συνεκπαίδευσης. Η σύγκριση του βαθμού αποδοχής των δύο μαθητών στην αρχή και στο τέλος της σχολικής χρονιάς (2 φάσεις) έγινε με τη χρήση κοινωνιομετρικού εργαλείου στους συμμαθητές των δυο παιδιών, συστηματικής παρατήρησης στο προαύλιο χώρο των δύο μαθητών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος και με ημερολόγιο καταγραφής από την εκπαιδευτικό της τάξης. Τα ευρήματα της έρευνας συγκλίνουν στην ανάγκη

δόμησης της σχολικής καθημερινότητας για την ενίσχυση της αποδοχής των μαθητών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος από τους συνομήλικους. Τα αποτελέσματα συζητώνται σε σχέση με την ανάγκη για διεπιστημονική συνεργασία και αντιμετώπιση των αναπτυξιακών δυσκολιών που ανακύπτουν στο σχολικό περιβάλλον.

5. Παράγοντες που προωθούν την ένταξη παιδιών με ΔΑΦ και συνεργασία με γονείς: Αντιλήψεις εκπαιδευτικών

Κωνσταντίνα Τζατζάκη & Διαμάντω Φιλιππάτου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών τυπικής τάξης (ΕΤ) και παράλληλης στήριξης (ΕΠΣ) για τους παράγοντες που ευνοούν την ένταξη παιδιών με ΔΑΦ, τα οφέλη που απορρέουν από την ένταξη για όλους τους εμπλεκόμενους και η συνεργασία με τους γονείς αυτών των παιδιών. Η έρευνα που διεξήχθη ήταν ποιοτική και η συλλογή δεδομένων έγινε μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Επιλέχθηκαν με σκόπιμη δειγματοληψία ως προς το φύλο, την ηλικία, τη διδακτική εμπειρία και τα ακαδημαϊκά προσόντα 20 εκπαιδευτικοί γενικής τάξης και 20 εκπαιδευτικοί παράλληλης στήριξης, οι οποίοι το σχολικό έτος 2016-2017 δίδασκαν σε τάξεις με παιδιά με ΔΑΦ. Τα αποτελέσματα έδειξαν περισσότερες ομοιότητες παρά διαφορές μεταξύ των εκπαιδευτικών των δύο υποομάδων ως προς τους παράγοντες ένταξης, τα οφέλη και τη συνεργασία με τους γονείς των παιδιών με ΔΑΦ. Ως σημαντικοί παράγοντες αναδείχθηκαν ο θεσμός της παράλληλης στήριξης, η σοβαρότητα της διαταραχής (ήπια/σοβαρή), ο ρόλος των γονέων των παιδιών με ΔΑΦ και ο ρόλος των εκπαιδευτικών τυπικής τάξης καθώς και η αποδοχή και υποστήριξη από τους συμμαθητές. Η ανάπτυξη κοινωνικών και μαθησιακών δεξιοτήτων, η ευαισθητοποίηση των συνομηλίκων σε θέματα διαφορετικότητας και η επαγγελματική ανάπτυξη των εκπαιδευτικών αποτέλεσαν τα βασικότερα οφέλη κατά τους εκπαιδευτικούς. Τέλος, ως προς τη συνεργασία με τους γονείς των παιδιών με ΔΑΦ τα αποτελέσματα ήταν αντιφατικά. Τα παραπάνω αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της ανάδειξης καλών πρακτικών για την αποτελεσματική ένταξη των μαθητών με ΔΑΦ στο σχολικό πλαίσιο.

14.30 - 16.00

Invited Symposium 4
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 1**Interrelations of language and cognitive development in pre- and school age children**Organizer/Chair: **George Spanoudis**, *University of Cyprus*Discussant: **Stavroula Stavrakaki**, *Aristotle University of Thessaloniki*

Language is a fundamental human ability, not only because we communicate through it, but primarily because our conceptual organization, knowledge of the world, and, in a large extent, our cognitive functioning is based on it. Disturbances in the development of language, depending on their extent, can pose cognitive, social and emotional development at high risk. This symposium includes four talks; three of them are dedicated to aspects of impaired linguistic and cognitive development during pre-school and school age, and the fourth in the study of humor in young adulthood. The first talk focuses on linguistic development and, in particular, the grammatical development of children with Cochlear Implant. The findings of an ongoing doctoral study in a small group of preschool children with cochlear implants are presented and discussed. The second presentation refers to the executive functions, the Theory of the Mind and language ability of children with borderline intellectual disability, and children with Callous Unemotional traits; further, the relationships between these abilities in these two pediatric groups compared to the performance of a group of typically developing children. The third talk focuses on a group of children with reading difficulties and investigates the development of mental verbs understanding and its relation to general language ability and metalinguistic awareness. The performance of children with reading difficulties in these measures is compared with the performance of a group of typically developing children. The last presentation is about understanding and producing humor. The talk focuses on the relationship of production and understanding of humor with linguistic covariates, such as pragmatic and semantic ability, and cognitive variables, such as executive functioning and non-verbal intelligence. The symposium will close with a general discussion of language skills and atypical developmental trajectories with reference to research in cognitive development.

1. Language development in hearing impaired children with cochlear implants and hearing aids compared to typically developing children in Cyprus Elena Yiangou & George Spanoudis*University of Cyprus*

Language acquisition in deaf Greek-Cypriot children with cochlear Implants (CI) is

a big unknown to teachers of the deaf and speech language pathologists working with deaf children with CIs. This study aims to look at the acquisition of specific grammatical aspects in a small sample of 2 year old Greek-Cypriot children with CIs. The grammatical aspects looked at are the acquisition of the definite and indefinite articles in all genders, cases, and numbers, MLU, Type-Token Ratio (TTR), and use of past tense. This study involved two groups of children. The experimental group was comprised of five 2-year old deaf Cypriot-Greek children implanted before the age of 18 months. These children were compared to a group of five 2-year old typically developing hearing children. All children were followed for two and a half years to record the order of acquisition of the aforementioned grammatical aspects. Data was collected through 30-minute language samples collected every 6 months starting at the age of 2 and ending at 4;6 years old and an elicitation protocol for the definite and indefinite articles developed specifically for the purposes of this study. Children were matched, on age, language and non-verbal IQ obtained from the use of the Test of Early Receptive and Expressive Language, and the Raven's test. The analysis showed that, though the grammar, MLU, and TTR increased from low percentiles to average at age 4;6, there is a significant difference between normal children and CI children and that normal hearing children tended to do better.

2. The interplay of mentalizing ability, language and executive functions in children with borderline intellectual functioning, callus unemotional traits, and typically developing children

Maria Ioannou & George Spanoudis
University of Cyprus

The aim of this study was to investigate the cognitive, language and mentalizing abilities of Greek-Cypriot speaking children with Borderline Intellectual Functioning (BIF), Callus Unemotional Traits (CUT) and Typically Developing children (TDC). The study examined the interplay of mentalizing abilities, language and executive functions in the two above-mentioned clinical groups in comparison with TDC. Each group included 20 children. The BIF group and the TDC group recruited from public schools and the CUT group from an ongoing project investigating children with CUT. All children are native speakers of Greek-Cypriot and between the ages of 6-12. The children were matched on the basis of their mental age. The measures of the study were: an adapted version of the Wechsler Abbreviated Scales of Intelligence, an adapted version of the Vineland Adaptive Behavior Scales, the standardized language test EREL-S measuring language functioning, the TOPL-2 assessing pragmatic language ability, the Lexical Stroop Sort Task and the Child Numerical Task measuring executive functions and a battery of verbal and nonverbal mentalizing tasks. Results indicated that language abilities, executive functions and cognitive abilities are inter-correlated with mentalizing abilities in all three groups. Also, language abilities, executive functions and cognitive abilities were able to predict mentalizing abilities

and vice versa in all three groups. Further, CUT children performed more poorly in mentalizing abilities than TD children. Theoretical and practical implications of findings are discussed in light of the relevant literature.

3. Mental state lexicon and reading difficulties in school-aged children

Maria-Sofia Peletie & George Spanoudis

University of Cyprus

Two groups of children each of 30, aged 8 to 12, one with reading difficulties and one typically developing matched on age, nonverbal cognitive level and varying significantly in reading ability were studied on a test battery including general linguistic ability (syntax, vocabulary, sentence recalling, metalinguistic awareness, and mental state term (MST) understanding) measures. The conventional statistical analysis indicated that the two groups differed significantly in all five measures; Linguistic ability seems to play an important role in the prediction of MST understanding. Additional analyses revealed that whereas syntactic ability was the best predictor of MST, suggesting that MST relies primarily on general linguistic skills, but that more specific aspects of language may bootstrap MST. The findings are further discussed in relation to data stemming from the current research. Further work is needed to clarify the generalizability of our results.

4. Cognitive and linguistic underpinnings of humor production and comprehension

George Spanoudis & Kyriaki Stylianou

University of Cyprus

Humor is an important aspect of human behavior. There is little research on the cognitive and linguistic underpinnings of comprehension and production of humor. The present study investigates the relations between humor production and comprehension, general intellectual ability, executive functioning, theory of mind (ToM) and pragmatic ability. A total of 191 students of the University of Cyprus participated in the study. We administered a total of 10 tests: a verbal humor production test, a non-verbal humor production test, a verbal humor comprehension test, a non-verbal humor comprehension test, a pragmatic ability test (TOPL-2), a ToM test, two tests of executive functioning (Wisconsin Card Sorting Test and the Trail Making Test), and Vocabulary test and Block Design of the WASI (Wechsler Abbreviated Scale of Intelligence) to measure verbal and non-verbal intelligence. We calculated the reliability of all tests (Cronbach's coefficient α) and the Pearson correlation coefficients, to illustrate the degree of interrelations among measurements. Also, psychometric properties of all constructed measures were analyzed using Rasch analysis (partial credit model). Finally, using structural equation modeling, we estimated the structural relations of all measured abilities. In summary, it appears that the executive functions were mod-

erately correlated with humor. No significant relations were found between humor and social cognition which assessed through pragmatic ability and ToM. Verbal and nonverbal intelligence exerted direct weak effects on production and comprehension of humor.

14.30 - 16.00

**Θεματική Συνεδρία 9
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3**

Σχολικός εκφοβισμός και θυματοποίηση

Πρόεδρος: **Ελένη Ανδρέου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1. Διαχρονικές συσχετίσεις μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών και εμπλοκής των παιδιών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού

Μηλίτσα Νικηφόρου,

University of Central Lancashire, Cyprus

Η παρούσα έρευνα εξετάζει διαχρονικές διαδραστικές συσχετίσεις μεταξύ ατομικών χαρακτηριστικών του παιδιού (γνωστική/συναισθηματική ενσυναίσθηση και άγχος) και εμπλοκής των παιδιών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Οι συμμετέχοντες ήταν 710 Ελληνοκύπριοι μαθητές σχολικής ηλικίας 10-12 ετών. Τα παιδιά συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια Revised Bullying and Victimization Questionnaire, the Basic Empathy Scale και το Spence Children's Anxiety Scale. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν σε δύο φάσεις με διαφορά 6 μηνών. Οι αναλύσεις έγιναν με το στατιστικό πρόγραμμα AMOS. Το structural equation model εισηγείται ότι το άγχος των παιδιών στη Φάση 1 προέβλεπε θετικά τη θυματοποίηση στη Φάση 2 και ότι ο σχολικός εκφοβισμός στη Φάση 1 προέβλεπε θετικά τη γνωστική ενσυναίσθηση στη Φάση 2. Επίσης, τα ευρήματα εισηγούνται ότι ο σχολικός εκφοβισμός στη Φάση 1 προέβλεπε θετικά το άγχος των παιδιών στη Φάση 2. Τα αποτελέσματα εισηγούνται ότι η σχέση μεταξύ της ενσυναίσθησης και του άγχους των παιδιών και του σχολικού εκφοβισμού είναι αμφίδρομη. Εν κατακλείδι, τα ευρήματα παρέχουν υποστήριξη για διαδραστικά μοντέλα και για την σπουδαιότητα να λαμβάνουμε υπόψη το ρόλο των ατομικών χαρακτηριστικών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού.

2. Οι τραυματικές διαστάσεις του σχολικού εκφοβισμού και η σχέση με τους γονικούς τύπους δεσμού

Στέφανος Πλεξουσάκης, Ηλίας Κουρκούτας & Καλλιόπη Χατήρα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πληθώρα δεδομένων σε σχέση με τον σχολικό εκφοβισμό/θυματοποίηση υποδεικνύ-

ουν μια σειρά ατομικών, οικογενειακών και σχολικών παραμέτρων που λειτουργούν ως παράγοντες προστασίας/επικινδυνότητας για την εμπλοκή των παιδιών/εφήβων, ως θύτες ή ως θύματα. Η ποιότητα των δεσμών/γονικών στάσεων έχουν αναδειχθεί ως σημαντικές διαστάσεις της ψυχικής ευαλωτότητας (συνθήκη θυματοποίησης) και της σκόπιμης επιθετικότητας. Η θυματοποίηση/εκφοβισμός παράγει υψηλά επίπεδα ψυχικού τραύματος και συναισθηματικών/συμπεριφορικών αντιδράσεων, με την ψυχιατρική έννοια του όρου (DSM), που διαταράσσουν την ομαλή ψυχοκοινωνική/σχολική εξέλιξη των μαθητών. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν οι μορφές του ψυχικού τραύματος σε σχέση με τον σχολικό εκφοβισμό και τους γονικούς τύπους δεσμού σε 433 μαθητές (8-16 χρόνων) σε όλη την Ελλάδα. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν (α) η Κλίμακα Olweus για τον εκφοβισμό /θυματοποίηση, (β) η Κλίμακα μέτρησης του τραύματος (CROPS), (γ) το Ερωτηματολόγιο διερεύνησης των γονικών δεσμών (PBI). Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση ανέδειξε μια σειρά μοντέλων διαδρομών (pathways analysis) συνδυάζοντας τις παραμέτρους: (α) τέσσερις διαστάσεις γονικού δεσμού, (β) επίπεδα /μορφές ψυχικού τραύματος, (γ) είδος θυματοποίησης/εκφοβισμού. Ένα από τα βασικά ερωτήματα της έρευνας μας ήταν το ακόλουθο: με βάση τους γονικούς τύπους συμπεριφοράς/δεσμού (στοργικός-προστατευτικός-αποδεκτικός, μη στοργικός-απορριπτικός) ποια είναι τα επίπεδα και τα είδη των τραυματικών αντιδράσεων (Κατάθλιψη, Ψυχική απόσχιση, Σωματοποίηση, Αποφευκτική διαταραχή) σε σχέση με τις μορφές εκφοβισμού και πώς διαμορφώνονται οι ρόλοι εκφοβισμού/θυματοποίησης. Στην παρουσίαση θα συζητηθεί και θα αναλυθεί το συγκεκριμένο μοντέλο που αναδεικνύει πως συγκεκριμένοι τύποι δεσμού παράγουν συγκεκριμένες συναισθηματικές αντιδράσεις σε σχέση με το τραύμα και τον εκφοβισμό. Ένα από τα βασικά δεδομένα είναι ο αρνητικός ρόλος της υπερπροστατευτικής στάσης των γονέων (αγχώδους και ελεγκτικής/επιθετικής) και οι συναισθηματικές αντιδράσεις/κίνδυνοι θυματοποίησης που προκύπτουν, για το σύνολο του δείγματος.

3. Σχολική θυματοποίηση και χρήση ουσιών στην εφηβεία

Ειρήνη Κουφάκη¹ & Ελένη Ανδρέου²

¹Κ.Π.ΟΚΑΝΑ, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο κύριος στόχος της έρευνας αυτής ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στη χρήση ουσιών στην εφηβική ηλικία, το σχολικό εκφοβισμό και τους δεσμούς με το σχολείο. Στην έρευνα συμμετείχαν 779 μαθητές (426 αγόρια και 353 κορίτσια) Γυμνασίων και Λυκείων του Ν. Λάρισας. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε αφορούσε τη χρήση νόμιμων και παράνομων εξαρτησιογόνων ουσιών, την θυματοποίηση και τον δεσμό που αναπτύσσουν οι μαθητές με το σχολείο τους, μέσα από τέσσερις παραμέτρους: της δέσμευσης απέναντι στο σχολείο, της αφοσίωσης στο σχολείο, της εμπλοκής με το σχολείο και της πίστης στους κανόνες του σχολείου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα ποσοστά επικράτησης του σχολικού εκφοβισμού ανέρχονται στο 13,9% για τους θύτες, 14,7% για τα θύματα και 7,6% για τους θύτες-θύματα. Όσον αφορά

την χρήση ουσιών, το ποσοστό των μαθητών που έχει δοκιμάσει τσιγάρο ανέρχεται στο 33%, αυτών που έχει δοκιμάσει αλκοόλ στο 87,4% και αυτών που έχει δοκιμάσει χασις στο 7,8%. Οι μαθητές εμφανίζονται να διάκεινται θετικά απέναντι στο σχολείο, τουλάχιστον όσον αφορά τις παραμέτρους της δέσμευσης, της αφοσίωσης και της πίστης στους κανόνες του σχολείου και λιγότερο στον τομέα της εμπλοκής. Παρατηρούμε ότι όσο ισχυρότερος είναι ο δεσμός του μαθητή με το σχολείο του, τόσο λιγότερο έχει δοκιμάσει και τις τρεις εξαρτησιογόνες ουσίες και τόσο λιγότερο κάνει χρήση αλκοόλ. Οι θύτες και οι θύτες - θύματα κάνουν μεγαλύτερη χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών από ότι τα θύματα και οι μη εμπλεκόμενοι μαθητές, ενώ καταγράφουν και χαμηλότερες τιμές στους τομείς της δέσμευσης, της αφοσίωσης και της πίστης στους κανόνες του σχολείου.

4. Η ανάμνηση του εκφοβισμού: Μια ποιοτική μελέτη των σκέψεων, των συναισθημάτων και των αποτελεσμάτων κατά την πρόωμη ενηλικίωση

Βασιλική Μακρυδάκη & Βασιλική Δεληγιάννη-Κουϊμτζή

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η έρευνα για το σχολικό εκφοβισμό αποκάλυψε πληθώρα δυσμενών συνεπειών στα θύματα, μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα, κι ιδιαίτερα σε εκείνα που εκφοβίζονταν από την παιδική ηλικία ή/και παρατεταμένα. Η εμπειρία περιγράφηκε ως τραυματική, ωστόσο η διερεύνηση τυχόν εμφάνισης ψυχικής ανθεκτικότητας στα θύματα παραγνωρίστηκε. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εξετάσει τα αποτελέσματα του εκφοβισμού σε χρόνια θύματα, εστιάζοντας όχι αποκλειστικά στις αρνητικές επιπτώσεις της εμπειρίας και παρέχοντας, μέσω της αναδρομικής αφήγησης, τον απαραίτητο χώρο στους ενήλικες να αντιπαραβάλλουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις του παρελθόντος με εκείνες τους παρόντος. Στην έρευνα πήραν μέρος 5 γυναίκες κι 1 άνδρας που βίωσαν εμπειρία εκφοβισμού καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής, από το δημοτικό μέχρι το λύκειο. Προς διευκόλυνση της ανάμνησης, τους δόθηκε να παρακολουθήσουν βίντεο με περιστατικό θυματοποίησης που προσομοίαζε της δικής τους. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων κι ακολούθησε θεματική ανάλυση. Βρέθηκε ότι, αναφορικά με το παρελθόν, η κυρίαρχη σκέψη των θυμάτων ήταν πως η προσωπική εμπειρία της σχολικής ζωής διέφερε από αυτή των ομήλικων ή το «φυσιολογικό». Ταυτόχρονα, εκφράστηκαν «αρνητικά» συναισθήματα για το βίωμα γενικότερα, το θύτη και τους παρευρισκόμενους, που δεν παρείχαν βοήθεια, ενώ «θετικά» συναισθήματα ήγειραν αποκλειστικά οι υποστηρικτές των θυμάτων. Όσον αφορά το παρόν, διαπιστώθηκαν προσπάθειες λήθης, ενώ άλλες φορές η σκέψη πάνω στη σκέψη οδήγησε στην ανακατασκευή του νοήματος της παρελθούσας εμπειρίας. Επιπλέον, η ψυχική κατάσταση ήταν πιο σύνθετη, με τα «θετικά» συναισθήματα συνήθως να συνδέονται με τον πλούτο, που οι συμμετέχοντες θεώρησαν ότι τους/τις χάρισε η εμπειρία.

14.30 - 16.00

Συνεδρία 1 Αναρτημένων Ανακοινώσεων / Poster Session 1 ΦΟΥΑΓΙΕ

14.30 - 16.00

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Μη τυπική ανάπτυξη και μάθηση

Πρόεδρος: **Μαρία Τζουριάδου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

P1.01 Η συννοσηρότητα μεταξύ της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητας με τις αγχώδεις διαταραχές, κατάθλιψη, διαταραχές ύπνου, συναισθηματική αστάθεια και τις στρατηγικές αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων

Άννα-Μαρία Κουτούμπα & Βασιλική Γιαννούλη
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητα πολύ συχνά παρουσιάζει συννοσηρότητα με άλλες διαταραχές. Πολλές έρευνες έχουν γίνει για την συνύπαρξη της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητα με την κατάθλιψη. Συχνά εαυτές οι διαταραχές συνυπάρχουν (Michielsen, Comijs, Semeijn, Beekman, Deeg & Koopij, 2013· Pehlivanidis, Papanikolaou, Spyropoulou & Papadimitriou, 2014· Simon, Czobor & Bitter, 2013). Επιπλέον συχνές είναι οι αγχώδεις διαταραχές (Kessler, 2007· McGough et al., 2007). Τα προβλήματα ύπνου είναι επίσης συχνά σε ενήλικες με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητα (Lunsford-Avery, Krystal & Kollins, 2016). Ενώ τέλος άτομα με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν συναισθηματική δυσλειτουργία (Richard-Lepouriel et al., 2016). Σκοπός της έρευνας είναι η ανίχνευση της ΔΕΠΥ και των συνοδών προβλημάτων όπως άγχος, κατάθλιψη, διαταραχές ύπνου, συναισθηματικά προβλήματα και προβλήματα στη διαχείριση των αγχογόνων καταστάσεων σε ενήλικο πληθυσμό. Δόθηκαν έξι ερωτηματολόγια που μετρούν τις μεταβλητές σε 382 ενήλικα άτομα ηλεκτρονικά. Η ανάλυση του δείγματος βρίσκεται σε εξέλιξη και στόχο έχει να δείξει τι ποσοστό συμπτωμάτων ΔΕΠΥ υπάρχει στον ενήλικο μη διαγνωσμένο πληθυσμό και με ποιες άλλες διαταραχές συνυπάρχει. Αναμενόμενα αποτελέσματα της έρευνας είναι να υπάρχουν συμπτώματα ΔΕΠΥ και οι αναλύσεις να δείξουν ότι τα συνωδά προβλήματα οφείλονται στην ίδια τη διαταραχή και όχι σε άλλες διαταραχές όπως η κατάθλιψη ή οι αγχώδεις διαταραχές. Με την έρευνα αυτή επιδιώκουμε να προβλέψουμε στο πληθυσμό χωρίς διάγνωση κάποια προβλήματα καθώς και συνεχίζοντας να εφαρμόσουμε τέτοιες μεθόδους και για τα παιδιά.

P1.02 Η συμβολή του παιδικού ιχνογραφήματος στη διάγνωση της ΔΕΠΥ

Ιουλία Παπάζογλου, Ευανθία Γκανέτσου, Μαρία Καραβίτη & Αναστασία Γαλάνη
Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη συμβολή του παιδικού ιχνογραφήματος στην έγκυρη διάγνωση της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ). Η διάσπαση προσοχής και η παρορμητικότητα, που χαρακτηρίζουν τη νευροαναπτυξιακή διαταραχή, οδηγούν σε μειωμένη εκτελεστική λειτουργία, η οποία επηρεάζει την οργάνωση χρόνου προετοιμασίας, το χρόνο εκτέλεσης καθώς και την ποιότητα της ζωγραφικής απεικόνισης. Κλινικές και ερευνητικές μελέτες έχουν εστιάσει στις δοκιμασίες της ανθρώπινης φιγούρας (DAP), της απεικόνισης του σπιτιού, δέντρου, και ανθρώπου (HTP) και της αναπαράστασης μιας οικογένειας σε δραστηριότητα (KFD) με σκοπό τη γνωστική και συναισθηματική αξιολόγηση. Η γραφική ανάλυση έχει επικεντρωθεί στους άμεσους δείκτες έκφρασης (όπως τη στοματική έκφραση) και στους έμμεσους δείκτες έκφρασης (όπως το μέγεθος φιγούρας, το χρώμα και το πάχος γραμμής). Επίσης σημαντικοί παράμετροι είναι ο χρόνος για τη σχεδίαση κάθε στοιχείου (ανθρώπου και αντικειμένου), η σειρά απεικόνισης, η θέση εγγύτητας μεταξύ αυτών, τα σβήσιμα, και οι παραλήψεις/προσθήκες. Λιγότερες έρευνες έχουν εστιάσει στη διαδικασία ζωγραφικής απεικόνισης ενός ανθρώπου να πιάνει ένα μήλο από το δέντρο (PPAT) και ενός προσώπου-ρολόι (CFD). Λόγω των δυσκολιών των παιδιών με ΔΕΠΥ στην αυτορρύθμιση και την οργάνωση κατά την διαδικασία εκτέλεσης της ζωγραφικής απεικόνισης, αντιμετωπίζονται εμπόδια στη σειρά και οργάνωση τοποθέτησης τόσο των ανθρώπων και αντικειμένων (PPAT) όσο και των αριθμών και την επιλογή της σωστής ώρας (CFD). Επιπρόσθετα παρατηρείται έλλειψη χρησιμοποίησης του πάνω αριστερού μέρους της εικόνας, παρά τις φυσιολογικές οπτικό-κινητικές και οπτικό-χωρικές ικανότητες. Και εδώ οι έμμεσοι δείκτες έκφρασης αποτελούν σημείο ενδιαφέροντος. Συνιστάται περαιτέρω έρευνα στην μεθοδολογία μελέτης των χαρακτηριστικών και δοκιμασιών για την ασφαλή διάγνωση της διαταραχής.

P1.03 Παράδειγμα διαφοροποιημένης προσέγγισης στα Φυσικά της Ε΄ με τη μέθοδο CLIL: Μελέτη περίπτωσης μαθητή με ΔΕΠΥ

Δροσίδα Αγγελάρα, Νατάσσα Μπελίτσου, Πετρούλα Αντωνίου
& Σταμάτης Παπαδημητρίου
Ευρωπαϊκό Πρότυπο

Το σχολικό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται η συγκεκριμένη διδακτική μέθοδος CLIL υποστηρίζει αποτελεσματικά κάθε μαθητή, ανεξάρτητα από τις δυνατότητες του για συμμετοχή σε μαθήματα σε αγγλόφωνο περιβάλλον. Συγκεκριμένα η διδασκαλία των Φυσικών στην Ε΄ τάξη αφορά σε οχτώ διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως εκ των οποίων οι πέντε έχουν στόχο την προσέγγιση του γνωστικού αντικειμένου των Φυσικών (content), και οι τρεις αφορούν την υποστήριξη των μαθητών με διδασκα-

λία της αγγλικής γλώσσας (EFL) με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη των γλωσσικών τους δεξιοτήτων. Η διδασκαλία στηρίζεται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, ενώ παράλληλα η εφαρμογή της στοχοκεντρικής προσέγγισης λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της τάξης και του εκάστοτε μαθητή. Η δομή του μαθήματος περιλαμβάνει τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα που υποστηρίζονται από το διαφοροποιημένο εκπαιδευτικό υλικό, το οποίο δομείται από τον εκπαιδευτικό της αγγλικής γλώσσας σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό τάξης και τον ειδικό παιδαγωγό, ύστερα από την ανίχνευση των μαθησιακών αναγκών των μαθητών. Στην περίπτωση των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, όπως με διάσπαση προσοχής, το λεξιλόγιο, οι δραστηριότητες και η αξιολόγηση πραγματοποιούνται με διαφοροποιημένο τρόπο. Το ενταξιακό πλαίσιο εφαρμογής της μεθόδου κινητοποιεί κάθε μαθητή με θετικά μαθησιακά αποτελέσματα. Οι τομείς της τριμηνιαίας αξιολόγησης κάθε μαθητή γίνεται με βάση κοινωνικοσυναισθηματικούς, γνωστικούς και γλωσσικούς στόχους. Η συγκεκριμένη εκπαιδευτική πρόταση θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από τους εκπαιδευτικούς που χρειάζεται να διδάξουν μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες ακόμη και σε απαιτητικά γνωστικά και γλωσσικά περιβάλλοντα.

P1.04 Ευρωπαϊκό πρόγραμμα TIDE (new Tools for Inclusion of Dyslexic studEnts) 2016-2019: Αποτελέσματα πρώτης φάσης

Γιάννης Καραγιαννάκης^{1,2,3}, Μαριέττα Παπαδάτου-Παστού³, Ελπινίκη Παππά³, Αικατερίνη-Σοφία Παρούση³, Ευαγγελία Μηλιώνη³ & Σταυρούλα Πολυχρονοπούλου³

¹Catholic University of Leuven, Belgium, ²University of Malta, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι μαθησιακές δυσκολίες, όπως η δυσλεξία, όταν δεν αναγνωρίζονται και δεν αντιμετωπίζονται έγκαιρα, μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό εμπόδιο για μια επιτυχημένη ακαδημαϊκή σταδιοδρομία. Το πρόγραμμα TIDE είναι ένα ευρωπαϊκό πρόγραμμα Erasmus+ το οποίο έχει σκοπό να συλλέξει δεδομένα, καλές πρακτικές και μεθοδολογίες από όλες τις εμπλεκόμενες χώρες με σκοπό την ανάπτυξη νέων εργαλείων που θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί, δάσκαλοι και καθηγητές, για την υποστήριξη μαθητών και φοιτητών με δυσλεξία. Το πρόγραμμα συντονίζει το Πανεπιστήμιο UNIMORE (University of Modena and Reggio Emilia) στην Ιταλία, ενώ συμμετέχουν ο Ιταλικός οργανισμός ForModena (Formazione Professionale per i Territori Modenesi Soc. Cons. a R.L.) που έχει στόχο τη δια βίου επαγγελματική κατάρτιση, το Συμβούλιο Εκπαίδευσης της Βιέννης (Stadtschulrat für Wien) από την Αυστρία, το Πανεπιστήμιο Goldsmiths του Λονδίνου από το Ηνωμένο Βασίλειο και το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών από την Ελλάδα. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστούν τα δεδομένα της πρώτης φάσης του προγράμματος, τα οποία περιγράφουν τις πολιτικές αναγνώρισης και αντιμετώπισης της δυσλεξίας στις τέσσερις εμπλεκόμενες χώρες, καθώς και τις εμπειρίες και τις απόψεις μαθητών, φοιτητών

και εκπαιδευτικών πάνω στο ίδιο θέμα. Τα τελευταία δεδομένα συλλέχθηκαν με τη χρήση ερωτηματολογίων τα οποία συμπλήρωσαν μαθητές, φοιτητές και εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί σε καλές πρακτικές από κάθε χώρα καθώς και στους τομείς στους οποίους μπορεί να υπάρξει βελτίωση.

P1.05 Ειδική γλωσσική διαταραχή και αφηγηματικές δεξιότητες κατά την προσχολική ηλικία

Ελευθερία Παπανικολάου¹, Σταυρούλα Σταυρακάκη², Ιωάννα Τάλλη²
& Ιωάννης Βογινδρούκας³

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η έρευνα είχε σκοπό (α) να διερευνήσει τις αφηγηματικές δεξιότητες ενός παιδιού με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ) προσχολικής ηλικίας, φυσικού ομιλητή της Ελληνικής, (β) να τις συγκρίνει με αυτές των παιδιών τυπικής ανάπτυξης (ΤΑ) αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας και (γ) να ελέγξει εάν η Δοκιμασία Αφηγηματικής Ικανότητας «Η ιστορία ενός άτακτου λεωφορείου» (*Renfrew Bus Story Test*) μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα ελληνικά ως εργαλείο γλωσσικής αξιολόγησης στην ΕΓΔ και ως εργαλείο διάγνωσης και διάκρισης της ΕΓΔ από την ΤΑ. Το δείγμα της μελέτης αποτελούταν από ένα κορίτσι 5,10 ετών με ΕΓΔ και η ομάδα ελέγχου από 20 παιδιά ΤΑ (Μ.Ο.=5,8 έτη). Το κύριο εργαλείο ήταν η Δοκιμασία Αφηγηματικής Ικανότητας «Η ιστορία ενός άτακτου λεωφορείου». Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι (α) ένα ελληνόφωνο παιδί προσχολικής ηλικίας με ΕΓΔ διαθέτει χαμηλές αφηγηματικές δεξιότητες, (β) χαμηλότερες από εκείνες των παιδιών ΤΑ, ιδίως ως προς το Μέσο Μήκος Εκφωνήματος (ΜΜΕ) όπως αυτό αξιολογήθηκε με βάση το Μέσο Μήκος των 5 Μεγαλύτερων Προτάσεων (Μ5ΜΠ) και τη συντακτική πολυπλοκότητα (αριθμός δευτερευουσών προτάσεων) και (γ) το συγκεκριμένο τεστ αποτελεί ένα αξιόπιστο εργαλείο γλωσσικής αξιολόγησης ενός παιδιού με ΕΓΔ, και ένα εν μέρει αξιόπιστο εργαλείο διάγνωσης και διάκρισης της ΕΓΔ από την ΤΑ. Τα παραπάνω ευρήματα συμφωνούν με προγενέστερα ευρήματα, που εντόπισαν σημαντικά χαμηλές αφηγηματικές δεξιότητες σε παιδιά με ΕΓΔ, χαμηλότερες από αυτές των παιδιών ΤΑ, και έδειξαν πως το συγκεκριμένο τεστ μπορεί να διακρίνει την ΕΓΔ από την ΤΑ. Ωστόσο, ενώ προηγούμενες έρευνες έδειξαν ότι όλες οι μετρήσεις της δοκιμασίας δύνανται να λειτουργήσουν διαγνωστικά και διακριτικά (Πληροφορίες, Μ5ΜΠ, Αριθμός δευτερευουσών προτάσεων), η παρούσα έρευνα ανέδειξε μόνο το Μ5ΜΠ και τον αριθμό των δευτερευουσών προτάσεων ως αξιόπιστα κριτήρια.

P1.06 Γλωσσικά και γνωστικά ελλείμματα στο σύνδρομο SOTOS: Μια μελέτη περίπτωσης

Δέσποινα Μπερμπερίδου¹ & Σταυρούλα Σταυρακάκη²

¹Λογοθεραπεύτρια, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το σύνδρομο Sotos είναι μία γενετική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσώπου, υπερβολική σωματική ανάπτυξη κατά την παιδική ηλικία, νοητική καθυστέρηση, γνωστικά και γλωσσικά ελλείμματα. Η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο την διερεύνηση των γλωσσικών και γνωστικών ικανοτήτων σε μια περίπτωση ατόμου 15;9 ετών με σύνδρομο Sotos. Συγκεκριμένα διερευνήσαμε την παραγωγή και κατανόηση λόγου αλλά και τη βραχύχρονη λεκτική και οπτικοχωρική μνήμη. Χρησιμοποιήσαμε τα ακόλουθα εργαλεία: (i) Raven CPM/CVS (ελληνική έκδοση), (ii) «Δοκιμασία Εκφραστικού Λεξιλογίου» (Βογινδρούκας, Πρωτόπαπας & Σιδερίδης, 2009), (iii) Peabody Picture Vocabulary Test-Special Edition (ελληνική έκδοση) (Simos, Sideridis, Protorapas & Mouzaki, 2012), (iv) «Εικόνες Δράσης - Δοκιμασία Πληροφορικής και Γραμματικής Επάρκειας» (Βογινδρούκας, Πρωτόπαπας & Σταυρακάκη, 2011) και (v) Εργαλείο Ανίχνευσης και Διερεύνησης Διαταραχών Μνήμης στο Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό ή αλλιώς «Τεστ Μνήμης» (Μπεζεβέγκης, Οικονόμου & Μυλωνάς, 2008). Οι επιδόσεις της συμμετέχουσας ήταν χαμηλές σε όλες τις δοκιμασίες. Τα σημαντικότερα ελλείμματα αφορούσαν στο εκφραστικό λεξιλόγιο και γενικότερα στην παραγωγή λόγου ενώ δυσκολίες εντοπίστηκαν και στις δοκιμασίες της λεκτικής βραχύχρονης μνήμης. Η μη λεκτική νοημοσύνη της συμμετέχουσας αποτέλεσε σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα για τις επιδόσεις σε όλες τις δοκιμασίες, εύρημα που βρίσκεται σε συμφωνία με προηγούμενες μελέτες (Varley & Crnic, 1984· Fineganetal, 1994· Sarimski, 2003). Τέλος, οι επιδόσεις στην οπτικοχωρική μνήμη επηρεάζονταν άμεσα από την αύξηση των οπτικών ερεθισμάτων και ήταν στο σύνολό τους ελάχιστα καλύτερες σε σύγκριση με τις υπόλοιπες δοκιμασίες. Συζητούμε τις κλινικές προεκτάσεις των ευρημάτων μας και προτείνουμε παρεμβάσεις για την ανάπτυξη των ικανοτήτων προφορικού λόγου και τη βελτίωση της λεκτικής βραχύχρονης μνήμης.

P1.07 Κλινική μελέτη περίπτωσης παιδιού με αναπτυξιακή γλωσσική διαταραχή: Εφαρμογή προγράμματος γνωστικής παρέμβασης στη λεκτική βραχύχρονη μνήμη, τη φωνολογική επίγνωση και την ακουστική διάκριση

Αικατερίνη Αράπογλου¹, Σταυρούλα Σταυρακάκη², Ιωάννα Τάλλη²

& Μαρία Βλασσοπούλου³

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή είναι μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή που μεταξύ των υπόλοιπων γλωσσικών ελλειμμάτων εκδηλώνεται και με αδυναμίες στο σύστημα της Λεκτικής Βραχύχρονης Μνήμης (ΛΒΜ), στην ικανότητα δηλαδή του ατόμου να διατηρεί στη μνήμη του προσωρινά πληροφορίες που έλαβε από το αι-

σθητηριακό του σύστημα. Σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας είναι η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας ενός προγράμματος γνωστικής παρέμβασης σε ένα παιδί με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή. Πρόκειται για μια μελέτη περίπτωσης ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας με διαταραχή λόγου και ομιλίας στο οποίο μετά από αρχική αξιολόγηση με σταθμισμένα και άτυπα εργαλεία (Εικόνες Δράσης, έργα επανάληψης λέξεων, ψευδολέξεων και προτάσεων, κλινική παρατήρηση), εφαρμόστηκε ένα σύντομο (πέντε εβδομάδων) πρόγραμμα παρέμβασης στη ΛΒΜ, αλλά και στην παράλληλη ενίσχυση της Φωνολογικής Επίγνωσης και της Ακουστικής Διάκρισης, τομείς που σχετίζονται άμεσα με το Φωνολογικό Κύκλωμα ως υποσύστημα της Βραχύχρονης Μνήμης. Ακολούθησε επαναξιολόγηση με τα ίδια εργαλεία αμέσως μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος παρέμβασης, αλλά και τέσσερις μήνες αργότερα. Τα αποτελέσματα της επαναξιολόγησης έδειξαν σημαντική βελτίωση όχι μόνο στη ΛΒΜ, αλλά και σε γλωσσικούς τομείς που σχετίζονται με τη Φωνολογική Εργαζόμενη Μνήμη, όπως η γραμματική ικανότητα, η ικανότητα κατονομασίας και η κατανόηση συντακτικών δομών, ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση και στους γνωστικούς τομείς της προσοχής και της συγκέντρωσης. Το follow-up με τη χορήγηση των ίδιων εργαλείων τέσσερις μήνες αργότερα έδειξε διατήρηση των θετικών αποτελεσμάτων της παρέμβασης σε όλους τους τομείς. Φαίνεται επομένως ότι ένα πολύπλευρο πρόγραμμα παρέμβασης στη ΛΒΜ και στο Φωνολογικό Κύκλωμα θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά και μακροπρόθεσμα τις γνωστικές και γλωσσικές λειτουργίες παιδιών με αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές.

P1.08 Πρόγραμμα συμπεριφορικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση ανώτερων γνωστικών δυσλειτουργιών σε παιδί με συμπτωματολογία συνδρόμου μετωπιαίου λοβού: Παρουσίαση περιστατικού

Ολυμπία Χαλικιοπούλου, Αθηνά Ζαχαριάδου, Νέλλη Φλωρεντίν, Ιωάννα Πανταζή & Σοφία Σφελινιώτη
ΕΛΕΠΑΠ Θεσσαλονίκης

Η Νευροψυχολογία αποτελεί μια ειδικότητα που στοχεύει στην κατανόηση του νευρικού συστήματος και την επιρροή αυτού στη συμπεριφορά, τόσο σε γνωστικό όσο και σε συναισθηματικό επίπεδο. Οι αναπτυξιακές διαταραχές λόγω επίκτητων εγκεφαλικών βλαβών είναι εμφανείς και στις περιπτώσεις παιδιών με ενδοκράνιους όγκους καθώς ακολουθούνται από ένα μοτίβο γνωστικής και συμπεριφορικής συμπτωματολογίας. Η συμπεριφορική αποκατάσταση είναι μια μη φαρμακευτική παρέμβαση για τις ανώτερες νοητικές λειτουργίες που παρουσιάζουν δυσλειτουργία. Τα προβλήματα συμπεριφοράς που μπορεί να εμφανίσει ένα παιδί ποικίλλουν σε ένταση, καθώς το κάθε παιδί έχει το δικό του ταμπεραμέντο ενώ παράλληλα δέχεται επιρροές από διαφορετικά ερεθίσματα στο μεταβαλλόμενο περιβάλλον (σχολείο, οικογενειακό πλαίσιο, εξωσχολικές δραστηριότητες, διαπροσωπικές σχέσεις). Η συμβολή της συμπεριφορικής αποκατάστασης στην διαχείριση των δυσκολιών στην καθημερινή λειτουργικότητα των παιδιών καθώς και στην ψυχοκοινωνική ανά-

πτυχή τους. Η έκθεση της συνεισφοράς των νευροψυχολογικών μεθόδων αποκατάστασης στη διεπιστημονική προσέγγιση παιδιών και εφήβων με δυσλειτουργική συμπεριφορά και η παρουσίαση περιστατικού που αποδεικνύει τα παραπάνω. Θα παρουσιαστούν μέσα αξιολόγησης όπως το Wechsler Intelligence Scale for Children (WISC) και μέσα αξιολόγησης αποκλίνουσας και συγκλίνουσας νόησης, το σύστημα Achenbach για Εμπειρικά Βασισμένη Αξιολόγηση, τεχνικές αποκατάστασης βάση της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης Συμπεριφοράς (ABA) καθώς και στρατηγικές για την οργάνωση της αποκατάστασης βάση των επτά (7) βημάτων της μεθοδολογίας Wilson. Η αξιολόγηση του παιδιού αποτελεί τη βάση της δημιουργίας ενός εξατομικευμένου προγράμματος παρέμβασης στοχεύοντας στην ψυχοεκπαιδευτική αποκατάσταση και κατά συνέπεια τη μετρήσιμη ανάπτυξη θετικών συμπεριφορών και μείωση των αρνητικών, μη επιθυμητών αντιδράσεων του παιδιού.

P1.09 Μαθησιακές δυσκολίες: Παρουσίαση περιστατικού

Στυλιανή Μηνά, Διονυσία Λάζαρη & Ευτυχία Τσαμαδού

Π.Γ.Ν.Θ. Ιπποκράτειο

Συχνά στην κλινική πράξη συμβαίνει το αρχικό αίτημα μίας οικογένειας να απέχει από τη πραγματική δυσκολία. Πίσω από το σύνηθες αίτημα των μαθησιακών δυσκολιών, υποβόσκουν άλλου είδους συναισθηματικές δυσκολίες. Ο Δ. προσήλθε στα εξωτερικά ιατρεία της κλινικής, σε ηλικία 8 ετών με αρχικό αίτημα την εκτίμηση μαθησιακών δυσκολιών. Το περιγεννητικό ιστορικό περιγράφεται ελεύθερο. Στη μαθησιακή εκτίμηση παρατηρείται αργή, συλλαβιστή ανάγνωση, παραλείψεις και αντιμεταθέσεις, αλλά ταυτόχρονα καλή ακουστική και αναγνωστική κατανόηση. Λαμβάνεται υπ' όψιν το τεστ νοημοσύνης (WISCIII), το οποίο χορηγήθηκε ιδιωτικά πριν την έναρξη συνεργασίας με το δημόσιο φορέα. Το παιδί βρίσκεται σε πρόγραμμα λογοθεραπευτικής παρέμβασης μετά από απόφαση της οικογένειας. Στο σχολείο αναφέρεται δυσκολία προσαρμογής, αισθάνεται απομονωμένος, μη ενταγμένος στην ομάδα των συνομηλίκων. Η οικογένεια παρότι αγωνιά, δεν προωθεί τις κοινωνικές συναναστροφές με άλλα παιδιά. Μετά από 1,5 χρόνο, η οικογένεια επανέρχεται και η μητέρα αναφέρει ότι είναι νεφροπαθής τελικού σταδίου, σε πρόγραμμα αιμοκάθαρσης εδώ και 18 μήνες. Υπάρχει δυσκολία αποδοχής του προβλήματος εκ μέρους τους. Ο Δ. αντιλαμβάνεται ότι η μητέρα του επισκέπτεται τακτικά το νοσοκομείο, ωστόσο, δεν ξέρει τίποτε περισσότερο για αυτό. Ο ίδιος δηλώνει πως θέλει να είναι διακριτικός απέναντι στους γονείς του, δεν κάνει ερωτήσεις ακόμα και για θέματα που τον απασχολούν. Οι γονείς δεν είναι έτοιμοι να ανακοινώσουν το πρόβλημα υγείας στο παιδί. Ακολουθεί συμβουλευτική σχετικά με τη διαχείριση της ανακοίνωσης στο παιδί. Κατόπιν, το παιδί μπαίνει σε πρόγραμμα σταθερής ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης με συχνότητα δύο φορές το μήνα. Ένας θεραπευτής είναι σημαντικό να βρίσκεται σε εγρήγορση ώστε να βλέπει πέρα από το σύμπτωμα και να συνοδεύσει αρχικά τα εμπλεκόμενα μέλη στην αναγνώριση των πραγματικών δυσκολιών και σε δεύτερο επίπεδο την αποδοχή.

P1.10 Η συμβολή των κατοπτρικών νευρώνων στα ελλείμματα μίμησης στον αυτισμό

Διονύσιος Δημήτριος Ντουινιάς
Leiden University, The Netherlands

Στους ανθρώπους οι κατοπτρικοί νευρώνες (ΚΝ) έχουν εντοπιστεί κυρίως σε περιοχές του μετωπιαίου και του βρεγματικού λοβού, καθώς και στο μεταιχμιακό σύστημα. Οι ΚΝ εμπλέκονται στην κατανόηση των ενεργειών και των προθέσεων των άλλων, αποτελώντας την βάση της κοινωνικής μάθησης. Υποστηρίζεται ότι για να κατανοήσει κάποιος τις πράξεις, τις προθέσεις και τα συναισθήματα κάποιου άλλου χρησιμοποιεί μια εσωτερική προσομοίωση μέσω των ΚΝ βάσει των ατομικών του εμπειριών. Σκοπός της παρούσης μελέτης είναι να ερευνήσει τη συσχέτιση μεταξύ των ΚΝ και των ελλειμμάτων μίμησης στον αυτισμό, συγκρίνοντάς την με υπάρχουσες θεωρίες και προτείνοντας τεκμηριωμένες θέσεις για πιθανή εφαρμογή και μελλοντικές μελέτες. Πραγματοποιήθηκε συστηματική αναζήτηση ανασκοπικών άρθρων και επιστημονικών μελετών, στην Αγγλική γλώσσα, στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων του "Web of Science" από το 1996 μέχρι σήμερα. Οι μελέτες παρουσιάζουν ασυνέπεια ως προς το αν υπάρχει ξεκάθαρη σχέση μεταξύ των ΚΝ και των ελλειμμάτων μίμησης στον αυτισμό. Εντούτοις, οι περισσότερες εξ αυτών συγκλίνουν στην ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ των προαναφερθέντων παραγόντων και μάλιστα όσο πιο σοβαρά είναι τα ελλείμματα μίμησης τόσο λιγότερο ενεργοποιούνται οι συγκεκριμένες εγκεφαλικές δομές. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η οπτική ανάλυση των ερεθισμάτων που δεν διαφέρει μεταξύ του κλινικού και του τυπικού πληθυσμού. Οι ΚΝ ανακαλύφθηκαν σε πιθήκους, και μάλλον εξελίχθηκαν στον άνθρωπο από κοινού με άλλα νευρωνικά δίκτυα και εγκεφαλικές δομές για να επιτελέσουν παρόμοιες και πιο σύνθετες διεργασίες. Προτείνεται, λοιπόν, πως οι ΚΝ δεν αποτελούν την μοναδική αιτία για την συνολική εικόνα κοινωνικών ελλειμμάτων και μίμησης στον αυτισμό και πιθανότατα συνδέονται επιπλέον, με ελλείμματα στη γλώσσα, την ενσυναίσθηση και τη θεωρία του νου.

P1.11 Κυριοχειρία σε παιδιά με αυτισμό

Μαρία Τσιρλή, Βασιλεία Σκούρτη, Πολυξένη Βλάσση
& Μαριέττα Παπαδάτου-Παστού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κυριοχειρία, ένας έμμεσος συμπεριφορικός δείκτης της γλωσσικής πλευρίωσης (Knecht et al., 2000), στα παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) έχει ασχολήσει πολλούς ερευνητές. Στα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζονται υψηλότερα ποσοστά αριστεροχειρίας ή μικτής προτίμησης χεριού σε σύγκριση με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης (Asenova, 2016· Knaus, Kamps & Foundas, 2016). Παρόλο που πλήθος ερευνών έχει ασχοληθεί με αυτό το θέμα, δεν έχουν γίνει γνωστά τα ακριβή αίτια αυτής της διαφοράς, αν και έχει υποστηριχθεί ότι συνδέεται με τις χαμηλές γλωσσικές

ικανότητες των παιδιών με ΔΑΦ. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η περαιτέρω διερεύνηση της κατεύθυνσης και του βαθμού κυριοχειρίας σε παιδιά με ΔΑΦ μέσω δοκιμασιών προτίμησης αλλά και ικανότητας χεριού καθώς και η σχέση της με τις γλωσσικές ικανότητές τους. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στον χώρο των σχολείων και κάθε μαθητής απασχολήθηκε για περίπου δύο ώρες. Τα αποτελέσματά της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών σχετικά με τα αυξημένα ποσοστά μη τυπικής κυριοχειρίας στα παιδιά με ΔΑΦ. Επιπλέον βρέθηκε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση του βαθμού και της κατεύθυνσης της κυριοχειρίας με τη γλωσσική επίδοση, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η μη τυπική κυριοχειρία των παιδιών με ΔΑΦ σχετίζεται με τις γλωσσικές τους δυσκολίες. Τα ευρήματα αυτά πιθανόν να συντείνουν στη βαθύτερη κατανόηση των διαταραχών αυτιστικού φάσματος και στη βελτίωση των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων.

P1.12 Εμπειρίες γονέων παιδιών με αυτισμό

Φιλομένη Μανωλοπούλου & Παγωνίτσα Σκώτη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν οι εμπειρίες που βιώνουν οι γονείς παιδιών με αυτισμό. Όσον αφορά στη μεθοδολογία, στην έρευνα συμμετείχαν 4 γονείς, των οποίων τα παιδιά έχουν διαγνωσθεί με αυτισμό, οι οποίοι παραχώρησαν ατομικές συνεντεύξεις. Τα αποτελέσματα της θεματικής ανάλυσης καταδεικνύουν: (1) τα συναισθήματα των γονέων, από τη στιγμή της διάγνωσης μέχρι και σήμερα, όπως σοκ, στεναχώρια, φόβος, ανησυχία, άγχος, τρόμος, αδυναμία αντίδρασης, ματαίωση, αγωνία, μοναξιά, εξάντληση, πικρία, ντροπή, αμηχανία, όπως και ταλαιπωρία για να δοθεί η διάγνωση ύστερα από μεγάλο διάστημα επισκέψεων σε ειδικούς, αλλά και άντληση δύναμης από τη θετική εξέλιξη του παιδιού, (2) τις ευθύνες του γονεϊκού τους ρόλου σε σχέση με τις δυσκολίες που συναντούν με τη διαταραχή του παιδιού, σε ό,τι αφορά στις κοινωνικές δεξιότητες, την αυτοεξυπηρέτηση, τη διαχείριση συναισθημάτων και συμπεριφορών, τη μόρφωση και τη στήριξη του παιδιού, (3) τις συνέπειες στον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας, που περιλαμβάνουν έλλειψη χρόνου για χαλάρωση και προσωπικές δραστηριότητες όπως και κοινωνική απομόνωση και στιγματισμό, (4) την υποστήριξη που δέχονται, όπου αναφέρουν πως δεν στρέφονται σε συγγενείς ή φίλους, έχουν στήριγμα μόνο τον εαυτό τους είτε τον/την σύζυγο και αναφέρουν έλλειψη κατάλληλων δομών συμβουλευτικής υποστήριξης. Συμπερασματικά, διαπιστώνεται η ανάγκη της αναδιαμόρφωσης των υπηρεσιών και της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης των επαγγελματιών, της λειτουργίας δομών συμβουλευτικής και ομάδων υποστήριξης, που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τόσο των παιδιών με αυτισμό όσο και των γονέων τους, αλλά και της ενημέρωσης του ευρύτερου κοινού.

P1.13 Συνδιδασκαλία και θεραπευτική παρέμβαση σε εφήβους με σύνδρομο Tourette & Fragile X σύνδρομο

Ζαφειρούλα Μελισόβα

Ludwig-Maximilian University Munich, Germany

Σε αυτή την εργασία μελετήθηκε σε διάστημα 11 μηνών το φαινόμενο της συνδιδασκαλίας εφήβων, διαγνωσμένοι από αρμόδιους φορείς με σύνδρομο Tourette και Fragile X. Συγκεκριμένα διερευνήθηκε κατά πόσο οι αναπηρίες των παιδιών αυτών αλληλοκαλύπτουν τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες τους, προκειμένου να συγκλίνουν σε μια αλληλοϋποστηρικτική εκπαιδευτική και θεραπευτική παρέμβαση με στόχο την κοινωνική, συναισθηματική και σχολική λειτουργικότητά τους. Σκοπός της συγκεκριμένης μελέτης είναι η προσέγγιση ζητημάτων συνεκπαίδευσης παιδιών ηλικίας 10 έως 14 ετών, με διαφορετικές ειδικές ανάγκες στο φάσμα αμιγώς των προαναφερθέντων συνδρόμων, που επισκέπτονται το ίδιο ολοήμερο ειδικό Δημοτικό σχολείο του Μονάχου. Τόσο η σύγκλιση σε συμπεριφορές και ανάγκες, όσο και η αλληλοκάλυψη ικανοτήτων με βάση τα χαρακτηριστικά του προφίλ των αντίστοιχων συνδρομών Fragile X και Tourette, καθιστούν το παρεμβατικό πλαίσιο επιτυχημένο. Στην ενδεκάμηνη παρέμβαση εφαρμόστηκε συνδυαστική πολυεπίπεδη μεθοδολογία με έμφαση την κοινωνιογνωστική προσέγγιση, τεχνικές αυτογενής εξάσκησης, RSG και Ψυχοδράματος, ανάλογα με την ψυχική, νοητική, συναισθηματική και αναπτυξιακή κατάσταση του κάθε παιδιού. Η συνδιδασκαλία και η θεραπευτική παρέμβαση επέφεραν πολύ θετικά αποτελέσματα μεγαλύτερο έλεγχο των κινήσεων, βλεμματική επαφή για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, επίτευξη συγκέντρωσης σε μεγαλύτερο βαθμό, βελτίωση στις σχολικές επιδόσεις εξαιτίας της γρηγορότερης αντιληπτικότητας των διδακτέων εννοιών, αύξηση του βαθμού κοινωνικοποίησης, μεγαλύτερο έλεγχο της συναισθηματικής κατάστασης βελτίωση του έλεγχου των παρορμητικών αντιδράσεων, εκμάθηση του τρόπου απεύθυνσης και απόπειρα ενσυναίσθησης.

P1.14 Επίδραση της απώλειας της όρασης και της ψυχοπαθολογίας στο χρόνο αντίδρασης

Γεωργία Σταυροπούλου & Κωνσταντίνος Παπαδόπουλος

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η συγκεκριμένη έρευνα αποσκοπεί στη διερεύνηση της επίδρασης που ασκούν κάποια χαρακτηριστικά ψυχοπαθολογίας στο χρόνο αντίδρασης σε άτομα με και χωρίς πρόβλημα όρασης. Στη συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν 2 ομάδες ατόμων: 19 άτομα με πρόβλημα όρασης και 20 άτομα με τυπική όραση. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν: (1) το ερωτηματολόγιο Symptom Rating Scale for Depression and Anxiety, το οποίο μεταφράστηκε και σταθμίστηκε στα ελληνικά για τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών της ψυχοπαθολογίας και συγκεκριμένα του άγχους και της κατάθλιψης, (2) ένα τεστ που μετρούσε το χρόνο αντίδρασης σε εργαστηριακές συνθήκες και (3) ένα τεστ που μετρούσε το χρόνο αντίδρασης πεδίου (πραγματικές

συνθήκες). Για το χρόνο αντίδρασης σε εργαστηριακές συνθήκες ο συμμετέχων ήταν αναγκαίο να πατήσει το πλήκτρο του υπολογιστή με το δεξί και το αριστερό χέρι, ενώ για τις ασκήσεις πεδίου ορίστηκαν δύο ασκήσεις αυτές του σουτ και της υποδοχής της μπάλας με το δεξί και το αριστερό πόδι. Όσον αφορά στις διαφορές στο χρόνο αντίδρασης στις δύο ομάδες, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές σε κάθε άσκηση εκτός από εκείνη του σουτ της μπάλας με το δεξί πόδι. Τα άτομα με τυπική όραση ήταν ταχύτερα. Επιπλέον, στην ομάδα των ατόμων με πρόβλημα όρασης βρέθηκε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση μεταξύ της κατάθλιψης και του χρόνου αντίδρασης στην υποδοχή της μπάλας με αριστερό πόδι ($r=.475, p=.040$). Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει ενδιαφέρον, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε πρακτικό επίπεδο, καθώς η βελτίωση του χρόνου αντίδρασης ενδέχεται να συντελέσει στην αύξηση της λειτουργικότητας των ατόμων με πρόβλημα όρασης.

P1.15 Family and school as developmental frameworks for children

Maryam Safara & Motahareh Alijanipour Arbastanb

Alzahra University, Tehran, Iran

Early in development, children are nurtured in the parent-child relationship, which is the child's first, lasting and most influential relationship. As they mature, children continue to learn through a growing number of relationships with others, including teachers, coaches, mentors and friends. These close relationships at home, in the classroom, in after-school programs, on sports teams and in their neighborhoods have a significant effect on children's development. As children grow from pre-school through graduation, the types of support and opportunities they need from their family, school and community change. Children and teens grow and learn best when the people in their lives work together and support each other. The interconnections between different settings, like home and school, between teachers and parents are important for development and learning. The aim of this research is to compare the different styles of school-family interaction to achieve the best style that can be a good framework for children growth. To this end, the library method has been used. Several articles were reviewed and finally Reviews revealed that the best development framework for children is the two-way interaction between family and school. So that parents engage in school programs and are actively involved with the teacher and the classroom.

14:30 - 16:00

**Συνεδρία 2 Αναρτημένων Ανακοινώσεων / Poster Session 2
ΦΟΥΑΓΙΕ****Πλαίσια της ανθρώπινης ανάπτυξης : Οικογένεια, σχολείο, εργασία**Πρόεδρος: **Νίκος Μακρής**, *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης***P2.01 Νηπιαγωγείο και οικογένεια: Συνεργάτες και όχι αντίπαλοι**

Αρχοντία Λιάκου

Ν/Γ Θεσπιών, Ν. Βοιωτίας

Η παρούσα εργασία αφορά τον τρόπο προσέγγισης που έχει αναπτύξει το σχολείο μας με τους γονείς και κηδεμόνες των νηπίων, με σκοπό μια πιο ουσιαστική συνεργασία για την ενδυνάμωση των σχέσεων μεταξύ σχολείου και οικογένειας, προκειμένου να υπάρξουν πολλαπλά οφέλη για όλα τα εμπλεκόμενα μέλη (μαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς). Η οικογένεια αποτελεί το βασικότερο συνεργάτη του νηπιαγωγείου και η σωστή επικοινωνία και συνεργασία ενισχύει τις εμπειρίες όλων των εμπλεκόμενων. Ωστόσο, παρά την αναγνώριση της σπουδαιότητας της γονεϊκής εμπλοκής, αυτή δεν είναι πάντα απρόσκοπτη. Το σχολείο μας εδώ και χρόνια χρησιμοποιεί ως μεθόδους προσέγγισης των γονέων: την προφορική επικοινωνία σε τακτά χρονικά διαστήματα, την γραπτή επικοινωνία, τις μηνιαίες συγκεντρώσεις γονέων και τέλος την τηλεφωνική επικοινωνία. Με τις τακτικές κυρίως συναντήσεις με τους γονείς διαπιστώσαμε πως όσο πιο καλά ενημερωμένοι είναι για θέματα που αφορούν τα παιδιά τους, το σχολικό πρόγραμμα και τη μαθησιακή διαδικασία, τόσο πιο δεκτικοί είναι στο να συμμετέχουν ενεργά στις δράσεις του σχολείου όπως: να συμμετέχουν στην τάξη για κοινές δραστηριότητες με τα παιδιά τους, να μιλήσουν ως καλεσμένοι με κάποια ιδιότητα που έχουν ως επαγγελματίες π.χ. ο φούρναρης, ο στρατιωτικός. Να μπορεί το σχολείο να διοργανώσει μια επίσκεψη στο χώρο εργασίας των γονέων π.χ στο φυτώριο ή στο φούρνο. Ο τρόπος επικοινωνίας και συνεργασίας που αναπτύξαμε με τους γονείς μας οδήγησε στο συμπέρασμα, πως από τη συνεργασία αυτή προκύπτουν πολλαπλά οφέλη τόσο για τους μαθητές που νιώθουν ασφάλεια όταν ξέρουν πως οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται. Έτσι μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα, να αποκτήσουν θετική στάση για το σχολείο, να βελτιώσουν τις σχολικές τους επιδόσεις και τη συμπεριφορά τους. Η συνεργασία επηρεάζει σημαντικά και τους γονείς. Οι γονείς συναναστρέφονται περισσότερο με τα παιδιά τους, τα γνωρίζουν καλύτερα, κατανοούν τις αδυναμίες ή τις ικανότητές τους και αναπτύσσουν μια καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους τα μέλη της οικογένειας. Από την πλευρά τους οι εκπαιδευτικοί αποκτούν γνώσεις που αφορούν τις συνθήκες που επικρατούν στο σπίτι των παιδιών, συγκεντρώνουν σαφείς πληροφορίες για κάθε παιδί, δέχονται σεβασμό από τους γονείς και αναγνώριση του εκπαιδευτικού έργου που επιτελούν στη τάξη και τέλος μπορούν να στηρίζονται στη βοήθεια των γονέων για την υλοποίηση

προγραμμάτων σχολικών δραστηριοτήτων όπως η διαμόρφωση της αυλής, συμμετοχή στο πρόγραμμα ανακύκλωσης, συμμετοχή σε εκπαιδευτικά προγράμματα άλλων Δ/νσεων εκπαίδευσης, αλλά και σε διαγωνισμούς. Συμπερασματικά η εμπλοκή και η συνεργασία σχολείου και οικογένειας θεωρείται κριτήριο ποιότητας της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

P2.02 Αξιολόγηση της γονικής εμπειρικής αποφυγής σε ένα δείγμα ελληνόφωνων γονέων με παιδιά με εξωτερικευμένα προβλήματα

Στέλλα Χαραλάμπους, Ανθή Λούτσιου & Ανδρούλα Αναστασίου

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η γονική ανταπόκριση στις προκλητικές συμπεριφορές του παιδιού αποτελεί σημαντικό παράγοντα πλαισίου για την εξέλιξη της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας. Η μελέτη αυτή αποσκοπεί στη διερεύνηση της ψυχολογικής μεταβλητής της εμπειρικής αποφυγής στα πλαίσια της σχέσης γονέα παιδιού σε ένα δείγμα παιδιών με δυσπροσάρμοστες συμπεριφορές. Γίνεται έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων του εργαλείου Parental Acceptance and Action Questionnaire (PAAQ). Το δείγμα αποτελείτο από 207 ελληνόφωνους γονείς (173 μητέρες, 34πατέρες, Μ.Ο. ηλικίας 39,81 έτη) και 205 παιδιά (114 αγόρια, 91 κορίτσια, Μ.Ο. ηλικίας 4,48 έτη) που δήλωσαν συμμετοχή σε μεγαλύτερη κλινική μελέτη για έλεγχο ενός παρεμβατικού προγράμματος για διαχείριση προκλητικών συμπεριφορών. Το δείγμα στρατολογήθηκε μέσω ανοιχτών ανακοινώσεων στην κοινότητα και αναρτήσεων στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης. Η στρατολόγηση έγινε μετά από ομαδικές ενημερώσεις και δήλωση του γονέα ότι το παιδί παρουσιάζει προκλητικές συμπεριφορές. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την ελληνική προσαρμογή του PAAQ αμέσως πριν (T1) και μετά (T2) την ολοκλήρωση της παρέμβασης ως μέρος ενός μεγαλύτερου ερευνητικού πακέτου ερωτηματολογίων. Ο έλεγχος εσωτερικής αξιοπιστίας που διεξήχθη έδειξε ικανοποιητικό Cronbach alpha στη φάση T1. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι η αξιοπιστία ελέγχου-επανελέγχου του εργαλείου παραμένει σταθερή μεταξύ T1 και T2. Θα γίνουν παραγοντικές αναλύσεις για εξαγωγή παραγόντων. Το εργαλείο PAAQ διατηρεί την εσωτερική του αξιοπιστία σε ελληνόφωνο δείγμα παιδιών με προκλητικές συμπεριφορές. Αναμένεται ότι θα επιβεβαιωθούν οι αρχικοί δύο παράγοντες (Προθυμία και Αδράνεια) όπως προτάθηκαν στο δείγμα στάθμισης του εργαλείου. Σε επίπεδο πολύπλευρης παρέμβασης, διαμορφώνεται μια νέα προοπτική για μείωση των προκλητικών συμπεριφορών των παιδιών μέσω αποτελεσματικής διαχείρισης της εμπειρικής αποφυγής των γονέων.

P2.03 Χαρακτηριστικά σκληρότητας και αμεταμέλειας: Διαμορφώνονται με βάση τα μοντέλα άσκησης του γονικού ρόλου;

Αντρέας Ερωτοκρίτου & Κώστας Φάντη

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να εντοπίσει κατά πόσον τα μοντέλα άσκησης του γονικού ρόλου αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες για τις μεταβλητές παρορμητικότητα, χαρακτηριστικά σκληρότητας και αμεταμέλειας, προβλήματα εξωτερικής, εκφοβισμού και ναρκισσισμού. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 268 μαθητών, Γυμνασίων και Λυκείων σε σχολεία της Κύπρου. Τα παιδιά συμπλήρωσαν ένα σετ ερωτηματολογίου το οποίο αποτελείται από τρεις ενότητες και 68 ερωτήσεις συνολικά. Για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, χρησιμοποιήθηκαν/αναλύθηκαν τα ακόλουθα τρία ερωτηματολόγια, ICU, APSD και SSBP-R που αφορούν, χαρακτηριστικά σκληρότητας και αμεταμέλειας, χαρακτηριστικά ναρκισσισμού και παρορμητικότητα, και στοιχεία για εντοπισμό εκφοβισμού και θυματοποίησης αντίστοιχα. Μέσα από την ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης, φάνηκε ότι το αδιάφορο γονικό στυλ της μητέρας αποτέλεσε προβλεπτικό παράγοντα για εμφάνιση παρορμητικότητας ($p = .05$) και για προβλήματα εξωτερικής ($p = .009$), ενώ το αδιάφορο γονικό στυλ του πατέρα φάνηκε να αυξάνει τα ποσοστά για εμφάνιση εκφοβισμού ($p = .057$). Το δημοκρατικό στυλ της μητέρας και του πατέρα φάνηκε να μειώνει την πιθανότητα εμφάνισης όλων των εξαρτημένων μεταβλητών. Μέσα από την έρευνα φάνηκε, ότι όσο πιο δημοκρατικές μεθόδους υιοθετούν οι γονείς στην ανατροφή των παιδιών τους, τόσο περισσότερο συμβάλλουν στην μείωση της εμφάνισης των χαρακτηριστικών σκληρότητας και αμεταμέλειας, προβλημάτων εξωτερικής, εκφοβισμού και ναρκισσισμού. Αντίθετα, φάνηκε ότι όσο περισσότερο αδιάφορες γονικές πρακτικές χρησιμοποιούνται, το ποσοστό εμφάνισης των μεταβλητών αυτών αυξάνεται.

P2.04 Η ποιότητα της οικογενειακής επικοινωνίας και η επίδρασή της στη διαμόρφωση ταυτότητας των εφήβων

Γεωργία Τσελεκίδου & Μαρία Πλατσίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η ποιότητα της επικοινωνίας και η ικανοποίηση από την επικοινωνία ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας συμβάλει σημαντικά στην απόκτηση μιας ολοκληρωμένης και υγιούς ταυτότητας στην εφηβεία (Marta, 1997). Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει το είδος ταυτότητας των εφήβων σε σχέση με το βαθμό επικοινωνίας και ικανοποίησης από το επίπεδο επικοινωνίας που βιώνουν μέσα στην οικογένειά τους. Εξετάστηκαν 115 έφηβοι (13-19 ετών) με το Ego Identity Process Questionnaire (Balistreri, Bush-Rossangel & Geisinger, 1995), το Family Communication Scale (Olson, 1995) και το Family Satisfaction Scale (Olson, 1995). Σύμφωνα με τις αυτοαναφορές τους, οι περισσότεροι έφηβοι βρίσκονται στην κατακτημένη ταυτότητα και οι λιγότεροι στην αναστολή ταυτότητας (μορατό-

ριουμ). Η αναζήτηση ταυτότητας σχετίζεται θετικά με την ηλικία, ενώ η διαδικασία της δέσμευσης όχι. Το φύλο βρέθηκε ότι δεν διαφοροποιεί το επίπεδο δέσμευσης και αναζήτησης ταυτότητας, αν και φάνηκε να υπάρχει μια τάση των κοριτσιών για υψηλότερη δέσμευση. Οι έφηβοι ανέφεραν υψηλές τιμές στις κλίμακες που εξέταζαν την επικοινωνία και την ικανοποίησή τους από την επικοινωνία στην οικογένειά τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η επικοινωνία με την οικογένειά τους σχετίζεται θετικά με τη διαδικασία της δέσμευσης, αλλά δεν σχετίζεται με τη διαδικασία αναζήτησης ταυτότητας. Αυτό δείχνει ότι όσο πιο πολύ οι έφηβοι επικοινωνούν με την οικογένειά τους, τόσο περισσότερο δεσμεύονται σε ένα είδος ταυτότητας. Ωστόσο, η ικανοποίηση με την επικοινωνία στην οικογένεια δε σχετίζεται ούτε με τη δέσμευση ούτε με την αναζήτηση. Εν κατακλείδι, τα περισσότερα ευρήματα της παρούσας έρευνας ήρθαν σε συμφωνία τόσο με τη θεωρία όσο και με τα ευρήματα άλλων ερευνών.

P2.05 Σκέφτομαι αλλιώς: Ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης και εξοικείωσης μαθητών με την αναπηρία

Μαρία Πία Πολίτη¹ & Μάρω Βασσάρα²

¹ΚΔΑΠ-ΜΕΑ Συκεών, ²Τμήμα Κοινωνικής Προστασίας, Αλληλεγγύης Εργασίας και Ισότητας Δήμου Νεάπολης - Συκεών

Ο δήμος Νεάπολης-Συκεών, στο πλαίσιο της κοινωνικής του πολιτικής, αναπτύσσει εδώ και 20 χρόνια ένα εξειδικευμένο και ολοκληρωμένο μοντέλο κοινωνικής ένταξης των ατόμων με αναπηρία. Ο σωστός συντονισμός πολλών μέτρων και πρωτοποριακών δράσεων απέδειξε ότι δομές που λειτουργούν με ευθύνη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορούν να διασφαλίσουν το δικαίωμα των ΑμεΑ στην εκπαίδευση, στην κοινωνική ένταξη, στην επαγγελματική κατάρτιση και στην αυτόνομη διαβίωση. Για να υλοποιηθούν ομαλότερα όλα αυτά χρειάζεται να καταπολεμηθούν οι αυθαίρετες προκαταλήψεις για τη διαφορετικότητα εκ μέρους της κοινωνίας. Λαμβάνοντας υπόψη την σημαντικότητα της αλληλεπίδρασης ειδικών κοινωνικών ομάδων με τον γενικό πληθυσμό, ειδικά στις μικρές ηλικίες, ως βασικό εργαλείο για την αλλαγή στάσης και νοοτροπίας, εφαρμόζουμε ένα πρόγραμμα ευαισθητοποίησης-εξοικείωσης των σχολικών κοινοτήτων Α' βάθμιας και Β' βάθμιας εκπαίδευσης. Με την ενεργό συμμετοχή των μαθητών/τριών αποσκοπούμε στον προβληματισμό τους σε ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην καλλιέργεια της ενσυναίσθησης. Η "γνωριμία" μας, ως θεμέλιο για μια μελλοντική και μακροχρόνια συνεργασία, μας επιτρέπει να υλοποιήσουμε κοινές δράσεις αθλητικές, καλλιτεχνικές, κτλ. Στην εισήγηση θα παρουσιαστούν οι στόχοι, η μεθοδολογία και τα συμπεράσματα του συγκεκριμένου προγράμματος που πραγματοποιούμε με επιτυχία εδώ και χρόνια στα σχολεία του δήμου μας.

P2.06 Η ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης στην καθημερινότητα ενός ενταξιακού σχολείου: Παραδείγματα ανάπτυξης, εφαρμογής και αξιολόγησης στο δημοτικό και στο γυμνάσιο

Αναστασία Κριετσέπη, Γεωργία Σαλατούρα, Ελευθερία Μήτση,
Ευτέρπη Εμμανουηλίδου, Νατάσσα Μπελίτσου, Πετρούλα Αντωνίου
& Χριστίνα Γκότση
Ευρωπαϊκό Πρότυπο

Στο Σχολείο μας η ανάπτυξη συναισθηματικής νοημοσύνης έχει στόχο στην βελτίωση του παιδαγωγικού κλίματος μέσα από διαδικασίες που αναπτύσσουν την επικοινωνία, την αυτοεπίγνωση και την αποδοχή της διαφορετικότητας. Το μάθημα, διδάσκεται από τους εκπαιδευτικούς τάξης μία φορά την εβδομάδα σε κάθε βαθμίδα και αξιολογείται στοχοκεντρικά. Οι μαθητές με αφορμή τα βιώματά που φέρνουν για συζήτηση στην τάξη σκέφτονται για την συμπεριφορά τους, μοιράζονται τα συναισθήματά τους και μαθαίνουν να εστιάζουν στην δική τους ευθύνη. Η παιδαγωγική προσέγγιση του Σχολείου υποστηρίζει την ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης και εκτός τάξης όπως στο διάλειμμα, στο εστιατόριο, στο σχολικό. Οι εκπαιδευτικοί βοηθούν τους μαθητές να μαθαίνουν να αναγνωρίζουν την συμπεριφορά τους, να αναστοχάζονται, να μαθαίνουν από τα λάθη τους και να ζητούν βοήθεια. Οι μαθητές καταφέρνουν να έχουν αυτοέλεγχο, αναπτύσσουν ευρύτητα σκέψης και διακρίνουν την προσωπική τους αξία από την συμπεριφορά. Στο μάθημα αξιοποιείται η καθημερινή πρωινή συζήτηση, το κουτί του θαυμασμού και των παραπόνων και αυθεντικό, έντυπο ή ηλεκτρονικό υλικό όπως βίντεο, εικόνες, βιβλία ή άρθρα. Οι μαθητές με αφορμή το υλικό, συζητούν για συναισθήματα που τους αφορούν, τις καταστάσεις που τα προκαλούν, τις συνέπειες στον εαυτό τους και τους άλλους. Καταθέτουν την άποψή τους με ζωγραφική, αυτοσχεδιασμό, παιχνίδια ή κατασκευές και γραπτό λόγο σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο. Τα παιδιά μαθαίνουν να σέβονται τον άλλον, να μπαίνουν στη θέση του, να νοιάζονται για την ομάδα. Η συγκεκριμένη πρόταση μπορεί να αξιοποιηθεί από συλλόγους διδασκόντων που ενδιαφέρονται να βελτιώσουν το παιδαγωγικό κλίμα της σχολικής τάξης.

P2.07 Η εμπειρία του ομοφοβικού εκφοβισμού στα ελληνικά σχολεία: Η οπτική των θυμάτων

Βαλεντίνη Σπυρίδου & Χριστίνα Αθανασιάδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση του εκφοβισμού, που βασίζεται στις σεξουαλικές διακρίσεις και την ομοφοβία. Κύριο μέλημα ήταν η βαθύτερη κατανόηση της εμπειρίας των ατόμων που έχουν πέσει θύματα λόγω του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Για την διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, που απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν με τη χρήση θεματικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν χωρίστηκαν σε οχτώ κατηγορίες και

αφορούσαν την εμπειρία της θυματοποίησης, το ρόλο των γονέων, των εκπαιδευτικών και των φίλων στον εκφοβισμό, το φόβο της αποκάλυψης του εκφοβισμού και της σεξουαλικότητας, καθώς και τον τρόπο αντιμετώπισης του και, τέλος, την πορεία της συνειδητοποίησης και αποδοχής της σεξουαλικότητας μαζί με τις εμπειρίες αποκάλυψης της (comingout). Η ανάδειξη ιδιαίτερων θεμάτων για τον ομοφοβικό εκφοβισμό υποστηρίζεται από την επιρροή του σε ένα εύρος πλαισίων, εκτός του σχολείου. Ταυτόχρονα, δημιουργείται η υπόνοια πολιτισμικής διαφοράς του φαινομένου στην Ελλάδα σε σχέση με τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο και η υιοθέτηση πολιτικών και παρεμβάσεων απέναντι στο φαινόμενο κρίνονται ζωτικής σημασίας.

P2.08 Πώς η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών σχετίζεται με την επαγγελματική ικανοποίησή τους από το διευθυντή του σχολείου

Αγορίτσα Μήττα & Μαρία Πλατσίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η ψυχική ανθεκτικότητα είναι μια δυναμική διαδικασία στην οποία κάποιες εσωτερικές ικανότητες, αλλά και η επίδραση συγκεκριμένων εξωτερικών προστατευτικών παραγόντων, μπορούν να επιτύχουν σημαντικά, θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα ακόμη και σε ένα αντίξοο πλαίσιο. Η επαγγελματική ικανοποίηση, από την άλλη πλευρά, θεωρείται ένας από τους βασικότερους παράγοντες που επηρεάζουν την απόδοση και την αποτελεσματικότητα των εργαζομένων. Ως τώρα, δεν έχει μελετηθεί σε βάθος η αλληλεπίδραση των μεταβλητών αυτών στην εκπαιδευτική κοινότητα, κάτι που σκοπεύει να μελετήσει η παρούσα έρευνα. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει αν η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών επηρεάζει την ικανοποίηση που βιώνουν από τον Διευθυντή της σχολικής μονάδας στην οποία υπηρετούν. Στην έρευνα συμμετείχαν 120 εν ενεργεία εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης οι οποίοι εξετάστηκαν με το Teacher Resilience Scale των Mansfield et al. (2016) και το Teachers Resilience Scale (TRS) των Daniilidou & Platsidou (υπό δημοσίευση). Για τη μέτρηση της επαγγελματικής ικανοποίησης από τον Διευθυντή χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις από το Ερωτηματολόγιο Καταγραφής της Επαγγελματικής Ικανοποίησης για εκπαιδευτικούς των Koustelios & Kousteliou (2001). Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν θα αποτελέσουν χρήσιμη γνώση για τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, τους ηγέτες εκπαίδευσης, αλλά και την ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα.

P2.09 Η ανάπτυξη και εφαρμογή της αυτοεποπτείας στις επιστήμες αγωγής και υγείας

Γεώργιος Κουτσιπέτρος, Βασιλεία Κουντουρά & Χαρίκλεια Πρώιου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εποπτεία αποτελεί μία επαγγελματική πρακτική που διαμέσου διευκολυντικών και αποτιμητικών στοιχείων ενισχύει επαγγελματικές και ακαδημαϊκές δεξιότητες. Η

πρωτεύουσα σημασία της οδήγησε στην διερεύνηση της ανάπτυξης και εφαρμογής της σε φοιτητές ειδικής αγωγής, ενός διεπιστημονικού τομέα που υστερεί ερευνητικά στον θεσμό αυτό. Συγκεκριμένα, η παρούσα ποιοτική μελέτη εστίασε στο απώτερο στάδιο της εποπτείας, την αυτοεποπτεία. Στο πλαίσιο εκπόνησης εργασιών προπτυχιακού μαθήματος έγινε απόπειρα αποτίμησης της ικανότητας εποπτείας από τους συμμετέχοντες. Συγκεκριμένα μελετήθηκαν τρεις άξονες: οι αξιολογήσεις των συμφοιτητών για την επίδοση των εισηγητών (Α' Άξονας), η αυτοαξιολόγηση των εισηγητών για την επίδοσή τους (Β' Άξονας) και η αξιολόγηση των εισηγητών από τον ακαδημαϊκό επόπτη (Γ' Άξονας). Η συλλογή των δεδομένων έγινε με όμοιες φόρμες αξιολόγησης για κάθε άξονα. Από τα δεδομένα προέκυψε ότι ο Α' και Β' άξονας βαθμολόγησαν με βαθμό «Καλά» στην κλίμακα LIKERT, με ποσοστό 54% και 75% αντιστοίχως. Ωστόσο φάνηκε μία μερίδα του Α' άξονα (38%) να επιλέγει το «Άριστα» για τους εισηγητές κάτι που από τους ίδιους παρατηρήθηκε σε πολύ μικρότερο ποσοστό (17%). Ακόμη, οι εισηγητές βαθμολόγησαν την επίδοσή τους σε δεκαδική κλίμακα (8,2) κατά μία περίπου μονάδα χαμηλότερα από τον ακαδημαϊκό επόπτη (9,3). Συνεπώς, η ικανότητα αυτοεποπτείας των φοιτητών δεν αντιπροσώπευσε απόλυτα τις πραγματικές τους δυνατότητες, αναδεικνύοντας την ανάγκη για έγκαιρη εφαρμογή της, καθώς φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την καλλιέργεια της αυτοεκτίμησης και αυτεπίγνωσης τους. Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στο να αποτελέσει έναυσμα για μία μελλοντικά οργανωμένη ποσοτική μελέτη, που θα προωθήσει την ανάπτυξη και εδραίωση του θεσμού της εποπτείας στην Ελλάδα.

P2.10 Διερεύνηση των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων των νοσηλευτών/τριών χειρουργείου και των χειρουργών

Αλεξάνδρα Γκούζου, Βίκη-Αννέτα Τσουλφαϊδου & Μαρία Πλατοΐδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Το χειρουργείο αποτελεί ένα εξαιρετικά απαιτητικό επαγγελματικό περιβάλλον, όπου κυρίως Νοσηλευτές και Χειρουργοί αλληλεπιδρούν με στόχο την επιτυχή διεξαγωγή χειρουργικών επεμβάσεων. Η συναισθηματική νοημοσύνη ως ένα σύνολο χαρακτηριστικών και ικανοτήτων που αφορούν στη διαχείριση συναισθημάτων, εμφανίζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον στον χώρο της υγείας. Όμως, στο χειρουργείο, όπου δραστηριοποιείται η διεπιστημονική ομάδα υγείας (Ιατροί- Νοσηλευτές), δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Ο καθορισμός των σημαντικών κοινωνικών και συναισθηματικών χαρακτηριστικών (που παραπέμπουν σε αντίστοιχες ικανότητες της συναισθηματικής νοημοσύνης) των παραπάνω επαγγελματιών αποτελεί ένα σημαντικό βήμα για τη βελτίωση της διεπιστημονικής συνεργασίας και της αποτελεσματικότητας της χειρουργικής ομάδας. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση και των κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων των Νοσηλευτών/τριών χειρουργείου και των Χειρουργών, όπως τις αντιλαμβάνονται οι μεν (Νοσηλευτές/τριες) για τους δε (Χειρουργοί) και αντίστροφα. Στην έρευνα συμμετείχαν 56 επαγγελματίες υγείας (28 Νοσηλευτές/τριες χειρουργείου και 28 Χειρουργοί) που εργάζονταν σε ένα δημόσιο

νοσοκομείο. Για την αξιολόγηση των κοινωνικο- συναισθηματικών δεξιοτήτων χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο ετερο-αναφορών που περιελάμβανε 25 θέματα, το οποίο κατασκευάστηκε από τις Διαμαντοπούλου & Πλατσίδου (2014) με βάση τα θεωρητικά μοντέλα των Goleman (2001) και Bar-On (2000). Τα μέλη της κάθε ομάδας αξιολόγησαν τις κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες της άλλης ομάδας. Επίσης, όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο για τη μέτρηση της αντιληπτής συναισθηματικής νοημοσύνης WLEIS (Wang & Law, 2002). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αντιληπτή συναισθηματική νοημοσύνη των δύο ομάδων δεν διαφέρει στατιστικά σημαντικά. Και οι δύο ομάδες ανέφεραν ως σημαντικότερες κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες τις αξιοπιστία, αυτοέλεγχο και ευσυνειδησία, ενώ ως λιγότερο σημαντική τη διεκδικητική συμπεριφορά. Τα ευρήματα θα συζητηθούν αναλυτικά σε σχέση με τα επαγγελματικά χαρακτηριστικά των δύο ομάδων.

P2.11 Μαθαίνοντας στο νοσοκομειακό σχολείο: Μια εμπειρική προσέγγιση

Όλγα Ιωαννίδου¹, Βασιλεία Κουντουρά² & Χαρίκλεια Πρώιου²

¹Ειδικό Σχολείο Γ.Ν.Θ. Παπαγεωργίου, ²Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εκπαίδευση του παιδιού κατά τη διάρκεια νοσηλείας του αποτελεί βασική αρχή κατοχυρωμένη από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1990). Στην Ελλάδα όμως υπάρχει περιορισμένη ερευνητική δραστηριότητα και κατάρτιση για το θεσμό του νοσοκομειακού σχολείου. Η παρούσα εμπειρική προσέγγιση έχει στόχο να παρουσιάσει το πλαίσιο λειτουργίας του Ειδικού Σχολείου του Γ.Ν.Θ. Παπαγεωργίου που εξυπηρετεί πάνω από 180 μαθητές ετησίως. Βασικές αρχές για τη λειτουργία του νοσοκομειακού σχολείου αποτελούν η οργάνωση, ο συντονισμός και η ορθή διεπισημονική συνεργασία. Πρωταρχικός στόχος για το παιδί δεν είναι τόσο η κατάκτηση ενός μαθησιακού προφίλ που θα αντιστοιχεί με το επίπεδο της νόρμας των συνομηλίκων του, αλλά η διατήρηση του αισθήματος του «ανήκιν» σε ένα σχολικό - ασφαλές - περιβάλλον, έστω και για μικρά χρονικά διαστήματα μεταξύ των θεραπειών. Η προσπάθεια για ψυχική επάρκεια του παιδιού και αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού με την επιστροφή του στην καθημερινότητα αποτελεί κύρια μέριμνα του νοσοκομειακού δασκάλου μέσα από ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις. Για την επίτευξη όλων αυτών απαιτείται συντονισμός όλων των πιθανώς εμπλεκόμενων ομάδων (γιατρών, γονέων, νοσοκόμων) με βασικότερη αυτή των ψυχολόγων, καθώς εξελίσσονται αλληλεπιδραστικά ψυχο-εκπαιδευτικά προγράμματα για την ψυχική ισορροπία του νοσηλευόμενου παιδιού. Η εξατομικευμένη διδασκαλία, η διαφορική συναισθηματική σχέση δασκάλου-μαθητή, η συνεργασία με τους γονείς, η συμβουλευτική, η συνεργασία με τους ψυχολόγους αποτελούν τομείς που διαφοροποιούν το νοσοκομειακό σχολείο από το πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης. Είναι επιτακτική η ανάγκη για τη θέσπιση μίας επιμορφωτικής πολιτικής για τους εκπαιδευτικούς των νοσοκομείων που θα επιδράσει ολιστικά στην εκπαίδευση του νοσηλευόμενου παιδιού.

P2.12 Bar in questionnaires: Why?

Pipina Nikolaidou

Democritus University of Thrace

In 2008, Vougiouklis & Vougiouklis proposed the replacement of the Likert scale, usually used in questionnaires with the bar. There are certain shortcomings usually identified in Likert scales, which that are based in the fact that in Likert scales we deal with a discrete situation. On the other hand, the use of the bar is based in fuzzy logic, as with this proposal we move from this discrete situation to a fuzzy one. It is an application of hyperstructure theory and fuzzy theory in social sciences. There are identified certain advantages concerning the use of the bar compared to that of a scale, during both stages of filling, as well as, processing a questionnaire. The basic advantage, though, is that the use of the bar instead of the Likert scale gives to researchers the opportunity to elaborate the questionnaires in many different ways. The way of the elaboration depends each time on the filled questionnaires but of course also on the problem. Moreover, the filling questionnaire procedure has been improved using technology; in this way the procedure is much faster for the participants and the results are saved automatically, for the researchers. The use of the bar can open new perspectives in questionnaire elaboration and generally help the researchers for more accurate results.

P2.13 The revolutionary infosphere concept. Classifying the past, explaining the present and reshaping the future of humanity Maria Botsiou¹, Athanasios Tsirikas² & Vassilios Dagdilelis¹¹*University of Macedonia*, ²*ESCE International Business School, France*

Information and Communication Technologies (ICTs) are radically shaping not only how we deal with the physical and virtual world around us and make sense of it, or interact with each other, but also how we look at and think about ourselves and understand our own nature, existence, responsibilities and priorities. The reality of infosphere being shaped by the ICTs can be called as the fourth revolution according to Luciano Floridi's concept. We are all living the times of the radical reassessment of our own fundamental nature and our role in the universe. In this sense, we are not immobile and for sure not in the centre of the universe following the Copernican revolution. We are not unnaturally distinct from the animal world following the concept of the Darwinian revolution. In addition, we find ourselves far from being transparent to our own sociological and psychological existence following the third revolution of Freud. Indeed we find ourselves in the middle of an infosphere, suddenly being surrounded by individuals, connected to each other and by informational organisms shaping with all kind of agents a new virtual and physical environment that contains our lives and our future prospects. Our study is focused on this infosphere reality, trying to assess the impact of ICTs on the classification of our past, on the explanation

of the present and on the shaping of the future, through a meta-analysis of Floridi's 4th revolution concept.

P2.14 Οι μεταγνωστικές ικανότητες στην κατηγοριοποιητική οργάνωση του λεξιλογίου σε παιδιά με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες και ενήλικες

Δέσποινα Κανάκη & Χαρίκλεια Πρώιου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σκοπός της έρευνας που πραγματοποιήθηκε είναι μέσω της εξέτασης των εκτελεστικών λειτουργιών, να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο οργανώνονται οι έννοιες στη σημασιολογικά χρησιμοποιώντας διαδικασίες που αξιοποιούν τον αφαιρετικό τρόπο σκέψης. Όσον αφορά την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για το σχεδιασμό των δοκιμασιών ταξινόμησης χρησιμοποιήθηκαν καθημερινά αντικείμενα στην τρισδιάστατη μορφή τους και οι συμμετέχοντες πραγματοποίησαν ελεύθερες ταξινομήσεις. Στην έρευνα συμμετείχαν 36 παιδιά τυπικής ανάπτυξης, 14 παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και 30 ενήλικες. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων καταδεικνύεται ότι τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης και οι ενήλικες κάνουν περισσότερες κατηγορικές ταξινομήσεις και τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες ισοδύναμα θεματικές και κατηγορικές. Ωστόσο τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης φαίνεται ότι κάνουν περισσότερες κατηγορικές ταξινομήσεις σε σχέση με τους ενήλικες και τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες. Πέρα από το κυρίαρχο είδος ταξινόμησης σε παιδιά και ενήλικες θεωρείται καίριας σημασίας ο τρόπος με τον οποίο σχεδιάζεται το εργαλείο που θα αξιολογήσει κάποια ιδιότητα των γνωστικών λειτουργιών. Στην παρούσα έρευνα δόθηκε βαρύτητα στην χρησιμοποίηση εργαλείων που προσανατολίζονται να εξετάζουν ιδιότητες της αφαιρετικής σκέψης, τα οποία μπορούν να παρέχουν πιο αξιόπιστα αποτελέσματα αφού ο συγκεκριμένος τρόπος σκέψης χαρακτηρίζεται από συνειδητότητα και επίγνωση κατά τη διάρκεια του αιτιολογικού συλλογισμού οπότε και οι αποκρίσεις των συμμετεχόντων δεν είναι θέμα ιδιοσυγκρασιακών εκτιμήσεων ή ποσοστού πιθανοτήτων ανάμεσα στις απαντήσεις.

P2.15 Κοινωνική και συναισθηματική στήριξη σε οικογένειες μεταναστών και μαθητών σχολικής ηλικίας

Κωνσταντίνος Καλέμης¹, Άννα Κωσταρέλου² & Μαρία Αγγελική Καλέμη³

¹ΚΦΠ Μαλακάσας, ²ΕΚΔΔΑ - ΙΝΕΠ, ³Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Το εκπαιδευτικό σύστημα υποδοχής μαθητών/τριών μεταναστών πρέπει να αποδέχεται την αρχή της ισοτιμίας των πολιτισμών, την αρχή του ελλείμματος και της διαφορετικότητας ή την ισοτιμία του μορφωτικού κεφαλαίου των παιδιών διαφορετικής κοινωνικοπολιτιστικής προέλευσης, την αρχή της παροχής ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση, την αποδοχή και αξιοποίηση του διαπολιτισμικού κεφαλαίου των μαθητών/τριών. Το σχολείο οφείλει να δεχτεί το παιδί όπως είναι και να του δώσει την

ευκαιρία να αναπτύξει τις δυνατότητές του με βάση το δικό του κοινωνικοπολιτιστικό και κοινωνικό υπόβαθρο και να το βοηθήσει να δημιουργήσει τη δικιά του κοσμοθεωρία. Σημαντικό έργο πραγματοποιείται στις ΔΥΕΠ τα τελευταία χρόνια, χώροι ενσωματωμένοι σε Δημόσια Δημοτικά Σχολεία στα οποία γίνονται οι πρώτες προσπάθειες κοινωνικής στήριξης και ένταξης των μαθητών αυτών. Σημαντική είναι η απουσία πρόβλεψης για μαθητές λυκειακής ηλικίας η οποία κορυφώνεται σε μαθητές άνω των 18 ετών. Κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές κι εκπαιδευτικές αλλαγές έχουν οδηγήσει σε ευρεία παραδοχή της άποψης ότι είναι αναγκαία η προώθηση της εκπαίδευσης των παιδιών που προέρχονται από οικογένειες μεταναστών στις σχολικές μονάδες γενικής εκπαίδευσης, μέσω της μείωσης των διακρίσεων και των στερεοτύπων ρόλων του/της κάθε μαθητή/τριας. Παρόλο που όλοι οι μαθητές παρακολουθούν το ίδιο σχολείο, φαίνεται ότι ετοιμάζονται για διαφορετικούς κόσμους. Η σχολική ενσωμάτωση και η κοινωνική ένταξη των παιδιών, στα πλαίσια του σεβασμού κι αναγνώρισης της διαφορετικότητας κι παροχής ίσων ευκαιριών εκπαίδευσης, έχει απασχολήσει την εκπαιδευτική πολιτική συζήτηση κι έρευνα, τόσο στο διεθνές, όσο και στον ελληνικό παιδαγωγικό χώρο, με διάφορους τρόπους. Στην εργασία μας θα αναφερθούμε σε μελέτες περίπτωσης από το ΚΦΠ Μαλακάσας στοχεύοντας στο να δείξουμε ότι η κοινωνική ένταξη των παιδιών των μεταναστών, προϋποθέτει τη σχολική ενσωμάτωσή τους, αξιοποιώντας τις δυνατότητές τους κι όχι περιθωριοποιώντας τους.

P2.16 Επαναπροσδιορίζοντας την έννοια και τη δομή της γονικής εμπλοκής: Ο «εκπαιδευτικός θύλακας» του παιδιού

Ευθυμία Πεντέρη & Κωνσταντίνος Πετρογιάννης
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παρά το μεγάλο όγκο των ερευνών για τη γονική εμπλοκή και τη σύγκλιση των απόψεων για τη σημασία που έχει στην ενίσχυση της ποιότητας της εκπαίδευσης, υπάρχει ασάφεια αναφορικά με την προέλευση, τη φύση και τις εννοιολογικές αποχρώσεις που συνιστούν τη δομή της. Η παρούσα εργασία εστιάζει στην έννοια και τη λειτουργία της γονικής εμπλοκής υπό το πρίσμα του «εκπαιδευτικού θύλακα» του παιδιού. Πρόκειται για ένα θεωρητικό σχήμα με εμπειρική εφαρμογή, το οποίο προκύπτει συνδυάζοντας τις βασικές θεωρητικές θέσεις της βιο-οικολογικής προσέγγισης του Urie Bronfenbrenner και του «αναπτυξιακού θύλακα» των Super και Harkness. Η γονική εμπλοκή γίνεται αντιληπτή ως μια πολυδιάστατη δομή με τρεις βασικές διαστάσεις. Η πρώτη αναφέρεται στα ποσοτικά χαρακτηριστικά της περιγράφοντας το περιεχόμενο και τη συχνότητα των σχετικών γονικών πρακτικών. Η δεύτερη αφορά στο σχεσιακό χαρακτήρα της γονικής συμπεριφοράς με κύρια έμφαση στην αλληλεπίδραση των γονέων με το παιδί και τον εκπαιδευτικό. Η τρίτη διάσταση περιγράφει την αναπτυξιακή προοπτική των άλλων δύο συστατικών της γονικής εμπλοκής και ως εκ τούτου διαμορφώνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους. Με άλλα λόγια, αναφέρεται στο γεγονός ότι η γονική εμπλοκή αλλάζει καθώς το παιδί μεγαλώνει, παίρνοντας διαφορετικές μορφές, με διαφορετική ένταση και έκταση αλλά και συναισθημα-

τική χροιά. Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά του «εκπαιδευτικού θύλακα» είναι ότι φιλτράρει τις επιρροές του οικο-πολιτισμικού πλαισίου μέσα από τα τρία βασικά του υποσυστήματα: το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον της οικογένειας και του σχολείου, τις πρακτικές και την ψυχολογία των γονέων και των εκπαιδευτικών ώστε να φέρει θετικές αλλαγές στις ζωές των παιδιών, στοχεύοντας στην ισορροπία και ευημερία όλων των υποσυστημάτων του.

P2.17 Ανάπτυξη αυτογνωσίας, ενδυνάμωση κοινωνικο-συναισθηματικής επάρκειας και εκμάθηση στρατηγικών μελέτης: Μια συνδυασμένη θεραπευτική/συμβουλευτική παρέμβαση σε παιδί σχολικής ηλικίας και το πλαίσιο στήριξής του (οικογένεια/σχολείο)

Αντωνία Σέμκου¹, Ειρήνη Ζούμπου², Αναστασία Ευθαλιτσιδου²,
Αναστασία Μήτσαλα¹ & Ευαγγελινή Αθανασοπούλου¹

¹Γ.Ν.Θ. Παπανικολάου, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα εργασία αφορά το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός βραχύχρονου προγράμματος συμβουλευτικής παρέμβασης σε παιδί σχολικής ηλικίας με δυσκολίες μάθησης και φτωχές κοινωνικές δεξιότητες. Η υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος αποσκοπούσε στην ενίσχυση της αυτογνωσίας, την ενδυνάμωση της λειτουργικότητάς της σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο στα πλαίσια των διαπροσωπικών της σχέσεων, καθώς και την εκπαίδευση της σε στρατηγικές μελέτης. Ο σχεδιασμός του προγράμματος αφορούσε συνδυασμό θεραπευτικών παρεμβάσεων από ψυχολόγο και παιδαγωγό, σε συγκεκριμένο αριθμό ατομικών συνεδριών με το παιδί, τους γονείς, και με το σχολείο φοίτησης. Οι βασικοί άξονες εργασίας των θεραπευτικών συνεδριών με το παιδί, ήταν η ανάπτυξη της αυτογνωσίας της, η εκπαίδευση στις κοινωνικές δεξιότητες στις διαπροσωπικές της σχέσεις (οικογένεια, φίλοι), η διαχείριση αρνητικών συναισθημάτων, η εκπαίδευση σε αποδοτικές στρατηγικές μελέτης. Η συμβουλευτική εργασία με την οικογένεια και το σχολείο στόχο είχε την ενημέρωση σχετικά με τις δυσκολίες του παιδιού, την ενεργό συμμετοχή γονέων και εκπαιδευτικού στη θεραπευτική διαδικασία, τη διευκόλυνση συνεργασίας μεταξύ οικογένειας και σχολείου, την αναγνώριση και ενίσχυση των θετικών πρακτικών. Τα αποτελέσματα της παρέμβασης συζητιούνται στο πλαίσιο της σπουδαιότητας της συνδυασμένης προσέγγισης των σύνθετων ψυχοκοινωνικών δυσκολιών που προκύπτουν σε παιδιά σχολικής ηλικίας και τις οικογένειές τους.

P2.18 Η τάση για αναζήτηση/αποφυγή ιατρικών πληροφοριών και οι συναισθηματικές αντιδράσεις νεαρών ενηλίκων σε καταστάσεις σχετικά με την σωματική υγεία

Άντρεα Δημητρίου, Χρυσάνθη Λεωνίδου & Γεωργία Παναγιώτου
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το άγχος υγείας συντηρείται από δυσλειτουργικές συμπεριφορές, συμπεριλαμβανο-

μένων της τάσης για αναζήτηση, ή αντιθέτως της τάσης για αποφυγή ιατρικών πληροφοριών στο διαδίκτυο και άλλες πηγές πληροφόρησης. Η παρούσα μελέτη ερευνά τη σχέση των συμπεριφορών αυτών με τις συναισθηματικές αντιδράσεις νεαρών ενηλίκων σε καταστάσεις που σχετίζονται με τη σωματική υγεία. Στη μελέτη συμμετείχαν 101 φοιτητές, (76 γυναίκες, 18-35 ετών), οι οποίοι αφού συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για το άγχος υγείας και τις συμπεριφορές αναζήτησης/αποφυγής ιατρικών πληροφοριών, κατηγοριοποιήθηκαν σε ομάδες χαμηλού, μέτριου και ψηλού άγχους υγείας. Κατά την πειραματική φάση καταμετρήθηκαν οι συναισθηματικές αντιδράσεις των συμμετεχόντων βάσει ψυχοφυσιολογικών μετρήσεων και αυτοαναφορών, ενώ κλήθηκαν να φανταστούν σενάρια σχετικά με τις ανησυχίες τους για τη σωματική τους υγεία και αφού έτυχαν πειραματικού χειρισμού έτσι ώστε να εστιάσουν την προσοχή τους είτε σε σωματικές αισθήσεις είτε σε περιβαλλοντικά ερεθίσματα. Αναμένεται ότι η ομάδα υψηλού άγχους υγείας θα παρουσιάσει αυξημένη συναισθηματική διέγερση, αρνητικό σθένος και αυξημένες αναφορές σωματικών συμπτωμάτων κατά τη διάρκεια των απειλητικών για την υγεία σεναρίων, σε σύγκριση με την ομάδα μέτριου και χαμηλού άγχους υγείας, ιδιαίτερα μετά από την εστίαση της προσοχής σε σωματικές αισθήσεις. Πιθανές ατομικές διαφορές στις συναισθηματικές αντιδράσεις θα διερευνηθούν σε σχέση με την τάση των συμμετεχόντων να αναζητούν ή να αποφεύγουν ιατρικές πληροφορίες. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στο πλαίσιο της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για την κατανόηση του άγχους υγείας και θα εισηγηθούν τρόπους αντίληψης και μείωσης της αρνητικής επίδρασης των δυσλειτουργικών συμπεριφορών επεξεργασίας ιατρικών πληροφοριών σε νεαρές ηλικίες.

16.00 - 17.30

**Προσκεκλημένο Συμπόσιο 5
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 1**

**The short form of the Greek Big Five Questionnaire for Children (GBFQ-C-SF):
Adaptation and applications in Greek samples**

Organizer/Chair/Discussant: **Constantinos M. Kokkinos**, *Democritus University of Thrace*

The present invited symposium is consisted of 4 research presentations revolving around the study of children's and adolescents' personality. Specifically, it reports evidence from the adaptation of the abbreviated form of the Greek translation of the Big Five Questionnaire for Children (GBFQ-C), using techniques from both classical test theory and item response theory (paper 1). The Short Form of the scale (i.e., the GBFQ-C-SF), is then used in three studies which investigated the role of the Big Five personality traits in the manifestation of relational aggression (paper 2), shyness (paper 3) and cyber-bullying (paper 4). Finally, the 4 papers are discussed in terms of the

usefulness the GBFQ-C-SF as a psychometrically sound research instrument in the study of self-reported personality traits among pre-adolescents and adolescents.

1. Development of a short form of the Greek Big Five Questionnaire for Children (GBFQ-C-SF): Validation among preadolescents

Angelos Markos & Constantinos M. Kokkinos

Democritus University of Thrace

The Big Five Questionnaire for Children (BFQ-C) is a relatively new 65-item scale for assessing the Five Factor Model (i.e. energy/extraversion, agreeableness, conscientiousness, emotional instability, and intellect/openness) in childhood and early adolescence. The BFQ-C has been validated in several languages, including Italian, Dutch, German, Spanish and Greek. Nonetheless, its applicability may be limited by its length. This study derived an abbreviated form of the Greek translation of the BFQ-C, using techniques from both classical test theory and item response theory. The shortened form of the Greek BFQ-C (GBFQ-C-Short Form) included 30 items, with 6 items per subscale. The five-factor structure of the original BFQ-C was validated for a sample of Greek preadolescents and was used to develop the shortened version, which was then cross-validated using a second, independent sample. Results highlighted that the GBFQ-C-SF has equivalent psychometric properties compared with the full version and showed strong convergence with theoretically-relevant external criteria.

2. Personality and relational aggression among adolescents: The role of friendship jealousy and anger

Ioanna Voulgaridou, Angelos Markos & Constantinos M. Kokkinos

Democritus University of Thrace

Although adolescent personality has been strongly associated with relational aggression (RA), the examination of the links between personality and RA using different personality constructs, such as the Five Factor Model (FFM) has only recently received empirical investigation. The General Aggression Model (GAM) posits that personal factors could influence aggression through their impact on individual's internal state (i.e., emotions). A number of studies which investigated the association between emotions including jealousy and anger and youth's involvement in RA has documented positive links. Based on the GAM the aim of the current cross-sectional study was to examine the mediating effects of friendship jealousy and anger in the association between FFM and proactive and reactive RA in a sample of 235 (120 girls) Greek junior high school students who completed a self-report questionnaire. Mediation analyses revealed that friendship jealousy and anger mediated the relationship between high neuroticism, low agreeableness and openness, and both proactive and reactive RA. Further, friendship jealousy was a mediator in the association

between high conscientiousness and proactive and reactive RA. The findings of this study provide an understanding of the RA among adolescents by emphasizing the role of both personal and affective characteristics of relational aggressors. Results extend existing research by documenting that anxious and less caring about their relationships students are more likely to show jealousy and anger and to be involved in relationally aggressive behavior. Implications for counseling policies and practices, as well as directions for future research are discussed.

3. The mediating role of emotion regulation in the relationship between Big Five personality traits and shyness

Constantinos M. Kokkinos

Democritus University of Thrace

The main objective of this research was to determine the relationship between shyness, emotion regulation and the five factor personality traits among 256 Greek preadolescent students who completed a battery of self-report measures assessing the constructs under study. Moreover, the study aimed to explore whether emotion regulation mediated the relationship between personality traits and shyness. Analysis on participants self-report showed that shyness was negatively associated with extraversion and openness to experience and positively with neuroticism and emotion suppression. More importantly, mediation analysis revealed that emotion suppression mediated the associations between low extraversion and openness to experience and shyness. Specifically, introverted students as well as those conservative and resistant to change were more likely to inhibit their emotion expressive behaviour and to report more shyness in their interpersonal relations. The findings lend support to the effects of personality on shyness but also shed light on the underlying mechanism of this relationship.

4. The mediating effects of hostile attribution bias in the association between personality and cyber-bullying

Nafsika Antoniadou & Constantinos M. Kokkinos

Democritus University of Thrace

Over the years, studies have underlined the role of personality in the manifestation of cyber-bullying (CB), but possible interactions with cognition have only recently been theoretically proposed. Previous findings have indicated Hostile Attribution Bias (HAB) as a social-cognitive factor frequently implicated in CB, since cyber-bullies often misinterpret others' intent. Although HAB is a personality-related tendency, to our knowledge no study has investigated this association. Therefore, the aim of this study was to investigate the association of the Big Five personality traits, HAB, and CB among 347 Greek students attending the last grade of primary school and the Junior High School. With the purpose of exploring whether the effect of personality

traits on CB is better explained through HAB, a mediation analysis was run. Results showed that HAB mediated the links between high neuroticism, and low extraversion on the one hand and CB on the other. Overall, findings suggest that individuals low in emotional stability and less sociable (i.e., behaviorally inhibited) are more likely to manifest CB due to their tendency to attribute hostile intent. These inclinations may be exacerbated during computer mediated communication, which frequently provides limited social cues to the user. Such evidence could inform CB prevention programs, which could help students interpret ambiguous social provocations more objectively.

16.00 - 17.30

Συμπόσιο 5 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2

Ο πολυδιάστατος ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας στην σχολική κοινότητα

Οργανωτής: **Αθηνά Δανηλίδου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Πρόεδρος/Συζητητής: **Σοφία-Ελευθερία Γωνίδα**, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τα τελευταία χρόνια οι ερευνητές στο πεδίο της εκπαίδευσης επιχειρούν να εντοπίσουν τους παράγοντες που ωθούν τους μαθητές σε κίνδυνο/με μαθησιακές δυσκολίες να έχουν θετικά αναπτυξιακά αποτελέσματα και τους εκπαιδευτικούς να διατηρούν τη δέσμευσή τους στο επάγγελμά τους και να είναι αποτελεσματικοί παρά τις πολλαπλές απαιτήσεις και προκλήσεις που αντιμετωπίζουν. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας κατέχει μία ξεχωριστή θέση στη σχετική βιβλιογραφία. Στο παρόν συμπόσιο παρουσιάζεται η σύνθετη δυναμική των διαστάσεων της ψυχικής ανθεκτικότητας στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, ο ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας στην ψυχική ευημερία των εκπαιδευτικών και οι παράγοντες που καθορίζουν τα επίπεδα της ψυχικής ανθεκτικότητάς τους. Η πρώτη εισήγηση παρουσιάζει τον ρόλο της ψυχικής ανθεκτικότητας στη σχολική προσαρμογή των μαθητών με και χωρίς δυσκολίες. Οι επόμενες τρεις εισηγήσεις αναλύουν το σύνθετο πλέγμα των σχέσεων ανάμεσα στην ψυχική ανθεκτικότητα και σε παράγοντες που έχουν συνδεθεί με την έννοια. Στην δεύτερη εισήγηση αναλύεται ο ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας στη σχέση της αυτοαποτελεσματικότητας με την επαγγελματική εξουθένωση και το στρες των εκπαιδευτικών. Η τρίτη εισήγηση περιγράφει την επίδραση της πνευματικής ευεξίας και του νοήματος ζωής στα επίπεδα της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών. Τέλος, στην τέταρτη εισήγηση αναδεικνύεται η σχέση μεταξύ της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας σε δείγμα διευθυντών και διευθυντριών δημοτικών σχολείων και προϊσταμένων νηπιαγωγείων.

1. Διαστάσεις ψυχικής ανθεκτικότητας σε παιδιά με και χωρίς δυσκολίες/ΕΕΑ και αντίληψη σχέσεων με γονείς και εκπαιδευτικούς

Ηλίας Κουρκούτας & Αδριανή Παπαδάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αντίληψη θετικών υποστηρικτικών σχέσεων με τους γονείς συνιστά ένα σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα για την ισορροπημένη τυπική εξέλιξη και την απουσία προβλημάτων συμπεριφοράς, καθώς και συναισθηματικών δυσκολιών (άγχους, κατάθλιψης) στην παιδική και εφηβική ηλικία. Αντίθετα, ένας σημαντικός αριθμός ερευνών έχουν αναδείξει την ύπαρξη ισχυρών συσχετίσεων μεταξύ αντίληψης γονικής απόρριψης σε διάφορες διαστάσεις (παραμέληση, εχθρική, αρνητική στάση, κοκ.) και μιας σειράς ψυχοκοινωνικών (διαπροσωπικών, συναισθηματικών και συμπεριφορικών) δυσκολιών. Παράλληλα, η έρευνα έχει αναδείξει μέσα από διαφορετικά εργαλεία και προσεγγίσεις, την ισχυρή συσχέτιση μεταξύ της αντιλαμβανόμενης από την πλευρά των παιδιών ποιότητας των σχέσεων εκπαιδευτικού-μαθητή και της ποιότητας των ψυχοκοινωνικών-μαθησιακών δεξιοτήτων και της σχολικής προσαρμογής στα παιδιά. Πρόσφατα άρχισε να μελετάται η σύνδεση μεταξύ της αντίληψης των σχέσεων με γονείς και δασκάλους και τον τρόπο που αυτές αλληλεπιδρούν και οδηγούν μέσα από ποικίλες διαδρομές σε μια ισορροπημένη ή αντίθετα προβληματική σχολική πορεία και διαταραχές σε βασικούς τομείς ψυχοκοινωνικής λειτουργίας παιδιών και εφήβων. Στη συγκεκριμένη εισήγηση, θα παρουσιαστούν δεδομένα από μία έρευνα σε 650 μαθητές χωρίς και 185 με ΕΕΑ με βάση μία σειρά σταθμισμένων κλιμάκων αξιολόγησης της ψυχικής, ανθεκτικότητας, των δυσκολιών, αλλά και των σχέσεων των παιδιών με τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς: Resiliency Scales for Children & Adolescents (RSCA), Prince-Embury (2005), Kourkoutas & Papadaki (2015), PARQ (Rohner, 1990), Giovazolias & Tsaoussis (2012), TARQ (Rohner, 2005), Kourkoutas & Propersi (2013). Με βάση την Επιβεβαιωτική Παραγοντική Ανάλυση της Κλίμακας της ΨΑ και τις αναλύσεις Πολλαπλών Διαδρομών (Path Analysis) θα παρουσιαστεί μια σειρά μοντέλων για την απεικόνιση της σύνθετης δυναμικής και των διαμεσολαβήσεων μεταξύ διαστάσεων της Ψυχοκοινωνικής Ανθεκτικότητας (π.χ. αίσθηση ελέγχου, εμπιστοσύνη, υποστήριξη από συνομηλίκους, κοκ.) και Συναισθηματικών Διαταραχών (π.χ. κατάθλιψη) και στις δύο ομάδες παιδιών σε αναφορά πάντα με την αντίληψη Αποδοχής-Απόρριψης από Γονείς και Εκπαιδευτικούς.

2. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας στη σχέση της αυτοαποτελεσματικότητας με την επαγγελματική εξουθένωση και το στρες σε εκπαιδευτικούς

Αθηνά Δανιηλίδου¹, Μαρία Πλατσίδου¹ & Σοφία-Ελευθερία Γωνίδα²

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, διαπιστώθηκε ότι η αυτοαποτελεσματικότητα και η ψυχική ανθεκτικότητα επηρεάζουν θετικά την επαγγελματική εξουθένωση και το

στρες των εκπαιδευτικών. Για την καλύτερη κατανόηση των παραπάνω σχέσεων, στην παρούσα έρευνα, ελέγχθηκε ένα υποθετικό μοντέλο στο οποίο η ψυχική ανθεκτικότητα διαμεσολαβεί στη σχέση της αυτοαποτελεσματικότητας με την επαγγελματική εξουθένωση και το στρες. Στην έρευνα συμμετείχαν 636 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας γενικής και ειδικής αγωγής, οι οποίοι εξετάστηκαν με την Πολυδιάστατη Κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας Εκπαιδευτικών (Mansfield & Wosnita, 2015), την Κλίμακα Αυτοαποτελεσματικότητας των Εκπαιδευτικών (Tchannen-Moran & Woolfolk Hoy, 2001), την Κλίμακα Επαγγελματικής Εξουθένωσης της Maslach (Maslach & Jackson, 1986) και την Κλίμακα Αντιληπτού Στρες (Cohen, Kamarck & Mermelstein, 1983). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι η ψυχική ανθεκτικότητα διαμεσολαβεί στην σχέση ανάμεσα στην αυτοαποτελεσματικότητα και την επαγγελματική εξουθένωση και το στρες. Η αυτοαποτελεσματικότητα προβλέπει τις διαστάσεις της ψυχικής ανθεκτικότητας (συναισθηματική, κοινωνική, κίνητρα, προσαρμοστικότητα), οι οποίες με τη σειρά τους διαμεσολαβούν πλήρως ή μερικώς στην πρόβλεψη της επαγγελματικής εξουθένωσης και του στρες των εκπαιδευτικών. Η συναισθηματική διάσταση της ψυχικής ανθεκτικότητας βρέθηκε να αποτελεί τον ισχυρότερο παράγοντα πρόβλεψης της επαγγελματικής εξουθένωσης και του στρες. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της ψυχικής ανθεκτικότητας στο σχεδιασμό προγραμμάτων και παρεμβάσεων για τον περιορισμό των επιπέδων επαγγελματικής εξουθένωσης και στρες των εκπαιδευτικών.

3. Η επίδραση της πνευματικής ευεξίας και του νοήματος της ζωής στην ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών

Ελευθερία Σιούρλα & Μαρία Πλατσίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, η πνευματική ευεξία και το νόημα ζωής συγκαταλέγονται ανάμεσα στους προστατευτικούς παράγοντες της ψυχικής ανθεκτικότητας (ΨΑ), αλλά δεν έχουν εξεταστεί εκτενώς στην επαγγελματική ομάδα των εκπαιδευτικών. Έτσι, ο κύριος στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει το ρόλο της πνευματικής ευεξίας και του νοήματος ζωής στην ΨΑ των εκπαιδευτικών. Στην έρευνα συμμετείχαν 195 εκπαιδευτικοί, ηλικίας 19 ως 65 ετών, οι οποίοι εξετάστηκαν με την κλίμακα Πνευματικής Ευεξίας (Paloutzian & Ellison, 1982), την κλίμακα Νοήματος Ζωής (Steger, 2010) και την Πολυδιάστατη κλίμακα για την ΨΑ των Εκπαιδευτικών (Mansfield & Wosnita, 2015). Επιπλέον, διερευνήθηκε η επίδραση στις παραπάνω μεταβλητές των δημογραφικών παραγόντων (φύλο, οικογενειακή κατάσταση, ηλικία, εκπαιδευτική κατάρτιση, προϋπηρεσία). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν λίγες επιδράσεις της ηλικίας και της προϋπηρεσίας (μόνο στην παρουσία νοήματος), της οικογενειακής κατάστασης (μόνο στην επαγγελματική και κινητήρια διάσταση και στη συναισθηματική διάσταση της ΨΑ) και του φύλου (μόνο στη συναισθηματική διάσταση). Σε ό,τι αφορά στον κύριο στόχο της έρευνας, με μια σειρά από αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης ελέγχθηκε αν οι διαστάσεις του νοήματος ζωής (παρου-

σία νοήματος και αναζήτηση νοήματος) και της πνευματικής ευεξίας (θρησκευτική ευεξία και υπαρξιακή ευεξία) μπορούν να προβλέψουν τις διαστάσεις της ΨΑ. Διαπιστώθηκε ότι η παρουσία νοήματος προβλέπει θετικά όλες τις διαστάσεις της ΨΑ, ενώ η αναζήτηση νοήματος δεν προβλέπει καμία διάσταση. Η υπαρξιακή ευεξία προβλέπει αρνητικά μόνο τη συναισθηματική διάσταση της ΨΑ, ενώ η θρησκευτική ευεξία δεν προβλέπει καμία διάσταση. Από τα παραπάνω συμπεραίνεται η σπουδαιότητα της παρουσίας νοήματος για την ενίσχυση της ΨΑ των εκπαιδευτικών.

4. Προσωπικότητα και ψυχική ανθεκτικότητα των στελεχών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Αγγελική Λαζαρίδου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει παρατηρηθεί μια αυξητική τάση των ερευνών που εστιάζουν στη μελέτη των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας των ηγετικών στελεχών σε συνδυασμό με την ψυχική τους ανθεκτικότητα. Αυτές, αλλά και άλλες παρόμοιες έρευνες αναδεικνύουν τη σημασία της ψυχικής ανθεκτικότητας σε όσους κατέχουν θέσης ευθύνης και καλούνται να αντεπεξέλθουν αποτελεσματικά σε δύσκολες καταστάσεις. Στον ελλαδικό χώρο σχετικές έρευνες έχουν διεξαχθεί σε διάφορες ομάδες και κατηγορίες (ενήλικες, παιδιά, εκπαιδευτικοί), όχι όμως στα στελέχη της εκπαίδευσης. Σε αυτήν την κατηγορία εστιάζει η συγκεκριμένη παρουσίαση η οποία έχει σκοπό να αναδείξει τη σχέση μεταξύ της προσωπικότητας και της ψυχικής ανθεκτικότητας σε δείγμα διευθυντών και διευθυντριών δημοτικών σχολείων και προϊσταμένων νηπιαγωγείων. Στην έρευνα συμμετείχαν 105 διευθυντές και διευθύντριες δημοτικών σχολείων και 100 προϊστάμενες νηπιαγωγείων. Για τη μέτρηση της προσωπικότητας χρησιμοποιήθηκε το The Big Five Personality Inventory (John, Donahue & Kentle, 1991) και για τη μέτρηση της ψυχικής ανθεκτικότητας το Leadership Resilience Profile (Patterson, Goens & Reed, 2013). Δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, και εμπειρία) μετρήθηκαν σε σχέση με τις δύο μεταβλητές (προσωπικότητα και ψυχική ανθεκτικότητα). Στα αποτελέσματα φάνηκε ότι όσον αφορά στην προσωπικότητα, τα στελέχη της εκπαίδευσης συγκεντρώνουν υψηλά ποσοστά στις διαστάσεις της ευσυνειδησίας και της δεκτικότητας στις εμπειρίες, και χαμηλά στο νευρωτισμό, ενώ όσον αφορά στην ψυχική ανθεκτικότητα εμφανίζουν υψηλά ποσοστά στη διάσταση της υπευθυνότητας, και χαμηλά στην ευεξία, με τις προϊσταμένες των νηπιαγωγείων, όμως, να έχουν πολύ υψηλότερους μέσους όρους σε σύγκριση με τους διευθυντές/διευθύντριες δημοτικών σχολείων (mean = 4.54 για τους πρώτους και mean = 32,8 για τους δεύτερους).

16.00 - 17.30

**Θεματική Συνεδρία 10
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3****Γονική συμπεριφορά και ανάπτυξη του παιδιού**Πρόεδρος: **Καλλιρρόη Παπαδοπούλου**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών***1. Η συμμετοχή των γονιών στην εκπαίδευση και η συμβολή της στην ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας**Χρυστάλλα Καλογήρου & Στέλλα Στουρνάρα*Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου*

Η προσχολική ηλικία αποτελεί το πρώτο στάδιο της γονεϊκής συμμετοχής στην εκπαίδευση των παιδιών (Arnold et al., 2008), και σηματοδοτεί την αρχή μιας σημαντικής σχέσης μεταξύ οικογένειας και σχολείου (Powell et al., 2010), κατά την οποία οι γονείς εξοικειώνονται με την εκπαιδευτική διαδικασία, συνειδητοποιούν τον πολυδιάστατο χαρακτήρα της ανάπτυξης των παιδιών τους και διαμορφώνουν ακαδημαϊκές προσδοκίες. Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η διερεύνηση του τρόπου και του βαθμού της συμμετοχής των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας, και των επιδράσεων της συμμετοχής αυτής στην ανάπτυξη των παιδιών σε επτά τομείς: (α) στον αντιληπτικό και κινητικό τομέα, (β) στον τομέα της αυτοδιαχείρισης, (γ) στον κοινωνικό και συναισθηματικό τομέα, (δ) στην ανάπτυξη της μαθηματικής ικανότητας, (ε) στην ενίσχυση των ικανοτήτων της ανάγνωσης και της γραφής, (στ) στην καλλιέργεια της δεκτικής και (η) της εκφραστικής γλώσσας. Στην έρευνα συμμετείχαν γονείς και εκπαιδευτικοί από τέσσερα νηπιαγωγεία στην περιοχή Αττικής. Για τους σκοπούς της έρευνας, δόθηκαν δύο δομημένα - ανώνυμα ερωτηματολόγια: το Family Involvement Questionnaire (FIQ) που συμπληρώθηκε από τους γονείς και το Early Learning Observation & Rating Scale (ELORS) που συμπληρώθηκε από τους εκπαιδευτικούς για κάθε παιδί. Τα αποτελέσματα της ποσοτικής ανάλυσης καταδεικνύουν ότι η συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση επηρεάζει θετικά την ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας, και καθιστά τη συνεργασία οικογένειας και σχολείου σημαντική παράμετρο για την επίτευξη των εκπαιδευτικών στόχων.

2. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα ως επιβαρυντικός παράγοντας στη γονεϊκή συμπεριφορά και στη συμπεριφορά των παιδιώνΕιρήνη Παπανικολάου¹, Διαμάντω Φιλιππάτου¹ & Μαρία Λουμάκου²¹*Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*, ²*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Η παρούσα μελέτη διερευνά την επίδραση της οικονομικής δυσχέρειας (υποκειμενικής και αντικειμενικής) στη γονεϊκή συμπεριφορά και αποτελεσματικότητα, και στη συμπεριφορά των παιδιών. Μελετήθηκαν 807 γονείς παιδιών 6-12 ετών που φοιτούν

σε Δημοτικά Σχολεία της Θεσσαλίας (141 άντρες, 666 γυναίκες) και τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν αποκλειστικά από τους γονείς. Χρησιμοποιήθηκαν τα εξής εργαλεία: (α) αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο που μετράει το βαθμό στον οποίο αισθάνονται οι γονείς ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει διάφορους τομείς της ζωής τους, όπως την εργασία τους, την οικονομική τους κατάσταση, την σχέση τους με τα άλλα μέλη της οικογένειας (υποκειμενική οικονομική δυσχέρεια), καθώς και αναγνώριση δυσμενών καταστάσεων που ενδεχομένως έχουν βιώσει τους τελευταίους δώδεκα μήνες (αντικειμενική οικονομική δυσχέρεια), (β) αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο που εξετάζει την γονεϊκή συμπεριφορά, ως προς την ενασχόληση του γονέα με το παιδί, την επιχειρηματολογία του, και την επιβολή πειθαρχίας, (γ) The Positive Behaviour Scale (Quint, Bos & Polit, 1997) για τη διερεύνηση της συμπεριφοράς των παιδιών, και (δ) αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα ευρήματα έδειξαν ότι τόσο η συμπεριφορά του γονέα όσο και του παιδιού σχετίζονται ασθενώς και με την υποκειμενική και την αντικειμενική οικονομική δυσχέρεια, όχι όμως και με το ετήσιο εισόδημα. Τα ευρήματα είναι σε συμφωνία με προηγούμενες έρευνες σχετικά με τις επιπτώσεις δυσμενών οικονομικών συνθηκών στη συμπεριφορά των γονέων και των παιδιών.

3. Η συμμετοχή μητέρων και πατέρων στις καθημερινές δραστηριότητες παιδιών προσχολικής ηλικίας: Μια συνδυαστική μεθοδολογική προσέγγιση

Καλλιρρόη Παπαδοπούλου & Λία Τσερμίδου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Υπό το πρίσμα κοινωνικοπολιτισμικών θεωρητικών προσεγγίσεων, οι καθημερινές δραστηριότητες των παιδιών αποτελούν σημαντικά πλαίσια εντός των οποίων συντελείται η ανάπτυξη των παιδιών μέσω της κοινής δράσης και αλληλεπίδρασης με τους πολιτισμικά πιο έμπειρους. Οι γονείς διαμορφώνουν τα πρώτα τέτοια πλαίσια και η συμμετοχή τους στις καθημερινές δραστηριότητες θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν τα είδη των καθημερινών δραστηριοτήτων παιδιών προσχολικής ηλικίας, η γονεϊκή συμμετοχή σε αυτές, καθώς και οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ πατέρων και μητέρων. Η μελέτη συμβάλλει στην κατανόηση των καθημερινών πλαισίων της ανάπτυξης των παιδιών και αναδεικνύει την οπτική των πατέρων, ζήτημα σχετικά αδιερεύνητο στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Υιοθετήθηκε μικτή μεθοδολογική προσέγγιση, ποσοτική και ποιοτική. Συμμετείχαν 99 ζεύγη γονέων οι οποίοι συμπλήρωσαν την κλίμακα CDA-PB (Petrogianis, Papadopoulou & Papoudi, 2014). 15 ζεύγη γονέων συμμετείχαν επιπλέον σε ημιδομημένη συνέντευξη και συμπλήρωσαν ημερολόγιο σχετικά με το θέμα. Τα πρώτα ευρήματα έδειξαν συμφωνία ως προς τα είδη των δραστηριοτήτων που αναφέρουν οι μητέρες και οι πατέρες. Οι μητέρες ανέφεραν υψηλότερη συχνότητα συμμετοχής σε όλες τις κατηγορίες δραστηριοτήτων (όπως «νοικοκυριό και αυτοφροντίδα», «κοινωνικές δραστηριότητες», «παιχνίδι», «ακαδημαϊκού» τύπου δραστηριότητες), εκτός από εκείνες που περιλαμβάνουν χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Από την ανάλυση των ημιδομημένων

συνεντεύξεων προέκυψαν διαφορές ανάμεσα στους δύο γονείς ως προς τους ρόλους που αναλαμβάνουν όταν συμμετέχουν σε καθημερινές δραστηριότητες μαζί με τα παιδιά τους. Τα παραπάνω ευρήματα συζητιούνται αντλώντας από τη βιβλιογραφία σχετικά με τη γονεϊκή εμπλοκή στις καθημερινές δραστηριότητες των παιδιών, υπό το πρίσμα κοινωνικοπολιτισμικών θεωρητικών προσεγγίσεων.

16.00 - 17.30

Θεματική Συνεδρία 11 ΦΟΥΑΓΙΕ

Προβλήματα και Αναπτυξιακές Διαταραχές κατά την εφηβική ηλικία

Πρόεδρος: **Ιωάννα Παπαβασιλείου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

1. Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και εφηβική εγκληματικότητα: μια σύντομη διαχρονική έρευνα

Ιφιγένεια Στυλιανού, Κυριάκος Χαραλάμπους & Παναγιώτης Σταυρινίδης
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ενώ η εγκληματική συμπεριφορά θεωρείται ως συνέπεια της ψυχοπαθητικής προσωπικότητας, η αξιολόγηση άλλων περιβαλλοντικών παραγόντων βοηθά στην καλύτερη κατανόηση της εφηβικής εγκληματικότητας, όπως επίσης μπορεί να υποδείξει προβλεπτικούς παράγοντες που οδηγούν στην εγκληματικότητα. Ένα δείγμα 150 Κύπριων μαθητών συμμετείχαν στην εν λόγω έρευνα, συμπληρώνοντας τέσσερα ερωτηματολόγια (Inventory of Parents and Peers Attachment, Bullying and Victimization Questionnaire-Revised, Youth Psychopathic Traits Inventory and Delinquency Scale) σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους (Νοέμβριος 2015, Φεβρουάριος 2016, Μάιος 2016). Η εν λόγω έρευνα βασίζεται σε δύο βασικές υποθέσεις: (α) τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά προβλέπουν την αύξηση της εγκληματικότητας, (β) τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά στο Χρόνο 1 της αξιολόγησης, μπορεί να προβλέψουν φτωχότερη επαφή μεταξύ του έφηβου και των γονιών του και μεταξύ του εφήβου και των συνομηλίκων του και αύξηση της εγκληματικότητας και της θυματοποίησης στο Χρόνο 2 της αξιολόγησης, έχοντας ως αποτέλεσμα την αύξηση της εγκληματικότητας στο Χρόνο 3 της αξιολόγησης. Ωστόσο, υποθέτουμε την ύπαρξη διαμεσολαβητικών παραγόντων μεταξύ της ψυχοπάθειας και της εγκληματικότητας. Τα αποτελέσματα υποστηρίζουν μια άμεση σχέση μεταξύ των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και της εγκληματικότητας, όπως επίσης και πλήρης διαμεσολάβηση με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση σαν διαμεσολαβητές της πιο πάνω σχέσης, ενώ το είδος της επαφής μεταξύ του έφηβου, των γονιών και των συνομηλίκων του φάνηκε να μην είναι ένας στατιστικά σημαντικός διαμεσολαβητικός παράγοντας της εν λόγω σχέσης. Συμπερασματικά, τα αποτελέσματα της έρευνας υποδηλώνουν ότι η ύπαρξη των

ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών δεν πρέπει να θεωρείται ως καθοριστικός παράγοντας στην ανάπτυξη της εγκληματικής συμπεριφοράς όσο οι εκφοβιστικές συμπεριφορές ελέγχονται και μειώνονται με έγκαιρες και κατάλληλες παρεμβάσεις.

2. Παρέμβαση στην κρίση μέσα σε τάξη: Βραχύχρονη συμβουλευτική υποστήριξη μαθητών γυμνασίου μετά από αυτοκτονία συμμαθητή τους

Άννα Τέρτη

ΚΕ.Δ.Δ.Υ. Κοζάνης

Μετά από μια κρίση στο σχολείο, αν το τραύμα που σχετίζεται με την κρίση δεν αντιμετωπιστεί επαρκώς μπορεί να επηρεάσει την ακαδημαϊκή επίδοση και την ψυχική υγεία των μαθητών. Τα προγράμματα παρέμβασης μετά από μία αυτοκτονία συνεισφέρουν στην πρόληψη για αποφυγή άλλων αυτοκτονιών. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να παρουσιαστεί η μέθοδος Παρέμβαση στην Κρίση μέσα στην Τάξη (ΠΑ.Κ.Τ.) όπως σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε από ψυχολόγο του ΚΕΔΔΥ σε μαθητές ενός τμήματος Γυμνασίου (N=29) μετά από αυτοκτονία συμμαθητή τους. Η παρέμβαση ήταν ομαδική και ακολουθήθηκαν με μορφή εισήγησης και συζήτησης τα εξής βήματα: (α) εισαγωγή, (β) παράθεση γεγονότων και διασκέδαση φημών, (γ) ανταλλαγή ιστοριών, (δ) ανταλλαγή αντιδράσεων, (ε) κλείσιμο. Η Κλίμακα Αντίκτυπου του Συμβάντος χορηγήθηκε στους μαθητές πριν την παρέμβαση, ακριβώς μετά την παρέμβαση και τέσσερις μήνες μετά, για τον εντοπισμό μαθητών σε κίνδυνο μετά την κρίση και για την διερεύνηση της επίδρασης της παρέμβασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η παρέμβαση είχε θετική επίδραση στους μαθητές μακροπρόθεσμα και λιγότερο βραχυπρόθεσμα όσον αφορά τις σκέψεις τους για το γεγονός και την ένταση των αρνητικών συναισθημάτων. Οι κατευθύνσεις που δόθηκαν με την εισήγηση για την αυτοκτονία, η δυνατότητα συνεργασίας, έκφρασης συναισθημάτων και σκέψεων, ενδυνάμωσης, αυτογνωσίας, αναζήτησης κοινωνικής υποστήριξης φαίνεται να συνέβαλαν μακροπρόθεσμα στην βελτίωση των μαθητών όπως αυτή φάνηκε από τη συζήτηση και από τις απαντήσεις τους στην Κλίμακα Αντίκτυπου του Συμβάντος, τέσσερις μήνες μετά. Αυτά τα αποτελέσματα ενισχύουν τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών για τη σημασία των προγραμμάτων ψυχολογικής υποστήριξης μετά από κρίση γενικά και της ΠΑ.Κ.Τ. συγκεκριμένα, στην ψυχική υγεία των μαθητών.

3. Ψυχόγραμμα σε εφήβους με ψυχικές διαταραχές και νοητική υστέρηση

Ζαφειρούλα Μελισόβα

Ludwig Maximilian Πανεπιστήμιο Μονάχου

Στόχος της παρούσης εργασίας είναι η διερεύνηση της συμβολής του Ψυχοδράματος στη προσέγγιση μαθητών σχολικής ηλικίας με ψυχικές διαταραχές και μέτρια νοητική υστέρηση στο Μόναχο. Το Ψυχόγραμμα, επινόημα του J. Moreno, είναι ένα είδος ομαδικής ψυχοθεραπείας, μία μέθοδο διερεύνησης του ψυχισμού, στην οποία οι συμμετέχοντες δραματοποιούν, δηλαδή αναπαριστούν γεγονότα από τις ζωές τους και

προβληματισμούς. Αυτό που πρέπει να δραματοποιηθεί από τον Πρωταγωνιστή δεν είναι μόνο η βιωμένη εμπειρία, αλλά και οι ψυχολογικές εκφάνσεις που τη συνοδεύουν, όπως σκέψεις και συναισθήματα ή τρόποι αντιμετώπισης ενός προβλήματος. Σε αυτή την εργασία μελετήθηκε σε διάστημα 20 μηνών κατά πόσο το κλασικό Μορενικό Ψυχόδραμα μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά στην γλωσσική και κοινωνική ανάπτυξη των εφήβων με ψυχικές διαταραχές και νοητική υστέρηση, να έρθουν αβίαστα σε επαφή με το περιβάλλον και τις εμπειρίες τους, να κοινωνικοποιηθούν, να ελέγξουν τις συναισθηματικές τους παρορμήσεις και να αναστοχαστούν μέσω της επανεξέτασης ψυχοδραματικών σεναρίων. Στην εικοσάμηνη παρέμβαση εφαρμόστηκε συνδυαστική μεθοδολογία ψυχοδραματικών τεχνικών, με έμφαση στην εξατομικευμένη στήριξη του κάθε παιδιού - μέλους οχταμελούς ομάδας. Τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν δείχνουν ότι το Ψυχόδραμα μπορεί να επιφέρει αισθητή βελτίωση στη γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών με νοητικά προβλήματα, καθώς και την κοινωνικοποίηση και ομαλή ένταξη τους σε περιβάλλοντα με ομηλικούς διαφορετικών ικανοτήτων, με τη χρήση εκφραστικών και δημιουργικών διαδικασιών. Την εποπτεία της ομάδας ανέλαβε το Ινστιτούτο Ψυχοδράματος Αθηνών.

18.00 - 19.00

Προσκεκλημένη ομιλία 3

“Εγώ πώς γεννήθηκα;” Εναλλακτικές μέθοδοι γονεικότητας

Ζαΐρα Παπαληγούρα,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πρόεδρος: **Παναγιώτα Μεταλλίδου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Οι κοινωνικές αλλαγές που σημειώθηκαν στη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων άλλαξαν άρδην την μορφή των οικογενειών στον δυτικό πολιτισμό. Αυξήθηκαν τα διαζύγια, μειώθηκαν οι γάμοι και δημιουργήθηκαν οι λεγόμενες ανασυσταμένες οικογένειες (δεύτεροι γάμοι με παιδιά από τον πρώτο γάμο). Παράλληλα, αναπτύχθηκε η τεχνολογία της ιατρικής και εμφανίστηκαν οι νέες μέθοδοι υποβοηθούμενης αναπαραγωγής οι οποίες συνέβαλαν, με τη σειρά τους, στην ριζική μεταβολή της γονεικότητας. Οι μέθοδοι αυτές έδωσαν τη δυνατότητα σε χιλιάδες υπογόνιμα ζευγάρια να αποκτήσουν το παιδί που επιθυμούσαν. Ταυτόχρονα, κατέστησαν εφικτή τη γέννηση παιδιών που δεν είχαν βιολογική συγγένεια με κανέναν από τους δύο γονείς τους, έμβρυα βιολογικά συγγενή με ένα ζευγάρι να κυοφορούνται στη μήτρα μιας άλλης γυναίκας ή να κρυσταλλούνται και να μεταφέρονται στη μήτρα μιας γυναίκας σε διαφορετικές χρονικές στιγμές ή ακόμη και να αποκτώνται παιδιά από το σπέρμα του νεκρού πατέρα. Σε λίγα χρόνια έμβρυα είναι πιθανόν να μπορούν να κυοφορούνται σε τεχνική μήτρα. Τέλος, με τις νέες αυτές εξελίξεις μόνες μητέρες από επιλογή,

λεσβίες και γκέι διεκδικούν τη μητρότητα και την πατρότητα. Οι αλλαγές αυτές δημιούργησαν φόβους και προκαταλήψεις ότι τα παιδιά που προκύπτουν με αυτούς τους τρόπους θα αντιμετωπίσουν κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Ωστόσο, τα ερευνητικά δεδομένα, για τις εναλλακτικές μορφές γονεϊκότητας, δεν επιβεβαιώνουν τους φόβους αυτούς και δείχνουν ότι η ποιότητα των οικογενειακών σχέσεων είναι αυτή που επηρεάζει την ψυχική ανάπτυξη των παιδιών και όχι ο αριθμός των γονέων, το φύλο τους, ο σεξουαλικός τους προσανατολισμός ή η μέθοδος γονιμοποίησης που χρησιμοποιήθηκε για να γεννηθούν.

19.00 - 20.30

Προσκεκλημένο Συμπόσιο 6 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 1

Διομαδικές σχέσεις στην παιδική ηλικία: Η οπτική της γενετικής κοινωνικής ψυχολογίας

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Χάρης Ψάλτης**, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: **Παναγιώτης Σταυρινίδης**, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στο κυπριακό πλαίσιο, οι αντιλήψεις των Ελληνοκυπρίων μαθητών για την άλλη κοινότητα της Κύπρου (Τουρκοκύπριοι) είναι θεμελιώδους σημασίας για την κατανόηση ευρύτερα των διομαδικών σχέσεων των δύο κοινοτήτων στην Κύπρο αλλά και τις αναπαραστάσεις της Ελληνοκυπριακής Κοινότητας για την ετερότητα και το Κυπριακό ζήτημα. Σημαντικό μέρος των αναπαραστάσεων της ετερότητας στην Κύπρο είναι επίσης τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης οι αναπαραστάσεις των μεταναστών από διάφορες τρίτες χώρες. Αφού γίνει μια σύντομη περιγραφή του περιεχομένου της δημόσιας συζήτησης γύρω από τα δύο αυτά θέματα (κυπριακό και μετανάστευση) θα επιχειρηθεί μια επιμέρους κατανόηση των στάσεων, στερεοτύπων και προκαταλήψεων σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες από το δημοτικό σχολείο μέχρι το λύκειο. Ιδιαίτερη σημασία θα δοθεί στο ρόλο της κοινωνικής αλληλεπίδρασης/επαφής ως κύριο στοιχείο διαμόρφωσης και αλλαγής των αναπαραστάσεων για τις διάφορες εξω-ομάδες. Οι τρεις παρουσιάσεις που θα ακολουθήσουν θα διερευνήσουν ακριβώς το ρόλο της διομαδικής επαφής, εθνικών ταυτοτήτων, ενδοομαδικές νόρμες και προκατάληψης μέσα από το γενικό θεωρητικό πλαίσιο της Γενετικής Κοινωνικής Ψυχολογίας.

1. Διεθνικός εκφοβισμός ανάμεσα σε εφήβους: Η διερεύνηση του ρολού της ποιοτικής επαφής, της εθνικής ταυτότητας και των νορμών της οικογένειας

Βασιλική Τσολιά

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η μελέτη αφορά στη διερεύνηση του φαινομένου του διεθνικού εκφοβισμού υπό το πρίσμα των διομαδικών σχέσεων - όπου το άτομο εκφοβίζεται λόγω της εθνικότητάς του. Στόχος η μελέτη των στάσεων των Ελληνοκυπρίων μαθητών ηλικίας 12-16 απέναντι στους μετανάστες και η διερεύνηση των κοινωνικών διαδικασιών οι οποίες πιθανόν να εμπλέκονται κατά τη μορφή αυτή εκφοβισμού. Η παρούσα έρευνα αφορά την πιλοτική φάση διδακτορικής διατριβής. Συμμετέχοντες ήταν 181 Ελληνοκύπριοι. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η διαδικασία PROCESS. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν το ρυθμιστικό ρόλο της ταυτότητας. Τα άτομα τα οποία ορίζουν την ταυτότητα τους με ένα πιο Ελληνοκεντρικό τρόπο (εθνική ταύτιση) φαίνεται να ευνοούνται λιγότερο από την ποιοτική επαφή με μετανάστες και να εμπλέκονται σε διεθνικό εκφοβισμό. Αντίθετα τα άτομα τα οποία ορίζουν την ταυτότητα τους με ένα πιο Κυπροκεντρικό τρόπο (πολιτειακή συμπεριληπτική ταυτότητα) ευνοούνται της επαφής και δεν εμπλέκονται σε διεθνικό εκφοβισμό. Στο μοντέλο της ρύθμισης στατιστικά σημαντική συμβολή είχαν οι νόρμες της οικογένειας και το σχολικό κλίμα ως συμμεταβλητές.

2. Διαμόρφωση προκατάληψης και εθνική ταυτότητα: Ο ρόλος της γνωστικής ανάπτυξης και των ενδο-ομαδικών και δι-ομαδικών σχέσεων σε παιδιά και εφήβους

Μάριος Κυριακίδης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κύριος στόχος της έρευνας είναι η διερεύνηση του τρόπου που τα κοινωνικά φαινόμενα, όπως η προκατάληψη και εθνική ταυτότητα επηρεάζονται από την γνωστική ανάπτυξη των παιδιών και εφήβων, όπως διατυπώνεται διαμέσου των αναπτυξιακών σταδίων του Piaget. Επιμέρους στόχος, είναι η διερεύνηση του βαθμού στον οποίο το είδος των σχέσεων (επαφής, σχέσεις εξαναγκασμού/σχέσεις συνεργασίας), που διατηρούν με τους γονείς, εκπαιδευτικούς και συμμαθητές επηρεάζει την κοινωνική ταυτότητα και τα συναισθήματα προκατάληψης. Σε μεθοδολογικό επίπεδο, τα ποσοτικά (αξιολόγηση κοινωνικών πεποιθήσεων και γνωστικών δεξιοτήτων) και ποιοτικά (ομάδες εστίασης) δεδομένα, πρόκειται να αναλυθούν βάσει της πολυδιάστατης στατιστικής και της διαλογικής ανάλυσης αντίστοιχα. 843 μαθητές, δημοτικών, γυμνασίων και λυκείων, αφότου έχει ληφθεί συγκατάθεση κατόπιν ενημέρωσης από τους γονείς, έχουν συμμετέχει στην πρώτη φάση χορήγησης ερωτηματολογίων. Βάσει των παρόντων αποτελεσμάτων, διαφαίνεται ότι η δημιουργία συναισθημάτων προκατάληψης, επηρεάζεται από το φύλο, τον βαθμό ταύτισης με την ομάδα προέλευσης, τις ενδο-ομαδικές σχέσεις και πεποιθήσεις καθώς και τα συναισθήματα απειλής (ρεαλιστική / συμβολική). Τα προαναφερθέντα ευρήματα ενδεχομένως να σχετίζονται με

την ύπαρξη πολυπλοκότερων σχέσεων, που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Η ποσοτική ανάλυση δεδομένων, επακόλουθο της δεύτερης φάσης χορήγησης ενδεχομένως να αξιολογήσει την κατεύθυνση μερικών από τις προαναφερθείσες σχέσεις.

3. Ετερότητα και εξέλιξη του εαυτού: Αναπαραστάσεις της οικιακής βοηθού από παιδιά σε κυπριακές οικογένειες

Φρύνη Μυλωνά

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα έρευνα εστιάζεται στο οικογενειακό περιβάλλον κυπριακών οικογενειών, στις οποίες εργοδοτείται εσωτερική οικιακή βοηθός διαφορετικής εθνοτικής προέλευσης (κυρίως ασιατικής), και η οποία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην φροντίδα των παιδιών. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρείται να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο το παιδί δομεί τις γνώσεις γύρω από το άτομο αυτό, τη θέση που κατέχει στην οικογένεια, καθώς και το πώς οι δυναμικές σχέσεων και εξουσίας εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος, διαμορφώνουν τον τρόπο με το οποίο το παιδί αναπτύσσει τις αντιλήψεις του γύρω από τις έννοιες αυτές. Η έρευνα υποστηρίζει ότι τα παιδιά πολλές φορές καταβάλλουν προσπάθειες για να διαμορφώσουν αναπαραστάσεις για ένα άτομο «οικείο» αλλά ταυτόχρονα και «ξένο» όπως είναι η οικιακή βοηθός, ενώ ταυτόχρονα οι αναπαραστάσεις αυτές συχνά φανερώνουν ένα σύνθετο διάλογο διαφόρων οπτικών που οικοδομούνται με βάση τον ευρύτερο περιβάλλοντα χώρο (οικογενειακό και κοινωνικό πλαίσιο). Η θεωρία των κοινωνικών αναπαραστάσεων χρησιμοποιείται ως το βασικό θεωρητικό πλαίσιο για περαιτέρω διερεύνηση των ιδεών, πεποιθήσεων, αντιλήψεων και πρακτικών που σχετίζονται με την «κοινωνικοποίηση του παιδιού» σε σχέση με την οικιακή βοηθό, από όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές (παιδί, γονείς, οικιακή βοηθός). Ταυτόχρονα το θεωρητικό πλαίσιο που προτείνει ο Mead για τη δυνατότητα αντίληψης της θέσης/άποψης του άλλου (perspective taking) επίσης χρησιμοποιείται στην παρούσα έρευνα σε σχέση με όλους τους ενδιαφερόμενους. Συγκεκριμένα, η έρευνα επικεντρώνεται στον ρόλο που διαδραματίζει η δυνατότητα αντίληψης της θέσης/άποψης του άλλου (perspective taking) αναφορικά με την διαμόρφωση αναπαραστάσεων για την ετερότητα, και στο πώς αυτή η διαδικασία συμβάλλει στην κατανόηση των παιδιών για την οικιακή βοηθό, τον εαυτό τους και την οικογένειά τους. Η παρούσα έρευνα ξεκινά από την υπόθεση ότι η δυνατότητα για αναστοχαστικότητα (reflexivity) εκ μέρους των παιδιών δεν αποτελεί μόνο μια αναπτυξιακή διαδικασία αλλά μια κοινωνικοπολιτισμική κατάκτηση, η οποία τροφοδοτείται από διαλογικές και διαδραστικές επαφές μεταξύ του «εαυτού» και του «άλλου». Η παρούσα έρευνα χρησιμοποιεί ημι-δομημένες συνεντεύξεις από παιδιά, γονείς και οικιακές βοηθούς, στην προσπάθειά της να διερευνήσει το θέμα της παιδικής ανάπτυξης σε σχέση με την ετερότητα.

19.00 - 20.30

**Συμπόσιο 6
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2****Ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης και της ικανότητας για ορθογραφημένη γραφή στο δημοτικό σχολείο**Οργανωτές/Πρόεδροι: **Αθανάσιος Αϊδίνης¹ & Στυλιανή Τσεσμελή²**¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πανεπιστήμιο ΠατρώνΣυζητητής: **Ασημίνα Ράλλη**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η μορφολογική επίγνωση θεωρείται σημαντική για την αναπτυξιακή πορεία της ορθογραφημένης γραφής καθώς σχετίζεται με τη χρήση μορφολογικών στρατηγικών για τη σωστή ορθογραφία των λέξεων. Σκοπός του παρόντος συμποσίου είναι να παρασχεθούν ερευνητικά δεδομένα που φωτίζουν τη δομή και την ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης με και χωρίς παρεμβάσεις. Στην πρώτη εργασία, οι Αϊδίνης και Τσιρώνη επιχειρούν να διερευνήσουν τη δομή και την ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης στη βάση τριών διαδικασιών του σχηματισμού λέξεων, της κλίσης, της σύνθεσης και της παραγωγής. Ένα σημαντικό εύρημα αυτής της εργασίας είναι ότι η μορφολογικές γνώσεις των παιδιών για τις διαδικασίες της κλίσης και της σύνθεσης είναι αρκετά αναπτυγμένες σε αντίθεση με αυτές που αφορούν τη διαδικασία της παραγωγής. Στην δεύτερη εργασία, οι Τσιρώνη και Αϊδίνης εξετάζουν τη σχέση ανάμεσα στη μορφολογική επίγνωση και την ορθογραφική απόδοση παραγωγικών επιθημάτων αλλά και την ανάπτυξη της ικανότητας ορθής γραφής των παραγωγικών επιθημάτων. Είναι σημαντικό ότι υπάρχουν διαφορές στην επίδοση των παιδιών στα διαφορετικά επιθήματα αλλά και ότι τα διαφορετικά έργα μορφολογικής επίγνωσης συνεισφέρουν σε διαφορετικό βαθμό στην ορθή ορθογραφική απόδοση των παραγωγικών επιθημάτων. Στην τρίτη εργασία, οι Στούμπου και Τσεσμελή επιχειρούν να διερευνήσουν την επίδραση δύο διαφορετικών μορφών αξιολόγησης, στατικής και δυναμικής, στην ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης. Η μελέτη αυτή συνεισφέρει στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της δυναμικής αξιολόγησης ως αξιολογικής και παρεμβατικής διαδικασίας για την ανάπτυξη των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών. Στην τελευταία εργασία, η Τσεσμελή εξετάζει την αποτελεσματικότητα εκπαιδευτικών παρεμβάσεων για την ανάπτυξη της μορφολογικής ικανότητας των μαθητών του δημοτικού σχολείου στα πλαίσια της σχολικής τους τάξης. Τα ευρήματα αυτής της εργασίας δείχνουν ότι οι παρεμβάσεις στη μορφολογική επίγνωση είναι αποτελεσματικές σε όλες τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου και συμβάλουν στην ανάπτυξη της ικανότητας για ορθογραφημένη γραφή. Με βάση τα αποτελέσματα και των τεσσάρων εργασιών δομείται μια καλύτερη εικόνα για την ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης και της ορθογραφικής ικανότητας στην ελληνική γλώσσα επιτρέποντας την καλύτερη αξιολόγηση των σχετικών αναπτυξιακών θεωριών.

1. Ανάπτυξη και δομή της μορφολογικής επίγνωσης στην ελληνική γλώσσα

Αθανάσιος Αϊδίνης & Παναγιώτα Τσιρώνη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η μορφολογική επίγνωση θεωρείται σημαντική για την αναπτυξιακή πορεία της ορθογραφημένης γραφής καθώς σχετίζεται με τη χρήση μορφολογικών στρατηγικών για τη σωστή ορθογραφία των λέξεων. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι (α) να αναδειχθεί η ηλικία που τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου αναπτύσσουν τις μορφοσυντακτικές τους γνώσεις, (β) να ελεγχθεί η δομή της μορφολογικής επίγνωσης σε σχέση με τις διαδικασίες σχηματισμού των λέξεων, δηλαδή την κλίση, την παραγωγή και τη σύνθεση και (γ) να εξεταστεί η ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης σε σχέση με τις τρεις διαδικασίες σχηματισμού των λέξεων. Στην έρευνα συμμετείχαν 234 μαθητές και μαθήτριες της Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Στα παιδιά δόθηκαν δέκα έργα μορφολογικής επίγνωσης: αναλογίας λέξεων, αναλογίας προτάσεων, σχηματισμού λεξικών τύπων, σχηματισμού-αποσχηματισμού παράγωγων λέξεων, λεξικής παραγωγής, μορφολογικής συγγένειας, παραγωγικής μορφολογίας, κατάτμησης μορφημάτων, αναστροφής μορφημάτων και σύνθεσης μορφημάτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν σχετικά καλές επιδόσεις των παιδιών στα έργα σύνθεσης, κατάτμησης και αντιστροφής μορφημάτων καθώς και στο έργο αναλογίας λέξεων. Αντίθετα μέτριες και χαμηλές επιδόσεις παρατηρήθηκαν στα έργα αναλογίας προτάσεων, παραγωγικής μορφολογίας, σχηματισμού λεξικών τύπων, σχηματισμού-αποσχηματισμού παράγωγων λέξεων, λεξικής παραγωγής και μορφολογικής συγγένειας. Όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα αυτά, η μεγαλύτερη δυσκολία των παιδιών σχετίζεται με έργα που αφορούν στη διαδικασία της παραγωγής. Τα αποτελέσματα αυτά αναλύονται στη βάση των αναπτυξιακών μοντέλων για την ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης αλλά και της ανάπτυξης της ορθογραφημένης γραφής και των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται σε κάθε στάδιο ανάπτυξης, καθώς στα τελευταία στάδια της ανάπτυξης είναι απαραίτητη η χρήση μορφολογικών στρατηγικών που εξαρτώνται από τις μορφολογικές γνώσεις που έχουν τα παιδιά.

2. Ορθογραφική απόδοση παραγωγικών επιθημάτων και η σχέση της με τη μορφολογική επίγνωση

Παναγιώτα Τσιρώνη & Αθανάσιος Αϊδίνης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αναπτυξιακή πορεία της ορθογραφημένης γραφής ολοκληρώνεται σε πέντε στάδια με τα δύο τελευταία να σχετίζονται με τη χρήση μορφολογικών στρατηγικών για τη σωστή ορθογραφία των λέξεων. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι (α) να αναδειχθεί η ηλικία που τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου εισέρχονται σε αυτά τα στάδια ανάπτυξης της ορθογραφημένης γραφής μέσω της ανάλυσης των στρατηγικών που τα παιδιά χρησιμοποιούν για τη γραφή παραγωγικών επιθημάτων, (β) να ελεγχθεί η σχέση ανάμεσα στην ορθή γραφή παραγωγικών επιθημάτων και τη μορφολογική

επίγνωση και (γ) να εξεταστούν διαφορές στην ορθογραφική απόδοση παραγωγικών επιθημάτων διαφορετικού βαθμού δυσκολίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 234 μαθητές και μαθήτριες της Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Στα παιδιά δόθηκαν ένα έργο ορθογραφίας και δέκα έργα μορφολογικής επίγνωσης. Στο έργο ορθογραφίας τα παιδιά έπρεπε να γράψουν 54 λέξεις που συνδέονταν με 9 παραγωγικά επιθήματα, 3 για ρήματα, 3 για ουσιαστικά και 3 για επίθετα. Για κάθε παραγωγικό επίθημα επιλέχθηκαν 5 λέξεις και μία ψευδολέξη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα περισσότερα λάθη παρουσιάζονται στο παραγωγικό επίθημα και όχι στο κλιτικό. Το ποσοστό των μαθητών/τριών που έγραψαν σωστά και τις έξι λέξεις των παραγωγικών επιθημάτων ήταν αρκετά μικρό και δεν ήταν σταθερά το ίδιο για όλα τα παραγωγικά επιθήματα, καθώς παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές στις επιδόσεις των παιδιών. Σημαντικές συσχετίσεις αναδείχθηκαν ανάμεσα στο έργο ορθογραφίας και τα έργα μορφολογικής επίγνωσης. Τα αποτελέσματα αυτά αναλύονται στη βάση των αναπτυξιακών μοντέλων για την ανάπτυξη της ορθογραφημένης γραφής και των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται σε κάθε στάδιο ανάπτυξης.

3. Ο ρόλος της δυναμικής αξιολόγησης στην ανάπτυξη των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών του δημοτικού σχολείου

Κατερίνα Στούμπου & Στυλιανή Ν. Τσεσμελή

Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της μελέτης ήταν να εξετάσει το ρόλο της δυναμικής αξιολόγησης στην ανάπτυξη των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών της Β' δημοτικού. Η δυναμική αξιολόγηση εξετάζει τη δυνατότητα κατάκτησης δεξιοτήτων μέσα από δοκιμασίες, οι οποίες περιλαμβάνουν κατάλληλα καθοδηγητικά στοιχεία. Στη μελέτη συμμετείχαν 40 μαθητές της Β' δημοτικού, από τους οποίους οι 21 ανήκαν στην πειραματική ομάδα και οι 19 στην ομάδα ελέγχου. Στους μαθητές και των δύο ομάδων χορηγήθηκαν σταθμισμένα κριτήρια ανάγνωσης συλλαβών/ λέξεων, ορθογραφίας και λεξιλογίου, καθώς και ένα άτυπο κριτήριο αξιολόγησης της μορφολογικής ενημερότητας. Επίσης, κατασκευάστηκαν τρία κριτήρια Στατικής αξιολόγησης της ορθογραφίας και του σχηματισμού τύπου/σημασίας λέξεων για την Κλίση, Σύνθεση και Παραγωγή και επιπροσθέτως τρία αντίστοιχα κριτήρια Δυναμικής Αξιολόγησης για την πειραματική ομάδα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως η Δυναμική Αξιολόγηση εξασφάλισε στατιστικά υψηλότερες επιδόσεις σε σχέση με τη Στατική Αξιολόγηση στα κριτήρια ορθογραφίας και σχηματισμού τύπου/ σημασίας και για τις τρεις κατηγορίες. Αναφορικά με την αναπτυξιακή πορεία των επιμέρους κατηγοριών, σημειώθηκε σημαντικά υψηλότερη επίδοση στο κριτήριο της Κλίσης και χαμηλότερη στο κριτήριο της Παραγωγής, τόσο στη Στατική όσο και στη Δυναμική Αξιολόγηση της ορθογραφίας. Αντιθέτως, στα στατικά κριτήρια σχηματισμού τύπου/σημασίας λέξεων, οι μαθητές είχαν στατιστικά υψηλότερες επιδόσεις στη Σύνθεση και χαμηλότερες επιδόσεις στην Παραγωγή και Κλίση, ενώ στη Δυναμική αξιολόγηση παρουσίασαν την υψηλότερη βελτίωση στα κριτήρια της Παραγωγής και Κλίσης έναντι της Σύνθεσης. Η παρούσα μελέτη

συνεισφέρει στη διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της δυναμικής αξιολόγησης ως αξιολογικής και παρεμβατικής διαδικασίας ως προς την ανάπτυξη των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών, ενώ τα δεδομένα της είναι συμβατά με τη σύγχρονη διεθνή βιβλιογραφία.

4. Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις για την ανάπτυξη των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών στα πλαίσια της σχολικής τάξης

Στυλιανή Ν. Τσεσμελή

Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να εξετάσει την αποτελεσματικότητα εκπαιδευτικών παρεμβάσεων της μορφολογικής ικανότητας των μαθητών του δημοτικού σχολείου στα πλαίσια της σχολικής τους τάξης. Ειδικότερα, στη μελέτη συμμετείχαν 183 μαθητές που φοιτούσαν στις τάξεις Α΄- Στ΄ του δημοτικού σχολείου, από τους οποίους οι 89 ανήκαν στις πειραματικές ομάδες κάθε τάξης, ενώ οι 94 στις ομάδες ελέγχου κάθε τάξης. Στο σύνολο των μαθητών χορηγήθηκαν προκαταρκτικά σταθμισμένα κριτήρια ορθογραφίας λέξεων και λεξιλογίου, ενώ στους μαθητές της Α΄ δημοτικού σταθμισμένα κριτήρια ανάγνωσης λέξεων και ψευδολέξεων. Για τους σκοπούς των παρεμβάσεων ανά τάξη, κατασκευάστηκαν προ-αξιολογικά και μετα-αξιολογικά κριτήρια ορθογραφίας/σημασίας μορφολογικά σύνθετων λέξεων, τα οποία χορηγήθηκαν πριν και μετά τις συνεδρίες της παρέμβασης. Οι συνεδρίες της παρέμβασης, στις οποίες συμμετείχαν μόνο οι πειραματικές ομάδες κάθε τάξης, είχαν ως σκοπό την άσκηση των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών και διενεργήθηκαν στα πλαίσια της γενικής τάξης μέσω ομαδικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (με χειραπτικά υλικά για τις τάξεις Α΄-Γ΄, με ψηφιακά υλικά για τις τάξεις Δ΄-Στ΄). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως μετά την παρέμβαση οι πειραματικές ομάδες κάθε τάξης βελτίωσαν σημαντικά τις επιδόσεις τους στην ορθογραφία (στις Α΄-Στ΄ τάξεις) και τη σημασία (στις Α΄-Γ΄ τάξεις) των μορφολογικά σύνθετων λέξεων ως αποτέλεσμα των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, σε αντίθεση με τις αντίστοιχες ομάδες ελέγχου. Τα δεδομένα αυτά προσφέρουν το εμπειρικό θεμέλιο πως η άσκηση των μορφολογικών ικανοτήτων των μαθητών μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στη βελτίωση της ορθογραφίας των μαθητών και την ανάπτυξη του λεξιλογίου τους στη γραπτή γλώσσα, ενώ είναι συμβατά με την ερευνητική βιβλιογραφία.

19.00 - 20.30

Paper Session 12
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3**Emotional and social development during infancy and preschool years**Chair: **Maria Poulou**, *University of Patras***1. Gaze behavior and emotional expressions: An exploratory case study comparing dyadic interactions of a full-term infant and a premature infant with their mothers**Konstantina Fragaki & Theano Kokkinaki
University of Crete

The aim of this exploratory case study was to compare gaze behavior and emotional expressions between dyadic interactions of a full-term infant and a premature infant with their mothers. One full-term infant and one premature infant were video-recorded at home in dyadic interactions with their mothers from the second to the sixth month after birth. Within well-defined units of interaction, in which gaze episodes occurred, we micro-analyzed maternal and infant emotional expressions before, during and after the gaze episodes. Maternal and infant gaze behavior was analyzed according to the direction and the duration of it. The main results of this study are summarized as follows: (a) the mean duration of gaze episodes was longer in interactions between the premature infant and her mother compared to the full-term infant-mother dyad; (b) both full-term and premature infant pleasure and interest expression increased in the course of the gaze episode. In contrast, both full-term and premature infant neutral emotion decreased during the gaze episode; (d) pleasure expression of both full-term mother and premature mother increased in the course of the gaze episode while their interest expressions decreased during it but increased after the end of it; (e) pleasure matching was more frequent in full-term infant-mother interaction while interest matching was equally frequent in interactions of mothers with the premature and the full-term infant. The results will be discussed in relation to the regulatory function of gaze behavior for emotional expressions in the frame of the theory of innate intersubjectivity.

2. Gaze behaviour in spontaneous infant-parent interaction: An exploratory, cross-cultural case study Eleni Tsantali & Theano Kokkinaki
University of Crete

This exploratory and cross-cultural case study investigated the effect of culture, parent gender and infant age on patterns of gaze behavior in spontaneous dyadic

infant-parent interactions. Two infants, one coming from Greece and one coming from Scotland, were video-recorded at home in spontaneous dyadic interactions with their mothers and fathers from the second to the sixth month after birth. Within well-defined units and subunits of analysis, we micro-analyzed patterns of gaze behavior according to the direction [partner's face, body, eyes (mutual gaze), elsewhere (gaze aversion)] and the duration of it. The main results are summarized as follows: (a) Gaze behavior directed to the partner's face was more frequent in infant-parent dyads from Greece, while mutual gaze was more frequent in infant-parent pairs from Scotland. Gaze aversion was more frequent in infant-parent pairs from Greece compared to Scotland; (b) Gaze behavior directed to the face and mutual gaze were more frequent in interactions of infants with their mother than father; (c) Both Greek parents contributed almost equally to the total frequency of gaze behavior. Mutual gaze was expressed more frequently in interactions of the Scottish mother with her infant, compared to the Scottish father; (d) The duration of gaze behavior is longer (almost double) in interactions of infant-parent pairs from Greece compared to Scotland; and (e) Infant age, culture and parent gender affected the developmental trajectory of gaze behavior. The results of this exploratory study will be interpreted in the frame of the theory of innate intersubjectivity.

3. Socio-emotional correlates of preschoolers' nighttime fears

Krisztina Kopcsó

University of Pécs, Hungary

Nighttime fears are enormously common among children. In previous studies, significant nighttime fears showed associations with sleep problems, with impaired fantasy-reality differentiation, as well as with internalizing and externalizing problems. To investigate the relationship between young children's nighttime fears, negative affectivity, anxiety and the emotion regulation skills of their own and their parents. 73 children (30 males) participated in our study with an average age of 67,6 months ($SD = 10,6$). Their parents completed the following questionnaires: Child Behavior Checklist (CBCL 1.5 - 5), Children's Behavior Questionnaire (CBQ - Very short form), Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS) and a self-developed Childhood Fear of the Dark Scale (developed based on the DSM-V criteria of specific phobia). A story completion task was carried out with the children, in order to assess their emotion regulation skills. Since the results of paternal and maternal child-related questionnaires showed positive correlations, their means were applied for further analysis. The level of fear of the dark was not influenced by children's age or gender. However, it was affected by anxiety and negative affectivity. In addition, several maternal and paternal emotion regulation difficulties were related to childhood negative affectivity and anxiety. The analysis of children's stories is ongoing. In present study, parental emotion regulation skills influenced children's negative affectivity and anxiety, which affected their fear of the dark. This process could be mediated by children's

own emotion regulation capacity and strategies that were aimed to be captured by story-analysis.

4. Peer challenging situations and preschool children's responses

Μαρία Πούλου

Πανεπιστήμιο Πατρών

Even very young children think about their own and others' behaviors, including emotions. Such cognitions and emotions about self and others convey information that is crucial to social interactions and relationships. Current research based on an integrated model of emotion processes and cognition in social information processing, aimed to explore preschoolers' both emotion and behavior in social information processing choices, and their association with teacher-reported early school adjustment. Two-hundred and forty preschoolers were interviewed with the Challenging Situations Task (CST). Children self-reported emotional and behavioural responses to 12 unambiguous hypothetical peer provocation situations on the CST were assessed. Preschool teachers rated children's early school adjustment, with the Social Competence and Behavior Evaluation (SCBE-30). A preliminary analysis of the results revealed that participants mainly chose sad and angry emotions, and socially competent and passive behaviors. Relations were found between sad emotion and socially competent behavior choices, as well as between angry emotion and aggressive behavior choices. Sad emotion and socially competent behavior choices were the main predictors of school adjustment. The results address the importance of preschoolers' social information processing and school adjustment.

19.00 - 20.30

Θεματική Συνεδρία 13

ΦΟΥΑΓΙΕ

Η ανάπτυξη της σκέψης και της γλώσσας παιδιών προσχολικής ηλικίας

Πρόεδρος: **Ευανθία Μακρή-Μπότσαρη**, Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

1. Εφαρμογή της κλίμακας Bayley σε βρέφη και νήπια που διαμένουν σε ένα ίδρυμα παιδικής προστασίας

Χριστίνα Χατζηδημητρίου & Ζαΐρα. Παπαληγούρα²

Σύλλογος Μέριμνας Παιδιού και Εφήβου, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αξιολόγηση των βρεφών και νηπίων είναι σημαντική προκειμένου να αναγνωριστούν τα παιδιά με αναπτυξιακή καθυστέρηση και να οργανωθεί η καταλληλότερη και πιο έγκαιρη θεραπευτική παρέμβαση. Η αξιολόγηση είναι ιδιαίτερα σημαντική για

βρέφη και νήπια που διαμένουν σε ιδρύματα παιδικής προστασίας καθώς ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι η ανάπτυξή τους μπορεί να καθυστερεί. Η κλίμακα Bayley Scales of Infant Development III (κλίμακα ψυχοκινητικής ανάπτυξης στη βρεφική ηλικία) είναι ατομικά εφαρμοζόμενη δοκιμασία η οποία αξιολογεί την αναπτυξιακή λειτουργικότητα βρεφών και νηπίων από 0-42 μηνών. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η αξιολόγηση βρεφών και νηπίων τα οποία διαμένουν σε ένα ίδρυμα παιδικής προστασίας. Αξιολόγηση βρεφών και νηπίων με τη κλίμακα Bayley Scales of Infant Development III. Η έρευνα βρίσκεται ακόμα σε πιλοτικό στάδιο επομένως θα παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα και θα συζητηθούν οι δυσκολίες εφαρμογής της κλίμακας (σε σχέση με τη χορήγησή της σε παιδιά από το γενικό πληθυσμό).

2. Η σχέση του γλωσσικού επιπέδου παιδιών προσχολικής ηλικίας με το ψυχοκοινωνικό τους προφίλ

Φανή Μοκαϊτη & Αλεξάνδρα Καρούσου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η γλώσσα αποτελεί ισχυρό εργαλείο για τη διαπροσωπική επικοινωνία, την κοινωνική αλληλεπίδραση, το «μοίρασμα» συναισθημάτων, επιθυμιών και εμπειριών. Αν και περιορισμένες, οι έρευνες που μελετούν την επίδραση των γλωσσικών ελλειμμάτων στις ψυχοκοινωνικές δεξιότητες των παιδιών προσχολικής ηλικίας, έχουν δείξει ότι τα παιδιά με γλωσσικά ελλείμματα αντιμετωπίζουν συχνά δυσκολίες και στις κοινωνικές τους σχέσεις. Τα δείγματα των μελετών αυτών, ωστόσο, περιλαμβάνουν συνήθως παιδιά που έχουν ήδη παραπεμφθεί για γλωσσικές διαταραχές - δεν ανακλούν συνεπώς το πλήρες φάσμα των γλωσσικών δυσκολιών - ενώ πολύ συχνά δεν περιλαμβάνουν συγκριτικά δεδομένα από τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά με αντίστοιχα χαρακτηριστικά. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του ψυχοκοινωνικού προφίλ παιδιών προσχολικής ηλικίας και του γλωσσικού τους επιπέδου. Συλλέχθηκαν δεδομένα από 104 ελληνόφωνα παιδιά που διανύουν τον πρώτο χρόνο φοίτησής τους στο Νηπιαγωγείο (προνήπια). Το γλωσσικό τους επίπεδο εκτιμήθηκε με χορήγηση της Δοκιμασίας Εκφραστικού Λεξιλογίου (Βογινδρούκας, Πρωτόπαπας & Σιδερίδης, 2009), της δοκιμασίας Εικόνες Δράσης (Βογινδρούκας, Πρωτόπαπας & Σταυρακάκη, 2011), ενώ ταυτόχρονα εξετάστηκαν και οι επιδόσεις τους σε Δοκιμασία Επανάληψης Ψευδολέξεων. Για τη διερεύνηση του ψυχοκοινωνικού προφίλ των παιδιών πραγματοποιήθηκε Κοινωνιομετρικό Τεστ (Moreno, 1970) σε όλους τους μαθητές των τάξεων στις οποίες φοιτούν, ενώ ταυτόχρονα χορηγήθηκε στους/στις εκπαιδευτικούς η Κλίμακα Συναισθηματικής Ευεξίας Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας (Μπάρδος & Πετρογιάννης, υπό έκδοση). Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ενδιαφέρουσες σχέσεις του γλωσσικού επιπέδου των παιδιών, τόσο με την κοινωνική τους θέση μέσα στην τάξη του Νηπιαγωγείου, όσο και με παράγοντες της ψυχοσυναισθηματικής τους ανάπτυξης. Τα ευρήματα συζητούνται σε σχέση με προγενέστερα σχετικά αποτελέσματα καθώς και με τις θεωρητικές και πρακτικές τους προεκτάσεις.

3. Η αντίληψη των εννοιών του θανάτου στην προσχολική ηλικία

Σοφία Μελισόβα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο τρόπος με τον οποίο τα παιδιά αντιλαμβάνονται τον θάνατο αποτελεί μία ιδιαίζουσας σημασίας θεματική ενότητα, η οποία απασχολεί τόσο το οικογενειακό, όσο και το σχολικό πλαίσιο. Και ενώ τα παιδιά έρχονται σε επαφή με την απώλεια από πολύ μικρή ηλικία, τα ερευνητικά δεδομένα υποστηρίζουν ότι τόσο οι γονείς όσο και οι εκπαιδευτικοί δηλώνουν συχνά αδυναμία να διαχειριστούν το συγκεκριμένο θέμα. Σκοπός της παρούσας παρέμβασης ήταν η διερεύνηση της κατάκτησης των επιμέρους εννοιών του θανάτου και συγκεκριμένα του αναπόφευκτου, της καθολικότητας και της μη αναστρεψιμότητάς του, αλλά και της αιτιότητας και της μη λειτουργικότητας του ανθρώπινου οργανισμού από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα παιδιά δύναται να κατακτήσουν τις παραπάνω έννοιες πριν την ηλικία των 6 ετών, σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε μία εκπαιδευτική παρέμβαση διάρκειας τεσσάρων μηνών σε ένα δημόσιο Νηπιαγωγείο της Αττικής και δημιουργήθηκαν δύο ομάδες, μία πειραματική και μία ομάδα ελέγχου, των οποίων οι αντιλήψεις καταγράφηκαν πριν και μετά την παρέμβαση μέσω συνεντεύξεων. Ένα μήνα μετά το πέρας των δράσεων, η πειραματική ομάδα συμμετείχε σε μία συνέντευξη αξιολόγησης, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τα αποτελέσματα διατηρήθηκαν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ηλικία δεν αποτελεί περιοριστικό παράγοντα για την κατάκτηση των εννοιών του θανάτου από παιδιά προσχολικής ηλικίας, ενώ επιπλέον οι γονείς των μαθητών έκριναν θετικά την παρέμβαση. Δεδομένου ότι η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε σε μία συγκεκριμένη ημιαστική περιοχή, αλλά και δεν δόθηκε η δυνατότητα να ελεγχτεί η αντίδραση σε πραγματικές συνθήκες απώλειας, είναι εμφανές ότι πρόκειται για ένα υπό διερεύνηση θέμα με ενδιαφέρουσες μελλοντικές προεκτάσεις.

4. Η διερεύνηση της σκέψης και των αντιλήψεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας (3-4 ετών) σχετικά με την κυκλική επανάληψη του χρόνου

Φραντσέσκα Γκιούσια, Ευανθία Μακρή-Μπότσαρη¹ & Ευστρατία Σοφού²

¹Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε., ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση της σκέψης και των αντιλήψεων των παιδιών προσχολικής ηλικίας σχετικά με την κυκλική επανάληψη του χρόνου και ειδικότερα με την εναλλαγή ημέρας νύχτας. Ο αριθμός των σχετικών ερευνών για αυτήν την ηλικιακή ομάδα είναι εξαιρετικά περιορισμένος. Στην έρευνα στην οποία συμμετείχαν 14 παιδιά ηλικίας 3-4 ετών χρησιμοποιήθηκαν ποιοτικές μέθοδοι έρευνας. Η συγκεκριμένη έρευνα είχε επίσης σκοπό την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της για τον σχεδιασμό αποτελεσματικών διδακτικών παρεμβάσεων. Η διαδικασία της ανίχνευσης των αντιλήψεων στηρίχθηκε σε ατομικές συνεντεύξεις σε συνδυασμό με απεικονιστικές δραστηριότητες και ομαδικές συζητήσεις με τα παιδιά. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δομούν αρχικά νοητικά μοντέλα

για το φαινόμενο της εναλλαγής μέρας νύχτας. Οι απαντήσεις της πλειονότητας των παιδιών καταδεικνύουν ότι οι αντιλήψεις τους για τον φυσικό κόσμο στηρίζονται σε εμπειρικές και βιωματικές γνώσεις. Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα, τα παιδιά παρουσιάζουν μια σημαντική δυσκολία στην κατανόηση της σφαιρικότητας της γης, καθώς η άμεση εμπειρία τα κατευθύνει στην οικοδόμηση μιας επίπεδης παράστασης, η οποία δημιουργεί δυσκολίες στην κατάκτηση άλλων εννοιών, όπως η εναλλαγή της μέρας και της νύχτας. Επιπρόσθετα, παρουσιάζεται δυσκολία στην κατανόηση των σχετικών θέσεων γης- ήλιου- σελήνης και των πλανητών στο διάστημα, καθώς πιστεύουν ότι η γη αποτελεί κέντρο του ηλιακού μας συστήματος, γεγονός που ενισχύει την αδυναμία ερμηνείας του φαινομένου της ημέρας και της νύχτας με βάση την κίνηση της γης. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν τη σημασία σχεδιασμού και εφαρμογής κατάλληλων προγραμμάτων παρέμβασης, με στόχο τον μετασχηματισμό των αντιλήψεων των παιδιών και τη συμβατότητά τους με το επιστημονικό μοντέλο.

5. Η ανάπτυξη του προφορικού λόγου και της δημιουργικής σκέψης των παιδιών προσχολικής ηλικίας, μέσα από την αξιοποίηση της εικαστικής τέχνης

Πολυξένη Τογαντζή, Ευανθία Μακρή-Μπότσαρη¹ & Ευστρατία Σοφού²

¹Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε., ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των αποτελεσμάτων έρευνας που είχε στόχο τη διερεύνηση της ανάπτυξης της δημιουργικότητας και του προφορικού λόγου των παιδιών προσχολικής ηλικίας μέσα από τα εικαστικά έργα τέχνης. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική προσέγγιση και η παρέμβαση, με συμμετέχοντες 20 παιδιά προσχολικής ηλικίας. Διερευνήθηκε η ανάπτυξη του προφορικού λόγου (κατηγορίες ανάλυσης Αφήγηση, Περιγραφή, Εξήγηση/ ερμηνεία, Επιχειρηματολογία/ αιτιολόγηση) και της δημιουργικής σκέψης (κατηγορίες ανάλυσης Ικανότητα υπόθεσης, Παραγωγή νέων ιδεών, Ανάπτυξη φαντασίας, Δημιουργικό/πρωτότυπο αποτέλεσμα). Σχετικά με την ανάπτυξη του προφορικού λόγου, τα αποτελέσματα έδειξαν αύξηση του αριθμού αφηγηματικών προτάσεων και του λεξιλογίου, αύξηση της χρήσης των αιτιολογικών συνδέσμων και μεγαλύτερη ευχέρεια στην διατύπωση αντίθετων απόψεων. Σχετικά με την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης, τα αποτελέσματα έδειξαν αύξηση της διατύπωση υποθετικών εκφράσεων, αξιοποίηση της φαντασίας μέσα από την αφήγηση μικρών ιστοριών, διατύπωση αντιλόγου και αναζήτηση μιας νέας δικής τους οπτικής και περιγραφή στοιχείων τα οποία δεν υπάρχουν στα έργα τέχνης. Η επίδραση των έργων τέχνης που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα μελέτη ενθάρρυναν τη μαθητική πρωτοβουλία, μέσα από την ανάπτυξη του προφορικού λόγου των παιδιών, καλλιέργησαν την κριτική τους σκέψη μέσα από τη θέαση και την ανάλυση των έργων τέχνης και ενδυνάμωσαν τη συνδυαστική σκέψη και τη δημιουργική φαντασία τους.

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

με Διεθνή Συμμετοχή

Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Σάββατο 12 Μαΐου 2018
Saturday, May 12, 2018

09.00-10.30

**Προσκεκλημένο συμπόσιο 7
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι****Η θεωρία του Δημητρίου για την αρχιτεκτονική του νου: Βασικές αρχές και εμπειρικά δεδομένα**Οργανωτής: **Νίκος Μακρής**, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο ΘράκηςΠρόεδρος: **Ανδρέας Δημητρίου**, Πανεπιστήμιο ΛευκωσίαςΣυζητητής: **Σμαράγδα Καζή**, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το συμπόσιο έχει ως στόχο την παρουσίαση της θεωρίας του Δημητρίου για τη δομή και ανάπτυξη του νου. Στην πρώτη ανακοίνωση αναλύονται οι βασικές αρχές της θεωρίας και συζητούνται οι προεκτάσεις της στο πεδίο της ψυχομετρίας, της γνωσιακής επιστήμης και της εκπαίδευσης. Οι υπόλοιπες ανακοινώσεις παρουσιάζουν τα ευρήματα πρόσφατων ερευνών, οι οποίες βασίστηκαν στη θεωρία αυτή: Η δεύτερη ανακοίνωση εστιάζεται στη σχέση μεταξύ εκτελεστικών λειτουργιών, γλώσσας και επίγνωσης των γνωστικών διαδικασιών σε μαθητές ηλικίας 10 έως 15 ετών. Η έρευνα κατέδειξε ότι η επίγνωση αποτελεί βασικό μηχανισμό αναπτυξιακής αλλαγής. Η τρίτη ανακοίνωση παρουσιάζει τα ευρήματα μιας διαχρονικής μελέτης, σε παιδιά ηλικίας 4.5 έως 10.5 ετών. Η μελέτη εστιάζεται στις αναπτυξιακές αλλαγές στη γνωστική επίγνωση, τις γνωστικές διαδικασίες και τον παραγωγικό συλλογισμό. Η τελευταία ανακοίνωση παρουσιάζει οκτώ μελέτες σε άτομα ηλικίας 4 έως 85 χρόνων, οι οποίες διερευνούν τη διαφοροποίηση αλλά και την δέσμευση των σχέσεων μεταξύ συγκεκριμένων γνωστικών διαδικασιών και g. Οι μελέτες αυτές έδειξαν, μεταξύ άλλων, ότι οι γνωστικές διαδικασίες, κατά την έναρξη κάθε αναπτυξιακού κύκλου συνυφαινόμενες με το g, ενώ μετά την εδραίωσή τους αυτές διαφοροποιούνται. Το συμπόσιο θα συζητήσει ο Ανδρέας Δημητρίου.

1. Η θεωρία για την αρχιτεκτονική του νου του Δημητρίου: Βασικές αρχές, θεωρητικές και πρακτικές προεκτάσειςΝίκος Μακρής¹ & Σμαράγδα Καζή²¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο

Στην ανακοίνωση παρουσιάζεται η θεωρία του Δημητρίου για την αρχιτεκτονική του νου και την ανάπτυξη των νοητικών διεργασιών. Πρόκειται για μία θεωρία η οποία παρέχει ένα υπερκείμενο πλαίσιο ενοποίησης των ψυχομετρικών και αναπτυξιακών προσεγγίσεων για τη νοημοσύνη. Στην ανακοίνωση θα παρουσιαστούν οι βασικές αρχές της θεωρίας: πρώτον, η γενική νοημοσύνη (g) περιλαμβάνει τον έλεγχο της προσοχής, τη νοητική ευκαμψία, την εργαζόμενη μνήμη, την επίγνωση των νοητικών διαδικασιών και τις διαδικασίες συμπερασμού· δεύτερον, η γνωστική ανάπτυξη επισυμβαίνει, από τη γέννηση έως την εφηβεία, σε τέσσερις κύκλους: τον κύκλο των

επεισοδίων, της ρεαλιστικής αναπαράστασης, της αναπαράστασης κανόνων και της αναπαράστασης αρχών τρίτον, σε κάθε αναπτυξιακό κύκλο παρατηρείται διαφοροποίηση στις δυναμικές αλληλεπιδράσεις των συστατικών στοιχείων της γενικής νοημοσύνης. Τέλος, θα συζητηθούν οι προεκτάσεις της θεωρίας στο πεδίο της ψυχομετρίας, της γνωσιακής επιστήμης, αλλά και εκπαίδευσης.

2. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ενημερότητας στη διαδικασία λύσης προβλημάτων

Δημήτρης Ταχματζίδης¹, Νίκος Μακρής¹ & Ανδρέας Δημητρίου²

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Η θεωρία αρχιτεκτονικής του νου του Δημητρίου παρέχει ένα πλαίσιο για τον τρόπο οργάνωσης και επεξεργασίας των πληροφοριών που δέχεται ο ανθρώπινος νους, διαμέσου τεσσάρων αναπτυξιακών κύκλων, από την γέννηση έως την εφηβεία. Στη θεωρία, κεντρική θέση κατέχει ο γνωστικός μηχανισμός Συνδυασμός Αφαίρεση Επίγνωση (ΣΑΕ), ο οποίος περιγράφει τη σχέση των εκτελεστικών λειτουργιών (έλεγχος προσοχής, γνωστική ευκαμψία, εργαζόμενη μνήμη) και επίγνωσης των γνωστικών διεργασιών. Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζονται τα ευρήματα από την εξέταση 198 μαθητών και μαθητριών ηλικίας 8 - 15 ετών σε έργα γλώσσας, εκτελεστικών λειτουργιών, συλλογιστικής και επίγνωσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι (α) γλώσσα και επίγνωση εμφανίζουν σημαντική συσχέτιση μεταξύ τους και ότι (β) η επίγνωση έχει έναν διαμεσολαβητικό ρόλο κατά τη μετάβαση από τον τρίτο (αναπαράσταση κανόνων) στον τέταρτο (αναπαράσταση αρχών) αναπτυξιακό κύκλο. Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της ενημερότητας για την μετάβαση από τον έναν αναπτυξιακό κύκλο στον άλλον επιτρέπει στο άτομο να επιλύει συνθετότερα έργα και να διαχειρίζεται τις αναπαραστάσεις με έναν πιο αποτελεσματικό τρόπο. Το ίδιο εύρημα, ταυτόχρονα, παρέχει επιχειρήματα υπέρ της άποψης ότι η επίγνωση των γνωστικών διαδικασιών αποτελεί βασικό μηχανισμό της γνωστικής ανάπτυξης.

3. Η κατάκτηση της γνωστικής επίγνωσης κατά την παιδική ηλικία: διαχρονικά ευρήματα

Έλενα Καζάλη¹, Σμαράγδα Καζή¹ & Ανδρέας Δημητρίου²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο, ²Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Η ανάπτυξη της γνωστικής επίγνωσης σχετίζεται με την ανάπτυξη των γνωστικών διαδικασιών και του παραγωγικού συλλογισμού. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διαχρονική μελέτη της σχέσης των μεταγνωστικών και γνωστικών ικανοτήτων σε παιδιά ηλικίας 4 έως 10 ετών. Προκειμένου να ελεγχθεί η ικανότητα της επίγνωσης κατασκευάστηκαν: (i) έργα τα οποία αφορούσαν σε τρία διαφορετικά επίπεδα ενσυνειδησίας (Αντιληπτική Επίγνωση, Νοητική Επίγνωση και Μεταγνώση), (ii) έργα Ρέουσας Νοημοσύνης, (iii) έργα Επιτελικής Λειτουργίας, (iv) έργα Θεωρίας του Νου και (v) έργα Παραγωγικού Συλλογισμού. Επίσης χρησιμοποιήθηκαν: (vi) έργα Ταχύτη-

τας Επεξεργασίας καθώς και (vii) Εργαζόμενης Μνήμης. Εξετάστηκαν ατομικά σε μία πρώτη φάση 159 παιδιά ηλικίας 4 ½, 6 ½, 8 ½ και 10 ½ ετών. Δύο χρόνια αργότερα, επανεξετάστηκαν, με την ίδια συστοιχία έργων και με την ίδια μεθοδολογία, τα παιδιά των τριών πρώτων ηλικιακών ομάδων, όταν ήταν 6 ½, 8 ½ και 10 ½ ετών αντίστοιχα. Τα ευρήματα θα συζητηθούν υπό το πρίσμα των πιθανών μηχανισμών αλλαγής κατά τη γνωστική ανάπτυξη στο πλαίσιο της θεωρίας του Δημητρίου.

4. Δια βίου αναπτυξιακή διαφοροποίηση και δέσμευση των γνωστικών λειτουργιών

Γιώργος Σπανούδης¹, Ανδρέας Δημητρίου², Σμαράγδα Καζή³, Αντιγόνη Μουγή¹, Mislav S. Žebec⁴, Έλενα Καζάλη³, Hudson Golino⁵, Karin Bakracevic⁶ & Michael Shayer⁷

¹ Πανεπιστήμιο Κύπρου, ² Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, ³ Πάντειο Πανεπιστήμιο, ⁴ University of Zagreb, Croatia, ⁵ University of Virginia, USA, ⁶ University of Maribor, Slovenia, ⁷ University of London, UK

Η ολοκλήρωση/διαφοροποίηση των νοητικών διαδικασιών αποτελεί μείζονα μηχανισμό ανάπτυξης. Ο Spearman με το νόμο των μειωμένων επιστροφών (law of diminishing returns) αξίωσε ότι η αύξηση του g επιτρέπει την αυξανόμενη διαφοροποίηση των γνωστικών ικανοτήτων, καθώς η αυξημένη νοητική ισχύς επιτρέπει τη διάθεση νοητικών πόρων (επένδυση) σε επιμέρους τομείς μάθησης. Τα εμπειρικά δεδομένα μέχρι στιγμής είναι ασυνεπή, καθώς μερικές μελέτες υποστηρίζουν κι άλλες αμφισβητούν αυτό τον μηχανισμό. Η κατάσταση αυτή οφείλεται σε ένα αναπτυξιακό φαινόμενο: τόσο η διαφοροποίηση όσο και η ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ συγκεκριμένων διαδικασιών και g μπορεί να συμβαίνει, διότι αυτές οι αναπτυξιακές αλλαγές επισυμβαίνουν κατά φάσεις, είναι εξειδικευμένες ανά ικανότητα και συνδέονται με τις προτεραιότητες δόμησης του g σε κάθε φάση. Παρουσιάζουμε οκτώ μελέτες που καλύπτουν το ηλικιακό εύρος από 4 έως 85 έτη, προκειμένου να καταδείξουμε αυτό το φαινόμενο. Με τη χρήση σύγχρονων στατιστικών μεθοδολογιών μοντελοποίησης δείχνουμε ότι η διαφοροποίηση από το g και η δέσμευση του με τις νοητικές διεργασίες επισυμβαίνουν σε κύκλους. Οι γνωστικές διεργασίες συνυφαίνονται με το g κατά την έναρξη των κύκλων, όταν ενσωματώνονται σε αυτό. Μετά την εδραίωσή τους, οι διαδικασίες μπορεί να διαφοροποιούνται καθώς αυξάνεται το g . Η αναπαραστατική ικανότητα, η επαγωγική συμπερασματική ικανότητα και η ενημερότητα της και η κατανόηση των λογικών περιορισμών είναι οι κύριοι δείκτες του g . Οι επιπτώσεις αυτών των ευρημάτων για μια γενική γνωστική αναπτυξιακή/ διαφορική θεωρία του ανθρώπινου νου συζητούνται περιεκτικά.

Symposium 7 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΙΙ

Language development in monolingual and bilingual children with special needs

Organizer/Chair: **Georgia Andreou**, *University of Thessaly*

Discussant: **Stavroula Stavrakaki**, *Aristotle University of Thessaloniki*

In this symposium, we present findings from four research studies on language development in monolingual and bilingual children with special needs. More specifically, the first study presents data on the linguistic skills transfer from first to second language of students with learning disabilities while the second presents findings on the linguistic and cognitive abilities of bilingual children with Specific Language Impairment (SLI). In the third study, it is shown how music intervention can promote preverbal and verbal communication in young children with Autism Spectrum Disorder (ASD) and in the fourth, data are provided on how language development is influenced by Obstructive Sleep Apnea Syndrome (OSAS).

1. Linguistic skills transfer from first to second language in students with learning disabilities

Georgia Andreou, [Maria Segklia](#) & Sotiria Tzivinikou
University of Thessaly

In this study we present findings from a research we conducted in order to investigate whether there is a linguistic skills transfer from L1 (Greek) to L2 (English) among secondary school students with learning disabilities. More specifically, the aim of the study was to examine whether students with learning disabilities who have poor decoding reading skills and spelling in their L1 (Greek) will also display the same difficulties in their L2 (English). The participants were 20 high school students (mean age 13.6) who had received a diagnosis of learning disabilities from a public Center of Differential Diagnosis, Diagnosis and Support of Special Educational Needs (KEDDY) and were examined on their L1 and L2 decoding and spelling skills with standardized tests. Their level in L2 was measured with the online placement test of the British Council and they were all grouped according to their basic level (beginners). Our results showed that the difficulties that occur in L1 decoding reading skills and spelling also occur in L2 and are in line with the results of previous research that has shown a cross-linguistic skills transfer from first (L1) to second (L2) language and its impact on L2 learning. Those findings will be further used to design an intervention program in L2 of the same population in order to examine the CRT Hypothesis (Cognitive Retroactive Transfer Hypothesis) which claims that intervention in L2 will improve the linguistic skills both in L2 and L1.

2. Linguistic and cognitive abilities in bilingual children with specific language impairment (SLI)

Ioanna Talli & Stavroula Stavrakaki
Aristotle University of Thessaloniki

In this talk we present an overview of our studies on linguistic and cognitive abilities in bilingual children with Specific Language Impairment (SLI). These studies were highly motivated by findings which indicate positive impact of bilingualism on verbal short term memory (STM) (e.g. Morales et al., 2013) which may benefit language acquisition. We intensively investigated whether the bilingual advantage in verbal STM holds for bilingual children with SLI and if so whether it affects lexical and syntactic abilities by employing a wide range of tasks. In our studies, we included 16 monolingual (mono) and 15 bilingual (bi) school age children with SLI with Greek as a second language (L2) and compared them to CA (chronological age) control groups of 20 (Greek-speaking) monolingual and 10 bilingual (Greek as L2) typically developing children (TD) respectively. We employed various tasks including testing of receptive vocabulary, verbal STM (non-word repetition, digit span, sentence repetition) and syntactic comprehension (relative clauses, reflexive verbs and passive voice). The results showed that both clinical groups had poorer performance compared to the monolingual control group. Bi-SLI children had worse performance than mono-SLI children in vocabulary while there was no statistically significant difference between the two clinical groups in verbal STM and syntactic comprehension. The findings show that parallel patterns of deficits appear in bi- and mono-lingual children with SLI across domains. We suggest that the verbal STM is not superior in children with bi-SLI and thus it cannot affect their performance neither on syntax nor on vocabulary.

3. Music to promote preverbal and verbal communication for young children with autism spectrum disorder (ASD)

Potheini Vaiouli¹ & Georgia Andreou²
¹*European University Cyprus*, ²*University of Thessaly*

The transactional model of language acquisition describes the language-learning process as reciprocal and dynamic. Children interact within their social environment and acquire a rich repertoire of gestures and sounds, which are prerequisites for language development. However, children with Autism Spectrum Disorder (ASD) seem to face significant barriers in symbolic and/or verbal communicative actions across partners and settings. Such challenges may impede language development and speech acquisition. This study explored the effectiveness of a family-centered, music therapy intervention to promote preverbal and verbal communication of young children with ASD. The music therapy intervention utilized and expanded children's vocalizations, melodic utterances, and babbling to enhance children's communica-

tive actions within their social environments (duration 15 weeks). Participants were eight children with ASD (aged 3-6) and their parents. Pre- and post-data on children's language abilities were collected through the Communication and Symbolic Behavior Scales Developmental Profile and the Pragmatics Profile of Everyday Communication Skills. During the intervention, qualitative data on each dyad's engaging actions were gathered and analyzed. Analysis of the findings showed that music therapy, within the context of families, holds the potential to facilitate language development through children's engagement in music making. Music therapy interventions may constitute a viable approach to enhance young children's language development through engaging in shared music-making episodes.

4. Language acquisition in children with obstructive sleep apnea syndrome (OSAS)

Matina Tasioudi & Georgia Andreou
University of Thessaly

Obstructive Sleep Apnea Syndrome (OSAS) in children is associated with behavioral and learning problems. The prevalence is 1-6% in different epidemiological studies and the incidence peak is found in preschoolers. While in some studies the general language ability of young OSAS patients is found impaired, until now research has not focused on specific language areas. Therefore, our goal is to investigate which language areas in Greek are mostly affected by OSAS during childhood. Our participants were 25 children with OSAS (Mean CA: 5,6) and 25 typically developing children (TDC) of the same age. Language performance was tested using a standardized psychometric language test (L-a-T-o I) created for the Greek language focusing on the areas of phonology, morphosyntax and semantics. According to our findings children with OSAS had lower performance in general language ability compared to the TDC. Specifically, phonology and morphosyntax are the most affected areas, since the OSAS group had significant difficulties in coping with complex tasks, such as phonemic completion, phonemic analysis and morphosyntactic completion. Semantics seemed to be the less affected area. However, OSAS children had significant lower performance on the subtests of receptive vocabulary and semantic associations compared to their healthy peers. Our results are consistent with the literature findings indicating that OSAS affects language acquisition in early childhood as a result of breathing disorders during sleep. We also suggest that reduced auditory processing, insufficient encoding, and verbal memory problems, that are found in children with OSAS, could also be related to our findings.

Paper Session 14
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III**Children and adults with learning difficulties: Reading and memory**Chair: **Kyriakoula M. Rothou**, *Hellenic Open University***1. The effects of text simplification on the reading comprehensions of ELL students and ELL students with learning difficulties**

Alexandra Valtzidou

Pinewood American International School of Thessaloniki

Reading is one of the most important skills necessary for the acquisition of knowledge. However, two groups whose reading comprehension is weak are English Language Learners (ELLs) and students with Learning Difficulties (LD). Globally, there is minimum research performed investigating effective teaching and learning strategies for ELL students with LD. Thus, the methods and techniques used are based on findings on ELL. Texts are routinely simplified to make them more comprehensible for ELL. However, the effects of text simplification upon ELL students with LD remain unexplored. The current research paper examined the effects of text simplification on reading comprehension in elementary ELL readers with LD. A reading assessment tool was used to examine the differences in reading comprehension of ELL students with LD between standard and simplified texts, and the differences in reading comprehension of ELL students and ELL students with LD in both standard and simplified texts. Each participant received two texts, one of which was simplified, and were required to verbally answer comprehension questions. The main analyses revealed significant differences in reading comprehension between standard and simplified texts in ELL readers but not in ELL readers with LD. Additionally the analyses revealed that ELL readers significantly outperformed ELL readers with LD in both standard and simplified texts, in terms of reading comprehension. These findings only added to the urgency of examining the needs of ELL students with learning difficulties, and not simply adopting teaching methodologies and techniques designed for ELL students.

2. Grammatical skills of grade 3 Greek reading disabled children

Kyriakoula M. Rothou

Hellenic Open University

The goal of the study was to explore the grammatical skills (syntactic awareness) (SA) of children with reading disabilities in Greek language. Participants consisted of 20 children with reading disability (RD) in the third grade and 47 age-matched children with normal reading skills (NR), differed in phonological awareness skills and oral vocabulary skills. The performance of RD group on a standardized reading achieve-

ment test was below or equal to the 30rd percentile, whereas the performance of NR group on the reading test was between the 50th and 95th percentile. SA namely the knowledge of the order of nominal and adjectival determiners of a nominal phrase was measured with two experimental tasks: the word order judgment task and the correction task. Both tasks were orally presented and contained 3 sentences with correct order of determiners and 7 sentences with incorrect order. There were significant differences between the two reading groups on two SA tasks (Mann-Whitney tests, $p < .001$). Both SA tasks were difficult for the children with reading difficulties, and especially the correction task (Wilcoxon test, $p < .001$). However, the normally developing readers did not differ in their performance on two tasks (Wilcoxon test, $p > .05$) and moreover they obtained high scores. It is suggested that Greek speaking third grade children with reading disabilities have poor syntactic awareness skills, while age-matched readers have developed these skills. The findings are compared with the research data of languages varying in orthography and new research questions are discussed.

3. Everyday prospective memory in adults with dyslexia

James H. Smith-Spark & Elisa Lewis

London South Bank University, UK

Developmental dyslexia is usually characterised in terms of difficulties with reading and spelling but broader cognitive deficits have also been reported. These have been found to persist into adulthood under laboratory conditions. However, questions remain as to how these difficulties affect the cognition of adults in everyday life. A better understanding of the prevalence of everyday problems with cognition, together with an identification of the task demands and environmental circumstances under which such difficulties are likely to be found, is important in providing an evidence base on which to argue for appropriate support for adults with dyslexia. One such area is prospective memory (PM) or memory for delayed intentions, which is needed on a day-to-day basis for successful functioning across a range of settings. The PM of adults with dyslexia in everyday settings was, therefore, explored using self-report measures, tasks embedded in naturalistic settings, and interviews. Overall, the PM of adults with dyslexia was found to be less accurate and more prone to failure than that of adults with dyslexia, matched for age and short-form IQ. Problems were found particularly when internally-generated strategies were needed to remember an intention, when memory for an intention was cued by time, and over longer delays between forming an intention and acting upon it. Specific challenges were identified in the interviews. The different methodological approaches have all indicated problems with PM in adults with dyslexia under everyday conditions. These difficulties need to be acknowledged and incorporated into support plans in work and educational settings.

4. Working memory in adults with dyslexia: further evidence for domain-general impairments

James H. Smith-Spark¹, Lucy A. Henry², David J. Messer³ & Adam P. Zięcik¹

¹London South Bank University, UK, ²City, University of London, UK, ³Open University Milton Keynes, UK

While developmental dyslexia is characterised by problems with reading and spelling, broader difficulties with cognition are also found. These wider problems persist into adulthood, with implications for success in education and employment. Impairments in working memory have been identified as one of the defining characteristics of dyslexia in adulthood. Problems with phonological working memory are very well documented but there is a small literature which reports dyslexia-related deficits in spatial working memory. The latter difficulties present challenges for dyslexia theory to explain. The current study sought to expand upon the small amount of research dedicated to spatial working memory in dyslexia, using a different task to those used previously and directly comparing spatial working memory performance with phonological working memory performance. The recall of a group of 28 adults with dyslexia was compared with an age- and short-form IQ-matched group of 28 adults without dyslexia. Phonological working memory was assessed using the Listening Span Task, while spatial working memory was tested using the Odd-One-Out Task. Measures were taken of span length and total number of items correctly recalled. Overall, lower span lengths and numbers of items recalled correctly were found in the group with dyslexia but there was no interaction between participant group and task modality. Impairments were found in both phonological and visuospatial working memory. The results extend the range of tasks over which domain-general working memory deficits in dyslexia have been reported. Theories of dyslexia need to account for working memory deficits which are unrelated to phonological processing.

Συμπόσιο 8 ΦΟΥΑΓΙΕ

Σύγχρονες και μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στη γνωστική & κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των χαρισματικών-ταλαντούχων μαθητών

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Δημήτρης Παπαδόπουλος**, *Aegean Omiros College & Canterbury Christ Church University, UK*

Συζητητής: **Μαρία Συτζιούκη**, *Aegean Omiros College*

Η πρόοδος των χαρισματικών παιδιών, μέσω των αναπτυξιακών και ηλικιακών σταδίων, αν και ακολουθεί την ίδια πορεία με αυτή των παιδιών της τυπικής ανάπτυξης, ωστόσο χαρακτηρίζεται από επιτάχυνση και πρώιμη ανάπτυξη στις ανώτερες γνωστικές και διανοητικές λειτουργίες. Αν και γνωρίζουμε αρκετά για τις μαθησιακές ικανότητες και τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά των χαρισματικών και ταλαντούχων

μαθητών, υπάρχει έλλειψη της έρευνας για τη γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη στη προσχολική, σχολική και εφηβική ηλικία. Ο σκοπός αυτός του συμποσίου είναι να ευαισθητοποιήσει τους φοιτητές, τους εκπαιδευτικούς και σχολικούς ψυχολόγους παρουσιάζοντας τις μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στη γνωστική και κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των χαρισματικών μαθητών επιλέγοντας να διερευνήσει τα ιδιαίτερα αναπτυξιακά χαρακτηριστικά αυτών των μαθητών σε διαφορετικές ηλικιακές φάσεις που νοηματοδοτούν και τις πολύπλευρες ανάγκες τους. Πιο συγκεκριμένα, θα συζητηθούν: (α) οι ικανότητες αντίληψης-αυτοαντίληψης και συνείδησης των χαρισματικών παιδιών στη προσχολική και σχολική ηλικία, (β) το γνωστικό στυλ μάθησης και τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των χαρισματικών μαθητών και (γ) θα διερευνηθούν οι σχέσεις μεταξύ: (α) της ψυχικής ανθεκτικότητας, της ελπίδας και της ικανοποίησης από τη ζωή και (β) κινήτρων μάθησης και αυτο-αποτελεσματικότητας σε δείγμα εφήβων μαθητών με ακαδημαϊκή χαρισματικότητα (υψηλές ικανότητες μάθησης). Θα συζητηθούν οι επιπτώσεις των αναπτυξιακών προσεγγίσεων στην εκπαιδευτική πράξη και στην προσαρμογή των χαρισματικών-ταλαντούχων μαθητών στο σχολείο και στην οικογένεια.

1. Η έννοια του «εαυτού» στη χαρισματικότητα: Ικανότητες αντίληψης - αυτοαντίληψης και συνείδησης σε χαρισματικούς μαθητές

Δημήτρης Παπαδόπουλος

Aegean Omiros College & Canterbury Christ Church University, UK

Οι ανεπτυγμένες αντιληπτικές και γνωστικές ικανότητες των βρεφών, των νηπίων και των μαθητών των πρώτων τάξεων του δημοτικού αποτελούν δείκτες της χαρισματικότητας. Η μελέτη ωστόσο της αντίληψης των χαρισματικών παιδιών για τον εαυτό τους, και την συνείδηση των ικανοτήτων τους (αυτοσυνείδηση-αυτεπίγνωση) είναι περιορισμένη. Ο στόχος αυτής της εργασίας είναι αφενός να αποδώσει μια σύγχρονη οπτική για την έννοια του εαυτού των χαρισματικών μαθητών υπό την οπτική της αυτοαντίληψης, της αυτεπίγνωσης και της αυτοεκτίμησης, που συντελούν στην ανάπτυξη της συνείδησης και αφετέρου να διερευνήσει τα χαρακτηριστικά της αυτοαντίληψης και της αυτοσυνείδησης σε δείγμα χαρισματικών μαθητών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 120 μαθητές που έχουν ταυτοποιηθεί ως νοητικά χαρισματικοί στο κριτήριο του δείκτη νοημοσύνης ($IQ > 120$) με Μ.Ο. ηλικίας τα 6 έτη και εκπαιδευτικής βαθμίδας τέλος προσχολικής, και φοίτησης στην πρώτη σχολική ηλικία. Για την αξιολόγηση της νοητικής χαρισματικότητας χρησιμοποιήθηκε το ψυχομετρικό κριτήριο WPSSI-III GR. Για την αξιολόγηση της αυτοαντίληψης χορηγήθηκε το ερωτηματολόγιο «Πως Αντιλαμβάνομαι τον Εαυτό μου - ΠΑΤΕΜ I», η Κλίμακα Συμπεριφορικής Αυτοεκτίμησης και η Κλίμακα Αυτοσυνείδησης για Παιδιά και Εφήβους. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έγινε με ποσοτική στατιστική ανάλυση και το πρόγραμμα SPSS, v. 21. Από τα αρχικά αποτελέσματα της έρευνας προκύπτουν θετικές σχέσεις μεταξύ των διαφορετικών μεταβλητών, όπως της γενικής αυτοαντίληψης και της γενικής αυτοσυνείδησης, της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης. Επίσης πα-

ρατηρήθηκαν μέτριες συσχετίσεις μεταξύ της ιδιωτικής αυτοσυνείδησης και της δεικτών της αυτοαντίληψης και της αυτοεκτίμησης. Θα συζητηθούν οι περιορισμοί της έρευνας καθώς και οι εφαρμογές και οι επιπτώσεις στην εκπαιδευτική πράξη και στη ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μαθητών στο σχολείο και στην οικογένεια.

2. Γνωστικό στυλ μάθησης, προσωπικότητα και κίνητρα στους χαρισματικούς-ταλαντούχους μαθητές

Ουρανία Βλάχκα, Πηνελόπη Λαμπρογιώργου, Χρυσοβαλάντω Ρε & Δημήτρης Παπαδόπουλος

Aegean Omiros College & Canterbury Christ Church University, UK

Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να παρουσιάσει κριτικά τις σύγχρονες έρευνες και θεωρητικές προσεγγίσεις για το γνωστικό στυλ μάθησης, την προσωπικότητα και τα κίνητρα των χαρισματικών-ταλαντούχων μαθητών υπό την οπτική της εκπαιδευτικής και αναπτυξιακής ψυχολογίας. Για αυτό τον λόγο έγινε χειροκίνητη αναζήτηση σε διεθνείς βάσεις της βιβλιογραφίας μεταξύ των ετών 2000-2017 και συγκεντρώθηκαν περίπου 35 ερευνητικά άρθρα και δοκίμια που πληρούν τα κριτήρια των υπό εξέταση μεταβλητών. Ένας δεύτερος στόχος είναι η παρουσίαση των αποτελεσματικών και διαφοροποιημένων μεθόδων διδασκαλίας που εφαρμόζονται στην περίπτωση των μαθητών με υψηλές ικανότητες μάθησης και ειδικά ταλέντα. Τέλος, θα συζητηθεί ο ρόλος του σχολικού ψυχολόγου στην υποστήριξη των μαθητών υψηλών ικανοτήτων μάθησης που λαμβάνουν διαφοροποιημένη εκπαίδευση εντός των τυπικών τάξεων.

3. Κίνητρα μάθησης και ακαδημαϊκή αυτο-αποτελεσματικότητα σε εφήβους μαθητές υψηλών ικανοτήτων μάθησης

Μανόλης Χατζάκης & Δημήτρης Παπαδόπουλος

Aegean Omiros College & Canterbury Christ Church University, UK

Οι ερευνητές και οι κλινικοί περιγράφουν τους εφήβους μαθητές υψηλών ικανοτήτων μάθησης να χαρακτηρίζονται από υψηλά κίνητρα, αυτοαποτελεσματική συμπεριφορά και προσήλωση ή δέσμευση σε στόχους και ειδικά ταλέντα. Ο στόχος αυτής της εργασίας είναι να διερευνήσει τα κίνητρα και την αυτο-αποτελεσματικότητα σε εφήβους μαθητές με υψηλές ακαδημαϊκές επιδόσεις. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνται από 29 εφήβους μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ταυτοποιήθηκαν ως ακαδημαϊκά χαρισματικοί μαθητές με βάση το κριτήριο του γενικού μέσου όρου βαθμολογίας στα θεωρητικά και θετικά μαθήματα (Μ.Ο. βαθμολογίας > 18,50/20) που αποτέλεσαν την πειραματική ομάδα και 29 μαθητές τυπικής εκπαίδευσης που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Από τις υποθέσεις της έρευνας αναμένεται ότι: (α) θα υπάρχει συνάφεια μεταξύ προσδοκιών για την αυτοαποτελεσματικότητα και των κινήτρων από τους χαρισματικούς εφήβους, (β) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των μαθητών της πειραματικής και της ομάδας ελέγχου ως προς τα κίνητρα και την ακαδημαϊκή αυτοαποτελεσματικότητα, (γ) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ αγοριών και

κοριτσιών, όσον αφορά τις αντιλήψεις αυτο-αποτελεσματικότητας και τις ειδικές διαστάσεις της και στις δυο ομάδες, (δ) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των τάξεων φοίτησης (Α' και Β' Λυκείου) ως προς τα κίνητρα και την αυτοαποτελεσματικότητα για την ομάδα των χαρισματικών εφήβων, (ε) οι μαθητές της ομάδας ελέγχου θα εμφανίσουν υψηλότερες βαθμολογίες ως προς τον δείκτη της συναισθηματικής αυτοαποτελεσματικότητας. Η ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων θα γίνει μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS, v. 21. Θα συζητηθούν οι περιορισμοί της έρευνας και οι επιπτώσεις στην εκπαιδευτική πράξη.

4. Ψυχική ανθεκτικότητα, ελπίδα και ικανοποίηση από τη ζωή σε έφηβους μαθητές υψηλών ικανοτήτων μάθησης

Λαμπρινή Σίσκα & Δημήτρης Παπαδόπουλος

Aegean Omiros College & Canterbury Christ Church University, UK

Οι κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες των χαρισματικών εφήβων συνήθως διαφέρουν από αυτές των μη χαρισματικών λόγω της ασύγχρονης ανάπτυξης και των συστατικών της ίδιας της φύσης της χαρισματικότητας. Ο στόχος αυτής της εργασίας είναι να διερευνήσει τη ψυχική ανθεκτικότητα, την ελπίδα και την ικανοποίηση από τη ζωή σε δείγμα εφήβων μαθητών με υψηλές ικανότητες μάθησης. Επίσης, ένας έμμεσος στόχος της εργασίας είναι να μετατοπισθεί το κέντρο βάρους από τα γνωστικά επιτεύγματα και ικανότητες των χαρισματικών μαθητών στις κοινωνικο-συναισθηματικές τους δεξιότητες. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνται από 29 έφηβους μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που ταυτοποιήθηκαν ως ακαδημαϊκά χαρισματικοί μαθητές με βάση το κριτήριο του γενικού μέσου όρου βαθμολογίας στα θεωρητικά και θετικά μαθήματα (Μ.Ο. βαθμολογίας > 18,50/20) που αποτέλεσαν την πειραματική ομάδα και 29 μαθητές τυπικής εκπαίδευσης που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Από τις υποθέσεις της έρευνας αναμένεται ότι: (α) θα υπάρχει συνάφεια μεταξύ ψυχικής ανθεκτικότητας, ελπίδας και ικανοποίησης από τη ζωή, (β) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των μαθητών της πειραματικής και της ομάδας ελέγχου ως προς την ψυχική ανθεκτικότητα, την ελπίδα και την ικανοποίηση από τη ζωή, (γ) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, όσον αφορά τη ψυχική ανθεκτικότητα, την ελπίδα και την ικανοποίηση από τη ζωή και στις δυο ομάδες, (δ) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των τάξεων φοίτησης (Α' και Β' Λυκείου) ως προς την ψυχική ανθεκτικότητα, την ελπίδα και την ικανοποίηση από τη ζωή για την ομάδα των χαρισματικών εφήβων, (ε) οι μαθητές της ομάδας ελέγχου θα εμφανίσουν υψηλότερες βαθμολογίες ως προς τον δείκτη της ικανοποίησης από τη ζωή. Η ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων θα γίνει μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS, v. 21. Θα συζητηθούν οι περιορισμοί της έρευνας και ο πολυδιάστατος ρόλος του σχολικού ψυχολόγου στην κοινωνική-συναισθηματική ανάπτυξη των χαρισματικών μαθητών.

10.30-11.30

Keynote 4**Elena Grigorenko**, *Yale Medical School, USA***Autism spectrum disorders: Specificity from and generalizability to other developmental disorders**Chair: **Andreas Demetriou**, *University of Nicosia, Cyprus*

11.30-12.00 Coffee Break

12.00-13.30

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ I**Τιμητική εκδήλωση για τον Καθηγητή Ανδρέα Δημητρίου**Πρόεδρος: **Μαρία Πλατσίδου**, *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας***Paper Session 15****ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II****Empirical studies on autism spectrum disorder and disability**Chair: **Stella Tsermentseli**, *University of Greenwich, UK***1. "Real-life" executive function and adaptive skills in children and adolescents with and without autism spectrum disorder: Cross-sectional developmental trajectories**Evangelia-Chrysanthi Kouklari, *Stella Tsermentseli & Claire Monks*
University of Greenwich, UK

The development of Executive Function (EF) in Autism Spectrum Disorder (ASD) has been investigated using mainly performance-based EF measures. Less is known about the developmental patterns of "real-life" EF abilities as reported by teachers in schools. Moreover, the two types of EF measures are argued to tap different cognitive constructs, implying that they should not be used interchangeably in clinical research. The present study employed a cross-sectional developmental trajectory approach, aiming to identify the developmental pattern of "real-life" EF (as reported by teachers) and its predictive association to adaptive skills, in 60 children and adolescents with ASD compared to 63 matched, typically developing peers. Results showed age-related performance declines in several "real-life" EF domains (i.e. inhibition, initiate, working memory, planning, organisation, self-monitoring), whereas

for EF emotional control and shift, non-significant differences emerged across age in ASD. These results, taken together, suggest that the vast majority of “real-life” EF problems mainly increase in adolescence in ASD. Moreover, it was found that the ASD “real-life” EF cross-sectional developmental trajectories deviated from those of typical development. Finally, it was found that “real-life” EF predicted adaptive skills over and above age and IQ in children and adolescents with and without ASD. Theoretical implications are discussed as the examination of the developmental trajectories and correlates of the EF cognitive processes could contribute to our better understanding of the phenotypes of children and adolescents with ASD and may aid in enhancing diagnoses or interventions.

2. Shared intentionality in children with autism spectrum disorder (ASD)

Asimena Papoulidi¹, Stavroula Samartzi¹ & Christina Papaeliou²

¹Panteion University, ²University of the Aegean

It is well documented that the ability and motivation to engage with others in collaborative, co-operative activities with joint goals and shared intentions is the foundation of human uniqueness. However, children with Autism Spectrum Disorder (ASD) show difficulties in sharing their motives, intentions, and emotions with others about topics in the environment and manifest low levels of engagement. The purpose of the present study was to compare the level of intentionality and social engagement of ten children with ASD and ten typically developing children, matched for mental age, during free play interactions with their mothers. Children were video-recorded while playing with their mothers in a naturalistic condition with toys provided by the researcher. For the microanalysis of the video recordings the EUDICO Linguistic Annotator (ELAN) was used, which permits the analysis of joint behaviors and captures subtle qualitative differences in social engagement. Results indicated that children with ASD showed deficits in initiating and responding to bids of joint attention, exhibited significantly less cooperative functional play compared to TD children and employed less communicative gestures than their peers in the comparison group. These differences between the two groups in their mode of communication led to the emergence of two distinct patterns of engagement which depict the different level of intentionality that these groups have in sharing their experiences during mother-child interactions. Discussion focuses on using these representative patterns of interaction as a potential tool for early identification of children at risk of ASD well before other behaviors become fully manifested.

3. Developmental trends of hot and cool executive function and its link to theory of mind in children with autism spectrum disorder

Evangelia-Chrysanthi Kouklari, Stella Tsermentseli & Claire Monks
University of Greenwich, UK

The development of executive function (EF) in autism spectrum disorder (ASD) has been investigated using only “cool”-cognitive- EF tasks while there is limited knowledge regarding the development of “hot”-affective- EF and whether it follows a similar developmental pathway. Although cool EF development and its links to theory of mind (ToM) have been widely examined, understanding of the influence of hot EF to ToM mechanisms is minimal. The present study used a longitudinal design to examine the developmental changes in cool and hot EF of children with ASD (n=45) and matched (to age and IQ) controls (n=35) as well as the impact of EF on ToM development over a school year. For children with ASD, although selective cool (working memory, inhibition) and hot (affective decision making) EF domains presented age-related improvements, they never reached the performance level of the control group. Early cool working memory predicted later ToM in both groups but early hot delay discounting predicted later ToM only in the ASD group. No evidence was found for the reverse pattern (early ToM predicting later EF). These findings suggest that improvements in some EF aspects are evident in school age in ASD and highlight the crucial role both cool and hot EF play in ToM development.

4. Psychological well-being and acceptance of disability: Comparison of individuals with congenital and acquired disabilities in a pilot study

Laura Alčiauskaitė & Liuda Šinkariova
Vytautas Magnus University, Lithuania

Although people with congenital disabilities are generally assumed to be better adapted than people with acquired disabilities, only few studies have tested this. This study tested the proposition that whether a disability is congenital or acquired plays an important role in the development of the acceptance of disability which in turn, affects satisfaction with life and happiness. 154 participants with congenital (n=79) and acquired (n=75) mobility disabilities, aged between 18 and 66, completed an online questionnaire measuring satisfaction with life, subjective happiness and acceptance of disability. The latter contains four subscales of adaptation: (1) Containment of disability; (2) Subordination of physique; (3) Transformation from Comparative Status to Asset Values; (4) Enlargement of Scope of Values. Participants with congenital disability reported lower scores of subordination of physique, higher scores of enlargement of scope of values and acceptance of disability and were more satisfied with their life, compared to participants with acquired disability. Individuals who have an acquired disability for more than 10 years were also more satisfied with life and having higher scores of enlargement of scope of values and acceptance of disability.

and lower scores of subordination of physique than individuals who acquired their disability less than 10 years. Findings highlight the distinction between adaptation to congenital versus acquired mobility disability and the importance of acceptance of disability, which are rarely researched constructs. Our results are promising and should be validated by a larger sample size.

Paper Session 16 **ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ ΙΙΙ**

Promoting children's development

Chair: **Athanasios Tsirikas**, *ESCE International Business School, France*

1. A human rights approach linking socioeconomic disadvantage to positive developmental outcomes in children in times of an economic crisis in Greece

Sophie Leontopoulou
University of Ioannina

This presentation adopts a human rights approach to poverty to illuminate relations and map pathways from socioeconomic disadvantage to well-being and resilience in children and youths in Ipeiros, one of the poorest regions in the EU during the first years of the Greek economic crisis. Results from four studies similar in methodology and measurement highlighted how 5th and 6th graders from lower and higher socioeconomic backgrounds compared to each other in terms of individual and interpersonal psychosocial resources. Statistically significant differences in favour of socioeconomically advantaged youths in terms of self-efficacy, emotional intelligence, mental health and resilience, as well as perceptions of hypothetical and actual negative life events, sibling and paternal support, peer interactions and school engagement. The contribution of these findings extend from a better understanding of the effects of socioeconomic deprivation on positive youth development to the design, implementation and evaluation of effective interventions, programs and social policies.

2. The relationship between aggression, social behavior in school and personality factors in children and adolescents

Teona Lodia & Luiza Arutinova
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

The aim of the study was to investigate the Relationship between Aggression, Social Behavior in School and Personality Factors in Children and Adolescents. Research has been conducted in 7 schools in different districts of Tbilisi. 414 students (208 girls and 206 boys), aged from 8 to 13, and their teachers have participated in it. Following research instruments were used: (1) A test of the assessment aggressive behavior

(EAS, Petermann & Petermann. 2000); (2) A teacher assessment check-list for social and learning behavior (LSL, Pertermann & Petermann, 2013); (3) Children's Personality Questionnaire (CPQ, Cattell, R. B), Georgian version developed by us. Each of the used instruments have been shown to have high internal consistency. It turned out that certain personal traits are reliable predictors for predicting response in conflict situations. In particular, in boys, the model combining dominance and sociability factors explains about 12% of the variability of direct aggression; 19% of the variability of indirect aggression is predicted by the model combining Q4+ (Tense), E+ (Dominant), F+ (Cheerful), B- (Concrete Thinking) factors. In connection with aggressive behavior, an interesting age dynamics was also observed: indirect aggression in conflict situations is more frequent ($M = 7.5, p = 0.03$) among 11-12 year olds than among 8-9 year olds ($M = 6.2, p = 0.03$). Some personality traits have predictive value for forms of aggressive behavior; In connection with aggressive behavior and social behavior in school age was observed dynamics and gender differences.

3. Storytelling in Greek: An unexplored phrase-final prosodic feature and its effect on short-term memory

Freideriki Tselekidou, Ariadni Loutrari & Hariklia Proios
University of Macedonia

The link between speech prosody and the listener's ability to retain information has been the subject of a number of psycholinguistic studies. The current study looked at a previously unexplored prosodic feature which, according to a preliminary survey we conducted, was found to be associated with storytelling among native speakers of Greek. The feature in question consists of a falling pitch contour but, more notably, an extensive final-syllable lengthening in phrase-final words and was studied in relation to its effect on short-term memory in school children. Thirty typically developing children between the ages of 10 and 12 years participated in the study and completed a series of free recall tasks. Results showed that recall of words bearing this storytelling prosodic feature was statistically significantly higher than that of words of neutral phrase-final prosody. The number of syllables in target words was not found to affect children's performance. As participants were shown to be familiar with this prosodic feature and their recall performance was found to correlate positively with it, we suggest that it can be used to improve vocabulary acquisition for individuals of different verbal abilities.

4. School-wide positive behavior support system (SWPBS): Measuring the tool awareness in Greek educational system

Panagiota Kotsoni¹ & Athanasios Tsirikas²
¹Aristotle University of Thessaloniki, ²ESCE International Business School, France

Problem behavior has alarmingly increased in European and also Greek schools and

the punitive practices traditionally employed only led to an increased incidence of such phenomena. SWPBS is a system developed in the United States of America in order to prevent problem behavior and promote social and academic competence of all students. Based on a functional approach for the identification of misbehavior and on the use of a multisystem approach addresses at students, school staff and community members. It is based on a three tiered system of prevention from universal to individualized interventions. SWPBS requires research-based interventions and a systematic implementation procedure with leadership teams securing agreements on the purpose and organization of behavioral interventions, data-based action planning, implementation supports and finally continuous evaluation. All the processes and factors including contextual fit, priority, effectiveness, efficiency and continuous regeneration of a practice must be followed with fidelity in order for implementation to be sustained. Our aim was to measure the system awareness in the Greek educational system and also to assess the perception of the system elements among the educational staff. In this respect we created a multivariable assessment tool and studied the SWPBS awareness and its elements perception among a sample of more than 130 teachers. Results indicate significant lack of knowledge regarding the SWPBS awareness and its elements among the Greek educational staff, creating a promising field for training and development of the Greek Teachers and professors.

Θεματική συνεδρία 17 ΦΟΥΑΓΙΕ

Παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ)

Πρόεδρος: **Αικατερίνη Αντωνοπούλου**, *Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο*

1. Φιλία, αδερφικές σχέσεις και λεξιλόγιο μαθητών με και χωρίς διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα

Σοφία Κουβαβά, Αικατερίνη Αντωνοπούλου & Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Οι αδερφικές και φιλικές σχέσεις είναι σημαντικές και επηρεάζουν όλους τους τομείς της ανάπτυξης του ατόμου. Τα παιδιά συνηθίζουν να συζητούν, να διαπραγματεύονται και να μοιράζονται ιδέες και σκέψεις με αδέρφια και φίλους. Η γλωσσική ικανότητα είναι απαραίτητη για την έναρξη και τη διατήρηση της φιλίας και για επίλυση των συγκρούσεων. Τα παιδιά με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις διαπροσωπικές τους σχέσεις σε κάθε κοινωνικό πλαίσιο. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει την επίδραση του εκφραστικού και αντιληπτικού λεξιλογίου στις αδερφικές και φιλικές σχέσεις παιδιών δημοτικού σχολείου με τυπική ανάπτυξη και με ΔΕΠ-Υ. Στην έρευνα συμμετείχαν 50 παιδιά με ΔΕΠ-Υ και 50 παιδιά με τυπική ανάπτυξη, ηλικίας 8-12 ετών (μέση ηλικία = 10,51 και *T.A.* = 1,30), που φοιτούσαν στην Γ' ως και την Στ' τάξη, σε σχολεία της

Αττικής. Οι μαθητές συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο για την αδερφική σχέση, την κλίμακα αξιολόγησης της ποιότητας της φιλίας, τη συνοπτική διαδικασία προσληπτικού λεξιλογίου και τη δοκιμασία εκφραστικού λεξιλογίου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα θετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά των αδερφικών και φιλικών σχέσεων και η δημιουργία και διατήρηση μακροχρόνιων και ικανοποιητικών φιλιών επηρεάζονται από το προσληπτικό και το εκφραστικό λεξιλόγιο σε παιδιά με τυπική ανάπτυξη. Στα παιδιά με ΔΕΠ-Υ, όπου το λεξιλόγιο, εκφραστικό και αντιληπτικό, διακρίνεται από ελλείμματα υπάρχουν περισσότερα αρνητικά ποιοτικά χαρακτηριστικά σε αδερφικές και φιλικές σχέσεις. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας αναδεικνύουν την επίδραση της ανάπτυξης του λεξιλογίου των παιδιών με και χωρίς ΔΕΠ-Υ στις κοινωνικές τους σχέσεις και έχουν εφαρμογές στο πλαίσιο της ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.

2. Γλωσσική ανάπτυξη και κοινωνική κατανόηση μαθητών με και χωρίς διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Αικατερίνη Αντωνοπούλου, Ασπασία Αθανασοπούλου, Σοφία Κουβαβά

& Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει: (α) εκφάνσεις της γλωσσικής ικανότητας των παιδιών με και χωρίς ΔΕΠ-Υ όπως το προσληπτικό τους λεξιλόγιο και η πραγματολογική τους ενημερότητα μέσα από την κατανόηση της ευγένειας στην προφορική επικοινωνία, (β) την κοινωνική τους κατανόηση και (γ) τη μεταξύ των παραπάνω παραγόντων σχέση. Οι συμμετέχοντες ήταν 45 μαθητές με ΔΕΠ-Υ και 45 με τυπική ανάπτυξη από 8 δημοτικά σχολεία της Αττικής. Η μέση ηλικία των παιδιών ήταν 10,7 έτη ($T.A. = 0,9$) και το 62,2% ήταν αγόρια. Για την αξιολόγηση της γλωσσικής ικανότητας των παιδιών χρησιμοποιήθηκαν η ελληνική εκδοχή της Σύντομης Διαδικασίας Προσληπτικού Λεξιλογίου καθώς και κατάλληλα προσαρμοσμένη κλίμακα για την κατανόηση της ευγένειας/αγένειας σε ερωτηματικές και καταφατικές προφορικές προτάσεις με ή χωρίς τη χρήση του ρήματος *παρακαλώ*. Η κοινωνική κατανόηση των παιδιών αξιολογήθηκε με τη χρήση δοκιμασιών *κατανόησης* και *ερμηνείας* νοητικών καταστάσεων όπως το ψέμα, η ειρωνεία και η πειθώ. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές με ΔΕΠ-Υ έχουν χαμηλότερες επιδόσεις από τους συμμαθητές τους χωρίς ΔΕΠ-Υ τόσο στις γλωσσικές δοκιμασίες όσο και στις δοκιμασίες κατανόησης/ερμηνείας νοητικών καταστάσεων. Επιπλέον, βρέθηκε ότι το προσληπτικό λεξιλόγιο των μαθητών με ΔΕΠ-Υ καθώς και η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται την ευγένεια προβλέπουν την κατανόηση και ερμηνεία νοητικών καταστάσεων. Ομοίως, στους μαθητές τυπικής ανάπτυξης, η ικανότητα αναγνώρισης της ευγένειας με τη χρήση του ρήματος *παρακαλώ* βρέθηκε να ασκεί επίδραση στην κατανόηση νοητικών καταστάσεων. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της επίδρασης της γλώσσας στην νοητική ανάπτυξη των παιδιών με και χωρίς ΔΕΠ-Υ.

3. Απόψεις παιδιών με ΔΕΠ-Υ και τυπικώς αναπτυσσόμενων παιδιών για τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τα μέσα τεχνολογίας

Ευσταθία Βουλκίδου & Αγλαΐα Σταμπολτζή

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου & ADHD HELLAS

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αυξημένη χρήση των ηλεκτρονικών συσκευών και βιντεοπαιχνιδιών από παιδιά διαφορετικών ηλικιών, ενώ παράλληλα έχουν αυξηθεί και τα ποσοστά εμφάνισης της Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ). Σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει τη συχνότητα χρήσης των ηλεκτρονικών συσκευών από παιδιά με ΔΕΠ-Υ ηλικίας 7-15 ετών αλλά και τις απόψεις τους για το θέμα. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο, με ερωτήσεις κλειστού τύπου Likert, σχετικά με τις συσκευές που διαθέτουν, τα είδη των ηλεκτρονικών παιχνιδιών που προτιμούν και τους λόγους για τους οποίους ασχολούνται με αυτά. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 45 παιδιά με διάγνωση ΔΕΠ-Υ και 51 παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στις ηλεκτρονικές συσκευές από τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης και όσο αυξάνεται η ηλικία τους, τόσο περισσότερο ασχολούνται με αυτές. Επιπλέον, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια αποτελούν αγαπημένη ενασχόληση όλων των παιδιών και κυρίως των μεγαλύτερων παιδιών του Δημοτικού (9-12 ετών). Τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ προτιμούν παιχνίδια περιπέτειας, ωστόσο τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης θα ασχοληθούν σε μικρό βαθμό και με παιχνίδια γνώσεων. Το φύλο δε βρέθηκε να επηρεάζει το χρόνο ενασχόλησης με τις ηλεκτρονικές συσκευές αλλά επιδρά στο είδος των παιχνιδιών που επιλέγουν. Τέλος, διαφορές εντοπίστηκαν και στους λόγους ενασχόλησής τους με αυτά, καθώς τα παιδιά με ΔΕΠ-Υ τα προτιμούν για να αποφύγουν σχολικά μαθήματα και κοινωνικές επαφές, ενώ τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης κυρίως για τη διασκέδαση τους.

4. Στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη ΔΕΠ-Υ και τις στρατηγικές αντιμετώπισης

Ασημένια Μάτζαρη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των γνώσεων, των στάσεων και των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη ΔΕΠ-Υ. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου χορηγήθηκε ερωτηματολόγιο σε 131 εκπαιδευτικούς της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι οι εκπαιδευτικοί είναι επαρκώς ενήμεροι στην πλειονότητα τους, ως προς τη διαταραχή, θετικά διακείμενοι απέναντι στους μαθητές με ΔΕΠ-Υ, διαθέσιμοι να συνεργασθούν με γονείς και ειδικούς, συμμετέχοντας σε εκπαιδευτικά προγράμματα περαιτέρω κατάρτισης, προκειμένου να επιτευχθεί πληρέστερη κατανόηση της διαταραχής και ενίσχυση των δεξιοτήτων τους. Από την άλλη πλευρά απαιτείται η αναγκαιότητα

επιμόρφωσης των γονέων, διότι παρατηρείται ανεπαρκής εκπαίδευση των γονέων, ως προς τη διαταραχή. Παρατηρείται ότι οι εν λόγω μαθητές εμφανίζουν δυσκολίες στη φοίτηση, όπως παρορμητική συμπεριφορά, μαθησιακές δυσκολίες, στοιχεία τα οποία συνιστούν τη συνεχή επιβράβευση των εκπαιδευτικών, ως προς αυτούς, την ανάθεση αρμοδιοτήτων, τη θέσπιση ορίων και κανόνων. Ως προς την αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου οι εκπαιδευτικοί δεν συνιστούν την παραπομπή σε ειδικές τάξεις, αλλά επιζητούν την άμεση συνεργασία σχολείου και επιστημονικών φορέων. Συζητώντας και αξιολογώντας την εν λόγω διαταραχή διαπιστώνεται ότι οι μόνιμοι εκπαιδευτικοί επιζητούν συχνότερη συνεργασία με τους γονείς εν αντιθέσει με τους αναπληρωτές, οι οποίοι θεωρούν την παραμονή τους στο σχολείο, ως προσωρινή. Οι κάτοχοι μεταπτυχιακών τίτλων και οι έμπειροι εκπαιδευτικοί διαθέτουν καλύτερες τακτικές επικοινωνίας με τους γονείς. Ένεκεν του ότι η εν λόγω διαταραχή χαρακτηρίζεται από την πολυπλοκότητα της θα πρέπει να βελτιωθούν οι συνθήκες εκπαίδευσης. Πρωτίστως, όμως, επιβάλλεται η ανάγκη περαιτέρω κατάρτισης των εκπαιδευτικών, ένδειξη, που πιστοποιείται από το στατιστικό στοιχείο, 93.1%, της διεξαχθείσας έρευνας.

13.30-14.30 Lunch Break

Συνάντηση κλάδου Αναπτυξιακής Ψυχολογίας ΦΟΥΑΓΙΕ

14.30-16.00

Invited Symposium 8 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι

Cognitive abilities in children with special educational needs and/or disabilities

Chair/Organizer: **Anastasia Alevriadou**, *University of Western Macedonia*

Discussant: **Alexander-Stamatios Antoniou**, *National and Kapodistrian University of Athens*

1. The relationship of inhibitory processes to intelligence and language attainment in children with borderline intelligence and mild intellectual disabilities

Eleni Rachanioti, Stergiani Giaouri & Anastasia Alevriadou

University of Western Macedonia

Executive functions are senior cognitive functions responsible for the regulation and control of complex cognitive processes, such as programming/design, working

memory, attention, inhibition, self-control and self-regulation. Research on intelligence is demonstrating their critical role suggesting that intelligence weaknesses could involve deficits in executive functions. One of the main constructs of Efs, inhibition, has been implicated in reading, comprehension, vocabulary learning and mathematics. Since intelligence is not only involved in activating mental responses, but suppressing others from occurring, inhibition may prove a key component in individual differences in intelligence. Thus, the purpose of this study was to investigate inhibitory processes and their relationship to intelligence as well as reading attainment in children with borderline to mild intellectual disabilities. Our study was conducted on a randomized sample including 24 school children in the age of 6-8, whose intelligence was evaluated with the Wechsler Intelligence Scale for Children (Georgas, Paraskevopoulos, Bezevegis & Giannitsas, 1997). A modified version of a go/no go task (PsyToolkit software, 2017) was used to assess the inhibitory processes and the "Investigation Test of Reading Difficulties in kindergarten and 1st-2nd Elementary School" (Porpodas, 2007) to assess their reading performance. Results are discussed in terms of deficits and strengths in children with borderline to mild intellectual disabilities as well as the implementation of appropriate intervention programmes.

2. A comparative analysis of cognitive and psychosocial functioning in children with writing disabilities

Stergiani Giaouri & Anastasia Alevriadou
University of Western Macedonia

Empirical research (Olivier & Steenkamp, 2004; Sideridis & Padeliadu, 2001) has documented several aspects of cognitive and psychosocial functioning in children with learning disabilities. Although the existing research on LD has not clearly defined a central profile, some characteristics are found to a greater or lesser extent in a number of students. Behavior problems, self-concept, social relationships, and motivational factors, are the topics that have been studied most. Complex cognitive functions of mental flexibility, working memory, attention and concentration play a crucial role in written language process as well. Understanding the way these characteristics develop and interact is very important, as it immediately affects the way appropriate teaching approaches should be planned and it also may help researchers and practitioners more accurately screen and treat students with LD. The purpose of the study was to investigate the relationship between the Test of Detection and Investigation of Attention and Concentration, the Test of Executive Function (Simos et al., 2007a,b) and the Test of Psychosocial Adjustment and Self-Report Scale (Hatzichristou et al., 2007), in a sample of 44 Greek 5th grade students with writing disabilities. The results in our study indicated that there were significant Pearson correlations ranged from .39 to .43 between cognitive, academic and social factors. Additionally, regression analysis indicated that certain scales of the Test of Attention and Concentration have

predictive power to emotional sufficiency ($t = 2.001, p < .05$) and academic self-concept ($t = 2.072, p < .05$). Further implications of these findings for a school-based neuropsychological evaluation and planning of individualized educational interventions are discussed.

3. Cognitive strategies used in problem solving situations by boys with and without intellectual disabilities revisited: A paradigm using Markov chains

Anastasia Alevriadou & Eleni Tsakiridou

University of Western Macedonia

The development of strategies used in solving embedded figures tasks by boys with and without mild intellectual disabilities (ID) was examined. To test their strategies, the 30 participants were further subdivided into two groups ($n=15$ per group) matched on mean mental age (5.7 yr), using the Raven's Colored Progressive Matrices (Raven, Raven & Court, 1998): one group of boys with ID, one group without ID. Four strategies of decreasing difficulty were given in order to solve the embedded figures tasks. The Markov model was used in order to estimate the probabilities for the boys to solve the embedded figures tasks with respect to the four strategies. More specifically, the model estimates the probability of a boy solving the tasks using the first strategy as well as the transition probabilities for each one of the three remaining strategies. The analysis revealed that the probability of a boy without ID to solve the tasks using the first strategy is higher compared to a boy with ID. The fourth strategy is more possible to be used from boys with ID than from typically developing boys. The investigation and theoretical discussion of competencies along with deficits may result in the discovery and appropriate attention to a continuum of strategic behaviors and a clearer understanding of the factors that influence the use of strategies by individuals with ID. Such an approach will make important contributions to more goal-oriented educational interventions towards a challenging theory of the cognitive nature of ID.

14:30 - 16:00

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ**ΣΥΝΕΔΡΙΑ 3: Τυπική ανάπτυξη από τη βρεφική ηλικία ως την ενήλικη ζωή**Πρόεδρος: **Κωνσταντίνος Πετρογιάννης**, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο***P3.01 Μητρική και αδελφική ομιλία στις παιγνιώδεις δυαδικές αλληλεπιδράσεις με βρέφη στην αρχή της ζωής: Μελέτη περίπτωσης**

Μαρία Μαρκοδημητράκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύγχρονες έρευνες έχουν δείξει ότι οι μητέρες χρησιμοποιούν τη *Δαισθητική Μητρική Ομιλία (ΔΜΟ)*, όταν απευθύνονται στα βρέφη, με ποιοτικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από εκείνα της ομιλίας που απευθύνουν σε ενήλικες. Ωστόσο, τα βρέφη που μεγαλώνουν με μεγαλύτερα αδέρφια, εκτίθενται και στην αδελφική ομιλία. Ελάχιστα είναι τα ερευνητικά δεδομένα που διερευνούν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της αδελφικής ομιλίας συγκριτικά με εκείνα της ΔΜΟ και το ρόλο της αδελφικής ομιλίας στην ανάπτυξη των βρεφών. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση του ρόλου της ηλικίας στην ποσότητα του λόγου που απευθύνουν η μητέρα και τα μεγαλύτερα αδέρφια του βρέφους ηλικίας 7 (κορίτσι), 13 (αγόρι) και 15 (κορίτσι) ετών στις δυαδικές αλληλεπιδράσεις τους με αυτό, από τον 2^ο έως τον 6^ο μήνα της ζωής, καθώς και στη δομή του (απλές, επαυξημένες, σύνθετες και ελλειπτικές προτάσεις). Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν 5 7-λεπτες βιντεοσκοπήσεις, κάθε 30 ημέρες, των δυαδικών αλληλεπιδράσεων του βρέφους με κάθε επικοινωνιακό σύντροφο [(5X7) X 4=140 λεπτά] από το 2^ο έως τον 6^ο μήνα της ζωής του βρέφους στα σπίτια των βρεφών. Βασικές μονάδες ανάλυσης ήταν η θεματική ενότητα και η δομή της πρότασης. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα έδειξαν συσχέτιση της ηλικίας με την ποσότητα των θεματικών ενοτήτων αλλά όχι με την πολυπλοκότητα στη δομή του λόγου που απευθύνεται στο βρέφος. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται στη βάση της θεωρίας της έμφυτης διυποκειμενικότητας, όπου ο έμπειρος σύντροφος λειτουργεί ως σκαλωσιά για το επικοινωνιακό μόιρασμα κινήτρων προθέσεων και συναισθημάτων και η ποιότητα του λόγου του υπηρετεί πρωτίστως την επικοινωνία.

P3.02 Γονείς παιδιών με σύνδρομο Down: Μία μελέτη περίπτωσης

Μαρία Κυπριωτάκη & Μαρία Μαρκοδημητράκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι γονείς των παιδιών με σύνδρομο Down αντιμετωπίζουν καθημερινά πολλές προκλήσεις και έχουν ποικίλες ανάγκες λόγω των δυσκολιών που εμφανίζουν τα παιδιά τους. Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης είναι να ανιχνεύσει τα βιώματα γονέων παιδιών με σύνδρομο Down. Αναλυτικότερα, στοχεύει στη μελέτη των συ-

ναισθημάτων γονέων παιδιών με σύνδρομο Down, της εμπλοκής τους στη ζωή του παιδιού, αλλά και στην ανάδειξη των σχέσεών τους με τον κοινωνικό περίγυρο. Η ποιτική αυτή έρευνα διεξήχθη με βάση ημι-δομημένες συνεντεύξεις, προκειμένου να διερευνηθούν οι εμπειρίες των γονέων. Αυτές περιλαμβάνουν τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις τους μετά από τη διάγνωση, τη σχέση τους με τον/την σύντροφο, τη σχέση τους με το παιδί, τη σχέση τους με τους παππούδες-γιαγιάδες, και με φίλους, συγγενείς, τον ρόλο της διεπιστημονικής ομάδας κ.ά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι εμπλέκονται σε σημαντικό βαθμό στη ζωή του παιδιού τους και καθημερινά έρχονται αντιμέτωποι με ποικίλες δυσκολίες, τις οποίες προσπαθούν να αντιμετωπίσουν με βοήθεια από το οικογενειακό και κοινωνικό δίκτυο. Κατανοώντας τα βιώματα και τις εμπειρίες των γονέων, μέσα από τη συγκεκριμένη μελέτη, θα αναδυθούν σημαντικά θέματα που σχετίζονται με την πρώιμη διάγνωση και πρώιμη υποστηρικτική παρέμβαση, την σχολική ενσωμάτωση του παιδιού, τον έλεγχο προβληματικών συμπεριφορών, τον ρόλο των μελών της οικογένειας στην εκπαίδευση και θεραπεία του παιδιού και την μελλοντική πορεία των παιδιών με σύνδρομο Down.

P3.03 Σχεδιασμός, δημιουργία και πιλοτική χορήγηση ενός ψηφιακού εργαλείου εκτίμησης του προληπτικού λεξιλογίου παιδιών προσχολικής ηλικίας

Δήμητρα Καραπατσούδη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Το γλωσσικό επίπεδο των παιδιών έχει φανεί ότι σχετίζεται άμεσα με τη γνωστική, και την κοινωνικό-συναισθηματική τους ανάπτυξη, συνδέεται με τις μελλοντικές τους επιδόσεις στην ανάγνωση και τη γραφή ενώ γενικότερα αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα της μετέπειτα σχολικής τους πορείας. Επομένως, η έγκαιρη και έγκυρη εκτίμηση τυχόν γλωσσικών ελλειμμάτων αποτελεί σημαντική ανάγκη της κλινικής και εκπαιδευτικής πρακτικής. Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν ο σχεδιασμός, η δημιουργία και η πιλοτική χορήγηση ενός ψηφιακού εργαλείου εκτίμησης του προληπτικού λεξιλογίου παιδιών προσχολικής ηλικίας. Κατά τη εκπόνηση της παρούσας μελέτης, εφαρμόστηκε συγχρονικό σχέδιο έρευνας με ανεξάρτητη μεταβλητή την ηλικία των παιδιών (ηλικιακές ομάδες: 4:00 - 4:05, 4:06 - 4:11, 5:00 - 5:05, 5:06 - 5:11 και 6:00-6:06 ετών) και εξαρτημένη μεταβλητή τον αριθμό των σωστών απαντήσεων στα 54 αντικείμενα (items) της δοκιμασίας, που αποτέλεσαν τις κεντρικές μεταβλητές της μελέτης. Το δείγμα αποτελούνταν από 352 υγιή ελληνόφωνα παιδιά (46% αγόρια και 54% κορίτσια) στα οποία παρουσιάστηκαν στην οθόνη του υπολογιστή 54 ομάδες τεσσάρων εικόνων και σε κάθε ομάδα έπρεπε να επιλέξουν την εικόνα που αντιστοιχούσε στη λέξη ενός ηχητικού μηνύματος. Στατιστικές αναλύσεις ανέδειξαν τη στατιστικά σημαντική αναπτυξιακή ευαισθησία των 29 εκ των 54 αρχικών αντικειμένων της δοκιμασίας. Βάσει αυτών των αποτελεσμάτων προέκυψε η αναθεωρημένη εκδοχή της δοκιμασίας η οποία έχει αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής (Cronbach $\alpha = 0,85$) και είναι «ευαίσθητη» στις αναπτυξιακές μεταβολές που είναι αναμενόμενες για κάθε ηλικία. Τα ευρήματα αυτά, στο σύνολό τους, προσφέρουν σημαντικές ενδείξεις

για τη λειτουργικότητα του νέου αυτού ψυχομετρικού εργαλείου ως μέσου για την εκτίμηση του προσληπτικού λεξιλογίου παιδιών προσχολικής ηλικίας.

P3.04 Η κατανόηση της σχέσης των παιδιών με τον σκύλο στα πλαίσια της οικογένειας

Ιωάννης Κοκκινάκης & Ιωάννα Μπίμπου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τα ζώα που ζουν σε οικογένειες με παιδιά αποτελούν μια από τις σημαντικότερες σχέσεις στη ζωή των παιδιών, καθώς συχνά τους αποδίδεται ο ρόλος μέλους της οικογένειας. Ωστόσο, διαπιστώνουμε σημαντική απουσία ερευνητικής εργασίας για τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των παιδιών ως μελών της οικογένειας με τα ζώα, και συγκεκριμένα με τον σκύλο. Η παρούσα έρευνα έχει σκοπό να μελετήσει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά βιώνουν και νοηματοδοτούν τη σχέση τους με τον σκύλο μέσα στην οικογένεια. Στην έρευνα, συμμετείχαν 14 παιδιά (7-12 ετών) που ζουν μαζί με ένα ή περισσότερους σκύλους, με την υιοθέτηση της ερμηνευτικής φαινομενολογίας ως μεθοδολογικής προσέγγισης. Για την μελέτη της εμπειρίας των παιδιών, υιοθετήσαμε έναν συνδυασμό καινοτόμων μεθόδων συλλογής δεδομένων. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήσαμε 3 ημι-δομημένες συνεντεύξεις με κάθε παιδί και μια συνέντευξη με έναν από τους γονείς τους. Παράλληλα, αξιοποιήσαμε φωτογραφίες, βίντεο και ζωγραφιές των παιδιών, δεδομένα από ημερολόγιά τους, και σχολιασμό μιας ταινίας βασισμένη στη σχέση παιδιού-σκύλου. Στην παρούσα μελέτη, συζητάμε τις δυνατότητες και τις προκλήσεις της συγκεκριμένης μεθοδολογίας ως προς τη δυνατότητα των παιδιών για την επικοινωνία, την έκφραση και τον αναστοχασμό των εμπειριών τους από την κοινή ζωή τους με τον σκύλο. Στη συνέχεια, παρουσιάζουμε ορισμένα ευρήματα που αφορούν θεματικές για την αίσθηση της φροντίδας, της ευθύνης, και των συναισθημάτων που διακινούνται στη σχέση των παιδιών με το σκύλο στα πλαίσια των κοινωνικών σχέσεών τους μέσα και εκτός οικογένειας. Τα αρχικά ευρήματα της μελέτης συζητούνται ως προς την μεθοδολογική τους προσέγγιση σε μελέτες με παιδιά και τις ψυχοκοινωνικές διαδράσεις της σχέσης παιδιού και σκύλου, κατά την ανάπτυξή τους.

P3.05 Ηθική ανάπτυξη και συναισθηματική νοημοσύνη

Μαρία-Ελένη Γιαννιού
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης ηθικής ανάπτυξης υπό το πρίσμα διακριτών γνωστικο-εξελικτικών δεξιοτήτων αναγνώρισης ηθικών κρίσεων με την συναισθηματική νοημοσύνη, ιδωμένη ως δείκτης επίγνωσης ενδοψυχικής αυτεπάρκειας και διαπροσωπικής ευελιξίας. Η σύνδεση της δεύτερης μεταβλητής θα γίνει με τη μελέτη των αντιδράσεων στη διεργασία της συγχώρεσης. Το δείγμα της έρευνας αποτελούν έφηβα αγόρια ηλικίας 15-17 ετών από δύο πληθυσμούς-στόχους,

ο ένας εκ των οποίων αφορά σε άτομα που στεγάζονται σε ιδρύματα παιδικής προστασίας και ο άλλος σε εκείνα που διαβιούν σε συνθήκες «τυπικής» ανάπτυξης. Ως κλίμακα αξιολόγησης του σταδίου ηθικής ανάπτυξης χρησιμοποιείται το Defining Issues Test (DIT). Ως εργαλείο για την αξιολόγηση της επίτευξης συναισθηματικής ωρίμανσης χρησιμοποιείται η Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης (ΕΚ-ΣΥΝ). Τέλος, για την αξιολόγηση των στάσεων και της ετοιμότητας στη διαδικασία της συγχώρεσης χρησιμοποιείται η Κλίμακα Συγχώρεσης Heartland (HFS). Οι εφήβοι συμμετέχουν ομαδικά σε μια συνάντηση με μέγιστη διάρκεια 2 ωρών. Τα αποτελέσματα της μελέτης αναμένεται να δείξουν την ύπαρξη σύνδεσης μεταξύ του σταδίου ηθικής ανάπτυξης και του δείκτη συναισθηματικής νοημοσύνης και συμπεριφορικών διεργασιών που σχετίζονται με την συγχώρεση, όπως επίσης και μια υψηλότερη βαθμολογία στην κατανόηση των συναισθημάτων του «εσώ-» και «εξώ-» κόσμου εκ μέρους των εφήβων που μεγαλώνουν σε «τυπικές» συνθήκες σε σύγκριση με εφήβους που ζουν σε ιδρυματικό περιβάλλον. Σημαντική είναι η εξατομίκευση της έρευνας μέσω συνεντεύξεων για τη μελέτη της διεργασίας παραγωγής ηθικών κρίσεων, ώστε να σχεδιαστούν παρεμβατικά προγράμματα που θα ενισχύουν τους εφήβους στην κατάκτηση των ψυχοσυναισθηματικών σταδίων της ανάπτυξής τους.

P3.06 Καθηγητές σύμβουλοι: Ενθαρρύνοντας την προσωπική ευημερία και ακαδημαϊκή επιτυχία των εφήβων

Σοφία Συμιδαλά, Ηλέκτρα Κτενά & Αλεξάνδρα Κουράκου

Γυμνάσιο- Λύκειο Ώθηση

Η εφηβεία αποτελεί μία μεταβατική περίοδο για τη ζωή του μαθητή. Τόσο οι σωματικές αλλαγές, όσο και οι ψυχοσυναισθηματικές διακυμάνσεις ασκούν επίδραση στην ψυχοσύνθεση και στη συμπεριφορά των εφήβων. Η ύπαρξη υποστηρικτικού περιβάλλοντος συμβάλλει στην ενίσχυση της αίσθησης του "ανήκειν" και στην ομαλή πορεία των μαθητών στο σχολικό πλαίσιο. Έχοντας ως βάση αυτές τις απόψεις, δημιουργήθηκε το πρόγραμμα παρέμβασης "Καθηγητές- Σύμβουλοι". Σκοπός του προγράμματος αποτελεί αφενός η αξιολόγηση και η αποτελεσματικότητά του και αφετέρου η θεμελίωσή του στο σχολικό πλαίσιο. Το πρόγραμμα διεξάγεται στο Ιδιωτικό Γυμνάσιο - Λύκειο "Ώθηση". Η έρευνα απευθύνεται σε 244 μαθητές 12-18 ετών έπειτα από γραπτή γονική συγκατάθεση. Η παρέμβαση διαρκεί 8 μήνες κατά τους οποίους ο Καθηγητής-Σύμβουλος συναντά κάθε μαθητή για 40 λεπτά σε μηνιαία βάση. Σε κάθε καθηγητή αντιστοιχούν 8-10 μαθητές. Για να ανταποκριθούν οι καθηγητές στο ρόλο του Συμβούλου, διεξήχθη εκπαίδευση από 2 ειδικά καταρτισμένους ψυχολόγους του σχολείου. Επιπροσθέτως, έχουν ορισθεί μηνιαίες συναντήσεις καθοδήγησης και εποπτείας των Συμβούλων καθ' όλη τη διάρκεια της παρέμβασης. Πριν την έναρξη των ατομικών συναντήσεων Μαθητή-Συμβούλου, ζητήθηκε η συμπλήρωση ερωτηματολογίων, τα οποία μετρούν την ικανότητα αυτορρύθμισης, την ψυχική ανθεκτικότητα, την αυτοεκτίμηση, το αντιλαμβανόμενο στρες και την πνευματική ευεξία των μαθητών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αρχικών μετρήσεων υπάρχει

στατιστικά σημαντική σχέση και άμεση συσχέτιση μεταξύ των προαναφερόμενων μεταβλητών. Οι μετρήσεις αυτές θα επαναληφθούν και στο τέλος του προγράμματος παρέμβασης. Έπειτα από την ολοκλήρωση της παρέμβασης υποθέτουμε ότι ο αντίκτυπος του θεσμού "Καθηγητές-Σύμβουλοι" θα είναι θετικός για τους εφήβους και θα συμβάλει στην ενίσχυση της προσωπικής τους ευημερίας και στην εξασφάλιση της ακαδημαϊκής τους επιτυχίας.

P3.07 Ψυχική ανθεκτικότητα των εφήβων εν μέσω οικονομικής κρίσης

Δημήτρης Τσουκάλης & Ζαΐρα Παπαληγούρα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι καλές σχέσεις εφήβων-γονέων προάγουν την ψυχική ανθεκτικότητα των παιδιών. Για να μελετηθεί η ψυχική ανθεκτικότητα του εφήβου εν μέσω οικονομικής κρίσης, 124 έφηβοι 13 έως 18 ετών και οι γονείς τους συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια μέτρησης των οικονομικών δυσκολιών, της αυτοεκτίμησης του εφήβου, των ψυχοκοινωνικών δυσκολιών του εφήβου, των σχέσεων γονέων-εφήβων και των οικογενειακών σχέσεων. Το οικογενειακό εισόδημα προβλέπει και σχετίζεται αρνητικά με την ασφάλεια του εφήβου με την μητέρα, ενώ προβλέπει και σχετίζεται θετικά με τα συνολικά ψυχολογικά προβλήματα του εφήβου. Η απώλεια οικονομικών πόρων της οικογένειας προβλέπει και σχετίζεται θετικά με την αυτοεκτίμηση του εφήβου, ενώ σχετίζεται θετικά και με την προστασία του πατέρα προς τον έφηβο. Η αβεβαιότητα των γονέων για το αν απωλέσουν παιρεταιίρω οικονομικούς πόρους σχετίζεται θετικά με την εμπιστοσύνη του εφήβου προς την μητέρα και προς τον πατέρα του, καθώς και με τον βαθμό που τα προβλήματα του εφήβου επηρεάζουν το περιβάλλον του. Η αυτοεκτίμηση του εφήβου προβλέπεται σε ποσοστό 33% από τις σχέσεις του με τους γονείς του και την οικογενειακή λειτουργία, ενώ τα συνολικά ψυχολογικά προβλήματα του εφήβου προβλέπονται σε ποσοστό 38% από το σύνολο των σχέσεων του εφήβου με τους γονείς του, από την οικογενειακή λειτουργία και από την αυτοεκτίμηση του. Οι βαθμοί των εφήβων προβλέπονται αρνητικά από τις δυσκολίες επίλυσης προβλημάτων και τα προβλήματα γενικής λειτουργικότητας της οικογένειας. Η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξε ότι η απώλεια οικονομικών πόρων, το χαμηλό εισόδημα και η αβεβαιότητα για μελλοντική παιρεταιίρω απώλεια πόρων δεν προβλέπουν σε κανένα επίπεδο τις οικογενειακές σχέσεις, δεν προβλέπουν τους βαθμούς, τις απουσίες, την αυτοεκτίμηση ή τις σχέσεις γονέα-παιδιού, παρά μόνο προβλέπουν την προστασία του πατέρα και την αποξένωση της μητέρας προς τον έφηβο, με τα δύο τελευταία να προβλέπουν την γενική λειτουργικότητα και την επίλυση προβλημάτων της οικογένειας, τα οποία με την σειρά τους προβλέπουν τα συνολικά ψυχολογικά προβλήματα του εφήβου.

P3.08 Διαταραχές άγχους στα παιδιά και στους εφήβους στο τρέχον κοινωνικό γίνεσθαι

Γεωργία Τρούλη, Βαλιώτη Παναγιώτα & Στυλιαννή Καπετάνου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετήσουμε και να παρουσιάσουμε το φάσμα των κλινικών διαταραχών άγχους σε παιδιά και εφήβους που προσήλθαν στα τακτικά εξωτερικά ιατρεία του Π.Γ.Ν.Θ. ΑΧΕΠΑ κατά την περίοδο Απριλίου -Σεπτεμβρίου 2017. Μελετήθηκαν, σταθμίστηκαν και διαγνώστηκαν με τα προαπαιτούμενα ψυχιατρικά εργαλεία και συνεδρίες - σε περιπτώσεις 15 παιδιών και εφήβων - η γενικευμένη αγχώδης διαταραχή, η αγχώδης διαταραχή αποχωρισμού, η ειδική φοβία, η σχολική φοβία, η ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή, η εναντιωματική προκλητική διαταραχή, η διαταραχή συμπεριφοράς, η διαταραχή μετατραυματικού στρες. Διαπιστώθηκε πως πέρα από το ιδιοσυγκρασιακό υπόβαθρο και τους γνωστούς παράγοντες που οδηγούν στις προαναφερθείσες κλινικές οντότητες, οι συνεχείς μεταβαλλόμενες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες των τρεχόντων ετών καθώς και οι δυναμικές που αναπτύσσονται μέσα στα πλαίσια της οικογένειας και των ευρύτερων θεσμών σε συνάρτηση με τον χαρακτήρα των νέων κοινωνικών δεδομένων, συνιστούν πλέον προεξάρχοντα παράγοντα στη διαμόρφωση, εκδήλωση και οργάνωση των συγκεκριμένων διαταραχών άγχους σε παιδιά και εφήβους. Τα δεδομένα και τα παραδείγματα στο νέο κοινωνικό γίνεσθαι και με αφορμή αυτό, καθιστούν εναργή την κεφαλαιώδους σημασίας νέα αυτή παράμετρο που λαμβάνει χώρα στον πληθυσμός της εν λόγω ηλικιακής ομάδας.

P3.09 Η κοινωνική συμπεριφορά των εφήβων μαθητών στο σχολικό πλαίσιο σύμφωνα με το μοντέλο Tri - Anthro - Type Paschalidis

Έλενα Κουτσοπούλου & Ζαΐρα Παπαληγούρα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι διάφορες πλευρές της προσωπικότητας των μαθητών απασχολούσαν επί πολλά χρόνια τους ερευνητές που προσπαθούσαν να αποκωδικοποιήσουν τη συμπεριφορά πολλών διαφορετικών προσωπικοτήτων εντός της τάξης. Το Μοντέλο Προσωπικότητας, Tri - Anthro - Type Paschalidis (2002), διερευνά όλες τις πτυχές της Προσωπικότητας ταξινομώντας τους μαθητές σε τρεις διακριτούς Τύπους (Α, Β, Γ) ώστε το σχολείο να διευκολύνει τον κάθε μαθητή να συνεργάζεται και να μαθαίνει, εκμεταλλευόμενος τα προτερήματα του Τύπου του, ταυτόχρονα απαλλάσσοντας τον εαυτό του από τα μειονεκτήματα που μπορεί να τον δυσκόλευαν τόσο στην απόκτηση γνώσεων όσο και στη δημιουργία καλών κοινωνικών σχέσεων με τους συμμαθητές και τους καθηγητές του. Η παρούσα εργασία είχε ως στόχο την εφαρμογή του παραπάνω μοντέλου σε σχολεία της Θεσσαλονίκης. Οι συμμετέχοντες ήταν συνολικά 330 μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου, από τους οποίους τα 165 ήταν κορίτσια και τα 165 αγόρια με μέσο όρο ηλικίας τα 15,5 έτη. Τα αποτελέσματα έδειξαν (α) ισχυρή συ-

σχέτιση μεταξύ Τύπου Προσωπικότητας και Μοτίβου Κοινωνικής Συμπεριφοράς των μαθητών (Cramer's $V = 0,556$), (β) υψηλό βαθμό ισχύς του παρόντος Μοντέλου (72%) και (γ) παρόμοια επίδραση του ανδρικού (Cramer's $V = 0,551$) και του γυναικείου φύλου (Cramer's $V = 0,567$) στην παραπάνω συσχέτιση. Συμπερασματικά, το μοντέλο αποδεικνύεται λειτουργικό καθώς φάνηκε μια μεγάλη σύνδεση του Τύπου Προσωπικότητας των μαθητών με διακριτά Μοτίβα Κοινωνικής Συμπεριφοράς με αποτέλεσμα να μπορεί να θεωρηθεί ένα χρήσιμο εργαλείο στα πλαίσια της εκπαίδευσης.

P3.10 Αντιλήψεις των εφήβων για το θάνατο και το πένθος

Ευανθία Δούρου

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το θέμα της Έρευνας είναι «Οι αντιλήψεις των εφήβων για το θάνατο και το πένθος». Πρόκειται για ένα θέμα που δεν έχει διερευνηθεί ιδιαίτερα στο παρελθόν, καθώς οι περισσότερες έρευνες στρέφονται σε παιδιά μικρότερης ηλικίας. Στόχος της έρευνας είναι να εξετάσει τις αντιλήψεις των εφήβων για το θάνατο και το πένθος. Πιο συγκεκριμένα, επιδιώκει να ερευνήσει την «συμμετοχή» των εφήβων στην ενήλικη έννοια του θανάτου, που αποτελεί μια αναπόφευκτη διαδικασία με την οποία η ζωή τερματίζεται, γεγονός που αποτελεί καθολικότητα. Στην προσπάθεια καταγραφής τόσο των παραγόντων όσο και των αιτιών για τις αντιλήψεις των εφήβων σχετικά με το θάνατο και το πένθος, σημειώνονται οι εμπειρίες τους και οι διαφορές τους ανάλογα με τα περιβάλλοντα που μεγαλώνουν και τα ερεθίσματα που δέχονται. Η μεθοδολογία που θα χρησιμοποιηθεί στη διερεύνηση του θέματος είναι οι Ομάδες Εστίασης (Focus Groups). Πρόκειται για μια ποιοτική τεχνική έρευνας της οποίας η επιλογή έγινε καθώς, η ανταπόκριση των συμμετεχόντων σε απαντήσεις των ερωτήσεων εστίασης ή ερωτήσεων διερεύνησης μπορεί να αποκαλύψει σημαντικές ενδείξεις για την κατανόηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων και τα κριτήρια επιλογής, τα οποία μπορούν να δοκιμαστούν σε μεταγενέστερες ποσοτικές μελέτες (Basch, 1987). Τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα (αναμένονται να εξαχθούν ως τον Μάρτιο 2018) θα είναι η αποσαφήνιση των αντιλήψεων των εφήβων για το θάνατο και το πένθος, οι παράγοντες που τους επηρεάζουν στη διαμόρφωση τους, καθώς και η διαφοροποίηση σε σχέση με την «ενήλικη» αντίληψη της έννοιας του θανάτου.

P3.11 Η σχέση του γονεϊκού ψυχολογικού ελέγχου με την αυτοαποτελεσματικότητα των εφήβων γηγενών και μεταναστών

Ιφιγένεια Παπαγεωργίου, Δήμητρα Κώστογλου & Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στο γονεϊκό ψυχολογικό έλεγχο, όπως αυτός γίνεται αντιληπτός από γηγενείς και μετανάστες εφήβους, και τις πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητάς τους. Η έρευνα αυτή αποτελεί μέρος των μελετών της ομάδας AStRA (Athena Studies of Resilient

Adaptation). Το δείγμα αποτελούσαν έφηβοι γηγενείς και μετανάστες μαθητές, που φοιτούσαν σε σχολεία της ευρύτερης Αττικής. Για τη μέτρηση αυτών των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς. Οι στατιστικές αναλύσεις έδειξαν ότι ο γονεϊκός ψυχολογικός έλεγχος προβλέπει την αυτοαποτελεσματικότητα των εφήβων, ανεξάρτητα από το φύλο ή τη μεταναστευτική ιδιότητα. Επίσης, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των εφήβων, με βάση το φύλο και τη μεταναστευτική τους ιδιότητα, ως προς τις δύο μεταβλητές. Η συζήτηση των ευρημάτων βασίζεται στη διεθνή βιβλιογραφία για τις γονεϊκές πρακτικές και την ψυχική υγεία των εφήβων και αφορά στον τρόπο με τον οποίο η αλληλεπίδραση μεταξύ των υπό μελέτη μεταβλητών επηρεάζει την ανάπτυξη και την προσαρμογή τους.

P3.12 Επιστημικά συναισθήματα και μεταγνωστικές διεργασίες

Αικατερίνη Νεραντζάκη & Αναστασία Κωσταρίδου- Ευκλείδη
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει τη σχέση πέντε επιστημικών συναισθημάτων (έκπληξη, περιέργεια, σύγχυση, ενδιαφέρον, απορία) με γνωστικές και μεταγνωστικές διεργασίες σε μνημονικά έργα. Δείγμα αποτέλεσαν 108 προπτυχιακοί φοιτητές και των δύο φύλων του Τμήματος Ψυχολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν ένα ερωτηματολόγιο για την επιστημική περιέργεια ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας, ένα ερωτηματολόγιο για την προηγούμενη γνώση ως προς τη μνήμη, και ένα ερωτηματολόγιο για τις επιστημικές πεποιθήσεις. Το κύριο έργο ήταν τρία σενάρια που αφορούσαν φαινόμενα μάθησης και στρατηγικές μνήμης, στα οποία υπήρχε μόνο μία σωστή απάντηση. Μετά την αρχική απάντηση δινόταν επανατροφοδότηση ως προς την ορθότητά της. Εξετάστηκαν η ορθότητα της απάντησης, το αίσθημα βεβαιότητας για την απάντηση, τα πέντε επιστημικά συναισθήματα, σε τρεις διαφορετικούς χρόνους, το αίσθημα κατανόησης, και οι στρατηγικές μάθησης (πριν και μετά την επανατροφοδότηση). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επιστημικά συναισθήματα διαφοροποιήθηκαν τόσο μεταξύ των ατόμων όσο και μεταξύ των τριών διαφορετικών χρόνων μέσα στο ίδιο άτομο. Σημαντικές μεταβλητές για τις διαφοροποιήσεις αυτές αποτέλεσαν, εκτός από την ορθότητα της απάντησης, η δυσκολία του έργου και οι μεταγνωστικές εμπειρίες.

P3.13 Συσχετίσεις μεταξύ προσανατολισμών στόχων και στρατηγικών μάθησης: Μια εμπειρική έρευνα με φοιτητές και φοιτήτριες της φιλοσοφικής

Γεωργία Σταυροπούλου & Δημήτριος Σταμοβλάσης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η συγκεκριμένη έρευνα υλοποιήθηκε με σκοπό να διερευνηθεί η σχέση που υπάρχει μεταξύ των προσανατολισμών των στόχων των ατόμων κατά τη φοίτησή τους

στο πανεπιστήμιο σχετικά με τις στρατηγικές μάθησης. Οι στρατηγικές μάθησης αφορούν στην επιμονή, στην αυτοπεποίθηση, στην καταβολή προσπάθειας και στη χρήση μεταγνωστικών δεξιοτήτων, ενώ οι προσανατολισμοί στόχων αφορούν στην προσέγγιση της επίδοσης, στην αποφυγή της επίδοσης, στην προσέγγιση της μάθησης και στην αποφυγή της μάθησης. Το δείγμα ήταν 102 φοιτητές του τμήματος Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής του Α.Π.Θ. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν δύο ερωτηματολόγια, το Revised Achievement Goal Questionnaire, (AGQ) για τους προσανατολισμούς στόχων και το Motivated Strategies for Learning Questionnaire (MSLQ) για τις στρατηγικές μάθησης. Μεθοδολογικά χρησιμοποιήθηκε η απλή και πολλαπλή παλινδρόμηση και η two-step cluster analysis. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την παρούσα έρευνα έδειξαν ότι υπάρχουν συσχετίσεις μεταξύ της προσέγγισης της μάθησης με τη διαχείριση της προσπάθειας με $r=0,544$, με την επιμονή με $r=0,235$ και με τη χρήση μεταγνωστικών δεξιοτήτων με $r=0,612$. Άξιο αναφοράς είναι επίσης το γεγονός ότι η προσέγγιση της επίδοσης και η προσέγγιση της μάθησης έχουν θετική επίδραση στην αυτοπεποίθηση με $b1=0,234$ και $b2=0,262$ αντίστοιχα. Οι αναλύσεις cluster έδειξαν ότι τα άτομα διαχωρίστηκαν σε τρεις ομάδες σχετικά με τις στρατηγικές και τον προσανατολισμό στόχων που υιοθετούσαν. Η έρευνα αυτή θα συμβάλλει θεωρητικά στην περαιτέρω κατανόηση των κινήτρων σε σχέση με τις στρατηγικές μάθησης, αλλά και πρακτικά σε μια ουσιαστική ενημέρωση των εκπαιδευτικών, οι οποίοι προσαρμόζοντας την παρέμβαση τους μπορούν να επηρεάσουν θετικά τόσο τις στάσεις των παιδιών όσο και την επίδοσή τους.

P3.14 Πεποιθήσεις φοιτητών/ριών προς τους πρόσφυγες: Ο ρόλος της κοινωνικο-ηθικής σκέψης

Βασιλική Βαϊδού¹, Γεωργία Βαργεμίδου¹, Ελευθερία Ν. Γωνίδα¹
& Διομήδης Μαρκουλής²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Neapolis University, Cyprus

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της συμβολής της κοινωνικο-ηθικής σκέψης στην διαμόρφωση των πεποιθήσεων των φοιτητών/ριών προς τους πρόσφυγες. Για την κοινωνικο-ηθική σκέψη υιοθετήθηκε το νεοκολμπεριανό μοντέλο του Rest σύμφωνα με το οποίο δε γίνεται κατάταξη του ατόμου σε ένα συγκεκριμένο στάδιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 55 φοιτητές και 46 φοιτήτριες (N=101, Μ.Ο. ηλικίας= 21.7 έτη) από ποικίλες σχολές φοίτησης οι οποίοι κλήθηκαν να απαντήσουν ατομικά (α) σε τέσσερα σενάρια (2 με πρόσφυγες και 2 με μη πρόσφυγες) στα οποία οι συμμετέχοντες καλούνταν να απαντήσουν πώς νομίζουν ότι θα δρούσε ο πρωταγωνιστής, (β) σε δύο κλίμακες αυτο-αναφοράς οι οποίες μετρούσαν τη αντιλαμβανόμενη ρεαλιστική και συμβολική απειλή από τους πρόσφυγες σχετικά με την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία ως πλαίσιο υποδοχής και εγκατάστασης αλλά και τον έλεγχο κοινωνικά επιθυμητών απαντήσεων, και (γ) το ερωτηματολόγιο Defining Issues Test (DIT, Rest, 1979) για τη μέτρηση της κοινωνικοηθικής κρίσης. Εφαρμογή της ανάλυσης συστάδων ανέδειξε τρία διακριτά προφίλ φοιτητών/ριών ως προς την

ηθική σκέψη. Αναλύσεις διακύμανσης έδειξαν ότι οι τρεις ομάδες φοιτητών διαφοροποιήθηκαν ως προς την αντιλαμβανόμενη ρεαλιστική απειλή με την ομάδα με υψηλό προσανατολισμό της ηθικής τους σκέψης στους νόμους και τις νόρμες της κοινωνίας να αντιλαμβάνεται μεγαλύτερη ρεαλιστική απειλή από τους πρόσφυγες, ενώ η ομάδα με υψηλό προσανατολισμό στις ανώτερες αξίες της ζωής να αντιλαμβάνεται μικρότερη ρεαλιστική απειλή. Στατιστικώς σημαντικές διαφορές δε βρέθηκαν μεταξύ των ομάδων ως προς τα σενάρια δράσης, αν και η σύγκριση των σεναρίων μεταξύ τους ανέδειξε σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των συμμετεχόντων σε σενάρια με πρόσφυγες και σε σενάρια χωρίς πρόσφυγες.

P3.15 Το παιχνίδι στην ανάπτυξη του παιδιού: Συναισθηματική ανάγκη και ουσιαστική νοηματοδότηση

Διονυσία Λάζαρη, Ευτυχία Τσαμαδού & Στυλιανή Μηνά
Π.Γ.Ν.Θ. Ιπποκράτειο

Ο καθοριστικός ρόλος του παιχνιδιού στη σωματική, την ψυχοσυναισθηματική, την γνωστική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού είναι αναντίρρητος. Μέσα από το παιχνίδι το παιδί δρα ελεύθερα, ζει σ' ένα κόσμο δικό του, φανταστικό, που μπορεί να εξουσιάζει. Εκφράζει τα συναισθήματά του, μαθαίνει τον εαυτό του και τους άλλους, εξερευνά το περιβάλλον γύρω του. Η σωματική ανάπτυξη του παιδιού μέσα από το παιχνίδι βελτιώνεται. Ενδυναμώνεται το νευρικό σύστημα, βελτιώνεται η μυϊκή δύναμη, η λεπτή και αδρή κινητικότητα. Παράλληλα οι πνευματικές και νοητικές λειτουργίες του παιδιού βρίσκονται σε εγρήγορση. Ικανότητα αναπαράστασης, συμβολισμός, μίμηση, φαντασία, μνήμη είναι λειτουργίες που εξασκούνται. Η μετάβαση από το αρχικό μοναχικό παιχνίδι στο παιχνίδι με κανόνες και στο συλλογικό παιχνίδι, τοποθετούν το παιδί μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που αντιλαμβάνεται την θέση του εαυτού του καθώς και των άλλων. Συναισθηματικά, τονώνεται η αυτοπεποίθηση, ξεπερνιούνται οι αναστολές, βελτιώνεται η εικόνα του εαυτού. Αξιοσημείωτος είναι και ο «λυτρωτικός» ρόλος του παιχνιδιού από καταστάσεις φορτισμένες με στρες, άγχος ή και φόβο. Θα χρησιμοποιηθεί υλικό από τα παιδιά που προσέρχονται για αξιολόγηση σε μια δημόσια υπηρεσία ψυχικής υγείας, τα μέσα που χρησιμοποιούνται και θα αναφερθούν τα αποτελέσματα χρήσης παιχνιδιού κατά την θεραπευτική συνεδρία. Η αξιολόγηση της «ικανότητας» ενός παιδιού για παιχνίδι αποκαλύπτει σημαντικά στοιχεία για την ανάπτυξη και την ζωή του. Η αδυναμία χρήσης υλικών, η δυσκολία συμβολικού παιχνιδιού, η έλλειψη φαντασίας έχει φανεί ότι μπορεί να συνδέεται με φτωχές κινητικές δεξιότητες, χαμηλά επίπεδα φυσικής δραστηριότητας, μειωμένη ικανότητα διαχείρισης στρεσογόνων καταστάσεων, οι οποίες είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε δυσκολία διαχείρισης κοινωνικών καταστάσεων, επίλυσης συγκρούσεων, θέματα διαφορετικότητας, αποτυχίας, κτλ. γεγονός που καθιστά την παρατήρηση ενός παιδιού κατά την διάρκεια του παιχνιδιού του σημείο εγρήγορσης για τον ειδικό.

P3.16 Γνωστική ικανότητα, συναισθηματική κατάσταση και ικανοποίηση από τη ζωή σε άτομα ύστερης ενήλικης ζωής

Δημήτρης Παπαδόπουλος^{1,2}, Ειρήνη Στάμου¹, Όλγα Αναγνωστοπούλου¹, Ιωάννα Χιώτη¹, Αποστόλης Αποστολικάς¹ & Ορέστης Γιωτάκος¹

¹Κινητή Μονάδα Ψυχικής Υγείας Καρδίτσας «ΑΠΟΣΤΟΛΗ», ²Πανελλήνια Εταιρεία Ψυχικής Υγείας Παιδιού και Ενηλίκου

Η γήρανση συνδέεται με μια σειρά μη αναστρέψιμων μεταβολών στην βιοσωματική, γνωστική και κοινωνικό-συναισθηματική λειτουργικότητα των ατόμων, οι οποίες είναι συνάρτηση της παρέλευσης του χρόνου και των αλλαγών στην ανθρώπινη φυσιολογία. Ο σκοπός αυτής της εργασίας είναι να δώσει έμφαση στην ψυχολογία των ατόμων της ύστερης ενήλικης ζωής διερευνώντας τη γνωστική ικανότητα, τη συναισθηματική κατάσταση και την ικανοποίηση από την ζωή σε ηλικιωμένους εξυπηρετούμενους που αναζητούν βοήθεια από κοινοτική μονάδα ψυχικής υγείας. Το συνολικό δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 84 άτομα με Μ.Ο. ηλικίας τα 70 έτη. Στην αρχική νευροψυχολογική εξέταση με το MMSE οι 62 συμμετέχοντες δεν πληρούσαν κριτήρια για γνωστική εξασθένηση ή ανοϊκή διαταραχή (MMSE>24) οπότε και αποτέλεσαν το τελικό δείγμα, ενώ οι υπόλοιποι 32 αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε η Γηριατρική Κλίμακα Κατάθλιψης (GDS) και η Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή (SWLS). Από τις υποθέσεις της έρευνας αναμένεται ότι: (α) θα υπάρχει συνάφεια μεταξύ συναισθηματικής κατάστασης και ικανοποίησης από τη ζωή, (β) θα υπάρχουν διαφορές μεταξύ των συμμετεχόντων στις δυο ομάδες ως προς την συναισθηματική κατάσταση και την ικανοποίηση από τη ζωή, (γ) θα υπάρχουν διαφορές φύλου όσον αφορά τη γνωστική ικανότητα, τη συναισθηματική κατάσταση και την ικανοποίηση από τη ζωή, (δ) η γνωστική ικανότητα, η συναισθηματική κατάσταση και η ικανοποίηση από τη ζωή είναι σε συνάφεια με την οικογενειακή κατάσταση των συμμετεχόντων. Η ανάλυση και παρουσίαση των αποτελεσμάτων θα γίνει μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS, v. 21. Θα συζητηθούν οι περιορισμοί της έρευνας και η αναγκαιότητα σύνδεσης της έρευνας με τη ψυχολογική πράξη και συγκεκριμένα με την ανάπτυξη προγραμμάτων ψυχολογικής ενδυνάμωσης σε άτομα της τρίτης ηλικίας με στόχο την βελτίωση της ψυχικής υγείας και την πρόληψη της ψυχοπαθολογίας.

P3.17 Η σημαντικότητα της σχολικής κοινωνικής εργασίας και της διεπιστημονικής συνεργασίας για την ολιστική ανάπτυξη του μαθητή στην εκπαίδευση στην Κύπρο

Άντρη Λεοντίου, Δέσποινα Λουβιά, Ραφαέλλα Φώτη, Κέντια Μάρκου, Άντρη Ανδρονίκου, Μαρία Χαραλάμπους & Μαρίνα Καραγιάννη
Frederick University, Κύπρος

Η παρούσα εισήγηση επικεντρώνεται στην ανάδειξη των διαστάσεων της εκκολαπτόμενης κοινωνικής εργασίας στην εκπαίδευση στην Κύπρο μέσα από τις πολλαπλές δυσκολίες, ανάγκες και ελλείψεις που προκύπτουν τόσο εντός του σχολικού περιβάλ-

λοντος όσο και έξω από αυτό. Αποτελεί μια συλλογική προσπάθεια μιας ομάδας των πρώτων Κύπριων εξειδικευμένων κοινωνικών λειτουργών στην σχολική κοινωνική εργασία. Βασίζεται σε μια ποιοτική έρευνα, με την χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων με κοινωνικούς λειτουργούς που έχουν εργαστεί τα τελευταία δέκα χρόνια σε προγράμματα παρέμβασης και πρώιμης πρόληψης στο χώρο της εκπαίδευσης, είτε με την ιδιότητα του σχολικού συνοδού είτε του εξωτερικού συνεργάτη σε δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια και τεχνικές σχολές. Η εισήγηση περιλαμβάνει μια βιβλιογραφική ανασκόπηση για την κοινωνική εργασία στην εκπαίδευση και ακολουθεί η ανάλυση δεδομένων όπως προκύπτουν μέσα από τις απομαγνητοφωνήσεις των συνεντεύξεων. Υπογραμμίζονται η σημαντικότητα της ένταξης σχολικών κοινωνικών λειτουργών σε ένα νομικά κατοχυρωμένο πλαίσιο και η αναγκαιότητα της διεπιστημονικής συνεργασίας προς την επίτευξη μιας ολιστικής ανάπτυξης του μαθητή μέσα στο σχολικό περιβάλλον αλλά και γενικότερα στο ευρύ περιβάλλον. Η διαδρομή αυτή συμπεράνει ότι η ομαλή και ήρεμη ανάπτυξη του παιδιού μπορεί να λειτουργήσει μέσα από την ουσιαστική γεφύρωση της διεπιστημονικής ομάδας και των αρμόδιων υπηρεσιών.

P3.18 Παράγοντες ψυχικής ανθεκτικότητας σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας από διαζευγμένες οικογένειες

Χριστίνα Καρέλα & Κωνσταντίνος Πετρογιάννης

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η παρούσα εργασία μελετά την ψυχική ανθεκτικότητα των μικρών παιδιών από διαζευγμένες οικογένειες, όπως αυτή συνάγεται από μετρήσεις ευεξίας που αφορούν την προσοχή, τον έλεγχο της διάθεσης, την πρωτοβουλία, τη φιλοκοινωνική συμπεριφορά, την ευαισθησία ανταπόκρισης των γονέων και τη συνεργασία με το σχολείο. Συμμετείχαν 130 διαζευγμένοι γονείς με παιδιά προσχολικής και πρωτο-σχολικής ηλικίας (4 έως 7 ετών), τα οποία, με βάση τις εκτιμήσεις των γονέων για τυχόν δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά ή μετά το διαζύγιο, χωρίστηκαν σε δυο ομάδες: (α) εκείνη όπου αναφέρθηκε κάποια ανησυχία σχετικά με την ύπαρξη δυσκολιών προσαρμογής ή προβλημάτων συμπεριφοράς (38.5%) και (β) μια ακόμη που εκτιμήθηκε από τους γονείς ότι κατάφερε να ανταπεξέλθει «σχετικά καλά» στο διαζύγιο (61.5%). Προς επίρρωση της εμφάνισης ανθεκτικής συμπεριφοράς στα παιδιά παρά την πίεση του διαζυγίου έγινε σύγκριση μεταξύ των δυο ομάδων. Επιπροσθέτως, διερευνήθηκαν, υιοθετώντας μια οικοσυστημική προσέγγιση, πιθανές διαφορές στις δυο ομάδες ως προς ορισμένους παράγοντες που βιβλιογραφικά βρέθηκε ότι εμπλέκονται με το διαζύγιο. Από τις αναλύσεις προέκυψε πως τα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν εξέφρασαν ανησυχία για πιθανές δυσχέρειες λόγω διαζυγίου συγκέντρωσαν υψηλότερη βαθμολογία στις περισσότερες μετρήσεις συναισθηματικής ευεξίας συγκριτικά με την άλλη ομάδα. Επιπλέον, σε αυτή την ομάδα βρέθηκε ότι οι γονείς ανέφεραν χαμηλότερα επίπεδα γονικού στρες, πιο υποστηρικτικές σχέσεις με την/τον πρώην σύζυγο, υψηλότερο αίσθημα ικανοποίησης από τη ζωή τους και λιγότερες συγκρούσεις με το παιδί συγκριτικά με τους γονείς που ανησυχούν. Τα ευρήματα συνάδουν

με τον κύριο όγκο σύγχρονων ερευνητικών μελετών που καταδεικνύουν την ανάγκη μελέτης του διαζυγίου υπό το πρίσμα της ανθεκτικότητας παρά του κινδύνου.

Συνεδρία 4 Αναρτημένων Ανακοινώσεων/Poster Session 4 ΦΟΥΑΓΙΕ

Διαστάσεις της ανάπτυξης σε τυπικούς και μη τυπικούς πληθυσμούς

Πρόεδρος: **Παναγιώτα Σταυρούση**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

P4.1 Νευρολογική προσέγγιση των θεωριών: Multiple intelligence και Mozart effect

Δήμητρα Μανώλη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Είναι ευρέως γνωστό ότι η εγκεφαλική ανάπτυξη σχετίζεται με την ενεργή και συνεχή επεξεργασία ερεθισμάτων. Οι μαθητές, συνεπώς, δεν αφομοιώνουν απλώς τα ερεθίσματα, αλλά, επιπλέον, τα ερμηνεύουν με βάση της προηγούμενες εμπειρίες τους και τα γνωστικά σχήματα που έχουν, ήδη, δομήσει. Με άλλα λόγια, οι προσληφθείσες εμπειρίες ερμηνεύονται με βάση την προηγούμενη γνώση και τις έμφυτες νευροψυχολογικές τους δυνατότητες. Τι συμβαίνει, όμως, όταν η μάθηση ερμηνεύεται επί τη βάσει παιδαγωγικών θεωριών οι οποίες δεν έχουν καμία νευρολογική υπόσταση; Στην παρούσα έρευνα επιδιώκεται η παρουσίαση επιχειρημάτων που βασίζονται σε νευρολογικές μελέτες, με σκοπό την κριτική εξέταση ορισμένων θεωριών μάθησης. Πιο συγκεκριμένα, οι θεωρίες που μελετώνται από νευρολογική σκοπιά είναι οι: (α) Θεωρία πολλαπλών τύπων νοημοσύνης (Theory of multiple Intelligences, Gardner, 1989), (β) Η επίδραση του Μότσαρτ (The Mozart effect, Rauscher, Shaw & Ky, 1993).

P4.2 Απόκτηση πλήρους εγκεφαλικού ελέγχου μέσω της νευροπλαστικότητας. Μια κλινική προσέγγιση με εκπαιδευτικές προεκτάσεις

Δήμητρα Μανώλη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο εγκέφαλος είναι ένα πολύπλοκο όργανο που αυτοοργανώνεται δυναμικά, ως αποτέλεσμα διαδράσεων με το σώμα μας και με το περιβάλλον, αλλά και ανάμεσα στα πολλά επίπεδα οργάνωσής του - από το μοριακό ως εκείνο της συμπεριφοράς. Στην παρούσα έρευνα επιδιώκεται η συσχέτιση της μάθησης με τη δομή του εγκεφάλου και το ρόλο που συντέλεσε η νευροπλαστικότητα. Για τον σκοπό αυτόν, έχουν επιλεγεί οι περιπτώσεις τριών εφήβων (περιστατικών που έχουν ήδη υποβλήθηκαν σε ημισφαιρεκτομή. Η επιτυχής ανάρρωση των ασθενών στηρίζεται στην αλλαγή της φύσης του προβλήματος και όχι των ίδιων. Το στοιχείο αυτό μάς οδηγεί κυρίως στην έννοια της νευροπλαστικότητας του ανθρώπινου εγκεφάλου. Η νευροπλαστικότητα,

είναι επίσης γνωστή και ως ευπλαστότητα του εγκεφάλου, ενώ διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη μάθηση, αφού από μόνη της αποτελεί μιας μορφής απάντηση σε βλάβη ή τραυματισμό του. Σε ποιο βαθμό όμως, είμαστε ικανοί να αξιοποιήσουμε το συγκεκριμένο αντισταθμιστικό μηχανισμό; Αφού προάγει την αναδιοργάνωση του εγκεφάλου μετά από βλάβη, αλλαγή συμπεριφοράς ή αλλαγή περιβάλλοντος.

P4.3 Οι επιδράσεις και η προσφορά της νευρολογικής μουσικοθεραπείας σε παιδιά και εφήβους

Γεωργία Νίκα¹, Ντόρα Φαλτοπούλου-Καμίνη² & Νικόλαος Μπίνιας³

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Ε.Ε.Κ. Κατερίνης

Στα τέλη του 1990, ομάδες ερευνητών και κλινικών της μουσικοθεραπείας, καθώς και νευρολόγοι μαζί με μελετητές του εγκεφάλου, άρχισαν να συλλέγουν και να ταξινομούν στοιχεία μουσικών θεραπευτικών τεχνικών, όπου γέννησαν το μοντέλο της νευρολογικής μουσικοθεραπείας (Hurt- Thaut & Johnson, 2015). Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η χρήση μοντέρνων τεχνικών στη γνωστική νευρολογία, μας επιτρέπουν να μελετήσουμε υψηλότερες γνωστικές λειτουργίες του ανθρώπινου εγκεφάλου. Έρευνες για τον ανθρώπινο εγκέφαλο που περιλαμβάνουν τη μουσική, δείχνουν πως η μουσική έχει μια διακριτή επίδραση στον εγκέφαλο και διεγείρει ποικιλοτρόπως γνωστικές, συναισθηματικές και αισθητοκινητικές διεργασίες του (Hurt-Thaut & Johnson, 2015). Επομένως, είμαστε πλέον σε θέση να θεωρήσουμε δεδομένο πως η μουσική έχει πρόσβαση σε σημεία- κέντρα του ανθρώπινου εγκεφάλου που ελέγχουν την κίνηση, την προσοχή, την ομιλία (παραγωγή λόγου), την εκμάθηση και την μνήμη (Thaut & Hoemberg, 2014). Με τη χρήση της μουσικοθεραπείας, έχει αποδειχθεί σύμφωνα με έρευνες, πως ενεργοποιούνται κέντρα που είναι άμεσα συνδεδεμένα με αναπτυξιακές δεξιότητες και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται θετικά και ενθαρρυντικά. Παραδείγματος χάριν, την στιγμή όπου μέσα από μια δραστηριότητα κατακτάται η λεκτική ανταπόκριση, ταυτόχρονα ενισχύεται η βλεμματική επαφή, η συναισθηματική έκφραση, ακόμα και ο σωματικός συντονισμός ή η λεπτή κινητικότητα. Αυτό καθιστά τη μουσικοθεραπεία μια ολιστική παρέμβαση, καθώς μπορεί να προσεγγίσει διάφορους τομείς της ανθρώπινης ανάπτυξης ταυτόχρονα. Προσφέρει επομένως μια πολύ-αισθητηριακή διέγερση (όραση, ακοή, αφή κ.α.). Τα μουσικά στοιχεία και η δομή της μουσικής που χρησιμοποιείται μέσα στο μουσικοθεραπευτικό πλαίσιο, προσφέρουν στον «πελάτη» μια αίσθηση ασφάλειας και οικειότητας. Αισθήματα που κρίνονται αναγκαία για ενθάρρυνση και κατάκτηση στόχων που θέτονται ανάλογα με την κλινική εικόνα του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, το ρυθμικό στοιχείο της μουσικής έχει την ιδιότητα να οργανώνει τα αισθητηριακά συστήματα των. Επιπλέον, η θεραπευτική σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ μουσικοθεραπευτή και πελάτη, προσφέρει ασφάλεια και αίσθηση σταθερότητας. Αυτή η αίσθηση, είναι καταλυτική και απαραίτητη για την περαιτέρω ανάπτυξη των πιο εξειδικευμένων θεραπευτικών στόχων. Όλες λοιπόν οι έρευνες και οι παρατηρήσεις κλινικών πρακτικών, καθιστούν τη νευρολογική μουσικοθεραπεία μια ολιστική παρέμβαση, καθώς μπορεί να προσεγγίσει

διάφορους τομείς της ανθρώπινης ανάπτυξης ταυτόχρονα. Προσφέρει επομένως μια πολύ-αισθητηριακή διέγερση (όραση, ακοή, αφή, κίνηση, ομιλία κ.α.).

P4.4 Οι ψυχολογικές και σωματικές επιπτώσεις της νοσηλείας σε μονάδα εντακτικής θεραπείας νεογνών στα πρόωρα νεογνά και στους γονείς τους. Η συμβολή της μουσικοθεραπείας και τα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα οφέλη της
Φαίη Ευαγγέλου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Το ξαφνικό τέλος μιας κύησης, το τραύμα μιας πρόωρης γέννησης και η αβεβαιότητα για την εξέλιξη και την βιωσιμότητα του νεογνού προκαλούν συναισθήματα φόβου, ενοχής, απώλειας και θλίψης στους γονείς. Αποτέλεσμα αυτών, είναι το έντονο στρες και ο αρνητικός αντίκτυπος στο δεσμό τους με το νοσηλευόμενο νεογνό, καθώς και η χαμηλή αυτοπεποίθηση. Η πρόωρη γέννηση και ο αποχωρισμός του βρέφους από τη μητέρα σε μια τόσο ακατάλληλη στιγμή στερεί από τα δύο μέρη την εμπειρία της συμβίωσης σε μια τόσο σημαντική στιγμή της ζωής τους, αλλά με διαφορετικό αντίκτυπο για τον καθένα. Για το βρέφος, τα πρώιμα ίχνη αναμνήσεων παρουσιάζονται ως επώδυνα και διασπαστικά και μπορούν να επηρεάσουν φυσικά και συναισθηματικά την ανάπτυξή του, ακόμα και παθολογικά. Οι αντιδράσεις των βρεφών στο στρεσογόνο και θορυβώδες περιβάλλον της ΜΕΝΝ προκαλούν ψυχοφυσιολογικές διαταράξεις. Η πρόωρη γέννα είναι και για τη μητέρα ένα τραύμα. Η μητέρα καλείται να αντιμετωπίσει αυτό το σκληρά συναισθηματικό και ψυχικά στρεσογόνο αίσθημα της ενοχής, αλλά ταυτόχρονα καταβάλλεται και από την ανησυχία για την επιβίωση του νεογνού και την εξέλιξή του, κάτι που μειώνει την αυτοπεποίθησή της. Αν προστεθεί και το πολύ έντονο άγχος του αποχωρισμού, γίνεται αντιληπτό ότι πρόκειται για μία εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση. Η επιλόχειος κατάθλιψη είναι μία από τις πιο συνηθισμένες διαταραχές για τις μητέρες των τελειόμηνων, πολύ περισσότερο για τις μητέρες των πρόωρων νεογνών. Πολλές είναι οι περιπτώσεις στις οποίες η πρόωρη γέννηση συμπίπτει με την περίοδο που η μητέρα μόλις αρχίζει να συνειδητοποιεί, να δέχεται ότι είναι έγκυος και να αισθάνεται το έμβρυο να κινείται στο σώμα της. Δεν μπορεί να δεχτεί ότι αποχωρίζεται τόσο σύντομα το παιδί της και ότι οι δύο τους είναι πλέον ξεχωριστοί οργανισμοί. Μετά από χρόνια εκτιμώμενων ερευνών που αφορούν τη συμβολή της μουσικοθεραπείας στις ΜΕΝΝ, η επιστήμη έχει αποφανθεί πως τα πρόωρα νεογνά, αλλά και οι γονείς τους, ωφελούνται και επηρεάζονται θετικά βραχυπρόθεσμα, αλλά και μακροπρόθεσμα.

P4.5 Συζυγική ικανοποίηση και εμπλοκή των πατέρων στη ζωή των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Μαρία Κυπριωτάκη, Γεώργιος Μανωλίσης & Μαρία Καλεσιού

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι έρευνες σχετικά με τον αντίκτυπο που έχει στη σχέση του ζευγαριού η γέννηση

και η ανατροφή ενός παιδιού με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι αντιφατικές, καθώς δείχνουν ότι μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις στην ποιότητα της σχέσης ενός ζευγαριού, ίσως, όμως, αποτελέσει μια πρόκληση για το ζευγάρι, βελτιώνοντας τις σχέσεις του. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί εάν η εμπλοκή των πατέρων με παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ) σχετίζεται με την συζυγική ικανοποίηση των γονέων. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 53 γονείς παιδιών με ΕΕΑ (που φοιτούσαν σε ειδικό σχολείο, σε τμήμα ένταξης ή σε τμήματα γενικών τάξεων με παράλληλη στήριξη). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από τρία μέρη. Το πρώτο μέρος περιελάμβανε πληροφορίες για τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, το δεύτερο μέρος περιελάμβανε μια κλίμακα που αξιολογούσε τις αντιλήψεις των γονέων σχετικά με την ικανοποίηση των συζύγων (The Marital Satisfaction Scale, Braun-Galkowska, 2007) και το τρίτο μέρος αποτελείτο από μια κλίμακα που διερευνούσε την εμπλοκή των πατέρων στη ζωή των παιδιών τους (The Scale Involvement Scale, Bragiel & Kaniok, 2011). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η συζυγική ικανοποίηση συσχετίζεται με την εμπλοκή των πατέρων με το παιδί τους με ΕΕΑ, αλλά υπάρχουν διαφορές μεταξύ των αντιλήψεων των μητέρων και των πατέρων όσον αφορά την ικανοποίηση από τον γάμο και την εμπλοκή του πατέρα. Οι ειδικοί που καταρτούν προγράμματα πρώιμης παρέμβασης θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους τη σημασία της εμπλοκής του πατέρα για την ευημερία όλων των μελών της οικογένειας.

P4.6 Οικονομική κρίση και οικογένειες με παιδιά με ειδικές αναπτυξιακές διαταραχές

Μαρία Βλασσοπούλου, Ευδοκία Λαγάκου, Νικολέτα Χαβελέ, Φωτεινή Κοντοπούλου & Ελένη Λαζαράτου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πολλές έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε διάφορες χώρες καταδεικνύουν το γεγονός ότι οι οικονομικές κρίσεις συνδέονται με αύξηση προβλημάτων ψυχικής υγείας στον γενικό πληθυσμό. Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει μελέτες που καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα. Επιπλέον, η οικονομική κρίση έχει αντίκτυπο στη λειτουργία της οικογένειας. Στην Υπηρεσία Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων από την αρχή της κρίσης μέχρι σήμερα, παρατηρούνται περισσότερα προβλήματα ψυχοκοινωνικής φύσεως στις οικογένειες που απευθύνονται σε αυτή. Σκοπός της μελέτης είναι η σύγκριση της ψυχοκοινωνικής κατάστασης οικογενειών που τα παιδιά τους παρακολουθούν ένα Πρόγραμμα Πρώιμης Αντιμετώπισης σε δύο χρονικές περιόδους: κατά τα έτη 2005-2007 (πριν την κρίση) και κατά τα έτη 2011-2013 (κατά τη διάρκεια της κρίσης). Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από τους φακέλους της υπηρεσίας αφορούσαν τις διαγνώσεις του παιδιού, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα των γονιών καθώς και τις ψυχοκοινωνικές διαγνώσεις της οικογένειας. Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι δεν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων. Ωστόσο, η ομάδα που βιώνει την οικονομική κρίση

αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα που αφορούν την ανατροφή των παιδιών όπως ανεπαρκής γονική επίβλεψη και έλεγχος, εχθρότητα προς το παιδί, συναισθηματική παραμέληση του παιδιού και ανεπάρκεια στην οριοθέτηση του. Ενώ το δείγμα της αναδρομικής μελέτης είναι περιορισμένο και κλινικό, αναδεικνύει αφενός το πώς η οικονομική κρίση αντανακλάται στην λειτουργία της οικογένειας με μικρά παιδιά που παρουσιάζουν ειδικές αναπτυξιακές δυσκολίες και αφετέρου την ανάγκη για υλοποίηση συγκεκριμένων προληπτικών κοινοτικών παρεμβάσεων (π.χ. ψυχοεκπαιδευτικές ομάδες γονέων).

P4.7 Στρατηγικές αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων των γονέων παιδιών με ειδικές ανάγκες

Φιλομένη Μανωλοπούλου

Κέντρο Ειδικής Αγωγής και Συμβουλευτικής

Σκοπός της έρευνας είναι να αναδείξει τις στρατηγικές αντιμετώπισης που χρησιμοποιούν οι γονείς παιδιών με ειδικές ανάγκες για να διαχειριστούν το άγχος που βιώνουν σε σχέση με τις δυσκολίες των παιδιών τους. Όσον αφορά στη μεθοδολογία, στην έρευνα συμμετείχαν 63 γονείς. Συμπλήρωσαν την κλίμακα μέτρησης «Στρατηγικές αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων» (Ways of Coping) των Lazarus και Folkman (1984). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γονείς παιδιών με σύνδρομα εμφανίζεται να χρησιμοποιούν πιο συχνά τις στρατηγικές «αναζήτηση θεϊκής παρέμβασης» ($M.T. = 5,5$), «άρνηση» ($M.T.6,25$) και «θετική προσέγγιση» ($M.T. = 27,5$), «θετική επαναξιολόγηση» ($M.T. = 19,75$) και «επίλυση προβλήματος» ($M.T. = 7,75$). Την τελευταία χρησιμοποιούν συχνά και οι γονείς παιδιών με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές με μέση τιμή 7. Οι γονείς παιδιών με νοητική υστέρηση φαίνεται να χρησιμοποιούν περισσότερο τις στρατηγικές «αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης» ($M.T. = 14$), «αποφυγή/διαφυγή» ($M.T. = 16$), «παραίτηση» ($M.T. = 10$), «ονειροπόληση» ($M.T. = 13,67$) και «ευχολογία» ($M.T. = 9$). Την τελευταία χρησιμοποιούν ελάχιστα οι γονείς παιδιών με σωματικές αναπηρίες ($M.T. = 3$), όπως και την «αναζήτηση κοινωνικής υποστήριξης» ($M.T.7,8$) και την «διεκδικητική επίλυση προβλήματος» ($M.T. = 2,4$). Οι γονείς παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες είναι αυτοί που χρησιμοποιούν την τελευταία πιο συχνά με μέση τιμή 4,66 και ακολουθούν οι γονείς παιδιών με ΔΕΠ/Υ ($M.T. = 4,25$), οι οποίοι χρησιμοποιούν ελάχιστα την «άρνηση» ($M.T. = 3,5$). Συμπερασματικά, φαίνεται ότι οι γονείς παιδιών με σύνδρομα και νοητική υστέρηση χρησιμοποιούν σχεδόν τις περισσότερες στρατηγικές διαχείρισης του άγχους σε συχνότερο βαθμό, ενώ στους γονείς παιδιών με ΔΕΠ/Υ, διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές, σωματικές αναπηρίες και μαθησιακές δυσκολίες δεν παρατηρούνται μεγάλες διαφοροποιήσεις.

P4.8 Παιδιά με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες: Η πορεία από τη διάγνωση μέχρι την ολοκλήρωση της φοίτησης στη Β'θμια εκπαίδευση

Αντωνία Σέμκου, Ειρήνη Ζούμπου, Αναστασία Μήτσαλα, Πέτρος Αλεκτορίδης & Ευαγγελινή Αθανασοπούλου

Ιατροπαιδαγωγικό κέντρο, Γ.Ν.Γ. Παπανικολάου

Στα πλαίσια του Ιατρείου Μαθησιακών Δυσκολιών, του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου, Γ.Ν.Γ. Παπανικολάου, Θεσσαλονίκη, ακολουθείται συγκεκριμένο πρωτόκολλο διαγνωστικής διερεύνησης και υποστήριξης των παιδιών με Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες (ΕΜΔ). Τα παιδιά που λαμβάνουν την διάγνωση των Ειδικών Μαθησιακών Δυσκολιών (ΕΜΔ), σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, προβλέπεται να αξιολογούνται με βάση τις προφορικές τους επιδόσεις. Η διαδικασία αυτή ακολουθεί τους μαθητές στη φοίτηση τους στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση καθώς και στη διαδικασία των πανελλαδικών εξετάσεων. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η καταγραφή της πορείας των παιδιών με διάγνωση ΕΜΔ από τη διάγνωση μέχρι την ολοκλήρωση της φοίτησης στη Β'θμιας εκπαίδευση. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένης τηλεφωνικής συνέντευξης. Το δείγμα αποτελείται από 60 παιδιά που έχουν αξιολογηθεί στην υπηρεσία και έχουν ολοκληρώσει της φοίτησης στη Β'θμιας εκπαίδευση. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν σχετίζονται με: ηλικία διάγνωσης, τρόπους θεραπευτικής παρέμβασης, στάση των παιδιών απέναντι στο σχολείο, σχέση με συνομηλίκους, χρήση της γνωμάτευσης «απαλλαγής», αξιολόγηση της συμβουλευτικής στήριξης που έλαβαν κατά τα χρόνια παρακολούθησης τους από το Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο. Τα αποτελέσματα τονίζουν τον σημαντικό ρόλο της οικογένειας, του σχολείου και των συνομηλίκων στην ομαλή εξέλιξη των παιδιών με ΕΜΔ στα διάφορα εξελικτικά στάδια, ενώ αναδεικνύεται ως σημαντική αλλά και ελλείπουσα η ολιστική και ενιαία προσέγγιση από το εκπαιδευτικό σύστημα. Η συμβουλευτική εργασία με τα παιδιά και την οικογένεια συμβάλλει στη βελτίωση της σχέσης γονέα-παιδιού, στην ρεαλιστικότερη κατανόηση των δυσκολιών, την ανάδειξη των θετικών στοιχείων του κάθε παιδιού, τη βελτίωση της αυτοεικόνας, καθώς και στην πληροφόρηση σχετική με την λογική και τον τρόπο χρήσης των γνωματεύσεων που χορηγούνται.

P4.9 Συμβουλευτική υποστήριξη οικογενειών και εκπαιδευτικών με παιδιά με το σύνδρομο του Εύθραυστου Χ

Παναγιώτα Χατζοπούλου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Το θέμα της εργασίας είναι η συμβουλευτική υποστήριξη των μελών μιας οικογένειας, των εκπαιδευτικών καθώς και τις μεταξύ τους σχέσης όταν έχουν παιδί με το σύνδρομο του Εύθραυστου Χ χρωμοσώματος. Όταν έρχεται ένα παιδί με αναπηρία στην οικογένεια τότε πρέπει να γίνουν κάποιες αλλαγές οι οποίες εξαρτώνται από το είδος και τη φύση της αναπηρίας. Ομοίως, στο σχολείο το παιδί έχει ανάγκη από ειδικά σχεδιασμένη διδασκαλία η οποία θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες του. Οι γονείς,

μετά τη διάγνωση του παιδιού τους χρειάζονται σωστή ενημέρωση και καθοδήγηση. Ερωτήματα όπως: «Τι είναι το σύνδρομο του Εύθραυστου Χ;», «Πώς θα διατηρηθεί η ισορροπία στη οικογένεια;», «Θα δεχθούν τα ήδη υπάρχοντα παιδιά έναν αδελφό με αναπηρία;», «Θα μάθει γράμματα;», «Θα καταφέρει να βρει μια δουλειά;» είναι κάποια από τα χιλιάδες ερωτήματα που βασανίζουν τους γονείς. Στην παρούσα εργασία, αναλύονται τα γενετικά, σωματικά, γνωστικά και συμπεριφορικά χαρακτηριστικά των παιδιών με το σύνδρομο του Εύθραυστου Χ. Έπειτα παρουσιάζονται τα στάδια συναισθηματικής προσαρμογής των γονέων, τα συναισθήματα και τα δικαιώματά τους ενώ παράλληλα εστιάζω και στη ψυχολογία των υπόλοιπων παιδιών της οικογένειας. Τέλος, δίνονται συμβουλές με στόχο την επικοινωνία παιδιών προσχολικής ηλικίας με το σύνδρομο και των οικογενειών τους καθώς και συμβουλές εκπαιδευτικής υποστήριξης και συνεργασίας μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών. Θεραπεία για το σύνδρομο του Εύθραυστου Χ δεν υπάρχει, αλλά υπάρχουν τρόποι βελτίωσης του προσδόκιμου ζωής των πασχόντων, καθώς και τρόποι που βοηθάνε τα συγκεκριμένα άτομα να αξιοποιήσουν πλήρως τις δυνατότητές τους με την πρώιμη παρέμβαση και τη συνεργασία όλων των μελών της οικογένειας μεταξύ τους αλλά και με το σχολείο.

P4.10 Rey-Osterrieth Complex Figure TEST και λεκτική μνήμη: Μία μελέτη σε ενήλικες με νοητική αναπηρία

Ευαγγελία Γιαννακάκου, Παναγιώτα Σταυρούση & Φίλιππος Βλάχος
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η διερεύνηση και κατανόηση των σχέσεων μεταξύ της λειτουργικότητας των ατόμων με νοητική αναπηρία σε ποικίλους τομείς και των δυσκολιών και δυνατοτήτων στο επίπεδο των γνωστικών λειτουργιών μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην ανάπτυξη κατάλληλων προγραμμάτων υποστήριξης. Στόχος της παρούσας πιλοτικής έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των επιδόσεων στο μη λεκτικό έργο Rey-Osterrieth Complex Figure Test, σε δοκιμασίες λεκτικής μνήμης και σε δοκιμασία μη λεκτικής νοημοσύνης σε μια ομάδα ενηλίκων με νοητική αναπηρία. Στην έρευνα συμμετείχαν 20 ενήλικες με νοητική αναπηρία μη συγκεκριμένης αιτιολογίας, ηλικίας 20-34 ετών. Για τους σκοπούς της έρευνας χορηγήθηκαν ατομικά οι παρακάτω δοκιμασίες: (α) Rey-Osterrieth Complex Figure Test (ROCFT) για την εκτίμηση των οπτικοχωρικών δεξιοτήτων και της οπτικής μνήμης (συνθήκες: αντιγραφή, άμεση ανάκληση, και ανάκληση μετά από ορισμένο χρόνο), (β) Digit Span του WISC III (ευθεία και αντίστροφη συνθήκη) για την εκτίμηση της λεκτικής βραχύχρονης και εργαζόμενης μνήμης, και (γ) Raven's Colored Progressive Matrices - RCPM (μη λεκτική νοημοσύνη). Οι επιδόσεις των συμμετεχόντων στο ROCFT αξιολογήθηκαν με το Boston Qualitative Scoring System. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ των επιδόσεων στις τρεις συνθήκες του ROCFT. Επίσης, παρατηρήθηκε σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ των επιδόσεων στη δοκιμασία μη λεκτικής νοημοσύνης (RCPM) και στη δοκιμασία εργαζόμενης μνήμης (Digit Span - ανάκληση με αντίστροφη σειρά). Δεν εντοπίστηκε σημαντική συσχέτιση μεταξύ της

επίδοσης στο ROCFT και στις δοκιμασίες λεκτικής μνήμης, όπως και στη δοκιμασία RCPM. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με τον πιθανό ρόλο συγκεκριμένων παραγόντων στις επιδόσεις ατόμων με νοητική αναπηρία σε οπτικοχωρικές δοκιμασίες, όπως το ROCFT.

P4.11 Life satisfaction and loneliness in adults with intellectual disability

Nikolaos Tezas, Panayiota Stavroussi & Eleni Didaskalou

University of Thessaly

Subjective well-being of people with intellectual disability has become an increasingly important area of research. It has been suggested that assessing well-being in people with intellectual disability can play an essential role in the evaluation and planning of intervention programs, supports, and services provided to this population. Within this context, a topic that continues to receive attention is concerned with examining and further clarifying the links among personal, interpersonal, contextual factors and perceived life satisfaction in people with intellectual disability. In the present preliminary study, the relationship between life satisfaction, loneliness and specific environmental and socio-demographic variables was investigated in a group of ten workers with intellectual disability. Specifically, ten adults with intellectual disability aged between 29 and 38 years, who were employed in a cooperative structure for people with disabilities, participated in this study. A battery of questionnaires, containing the Life Satisfaction Scale, the UCLA Loneliness scale, and a questionnaire which included questions on socio-demographic characteristics, as well as on certain environmental parameters that may impact a person's functioning in a work setting, was individually administered in interview form to each participant. According to the results of this study, the participants experienced relatively high levels of life satisfaction and relatively low levels of loneliness. The results also indicated that perceived life satisfaction was significantly and negatively correlated with loneliness as well as the contextual factor "refusal of help provision". The findings are discussed with regard to the importance of promoting life satisfaction among people with intellectual disability.

P4.12 Ανιχνευτικός έλεγχος ανοϊκής συμπτωματολογίας σε μη διαγνωσμένους ηλικιωμένους

Ιωάννα Γεωργιάδου¹ & Καλλιόπη Κουφογιάννη²

¹Κέντρο Σωματικής και Ψυχολογικής Υποστήριξης Πορεία Υγείας, ²Μονάδα Αντιμετώπισης Νόσου Alzheimer Βόλου

Κατά το διάστημα 1ος 2016 έως και 8ος 2017, διεξήχθησαν στο Ιατρείο Μνήμης της Μονάδας Αντιμετώπισης Νόσου Alzheimer Βόλου 300 ανιχνευτικοί έλεγχοι μνήμης. Σκοπός των ελέγχων ήταν εξέταση των ανώτερων γνωστικών λειτουργιών (μνήμη, κρίση, προσοχή, συγκέντρωση, λόγο και μάθηση) σε άτομα άνω των 60 ετών, με

επιμέρους στόχους τη διερεύνηση της εκδήλωσης ανοϊκής συμπτωματολογίας, την έγκαιρη διάγνωση νευροεκφυλιστικών νόσων και τη διαφοροδιάγνωση από ψυχιατρικές διαταραχές. Οι συμμετέχοντες είχαν Μ.Ο. ηλικίας 70,58 έτη και Μ.Ο. ετών εκπαίδευσης 9,69 έτη. Το 66,67% ήταν γυναίκες και το 33,33% ήταν άνδρες. Κατά τους ελέγχους έγινε χρήση της ελληνικής έκδοσης του εργαλείου Cambridge Examination for Mental Disorders of the Elderly και άλλων συμπληρωματικών εργαλείων. Το 35% των εξεταζομένων διέθεταν οικογενειακό ιστορικό νευροεκφυλιστικής διαταραχής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ελέγχων, ποσοστό 12,33% παραπέμφθηκε σε νευρολογική εκτίμηση με ενδείξεις αρχικού ή μεταγενέστερου σταδίου άνοιας και το 3,33% σε ψυχολογική ή ψυχιατρική υποστήριξη με ενδείξεις διαταραχής του άγχους ή της διάθεσης. Το εύρος του γνωστικού επιπέδου που διαγνώστηκε - από σοβαρή ανοϊκή διαταραχή έως και απουσία γνωστικών ελλειμμάτων - συνηγορεί υπέρ της σπουδαιότητας της διενέργειας ανιχνευτικών ελέγχων για την έγκαιρη διάγνωση και έγκαιρη αντιμετώπιση της άνοιας.

P4.13 Ανάπτυξη κλίμακας εκτίμησης της ποιότητας υπηρεσιών ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης

Ιωάννα Γεωργιάδου, Αναστασία Βλάχου & Παναγιώτα Σταυρούση
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το ζήτημα της ποιότητας υπηρεσιών διερευνάται στην Ελλάδα και διεθνώς, με επίκεντρο το χώρο των επιχειρήσεων. Η μελέτη της ποιότητας των υπηρεσιών στο πεδίο της εκπαίδευσης, και ιδιαίτερα της ειδικής αγωγής, κρίνεται ακόμη ελλιπής. Σε αυτή τη βάση, σκοπός της παρουσίασης είναι να περιγράψει την προκαταρκτική διερεύνηση των ψυχομετρικών ιδιοτήτων της Κλίμακας Ποιότητας Υπηρεσιών Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (Κ.Π.Υ.Ε.Ε.Ε.) που κατασκευάστηκε ως εργαλείο εκτίμησης της αντιληπτής ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από δομές ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης στους μαθητές με αναπηρία, σύμφωνα με τις αρχές του Μοντέλου της Απόδοσης. Η Κ.Π.Υ.Ε.Ε.Ε. χορηγήθηκε σε δείγμα 131 ατόμων με νοητική καθυστέρηση (53,435% άνδρες, 46,565% γυναίκες), με Μ.Ο. ηλικίας 20,95 έτη, οι οποίοι φοιτούσαν σε δομές ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (Ε.Ε.Ε.Κ., Ειδικά Επαγγελματικά Γυμνάσια, Ειδικά Επαγγελματικά Λύκεια). Η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής της κλίμακας ελέγχθηκε με διερευνητική ανάλυση παραγόντων, με τη μέθοδο παραγοντικής ανάλυσης κύριων αξόνων (Principal Axis Factoring) και πλάγια περιστροφή αξόνων, με τιμή δείκτη Κ.Μ.Ο. 0,755. Η ανάλυση ανέδειξε πέντε παράγοντες: 1) ανταπόκριση (Cronbach's $\alpha = 0,857$), 2) περιβάλλον χώρος (Cronbach's $\alpha = 0,628$), 3) εξατομίκευση (Cronbach's $\alpha = 0,756$), 4) κατάρτιση (Cronbach's $\alpha = 0,566$), 5) υλικοτεχνική επάρκεια (Cronbach's $\alpha = 0,826$). Τα αποτελέσματα διευρύνουν τη συζήτηση για την αξιολόγηση της ποιότητας των υπηρεσιών στο χώρο της ειδικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, αξιοποιώντας την άποψη των ληπτών των υπηρεσιών, των ίδιων των ατόμων με αναπηρία.

P4.14 Η εμπειρία ενός προγράμματος όψιμης παρέμβασης σε ενήλικες Α.με.Α, συνδυασμού εσωτερικής εποπτείας και ψυχοθεραπευτικών προσεγγίσεων

Ματίνα Σπυράτου, Νίκη Χριστοφοράτου & Θεοδώρα Χωραιτή
Κέντρο Δημέρευσης- Ημερήσιας Φροντίδας Α.με.Α.

Μπορεί μία νεοσυσταθείσα δομή για ενήλικες Α.με.Α., λειτουργώντας με βάση σύγχρονες ευρωπαϊκές προδιαγραφές και κατευθύνσεις, να ταρακουνήσει παγιωμένα ελληνικά δεδομένα στο χώρο της ψυχικής υγείας και ειδικής αγωγής; Μπορεί ένα νέο μοντέλο λειτουργίας που βασίζεται στις αρχές της συστημικής ψυχοθεραπείας να δημιουργήσει μία νέα δυναμική μεταξύ των εργαζομένων; Μπορεί να διαμορφώσει μία νέα ομαδική ταυτότητα; Το Κ.Δ.Η.Φ. επιχειρεί την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ενήλικων ατόμων με νοητική ανεπάρκεια, ψυχώσεις και αυτισμό και δεν παρέχει απλώς υπηρεσίες ημερήσιας φροντίδας και παραμονής σε άτομα με αναπηρία. Το Κέντρο παρέχει ένα οργανωμένο πλαίσιο όπου ο καθένας συνεισφέρει στη δημιουργία μιας κοινωνικής οργάνωσης που έχει θεραπευτικές ιδιότητες ενώ παράλληλα εφαρμόζουμε τη θεραπεία περιβάλλοντος ως μέθοδο ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης. Η διεπιστημονική σύνθεση του Κ.Δ.Η.Φ. επιτρέπει τη σφαιρική προσέγγιση των προβλημάτων των Α.με.Α.- ωφελούμενων. Στελεχώνεται από ψυχίατρο, εργοθεραπεύτρια, ψυχολόγο, κοινωνική λειτουργό, νοσηλεύτρια. Τόσο η ομάδα των εκπαιδευτών-εργαζομένων όσο και οι επιμέρους παρεμβάσεις από τους εκπαιδευτές «επηρεάζουν» νευροπλαστικά τους ωφελούμενους επιβεβαιώνοντας έτσι και τη θεωρία του Kandel. Λειτουργούμε «ψυχοθεραπευτικά» εφόσον βάση μας είναι η ανθρώπινη σχέση και επικοινωνία μέσω της εργοθεραπείας, των ομαδικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, των δράσεων κοινωνικοποίησης, της εκπαίδευσης σε δεξιότητες αυτόνομης διαβίωσης, της δημιουργικής απασχόλησης και της παροχής φροντίδας.

P4.15 Ειδική γλωσσική διαταραχή και διαταραχή αυτιστικού φάσματος: Ανεξάρτητες ή επικαλυπτόμενες διαταραχές;

Δήμητρα Μιλτσακάκη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Παρά τους διακριτούς ορισμούς της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής (ΕΓΔ) - πλέον Γλωσσικής Διαταραχής(ΓΔ) - και της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), αρκετοί ερευνητές κάνουν λόγο για κλινικές περιπτώσεις στις οποίες η διαφοροδιάγνωση συνιστά δύσκολο έργο. Η πρόσφατη βιβλιογραφία περιέχει στοιχεία σχετικά με επικαλύψεις στο φαινοτυπικό προφίλ των δύο διαγνωστικών κατηγοριών. Παράλληλα, υπάρχουν ευρήματα που υποδεικνύουν ότι οι δύο διαταραχές μοιράζονται - έστω μερικώς - και χαρακτηριστικά του γενότυπου, παρακινώντας συζητήσεις για την ανάγκη μιας πιο λεπτομερειακής περιγραφής τόσο των επικαλύψεων όσο και των ορίων τους. Τα παραπάνω στοιχεία αποτέλεσαν το έναυσμα της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης η οποία στοχεύει στην αξιολόγηση των ευρημάτων που αφορούν στη σχέση ανάμεσα στη (Ε)ΓΔ και στη ΔΑΦ σε συμπεριφορικό, νευροβιολογικό και αιτιολογικό επίπεδο.

Έτσι, σε επίπεδο συμπεριφοράς διερευνάται κατά πόσο οι δύο διαταραχές μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά ως προς τα γλωσσικά ελλείμματα, και συζητείται η υπόθεση της συννοσηρότητας της ΔΑΦ με τη ΕΓΔ, όπως είχε προταθεί από ερευνητές και πλέον ανακλάται και επίσημα στο DSM-5 (American Psychiatric Association, 2013). Επίσης, παρουσιάζονται ευρήματα σε νευροβιολογικό και γενετικό επίπεδο τα οποία ωστόσο, δεν παρέχουν επαρκή ερμηνευτικά στοιχεία των επικαλύψεων στα γλωσσικά ελλείμματα της ΔΑΦ και της ΕΓΔ. Τα ευρήματα στο σύνολό τους παραπέμπουν σε επικαλύψεις σε επίπεδο ελλειμμάτων στην κοινωνική επικοινωνία και σε πραγματολογικά ελλείμματα. Τα ευρήματα στο σύνολό τους συζητούνται αναφορικά με τις δυσκολίες που προκύπτουν στην κλινική πρακτική από τις σχέσεις και τις επικαλύψεις μεταξύ των διαταραχών αυτών, ενώ προτείνονται πιθανές κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

P4.16 Εκπαιδευτική παρέμβαση στην αναγνωστική δεξιότητα και στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης σε παιδιά με διαταραχή αυτιστικού φάσματος

Ιωάννα Γαλανοπούλου¹, Ιωάννα Τάλλη², Σταυρούλα Σταυρακάκη²
& Μαρία Βλασσοπούλου³

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των αποτελεσμάτων της εκπαιδευτικής παρέμβασης στις δεξιότητες της φωνολογικής επίγνωσης με στόχο την βελτίωση της αναγνωστικής ικανότητας σε μαθητή με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Για την εξέταση της παραπάνω ερευνητικής πρότασης διενεργήθηκε μια περίπτωση μελέτης στην οποία συμμετείχε ένα αγόρι 7:9 ετών, που φοιτούσε στην Α΄ Δημοτικού. Στην αξιολόγηση των ικανοτήτων του μαθητή χρησιμοποιήθηκε ένα σταθμισμένο εργαλείο και ένα άτυπο τεστ, που αποτελούνταν από δοκιμασίες αναγνωστικής αποκωδικοποίησης, φωνολογικής επίγνωσης και φωνολογικής βραχύχρονης μνήμης. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης φανέρωσαν ότι ο μαθητής σημείωσε χαμηλή επίδοση στις δύο πρώτες δοκιμασίες ενώ σημείωσε μέση επίδοση στις δοκιμασίες φωνολογικής βραχύχρονης μνήμης. Έπειτα από την αξιολόγηση ο μαθητής συμμετείχε σε πρόγραμμα εκπαιδευτικής παρέμβασης οκτώ εβδομάδων το οποίο αποτελούνταν στο μεγαλύτερο μέρος του από δραστηριότητες φωνολογικής επίγνωσης και από μερικές δραστηριότητες αναγνωστικής αποκωδικοποίησης. Ακολούθησε επαναξιολόγηση με το ίδιο εργαλείο μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος. Τα αποτελέσματα της επαναξιολόγησης έδειξαν βελτίωση των δεξιοτήτων η οποία όμως δεν ήταν τόσο ισχυρή για να επιφέρει αλλαγή στη ζώνη της βαθμολόγησης στο σταθμισμένο εργαλείο. Τέλος, από την έρευνα αυτή επιβεβαιώθηκε πλήρως η πρώτη ερευνητική υπόθεση της εργασίας, που αφορούσε την αναγκαιότητα εκπαιδευτικής παρέμβασης στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης για την κατάκτηση της ανάγνωσης. Πλήρως, επίσης, αποδείχθηκε και η δεύτερη υπόθεση που αφορούσε την βελτίωση της επίδοσης του μαθητή τόσο στην ανάγνωση όσο και στις δεξιότητες φωνολογικής επίγνωσης μετά την παρέμβαση.

P4.17 Κίνητρα και ακαδημαϊκά συναισθήματα έφηβων μαθητών υψηλής επίδοσης: Πόσο διαφέρουν από τους συνομήλικους τους;

Δημήτριος Μουστάκας¹, Ελευθερία Ν. Γωνίδα² & Δημήτριος Γουδήρας¹

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη των κινήτρων και των ακαδημαϊκών συναισθημάτων σε μαθητές υψηλής επίδοσης στα Μαθηματικά. Για τη μελέτη των συναισθημάτων χρησιμοποιήθηκε η θεωρία Ελέγχου-Αξίας (Pekrun, 2006), ενώ για τα κίνητρα επίτευξης η θεωρία Προσδοκίας-Αξίας (Wigfield & Eccles, 2002). Στην έρευνα συμμετείχαν 237 μαθητές Γ' Γυμνασίου από 9 Γενικά Γυμνάσια της Κ. Μακεδονίας, των οποίων η επίδοση στα Μαθηματικά αξιολογήθηκε με βάση έξι μαθηματικά έργα από τη διδαχθείσα ύλη της τάξης τους τα οποία διαμορφώθηκαν για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας. Οι μαθητές/ήτρίες κλήθηκαν, επίσης, να συμπληρώσουν δύο ερωτηματολόγια, ένα για τη μέτρηση έξι ακαδημαϊκών συναισθημάτων (ευχαρίστηση, ανία, ντροπή, άγχος, περηφάνια και θυμό) και ένα για τη μέτρηση των τριών παραπάνω διαστάσεων κινήτρου (προσδοκίας, αξίας, κόστους). Οι μαθητές/ήτρίες διακρίθηκαν σε τέσσερις ομάδες ως προς την επίδοσή τους στα έξι μαθηματικά έργα. Οι αναλύσεις των δεδομένων υπέδειξαν ότι το προφίλ κινήτρων και ακαδημαϊκών συναισθημάτων των μαθητών/ριών δε διαφέρει μεταξύ των δύο πρώτων ως προς την επίδοση ομάδων, ενώ οι διαφορές εντοπίζονται κυρίως μεταξύ των μαθητών/ριών πολύ υψηλής επίδοσης και των μαθητών/ριών πολύ χαμηλής επίδοσης. Συγκεκριμένα, στατιστικώς υψηλότερα θετικά και χαμηλότερα αρνητικά συναισθήματα, υψηλότερες προσδοκίες επιτυχίας, υψηλότερη αξία και χαμηλότερο κόστος αναφέρθηκαν από τους μαθητές της πρώτης ομάδας σε σχέση με τους μαθητές/ήτρίες της τελευταίας ομάδας. Επιπλέον, η πρώτη ομάδα ανέφερε υψηλότερη ευχαρίστηση και χαμηλότερο άργος και θυμό από την τρίτη ομάδα επίδοσης, ενώ δε διέφεραν μεταξύ τους ως προς τις υπόλοιπες μεταβλητές συναισθημάτων και κινήτρων. Τα ευρήματα θα συζητηθούν σε σχέση με τη διεθνή βιβλιογραφία και θα διατυπωθούν προτάσεις εφαρμογής.

16.00-17.30

Προσκεκλημένο συμπόσιο 9 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι

Μετάβαση στην ενηλικίωση στην Ελλάδα

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Ευαγγελία Γαλανάκη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Συζητητής: **Ηλίας Μπεζεβέγκης**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Το παρόν Συμπόσιο εστιάζεται στη μετάβαση στην ενηλικίωση στην Ελλάδα, δηλαδή σε διαστάσεις της ανάπτυξης κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Η περίοδος αυτή διατυπώθηκε από τον Arnett (2000), περιλαμβάνει τις ηλικίες 18-25 (ή διευρυμένα 18-30) ετών και είναι ιδιαίτερα εμφανής σε χώρες στις οποίες οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες έχουν οδηγήσει στην επιμήκυνση των σπουδών, την παρατεταμένη διαμονή με τους γονείς και εξάρτηση από αυτούς, την αργοπορημένη είσοδο στην αγορά εργασίας και την αναβολή της ανάληψης ενήλικων ρόλων (π.χ. γάμος, τεκνοποιία). Ιδιαίτερα στον Μεσογειακό Νότο (π.χ. Ελλάδα, Ιταλία, Πορτογαλία), η οικονομική κρίση, που συνεπάγεται φαινόμενα όπως η υποαπασχόληση και η ανεργία των νέων, σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, όπως η αντιστάθμιση της περιορισμένης κρατικής πρόνοιας από τους ισχυρούς οικογενειακούς δεσμούς, αναμένεται η αναδυόμενη ενηλικίωση να βιώνεται ιδιαίτερα έντονα και η μετάβαση στην ενηλικίωση να προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες του πλαισίου. Σε τέτοιες συνθήκες, η μετάβαση στην ενηλικίωση φαίνεται να αποτελεί πρόκληση όχι μόνο για τον γενικό πληθυσμό των νέων, αλλά και ειδικότερα για τους νέους με ειδικές ανάγκες. Στο Συμπόσιο θα παρουσιαστούν ερευνητικά δεδομένα για ποικίλες όψεις της μετάβασης στην ενηλικίωση στον ελληνικό χώρο, όπως η διαμόρφωση της ταυτότητας, η υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης, οι αξίες, οι απόψεις για το μέλλον του γενικού πληθυσμού, αλλά και ο αυτοπροσδιορισμός/παροχή επιλογών των ατόμων με ειδικές ανάγκες. Έμφαση δίνεται στο ρόλο που παίζουν οι κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες στην ποιότητα της μετάβασης αυτής. Συγκρίνονται τα ελληνικά ερευνητικά δεδομένα με τα σχετικά διεθνή ευρήματα και συζητείται η σημασία τους για τα θεωρητικά μοντέλα της μετάβασης στην ενηλικίωση και για τις αντίστοιχες πολιτικές.

1. Όψεις της μετάβασης στην ενηλικίωση στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης

Ευαγγελία Γαλανάκη, Κώστας Μυλωνάς & Σοφία Παπάζογλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει όψεις της μετάβασης της ενηλικίωσης - την υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης, τα αντιληπτά κριτήρια ενηλικίωσης, τις ιδεολογικές απόψεις και τις απόψεις για το μέλλον, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις

- των αναδυόμενων ενηλίκων (φοιτητών) στις συνθήκες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες ήταν 814 φοιτητές (55,8% γυναίκες) από διάφορα τμήματα του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, με μέσο όρο ηλικίας 19,9 (18,1-25,0) έτη. Οι συμμετέχοντες απάντησαν σε ερωτήσεις για την υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης (ατομικά και σε σχέση με σημαντικούς άλλους), συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αντιλήψεων της Μετάβασης στην Ενηλικίωση (Arnett, 2001, 2003), απάντησαν σε ανοικτές ερωτήσεις για τις ιδεολογικές απόψεις τους και, συγκεκριμένα για την αυτονομία, τη συλλογικότητα και το θρησκευτικό αίσθημα (Arnett, Ramos & Jensen, 2001) κατά την προσέγγιση της ηθικότητας του Shweder (1990), καθώς και για τις απόψεις τους για το μέλλον, δηλαδή τον βαθμό αισιοδοξίας τους σε τέσσερις τομείς της ζωής (Arnett, 2000). Επίσης, αξιολογήθηκαν οι οικονομικές δυσχέρειες και οι οικονομικές ανησυχίες τους (Conger, Ge, Elder, Lorenz & Simons, 1994). Συλλέχθηκαν στοιχεία και για το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, τη διαμονή ή όχι με τους γονείς, την ύπαρξη ερωτικής σχέσης και την εργασιακή εμπειρία. Τα αποτελέσματα αναμένεται να αναδείξουν συνδέσεις ανάμεσα στο υποκειμενικό και διυποκειμενικό βίωμα ενηλικίωσης, τις αξίες και την αισιοδοξία των νέων στο πλαίσιο της οικονομικής δυσπραγίας. Η συζήτηση εστιάζεται στο τι σημαίνει να γίνεται κανείς ενήλικος στην Ελλάδα σήμερα, με αναφορά στα διεθνή δεδομένα και μοντέλα για την αναδυόμενη ενηλικίωση και τη μετάβαση στην ενηλικίωση.

2. Ανάπτυξη προσωπικής ταυτότητας: Μετάβαση από την εφηβεία στη νεανική ηλικία

Γεωργία Διαμαντοπούλου & Μαρία Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ένα κύριο ερώτημα το οποίο έθεσε εκ νέου η θεωρία της αναδυόμενης ενηλικίωσης του Arnett αφορά στο αν και πώς η συγκεκριμένη αναπτυξιακή φάση συνδέεται με τη διαμόρφωση της ταυτότητας των ατόμων ηλικίας 18-25 ετών. Σε αυτό το πλαίσιο, στην παρούσα μελέτη αξιοποιώντας το ερωτηματολόγιο EIPQ διερευνήθηκαν οι τέσσερις κατηγορίες ταυτότητας του Marcia (κατεκτημένη ταυτότητα, διάχυση ταυτότητας, μορατόριουμ και δοτή ταυτότητα) σε ένα δείγμα 222 ενηλίκων ανδρών (30.2%) και γυναικών (69.8%), ηλικίας 18-23 ετών ($M.O.= 19.78, T.A.= 1.49$). Επιπλέον, εξετάστηκε ο ρόλος της ηλικίας και του φύλου των συμμετεχόντων στην διαμόρφωση της ταυτότητας τους και τέλος οι τυχόν ομοιότητες/διαφορές των ατόμων με κατεκτημένη και των ατόμων με δοτή ταυτότητα στους τομείς της οικογένειας, της εργασίας, της θρησκείας, των αξιών, των φιλικών σχέσεων, των πολιτικών πεποιθήσεων, των ερωτικών σχέσεων και των έμφυλων ρόλων. Συνολικά 63 συμμετέχοντες (28.4%) φάνηκε ότι ανήκαν στην κατηγορία της κατεκτημένης ταυτότητας, 54 (24.3%) στην κατηγορία της διάχυσης ταυτότητας, 57 (25.7%) σε μορατόριουμ. ενώ τέλος 48 (21.6%) συμμετέχοντες ανήκαν στην κατηγορία της δοτής ταυτότητας. Το φύλο και η ηλικία των συμμετεχόντων δεν διαφοροποιούνταν σημαντικά μεταξύ των τεσσάρων κατηγοριών ταυτότητας. Τέλος, σε ό,τι αφορά στις επιμέρους διαφορές των ατόμων

με κατεκτημένη και των ατόμων με δοτή ταυτότητα, αυτές εντοπίστηκαν κυρίως στο βαθμό διερεύνησης στους τομείς των έμφυλων ρόλων, της θρησκείας, των αξιών και της οικογένειας. Τα παραπάνω αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα του μοντέλου του Ευρωπαϊκού Νότου, δίνοντας έτσι έμφαση στο πώς τα ιδιαίτερα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας του σήμερα λειτουργούν διαμορφωτικά για την ταυτότητα των νεαρών ενηλίκων.

3. Ανάπτυξη δεξιοτήτων μετάβασης στην ενήλικη ζωή ατόμων με αναπηρία: ο (καθ)οριστικός ρόλος της παροχής επιλογών

Λευκοθέα Καρτασίδου & Μαρία Αικατερίνη Μαυρίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Ο αυτοπροσδιορισμός είναι μια από τις βασικές δεξιότητες μετάβασης στην ενήλικη ζωή για τα άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ). Η δυνατότητα επιλογών αποτελεί βασικό στοιχείο της αυτοπροσδιοριζόμενης συμπεριφοράς και μάθησης. Οι επιλογές δεν δηλώνουν μόνο την προτίμηση αλλά οδηγούν στη λήψη αποφάσεων και αποτελούν έκφραση της αυτονομίας και της ανεξαρτησίας. Αν και σημαντικό θέμα, η διερεύνηση των επιλογών των ΑμεΑ δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς ως τώρα. Στη συγκεκριμένη έρευνα συμμετείχαν 83 άτομα με νοητική αναπηρία και αυτισμό με σκοπό τη διερεύνηση των επιλογών τους σύμφωνα με το «Choice Questionnaire: A scale to assess choices exercised by adults with intellectual disability» των Stancliffe και Parmenter (1999). Στο σύνολο των συμμετεχόντων διαπιστώθηκε μέτριος βαθμός επιλογών, με χαμηλότερο βαθμό σε θέματα που αφορούν τη διαχείριση χρημάτων, την απασχόληση και την υγεία. Η κατηγορία της αναπηρίας επηρεάζει τη δυνατότητα των επιλογών των ΑμεΑ. Η ηλικία φαίνεται να επηρεάζει τις επιλογές όσον αφορά την απασχόληση. Ο τόπος διαμονής δείχνει να είναι καθοριστικός παράγοντας στις επιλογές των ΑμεΑ, καθώς η υποστηριζόμενη διαβίωση φαίνεται να ενισχύει τις επιλογές. Συμπερασματικά, η παροχή επιλογών αποτελεί όχι μόνο καθοριστικό αλλά και οριστικό παράγοντα για τη μετάβαση των ΑμεΑ στην ενήλικη ζωή. Ένα υποστηρικτικό περιβάλλον πρέπει να δίνει τις ευκαιρίες στο ΑμεΑ να πάρει αποφάσεις, να κάνει επιλογές και να θέσει στόχους για το μέλλον του. Το δικαίωμα και η ικανότητα επιλογής αποτελούν απαραίτητα και πολύτιμα συνιστώσα της καθημερινής ζωής. Η εκπαίδευση στην ικανότητα επιλογής πρέπει να ξεκινά από τη σχολική ηλικία ώστε η επιλογή να αποτελέσει αναπόσπαστο κομμάτι του καθορισμού στόχων και επίλυσης προβλημάτων κατά τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή των ΑμεΑ.

Συμπόσιο 9 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Η συμβολή της οικογένειας και του σχολείου σε πλευρές της ανάπτυξης των παιδιών

Οργανωτές/Πρόεδροι: **Ειρήνη Δερμιτζάκη & Ελένη Ανδρέου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Συζητητής: **Ελένη Ανδρέου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το συμπόσιο αυτό στοχεύει να αναδείξει πλευρές της πολυσύνθετης συμβολής της οικογένειας και του σχολείου στην ανάπτυξη των παιδιών και εφήβων. Οι εργασίες που περιλαμβάνονται εξετάζουν το ρόλο των γονεϊκών συμπεριφορών και πρακτικών αλλά και το ρόλο των εκπαιδευτικών και του σχολικού κλίματος σε πλευρές της γνωστικής και της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών. Η εργασία των Καλλία και Δερμιτζάκη θα παρουσιάσει διαχρονικά δεδομένα για τη συμβολή των γονεϊκών πρακτικών στήριξης της μάθησης στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων αυτό-ρύθμισης της μάθησης στα μικρά παιδιά και στις γνωστικές τους επιδόσεις, καθώς και το ρόλο της φύσης του έργου στις παραπάνω εξεταζόμενες σχέσεις. Η δεύτερη εργασία των Φαλάγγα, Γωνίδα και Σταμοβλάση δείχνει, ανάμεσα σε άλλα ευρήματα, ότι η ενθάρρυνση της αυτονομίας και η μειωμένη άσκηση ελέγχου από την πλευρά των γονέων κατά τη σχολική εργασία στο σπίτι συνδέονται με την υιοθέτηση στόχων μάθησης από τα παιδιά και καλή σχολική επίδοση, ενώ η μειωμένη παροχή αυτονομίας και οι ελεγκτικές μορφές συμπεριφοράς (έλεγχος, παρεμβολή) των γονέων συνδέονται με χαμηλότερους στόχους μάθησης και χαμηλότερη σχολική επίδοση. Η τρίτη εργασία των Ολοκτσίδου και Δερμιτζάκη παρουσιάζει ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτικών οι οποίοι εφάρμοσαν στην τάξη μια παρέμβαση για την προαγωγή των κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων των μαθητών. Βρέθηκε ότι μετά από τη διδασκαλία των μαθημάτων του προγράμματος, οι μαθητές που συμμετείχαν στην παρέμβαση είχαν σημαντικά βελτιωμένες γνώσεις και κοινωνικοσυναισθηματικές δεξιότητες σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Τέλος, η εργασία των Ανδρέου και Αναγνωστάκη αναφέρει ότι οι γονεϊκοί τύποι συμπεριφοράς, όπως ο «τυραννικός γονέας» και ο «ανεκτικός γονέας» έχουν σημαντική συσχέτιση με την εμπλοκή των μαθητών στο φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Βρέθηκε ακόμη ότι συνολικά το αρνητικό σχολικό κλίμα αποτελεί ισχυρότερο προβλεπτικό παράγοντα της εμπλοκής των μαθητών/τριών σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης συγκριτικά με τους γονεϊκούς τύπους συμπεριφοράς.

1. Γονεϊκή στήριξη της μάθησης και ανάπτυξη δεξιοτήτων αυτορρύθμισης της μάθησης σε μικρά παιδιά: διαχρονικά δεδομένα

Ελένη Καλλία & Ειρήνη Δερμιτζάκη
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα μελέτη ερευνά τη σχέση μεταξύ των γονεϊκών συμπεριφορών στήριξης της μάθησης των παιδιών, των στρατηγικών αυτο-ρύθμισης που υιοθετούν τα παιδιά και των γνωστικών επιδόσεών τους. Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει δεδομένα που αφορούν την εξέλιξη των παραπάνω σχέσεων στο χρόνο. Στην έρευνα συμμετείχαν 35 ζεύγη μητέρων-παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Αρχικά, από τα παιδιά μόνα τους και στη συνέχεια από το ζεύγος μητέρας-παιδιού, ζητήθηκε να λύσουν έργα δύο τύπων: οπτικο-χωρικά και γλωσσικά. Αξιολογήθηκαν ατομικά οι δεξιότητες αυτο-ρύθμισης κάθε παιδιού μέσω παρατήρησης και οι γνωστικές του επιδόσεις κατά τη λύση προβλημάτων. Κατά την αλληλεπίδραση μητέρων-παιδιών, μέσω παρατήρησης, καταγράφηκαν και αξιολογήθηκαν διαφορετικές διαστάσεις της προσφερόμενης μητρικής στήριξης στο παιδί κατά την επίλυση των γνωστικών έργων. Η παραπάνω διαδικασία εξέτασης επαναλήφθηκε πέντε με έξι μήνες αργότερα. Στην εργασία αυτή θα παρουσιαστούν συγκριτικά ευρήματα από τις δύο χρονικές φάσεις των μετρήσεων σχετικά με τις πρακτικές των μητέρων να στηρίζουν το παιδί τους κατά τη λύση προβλημάτων και αν κάποιες από τις μητρικές συμπεριφορές στήριξης είναι σημαντικές για τις παρατηρούμενες δεξιότητες μάθησης των παιδιών και τις επιδόσεις τους. Ακόμη, θα διερευνηθεί αν η φύση των έργων προς λύση συνδέεται με διαφορετικές συμπεριφορές στήριξης της μάθησης από τη μητέρα και αν ο διαφορετικός τύπος έργων διαφοροποιεί τη σχέση της μητρικής στήριξης με τις δεξιότητες των παιδιών για αυτο-ρύθμιση της μάθησης. Τα δεδομένα βρίσκονται υπό επεξεργασία. Τα ευρήματα θα συζητηθούν υπό μια αναπτυξιακή προοπτική του ρόλου του γονέα στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων μάθησης κατά την παιδική ηλικία και ποιες πρακτικές φαίνεται να προάγουν τις δεξιότητες αυτές στα παιδιά.

2. Γονεϊκή εμπλοκή στη σχολική εργασία των παιδιών στο σπίτι: Στόχοι επίτευξης, ακαδημαϊκά συναισθήματα και σχολική επίδοση

Κωνσταντίνα Φαλάγγα, Ελευθερία Ν. Γωνίδα & Δημήτρης Σταμοβλάσης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η κατ' οίκον σχολική εργασία συνιστά ένα πρόσφορο πλαίσιο για τη συμμετοχή των γονέων στην εκπαίδευση των παιδιών τους. Ειδικότερα, οι συμπεριφορές και οι συναισθηματικές αντιδράσεις των γονέων κατά την ενασχόλησή τους με τη σχολική εργασία των παιδιών έχει βρεθεί ότι συνδέονται ποικιλοτρόπως με τη σχολική επίτευξη, τα κίνητρα και τα ακαδημαϊκά συναισθήματα των παιδιών. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η από κοινού διερεύνηση (α) των εναλλακτικών μορφών εμπλοκής των γονέων στην κατ' οίκον σχολική εργασία των παιδιών σε επίπεδο συμπεριφοράς (άσκηση ελέγχου, παροχή αυτονομίας, παρεμβολή) και συναισθημάτων (θετικά

και αρνητικά συναισθήματα), και (β) των μαθησιακών αποτελεσμάτων των παιδιών (στόχοι ακαδημαϊκής επίτευξης, ακαδημαϊκά συναισθήματα, σχολική επίδοση). Στην έρευνα συμμετείχαν με συμπλήρωση ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς 118 ζεύγη μαθητών/ριών-γονέων. Οι μαθητές/μαθήτριες φοιτούσαν στην Ε' και ΣΤ' τάξη Δημοτικού επτά δημόσιων σχολείων της Περιφέρειας Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης. Η εφαρμογή της Ανάλυσης Λανθανουσών Τάξεων υπέδειξε ότι η ενθάρρυνση της αυτονομίας και η μειωμένη άσκηση ελέγχου συνδέονται με την υιοθέτηση στόχων μάθησης από τα παιδιά και καλή σχολική επίδοση, ενώ η μειωμένη παροχή αυτονομίας και οι ελεγκτικές μορφές συμπεριφοράς (έλεγχος, παρεμβολή) των γονέων συνδέονται με χαμηλότερους στόχους μάθησης και χαμηλότερη σχολική επίδοση. Επιπλέον, ο γονεϊκός έλεγχος κατά τη σχολική εργασία στο σπίτι συνδέθηκε με την εμφάνιση αυξημένων αρνητικών και μειωμένων θετικών συναισθημάτων των παιδιών, ενώ οι συναισθηματικές αντιδράσεις των γονέων συνδέθηκαν με διακριτούς τρόπους με τη σχολική επίδοση, τους στόχους επίτευξης και τα ακαδημαϊκά συναισθήματα των παιδιών. Τα ευρήματα θα συζητηθούν στο πλαίσιο της διεθνούς βιβλιογραφίας και θα διατυπωθούν προτάσεις βέλτιστης συμμετοχής των γονέων στην κατ' οίκον σχολική εργασία και, ευρύτερα, στη σχολική μάθηση των παιδιών.

3. Προαγωγή των κοινωνικών δεξιοτήτων μαθητών δημοτικού: Εφαρμογή ενός προγράμματος παρέμβασης από εκπαιδευτικούς

Ιφιγένεια Ολοκτσίδου & Ειρήνη Δερμιτζάκη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της εργασίας ήταν να εφαρμοστεί στη σχολική τάξη από εκπαιδευμένους εκπαιδευτικούς ένα πρόγραμμα πρωτογενούς παρέμβασης για μαθητές δημοτικού με στόχο την προαγωγή των κοινωνικο-συναισθηματικών τους δεξιοτήτων. Στην παρέμβαση συμμετείχαν 78 μαθητές και μαθήτριες Ε' δημοτικού από δημόσια σχολεία και οι εκπαιδευτικοί τους. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε πειραματική ομάδα (ΠΟ) και σε ομάδα ελέγχου (ΟΕ). Οι εκπαιδευτικοί της ΠΟ εκπαιδεύτηκαν από τις ερευνήτριες στη λογική και τη διδασκαλία μιας ενότητας μαθημάτων με τίτλο «Επίλυση Κοινωνικών Προβλημάτων» του αμερικάνικου προγράμματος κοινωνικο-συνασθηματικής αγωγής «Second Step». Η κεντρική ερευνήτρια πραγματοποίησε υποδειγματικές διδασκαλίες εισαγωγικών μαθημάτων και, στη συνέχεια, υποστήριξε τους εκπαιδευτικούς κατά τη διδασκαλία των κεντρικών μαθημάτων του προγράμματος. Πριν και μετά από την παρέμβαση, εξετάστηκαν οι γνώσεις και οι αναφερόμενες δεξιότητες των μαθητών σε υποθετικά σενάρια προβλημάτων κοινωνικής φύσης. Επίσης, πριν και μετά από την παρέμβαση, αξιολογήθηκε η κοινωνική και συναισθηματική επάρκεια των μαθητών με ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς 42 προτάσεων που ομαδοποιούνται σε έξι επιμέρους ομάδες δεξιοτήτων: διαπροσωπική επικοινωνία, ηγετικές ικανότητες, συνεργασία με συνομηλίκους, ενσυναίσθηση, αυτο-έλεγχο και διαχείριση συναισθημάτων. Οι αναλύσεις των δεδομένων (ανάλυση πολλαπλής διακύμανσης, t-tests) έδειξαν ότι, μετά από τη διδασκαλία των μαθημάτων του προγράμματος, οι

απαντήσεις της ΠΟ στο ερωτηματολόγιο κοινωνικής και συναισθηματικής επάρκειας ήταν σημαντικά υψηλότερες από τις απαντήσεις της ΟΕ ως προς όλες τις κοινωνικο-συναισθηματικές μεταβλητές που εξετάστηκαν. Τα ευρήματα θα συζητηθούν με έμφαση στη σημασία των προγραμμάτων κοινωνικο-συναισθηματικής αγωγής στο σχολείο και στην εκπαίδευση των εκπαιδευτικών για να μπορούν να εφαρμόζουν τέτοια προγράμματα στην τάξη με στόχο την προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των μαθητών.

4. Εκφοβισμός/θυματοποίηση μαθητών/τριών εφηβικής ηλικίας σε σχέση με τους γονεϊκούς τύπους συμπεριφοράς και το σχολικό κλίμα

Ελένη Ανδρέου¹ & Δαμιανή Αναγνωστάκη²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι αντιλήψεις - εμπειρίες εφήβων μαθητών/τριών για τη σύνδεση των γονεϊκών τύπων συμπεριφοράς και του σχολικού κλίματος με την πιθανή εμπλοκή τους σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης. Πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με δείγμα 198 μαθητών, της Α', Β' και Γ' τάξης λυκείου στην Κόρινθο. Οι συμμετέχοντες μαθητές/τριες απάντησαν σε ανώνυμο ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου και τρεις κλίμακες μέτρησης: (α) θυματοποίηση - εκφοβισμός, (β) γονεϊκοί τύποι συμπεριφοράς και (γ) σχολικό κλίμα. Από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων, όσον αφορά τους γονεϊκούς τύπους συμπεριφοράς, διαπιστώνεται σημαντική συσχέτιση του «τυραννικού γονέα» με την εμπλοκή των μαθητών στο φαινόμενο και σημαντική συσχέτιση του «ανεκτικού γονέα» με την εκδήλωση του σχολικού εκφοβισμού. Αντίθετα, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση του «αυθεντικού γονέα» με την εμπλοκή των μαθητών στο φαινόμενο. Όσον αφορά το σχολικό κλίμα παρατηρείται σημαντική συσχέτιση με την εκδήλωση του φαινομένου μόνο για τη διάσταση της «εμπλοκής». Τέλος, διαπιστώνεται ότι συνολικά το αρνητικό σχολικό κλίμα αποτελεί ισχυρότερο προβλεπτικό παράγοντα της εμπλοκής των μαθητών/τριών σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης συγκριτικά με τους γονεϊκούς τύπους συμπεριφοράς. Τα αποτελέσματα σχολιάζονται υπό το πρίσμα των σύγχρονων ερευνητικών ευρημάτων και προτείνονται κατευθυντήριες γραμμές για την αξιοποίησή τους σε προγράμματα παρέμβασης για την αντιμετώπιση και πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού.

Paper Session 19
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III**Cognitive, emotional, and social aspects of children and adolescents' development**Chair: **Martha Lampropoulou**, *University of Belgrade, Serbia***1. Peer relationship problems predicted by self - esteem: A cross-sectional study among adolescents in Kosovo**Naim Fanaj & Sevim Mustafa*Mental Health Center, Prizren, Kosovo*

Experiences with peers constitute an important developmental context for children and adolescents. Peer relationships have been shown to be related to self-perceptions and self-esteem. The purpose of the study was to investigate the level of peer relationship problems among adolescents in Kosovo and determine whether self-esteem serves as significant predictor of these behaviors. Participants were 1162 adolescents in community; aged between 11 and 20 years old ($M=16.37$; $SD=1.58$); in terms of gender composition, there were girls 593 (51 %), boys 535 (46 %) and 34 (2.9 %) adolescents did not report their gender. The measures used included the Albanian versions of The Strengths and Difficulties Questionnaire (Goodman, 1997) and Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg, 1965). Results indicated that 19 % of participants reported abnormal levels of peer relationship problems and 56.9 % reported low self-esteem. Correlational analyses indicated significant positive correlations between self-esteem and peer relationship problems ($r=.41$, $p<.00$). Peer relationship problems were significantly predicted by self-esteem ($\beta=.361$, $p<.00$) and residence ($\beta=.141$, $p<.00$) but not by gender. Together these variables explained 13.4 % of the variance in peer relationship problems. Findings suggested that self-esteem might explain peer relationship problems. Despite the low statistical power of findings it is important to investigate these relationships in future research, especially when considering that more than half the sample reported low self-esteem and nearly half of sample show borderline to abnormal level of peer relationship problems.

2. Development of an implicit theories of emotional intelligence scale in the Portuguese academic context Ana Costa & Luísa Faria*University of Porto, Portugal*

Research has shown that individuals can differ greatly in their implicit theories about essential domains, such as, intelligence, personality or emotions. Some individuals have an incremental theory or conception about these characteristics and perceive them as changeable and mutable, while others hold entity theories and consider

those as predetermined, immutable and relatively fixed. Research has highlighted that incremental theorists have more positive academic and professional outcomes. However, considering that Emotional Intelligence (EI) has also become an important factor in individual's success, the influence of implicit theories of EI haven't been addressed in the literature. Therefore, this study presents the development and adaptation of an *Implicit Theories of Emotional Intelligence* scale to the Portuguese academic context. The Portuguese measure was developed from the Dweck's original scale of Implicit Theories of Intelligence (1999). This 6-point Likert type scale (1= *strongly agree* to 6= *strongly disagree*) assesses the malleability of EI through 5 items of incremental and 5 items of entity theories statements. The sample of this study included 200 secondary students of a Portuguese public school, with ages between 16 and 18 years old, equitably distributed regarding gender and attending different academic courses. The results of the psychometric properties study of the scale will explore the reliability, exploratory factor analysis, and the discriminant validity of the instrument with a measure of implicit theories of intelligence. These results will contribute to the development and refinement of measures of implicit theories of emotional intelligence and to explore its influence in the individuals' academic context.

3. Mindsets: Evaluating predictors and outcomes in middle childhood and adolescent students in Greece

Chryssoula Karakitsou & Evi Panayotopoulou
American College of Greece

The purpose of the study was to evaluate how Growth and Fixed Mindsets, a concept embedded the Implicit Theories of Intelligence, interplay with several important constructs during middle childhood and adolescence. A middle childhood, pre-adolescence and adolescent convenience sample was employed to test how gender, age and student evaluation systems can inform and influence a growth or fixed Mindset approach. Moreover, to validate and further inform the Mindset theory, academic performance, predisposition for teamwork and motivation was assessed as outcomes of employing a fixed or growth mindset. The analysis did not yield significant findings with respect to Mindsets, gender, age and different evaluation systems (qualitative feedback approach vs combined qualitative and letter grades) interaction. Mindsets were positively related with performance in Math and English, and with the three facets of academic motivation, namely Preference for Challenging tasks, Curiosity and Independent Mastery. No significant relationship was established between Mindsets and predisposition for teamwork. The models created were able to predict a small part of the variation in academic performance and motivation facets. Implications of the findings are discussed and suggestions for further research in the field are proposed.

4. Children's understanding of metaphors: A case study

Martha Lampropoulou

University of Belgrade, Serbia

The current paper aims at exploring the development of language in terms of figurative speech and, in particular, the way metaphors reside in language and in thought in late childhood. According to the Cognitive Linguistics Framework, metaphors are cognitive operations which enable the speaker to express his/her thought in a different way, or else, connections the mind builds in an attempt to facilitate thinking (Gibbs, 1993), "one conceptual entity, the vehicle, provides mental access to another conceptual entity, the target" (Brdar, 2007:8). More specifically, the paper attempts to give insight in specific *conceptual metaphors* (Kövecses, 2002). This is realized empirically by means of a task which examines the comprehension of metaphorical expressions in the English language. Initially, a number of primary school students, native speakers of English at the age of 11-12 years old, are asked to interpret and, then, exemplify in a few sentences certain metaphorical expressions e.g. *Life is a rollercoaster*. Next, a similar group of native Greek speakers interpret the equivalent metaphorical expressions in Greek. The choice of this age group is related to the fact that late childhood and the beginning of adolescence is viewed as a path to adulthood where children are potential thinkers of abstract ideas (Walkerdine, 1994). The responses of the two groups are juxtaposed in order to identify any cultural interference. Overall, the study attempts to give evidence of the mental mappings the participants built when they encountered instances of figuration.

Θεματική συνεδρία 20

ΦΟΥΑΓΙΕ

Εκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες

Πρόεδρος: **Αργύρης Β. Καραπέτσας**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1. Πρόγραμμα ενίσχυσης μνημονικών δεξιοτήτων για μαθητές με δυσλεξία

Μάρθα Ηλιοπούλου & Χριστίνα-Γεωργία Νικόλαρου

Κέντρο Αγωγής Παιδιού και Εφήβου «Εξέλιξη»

Ο σκοπός του προγράμματος παρέμβασης είναι η ανάπτυξη και η ενίσχυση των γνωστικών ικανοτήτων μαθητών των τελευταίων τάξεων του δημοτικού με διάγνωση δυσλεξίας. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα παρέμβασης έχει ως στόχο την καλλιέργεια μνημονικών δεξιοτήτων μέσα από την εκπαίδευσή τους σε μνημονικές στρατηγικές. Τα παιδιά με δυσλεξία, εκτός από τις άλλες δυσκολίες που εκδηλώνουν, έχουν και αρκετά περιορισμένες επιδόσεις στη μνήμη, αφού παρουσιάζουν αδύναμες στρατηγικές για συνειδητή εγχάραξη των φθόγγων, λέξεων και προτάσεων στη μνήμη, ενώ ταυτόχρονα παρουσιάζουν αδύνατη βραχύχρονη και μακρόχρονη μνήμη στις σειρο-

θετήσεις και στη διαδοχή-αλληλουχία γεγονότων. Η μεθοδολογία του προγράμματος βασίστηκε στην εκπαίδευση των μαθητών αυτών σε μία σειρά οργανωμένων στρατηγικών πρόσληψης, αποθήκευσης και ανάκλησης των πληροφοριών. Η οργάνωση του υλικού έγινε με την αξιοποίηση λεκτικών, αριθμητικών και οπτικών πληροφοριών ξεκινώντας αρχικά, με την ενδυνάμωση της βραχυπρόθεσμης μνήμης και σταδιακά με την προσθήκη δραστηριοτήτων, ενισχύθηκε η μακροπρόθεσμη και εργαζόμενη μνήμη. Πρέπει να επισημανθεί ότι το υλικό βασίστηκε στην εναλλαγή των δραστηριοτήτων και στην ενεργό συμμετοχή των μαθητών μέσα στο πρόγραμμα. Η εφαρμογή του προγράμματος έγινε σε 10 μαθητές με διαγνωσμένη δυσλεξία και η χρονική διάρκεια του προγράμματος ήταν 5 μήνες με καθημερινή εφαρμογή 10 λεπτών. Η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του προγράμματος έγινε με το ψυχομετρικό εργαλείο Detroit-test. Στα αποτελέσματα αναδείχτηκε η κατάκτηση βασικών δεξιοτήτων μνημονικής ανάλυσης και ανάκλησης από τους μαθητές και προτάθηκαν μελλοντικές προτάσεις γενίκευσης των δεξιοτήτων μέσω των γνωστικών αντικειμένων. Συμπερασματικά, φάνηκε ότι η εκπαίδευση μνημονικών στρατηγικών σε μαθητές με ΕΕΑ μπορεί να αποτελέσει μέρος του περιεχομένου της εκπαίδευσής τους.

2. Αναγνωστικές δυσκολίες και τεχνικές αποκατάστασης

Αργύρης Καραπέτσας & Ρόζυ Λασκαράκη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται δεδομένα, τα οποία αναδεικνύουν τη σημαντική λειτουργία της μουσικής σε προγράμματα παρέμβασης για παιδιά με αναγνωστικές δυσκολίες. Η θεραπευτική ιδιότητα της μουσικής έγκειται στο ότι η Μουσική και η Γλώσσα παρουσιάζουν ομοιότητες, τόσο ως προς τα αναπτυξιακά στάδια όσο και την αντιληπτική επεξεργασία σε νευρωνικό επίπεδο. Στην έρευνα συμμετείχαν 45 παιδιά, Γ και Δ τάξης με διάγνωση δυσλεξίας από δημόσιο φορέα που φοιτούσαν σε τάξεις ένταξης των αντίστοιχων σχολείων και 45 παιδιά αντίστοιχου φύλου και τάξεων που αποτέλεσαν την ομάδα ελέγχου. Η έρευνα περιλάμβανε δύο φάσεις: αυτή της αξιολόγησης και της αποκατάστασης. Πιο συγκεκριμένα, η αξιολόγηση, η οποία πραγματοποιήθηκε στο Εργαστήριο Νευροψυχολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, περιλάμβανε νευροψυχολογικές και ηλεκτροφυσιολογικές τεχνικές. Ειδικότερα, η αξιολόγηση της εγκεφαλικής δραστηριότητας των συμμετεχόντων πραγματοποιήθηκε με το μηχάνημα των Γνωστικών Προκλητών Δυναμικών που διαθέτει το εργαστήριο και μελετήθηκε η κυματομορφή P300. Κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων της αρχικής αξιολόγησης, τα παιδιά με δυσλεξία σημείωσαν στατιστικά σημαντικές χαμηλότερες επιδόσεις στο σύνολο των δοκιμασιών. Στη συνέχεια, μέρος της ομάδας των παιδιών με δυσλεξία συμμετείχε σε πρόγραμμα αποκατάστασης, το οποίο περιλάμβανε ασκήσεις διάκρισης μουσικών ερεθισμάτων. Τα αποτελέσματα της επαναξιολόγησης επιβεβαιώνουν τη θεραπευτική δράση της μουσικής και την επίδραση του προγράμματος παρέμβασης που εφαρμόστηκε στο παρόν ερευνητικό πρωτόκολλο, καθώς τα παιδιά που συμμετείχαν στο πρόγραμμα, σημείωσαν

παρόμοιους χρόνους έκλυσης του P300 με αυτό των τυπικών αναγνωστών. Το πόρισμα αυτό, αφενός, επιβεβαιώνει την αποτελεσματικότητα του προγράμματος που εφαρμόστηκε και αφετέρου αποδεικνύει ότι τα παθολογικά πρότυπα εγκεφαλικής λειτουργίας αποκαταστάθηκαν.

3. Εκπαιδευτική παρέμβαση στα μαθηματικά βασισμένη σε πολλαπλές στρατηγικές - εκτίμηση αποτελεσματικότητας

Παναγιώτης Παπαδημητρίου, Σωτηρία Τζιβινίκου & Χαρούλα Σταθοπούλου
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ανταπόκριση των προγραμμάτων εκπαιδευτικής παρέμβασης στην υποστήριξη μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες συνιστά κρίσιμο παράγοντα στο πλαίσιο της ισότιμης και ποιοτικής εκπαίδευσης όλων των μαθητών. Άλλωστε, ο σχεδιασμός αποτελεσματικών προγραμμάτων για την αντιμετώπιση των μαθησιακών δυσκολιών εντός του γενικού σχολείου βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο της επιστημονικής έρευνας. Με αφετηρία το σύγχρονο ερευνητικό ενδιαφέρον, η παρούσα έρευνα έχει στόχο τον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικής παρέμβασης στο γνωστικό αντικείμενο των μαθηματικών, μεγάλης διάρκειας (70 ωρών) για μαθητές της Α Γυμνασίου. Η ερευνητική μέθοδος ήταν ημιπειραματικό σχέδιο μεμονωμένης περίπτωσης με πολλαπλούς ελέγχους σε όλους τους συμμετέχοντες κατά τη γραμμή εκκίνησης. Η ερευνητική ομάδα δημιουργήθηκε με βάση τα αποτελέσματα ανίχνευσης με ανιχνευτικό εργαλείο που αναπτύχθηκε για τις ανάγκες του ευρύτερου ερευνητικού πρότζεκτ, μέρος του οποίου είναι η παρούσα έρευνα. Στην έρευνα τηρήθηκαν αυστηρά οι κανόνες επιστημονικής και ηθικής δεοντολογίας. Η παρέμβαση στηρίχθηκε στις αρχές του καθολικού σχεδιασμού, στη ρητή και συστηματική διδασκαλία, την καθοδηγούμενη πρακτική, τη διορθωτική ανατροφοδότηση και τις συχνές επαναλήψεις. Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης αξιολογήθηκε πριν και μετά με διπλό έλεγχο για το σύνολο των μαθητών (πειραματική και ομάδα ελέγχου) και πολλαπλούς ελέγχους κατά τη διάρκεια της παρέμβασης. Τα ευρήματα δείχνουν ότι υπήρξε στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ της αρχικής και τελικής αξιολόγησης, δηλαδή καταγράφηκε σημαντική πρόοδος των μαθητών που συμμετείχαν στην παρέμβαση, τόσο ενδοατομικά, όσο και σε σχέση με το σύνολο της τάξης (ομάδα ελέγχου). Τα ευρήματα της έρευνας μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την περαιτέρω διερεύνηση και ανάπτυξη αποτελεσματικών παρεμβάσεων στα μαθηματικά για μαθητές του Γυμνασίου.

4. Υποστηρικτικό πρόγραμμα παράλληλης στήριξης για μαθητές δημοτικού

Μάρθα Ηλιοπούλου & Χριστίνα-Γεωργία Νικόλαρου
Κέντρο Αγωγής Παιδιού και Εφήβου «Εξέλιξη»

Ο σκοπός του συγκεκριμένου προγράμματος είναι η παροχή ολοκληρωμένων προτάσεων υποστήριξης του θεσμού των συνοδών παράλληλης στήριξης μέσα στο σχολικό περιβάλλον του Δημοτικού Σχολείου. Η μέθοδος του σχεδιασμού του υποστηρι-

κτικού προγράμματος βασίστηκε στην ενσωμάτωση σύγχρονων ψυχοπαιδαγωγικών μεθόδων (οπτικά προγράμματα, κλείδες παρατήρησης, συστήματα επιβράβευσης, token system) προσαρμοσμένα στο περιεχόμενο του Δημοτικού σχολείου. Αξιοποιήσε ειδικά διαμορφωμένο βοηθητικό υλικό για διαχείριση συμπεριφοράς, συναισθηματικών, γνωστικών και επιτελικών δεξιοτήτων των μαθητών. Το υλικό στοχεύει στην εύρεση αντισταθμιστικών μεθόδων για την ενίσχυση των θετικών συμπεριφορών, τη διαχείριση των συναισθημάτων των μαθητών και τον περιορισμό των ανεπιθύμητων ενεργειών. Παράλληλα, αποσκοπεί στην ενίσχυση των βασικών γνωστικών ικανοτήτων με βάση τα οριζόμενα από το ΑΠ σπουδών του δημοτικού. Βασικότερος στόχος όλου του προγράμματος είναι η ομαλή ένταξη των μαθητών μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 3 συνοδοί παράλληλης στήριξης και 3 μαθητές με διαγνωσμένες ΕΕΑ. Η χρονική διάρκεια του προγράμματος ήταν 3 μήνες με συχνότητα 1 φορά την εβδομάδα. Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου υποστηρικτικού προγράμματος ήταν θετικά τόσο για τους συνοδούς, όσο και τους μαθητές. Πιο συγκεκριμένα, για τους συνοδούς παράλληλης στήριξης φάνηκε ότι ενίσχυσε τη συμμετοχή τους στη μαθησιακή, κοινωνική, συναισθηματική πορεία των μαθητών και στη διαδικασία ένταξής τους. Οι μαθητές αποδείχτηκε ότι μέσω της οργανωτικής στρατηγικής βελτίωσαν σημαντικά τον βαθμό προσαρμογής τους και αποτελεσματικής συμμετοχής τους στη μαθησιακή διαδικασία. Συμπερασματικά, κρίθηκε απαραίτητο να υπάρχουν ολοκληρωμένες προτάσεις υποστήριξης των συνοδών και των μαθητών μέσα στις σχολικές τάξεις του Δημοτικού Σχολείου για την αποτελεσματικότερη ενσωμάτωση των μαθητών με ΕΕΑ μέσα στο σχολικό γίγνεσθαι.

5. Αποτελέσματα εφαρμογής προκλητών δυναμικών σε εθισμένους χρήστες του διαδικτύου

Αργύρης Καραπέτσας¹, Απόστολος Φώτης¹ & Βασίλης Καραπέτσας²
¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Ως εθισμό στο διαδίκτυο ορίζεται ένα νέο είδος ψυχικής διαταραχής η οποία προκύπτει από την υπερβολική χρήση του διαδικτύου. Ο διαδικτυακός εθισμός ανήκει στην κατηγορία των συμπεριφορικών εθισμών. Ο εντοπισμός των διαδικτυακά εθισμένων χρηστών πραγματοποιείται με τη χρήση εργαλείων - ερωτηματολογίων, τα οποία καταγράφουν την ύπαρξη ή την απουσία διαδικτυακής ορθοπραξίας. Δεδομένου όμως ότι όλες οι συμπεριφορές και οι ενέργειες του ανθρώπου έχουν ως βάση τον εγκέφαλο, καταγράψαμε ηλεκτροφυσιολογικά χαρακτηριστικά των εθισμένων χρηστών. Ως Γνωστικά Προκλητά Δυναμικά ορίζουμε την ηλεκτροφυσιολογική μέθοδο η οποία καταγράφει την ηλεκτρική δραστηριότητα του εγκεφάλου που πραγματοποιείται κατά την παρουσίαση - επεξεργασία ενός ερεθίσματος. Μία από τις σπουδαιότερες κυματομορφές παραγόμενες με τη χρήση Προκλητών Δυναμικών είναι η P300 η οποία αποτελεί ένα φλοιώδες μετασυναπτικό δυναμικό ενέργειας που εκλύεται σε περίπου 300 χιλιοστά του δευτερολέπτου. Σε αυτή την προφορική ανακοίνωση παρου-

σιάζουμε τα αποτελέσματα της εφαρμογής προκλητών δυναμικών σε 20 εθισμένους χρήστες του διαδικτύου. Κατά την έρευνα εντοπίσαμε ότι οι μαθητές που είναι εθισμένοι στο διαδίκτυο παρουσιάζουν μεγαλύτερη καθυστέρηση κατά την καταγραφή της κυματομορφής P300 σε σχέση με τους μαθητές της ομάδας ελέγχου. Δεδομένης της έκτασης που έχει λάβει το φαινόμενο του διαδικτυακού εθισμού, θεωρούμε ότι τα πολλαπλά συμπεράσματα της έρευνας μας, που ευελπιστούμε να παρουσιάσουμε στο συνέδριο, θα μπορούσαν να συνεισφέρουν την προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου του διαδικτυακού εθισμού.

17.30-18.00 Coffee Break

18.00-19.00

Προσκεκλημένη ομιλία 5

Ο μεταφυσικός κόσμος των παιδιών και των εφήβων

Δημήτρης Πνευματικός, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Πρόεδρος: **Σπυρίδων Τάνταρος**, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

19.00-20.30

Προσκεκλημένο συμπόσιο 10

ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι

Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος από την πρώιμη ανίχνευση μέχρι την ενηλικίωση

Οργανωτής/Πρόεδρος/Συζητητής: **Νίκος Ζηλίκης**, Επιστημονικός Υπεύθυνος Μονάδας Εφήβων Π.Γ.Ν.Θ. ΑΧΕΠΑ

Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) επανέρχονται διαρκώς ως επίκαιρο ζήτημα μέσα από ερωτήματα διαγνωστικά, θεραπευτικά καθώς και αναπτυξιακά, με την έννοια της πορείας από την παιδική και την εφηβική ηλικία προς την ενηλικίωση. Ο διάλογος αυτός, με τον σχετικό προβληματισμό, αναπτύσσονται μέσα από την καθαρά κλινική σκοπιά και τη συνάντηση δύο Πανεπιστημιακών Υπηρεσιών Ψυχιατρικής Παιδιού και Εφήβου, της Θεσσαλονίκης και της Αλεξανδρούπολης. Η συνεργασία αυτή κινείται και σε μια ερευνητική προοπτική, η οποία θα πάρει συγκεκριμένη μορφή στο άμεσο χρονικό διάστημα.

1. Νήπια με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού: Οι πρώτες ενδείξεις

Σωτηρία Μητρουλάκη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παρότι έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος στην αναγνώριση των πρώιμων σημείων και συμπτωμάτων της διαταραχής του φάσματος του αυτισμού, η διάγνωση στις περισσότερες των περιπτώσεων είναι μια μακρόχρονη και περίπλοκη διαδικασία. Το φάσμα των αποκλίσεων είναι ευρύ και τα πρώιμα σημεία και συμπτώματα χαρακτηρίζονται από μεγάλη ετερογένεια. Η συχνότητα ή η βαρύτητα ορισμένων συμπεριφορών μπορεί είτε να μειώνεται, ή αντίθετα, να γίνεται πιο εμφανής, όταν τα άτομα φτάνουν σε μια συγκεκριμένη αναπτυξιακή ή χρονολογική ηλικία. Το «χρονικό κενό» που μεσολαβεί ανάμεσα στις αναφορές των γονιών και την τελική διάγνωση είναι καθοριστικής σημασίας για την έγκαιρη παρέμβαση.

2. Παιδιά με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού: Η διαδρομή από τη διάγνωση μέχρι την εφηβεία

Ασπασία Σερντάρη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο

Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η διάγνωση της διαταραχής στο φάσμα του αυτισμού τίθεται κατά την προσχολική ή την πρώτη σχολική ηλικία. Βασίζεται στο λεπτομερές αναπτυξιακό ιστορικό και την κλινική παρατήρηση. Τα συμπτώματα σχετίζονται συνήθως με την καθυστέρηση στο λόγο, τις στερεότυπες συμπεριφορές, την έλλειψη ανταπόκρισης στο παιχνίδι και την αλληλεπίδραση. Η έγκαιρη διάγνωση και η θεραπευτική παρέμβαση σε όλα τα υποστηρικτικά συστήματα του παιδιού (οικογένεια, σχολείο) έχει σα στόχο την ενσωμάτωση του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον και την ώθησή του προς την αυτονομία.

3. Έφηβοι στο φάσμα του αυτισμού

Φανή Σιαμούλη

Μονάδα Εφήβων Π.Γ.Ν.Θ. ΑΧΕΠΑ

Οι ψυχολογικές και σωματικές αλλαγές της εφηβείας αποτελούν ξεχωριστή πρόκληση για το παιδί με διάγνωση στο φάσμα του αυτισμού και την οικογένειά του. Στην αναπτυξιακή αυτή φάση οι κοινωνικές και ακαδημαϊκές προσδοκίες είναι πιο σύνθετες και ο έφηβος ίσως έρχεται για πρώτη φορά αντιμέτωπος με την επίγνωση της διαφορετικότητάς του. Η κλινική εικόνα στην εφηβεία μπορεί να επιπλακεί με συνοσηρές καταστάσεις όπως αγχώδη ή καταθλιπτική διαταραχή, διαταραχές τικ, διαταραχή διαγωγής ή σπανιότερα ψύχωση. Οι καταστάσεις αυτές συχνά επισκιάζουν τη βασική διάγνωση και χρειάζονται ιδιαίτερη προσέγγιση και προσοχή για την αναγνώριση, τη διαφοροδιάγνωση και για τη θεραπευτική αντιμετώπιση.

**Συμπόσιο 10
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II****Γλωσσική ανάπτυξη και γλωσσική επεξεργασία σε παιδιά τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης από τη βρεφική μέχρι τη σχολική ηλικία: Αναπτυξιακές διαδρομές**Οργανωτές/Πρόεδροι: **Ασημίνα Μ. Ράλλη¹ & Κλεοπάτρα Διακογιώργη²**¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο ΠατρώνΣυζητητής: **Κωνσταντίνος Πετρογιάννης**, *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Το συμπόσιο αναφέρεται σε πτυχές της γλωσσικής ανάπτυξης και γλωσσικής επεξεργασίας σε παιδιά των οποίων η ηλικία εκτείνεται από την πρώιμη ηλικία των 7 μηνών μέχρι τις μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου. Στις έρευνες που παρουσιάζονται στις επιμέρους ανακοινώσεις συμπεριλαμβάνονται τόσο παιδιά τυπικής ανάπτυξης όσο και παιδιά μη τυπικής ανάπτυξης (παιδιά με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ) και παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες) των οποίων οι επιδόσεις σε διαφορετικά έργα συγκρίνονται με αυτές τυπικών παιδιών. Μελετάται επίσης ο ρόλος παραγόντων που σχετίζονται με τη γλωσσική ανάπτυξη και επεξεργασία όπως το γενικότερο οικογενειακό μαθησιακό περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το παιδί καθώς επίσης και ψυχοκοινωνικοί παράγοντες όπως είναι η ψυχοκοινωνική προσαρμογή των παιδιών ή τα ακαδημαϊκά τους συναισθήματα και κίνητρα. Η πρώτη ανακοίνωση (Καρούσου & Πετρογιάννης) έχει ως αντικείμενο τη μελέτη της γλωσσικής ανάπτυξης κατά τη βρεφική ηλικία σε σχέση με διαφορετικούς παράγοντες, όπως το γενικότερο επικοινωνιακό επίπεδο των παιδιών, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, η ύπαρξη αδερφών, το οικογενειακό μαθησιακό περιβάλλον και η φοίτηση σε παιδικό σταθμό. Στη δεύτερη ανακοίνωση (Ράλλη & Καρατζά), μελετάται αναλυτικά το γλωσσικό προφίλ παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή, σε σχέση με τις ψυχοκοινωνικές τους δεξιότητες, όπως είναι η κοινωνική, συναισθηματική, και σχολική τους επάρκεια αλλά και η ύπαρξη προβλημάτων συμπεριφοράς συγκριτικά με μαθητές τυπικής ανάπτυξης. Στην τρίτη ανακοίνωση (Δημητροπούλου, Φιλιππάτου, Χρυσόχου, Ράλλη, Διακογιώργη & Ρούσσο), διερευνάται η συμβολή ψυχοσυναισθηματικών παραγόντων (ακαδημαϊκών συναισθημάτων και κινήτρων) σε ένα σύνολο μετρήσεων της αναγνωστικής κατανόησης μαθητών του δημοτικού σχολείου. Η τελευταία ανακοίνωση (Διακογιώργη, Φιλιππάτου, Ράλλη, Ρούσσο, Χρυσόχου & Δημητροπούλου) διερευνά το βαθμό στον οποίον οι δεξιότητες και οι στρατηγικές παραγωγής γραπτού λόγου μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες διαφοροποιούνται ποσοτικά και ποιοτικά από αυτές μαθητών χωρίς δυσκολίες. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στην πολυπλοκότητα της γλωσσικής ανάπτυξης και επεξεργασίας τόσο στα παιδιά τυπικής ανάπτυξης όσο και στα παιδιά με γλωσσικές δυσκολίες τα οποία συχνά αντιμετωπίζουν και προβλήματα σε άλλους τομείς όπως στις ψυχοκοινωνικές τους δεξιότητες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε συγκεκριμένους τρόπους αξιοποίησης των δεδομένων για την πρόληψη, ανίχνευση και παρέμβαση.

1. Παράγοντες που συνδέονται με τη γλωσσική ανάπτυξη ελληνόφωνων παιδιών 7-30 μηνών

Αλεξάνδρα Καρούσου¹ & Κωνσταντίνος Πετρογιάννης²

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η γλωσσική ανάπτυξη αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους δείκτες της γενικότερης ανάπτυξης των παιδιών. Χαρακτηρίζεται, ωστόσο, από μεγάλες ατομικές διαφορές και σημαντικές χρονικές αποκλίσεις, οι αιτίες των οποίων δεν έχουν ακόμη επαρκώς αποσαφηνιστεί. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση παραγόντων που συνδέονται με την ανάπτυξη και ανάπτυξη της γλώσσας σε ελληνόφωνα παιδιά βρεφικής και νηπιακής ηλικίας (7 έως 30 μηνών). Με βάση δεδομένα που συλλέχθηκαν στο πλαίσιο μελετών με τη χορήγηση του Τεστ Επικοινωνιακής Ανάπτυξης (TEA, Καρούσου & Πετρογιάννης, 2014) σε συνολικά 1490 ελληνόφωνα παιδιά, διερευνάται η σχέση ποικίλων παραγόντων (π.χ. του γενικότερου επικοινωνιακού επιπέδου των παιδιών, μορφωτικού επιπέδου των γονέων, αδελφών, οικογενειακού μαθησιακού περιβάλλοντος, φροντίσης σε παιδικό σταθμό, κλπ) με το μέγεθος του λεξιλογίου και τη μορφοσυντακτική ανάπτυξη των παιδιών. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν την υψηλή συσχέτιση του γενικότερου επικοινωνιακού προφίλ των μικρών παιδιών με τη γλωσσική τους ανάπτυξη, και αναδεικνύουν τη σημαντική σχέση της με παράγοντες του γενικότερου πλαισίου μέσα στο οποίο μεγαλώνουν τα παιδιά.

2. Το γλωσσικό και ψυχοκοινωνικό προφίλ παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας με αναπτυξιακή γλωσσική διαταραχή

Ασημίνα Μ. Ράλλη & Ελισάβετ Καρατζά

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα παιδιά με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή έχουν σημαντικά γλωσσικά ελλείμματα τα οποία πολλές φορές συνυπάρχουν και με δυσκολίες σε άλλους τομείς όπως στις ψυχοκοινωνικές τους δεξιότητες, δυσχεραίνοντας τη σχολική τους προσαρμογή. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η συστηματική μελέτη του γλωσσικού και ψυχοκοινωνικού προφίλ παιδιών με ΑΓΔ πρώτης σχολικής ηλικίας σε σύγκριση με τους τυπικά αναπτυσσόμενους συνομηλίκους τους (TA). Στην έρευνα συμμετείχαν 36 παιδιά. Δεκαοχτώ παιδιά ανήκαν στην ομάδα των παιδιών με ΑΓΔ και 18 ήταν παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Όλα τα παιδιά αξιολογήθηκαν ως προς το λεξιλόγιο, την φωνολογική επίγνωση, τη μορφολογία, την πραγματολογία και τον αφηγηματικό λόγο. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί των παιδιών συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο ψυχοκοινωνικής προσαρμογής σχετικά με την κοινωνική, συναισθηματική, σχολική, επάρκεια και τα προβλήματα συμπεριφοράς των μαθητών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα παιδιά με ΑΓΔ είχαν χαμηλότερες επιδόσεις τόσο στις περισσότερες γλωσσικές δοκιμασίες, όσο και σε όλα τα κριτήρια της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής συγκριτικά με τους συνομηλίκους τους. Επίσης, για τα παιδιά με ΑΓΔ, βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των γλωσσικών και ψυχοκοινωνικών τους επιδόσεων. Τα αποτε-

λέσματα συζητούνται τόσο ως προς τις θεωρητικές όσο και ως προς τις πρακτικές τους προεκτάσεις.

3. Η συμβολή των ψυχοσυναισθηματικών παραγόντων στην αναγνωστική κατανόηση σε μαθητές σχολικής ηλικίας

Παναγιώτα Δημητροπούλου¹, Διαμάντω Φιλιππάτου², Ελισάβετ Χρυσοχόου³, Ασημίνα Μ. Ράλλη⁵, Κλεοπάτρα Διακογιώργη⁴ & Πέτρος Ρούσσος⁵

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ³The University of Sheffield International Faculty, City College, ⁴Πανεπιστήμιο Πατρών, ⁵Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σύμφωνα με νεότερες έρευνες ποικίλοι παράγοντες που συνδέονται τόσο με τη γνωστική όσο και με την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών φαίνεται να επιδρούν στην επίδοσή τους σε διάφορες διαστάσεις της μάθησης. Ειδικότερα, οι έρευνες έχουν στραφεί στη μελέτη παραγόντων όπως τα ακαδημαϊκά συναισθήματα και με ποιο τρόπο αυτά επηρεάζουν τη στάση των μαθητών και τα κίνητρα τους για μάθηση γενικότερα. Η παρούσα μελέτη σχετίζεται με τη διερεύνηση διαφοροποιήσεων ως προς την ηλικία και την ύπαρξη προβλεπτικών παραγόντων που αφορούν τα ακαδημαϊκά συναισθήματα και τα κίνητρα που αναδύονται σε μαθητές που βρίσκονται στο αναπτυξιακό στάδιο της μέσης παιδικής ηλικίας και της προεφηβείας σε επιμέρους δραστηριότητες που αφορούν την αναγνωστική κατανόηση (ανάκληση πληροφορίας, συναγωγή αναγκαίων και επεξεργαστικών συμπερασμών, κατανόηση παρομοίωσης και έλεγχο κατανόησης). Στην έρευνα έλαβαν μέρος συνολικά 171 μαθητές Γ' (N = 86) και Ε' Δημοτικού (N = 85). Για τη συλλογή των δεδομένων της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα εργαλεία: Ερωτηματολόγιο Ακαδημαϊκών Συναισθημάτων-Δημοτικό Σχολείο, Ερωτηματολόγιο Ακαδημαϊκών Συναισθημάτων για Προεφήβους, Κίνητρα για την Ανάγνωση, Ερωτηματολόγιο Αυτορρύθμισης και Κίνητρα Ανάγνωσης, Ερωτηματολόγιο Ικανοποίησης Ψυχολογικών Αναγκών, και Συστοιχία Αξιολόγησης της Αναγνωστικής Κατανόησης Κειμένου. Σύμφωνα με τα πρώτα αποτελέσματα των αναλύσεων, οι ψυχοσυναισθηματικές μεταβλητές που σχετίζονται σημαντικά με τις επιμέρους μετρήσεις της κατανόησης κειμένου φάνηκαν να διαφοροποιούνται στις δύο ηλικιακές ομάδες. Τα ευρήματα της έρευνας αποτελούν πηγή πληροφόρησης για τους εκπαιδευτικούς για το σχεδιασμό κατάλληλων παρεμβάσεων προκειμένου οι μαθητές να μπορούν να επενδύουν και να κινητοποιούνται περισσότερο στη μάθηση, καθώς και να βιώνουν ευχάριστα συναισθήματα κατά τη μαθησιακή διαδικασία.

4. Δεξιότητες παραγωγής γραπτού λόγου μαθητών σχολικής ηλικίας τυπικής και μη τυπικής ανάπτυξης: ομοιότητες και διαφορές.

Κλεοπάτρα Διακογιώργη¹, Διαμάντω Φιλιππάτου², Ασημίνα Μ. Ράλλη³,
Πέτρος Ρούσσο³, Ελισάβετ Χρυσόχου⁴, Παναγιώτα Δημητροπούλου⁵

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴The University of Sheffield International Faculty, City College, ⁵Πανεπιστήμιο Κρήτης

Παρότι η έρευνα έχει ασχοληθεί περισσότερο με τις δυσκολίες που τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες αντιμετωπίζουν στην ανάγνωση, φαίνεται ότι οι δυσκολίες αυτών των παιδιών στην παραγωγή του γραπτού λόγου είναι εξίσου σοβαρές και σίγουρα πιο επίμονες (Berninger, 2006). Στην παρούσα εργασία συμμετείχαν 46 μαθητές (Γ' και Ε' τάξης). Οι 23 από αυτούς τους μαθητές είχαν μαθησιακές δυσκολίες και εξισώθηκαν με 23 μαθητές τυπικής ανάπτυξης ως προς το φύλο, την ηλικία και τη μη λεκτική νοημοσύνη. Για την αξιολόγηση των δεξιοτήτων των μαθητών στην παραγωγή του γραπτού λόγου χρησιμοποιήθηκε ένα έργο παραγωγής αφηγηματικού λόγου με βάση εικόνες. Τα γραπτά κείμενα των παιδιών αξιολογήθηκαν ως προς τα παρακάτω κριτήρια: (α) η παραγωγικότητα που σχετίζεται με την έκταση του κειμένου, (β) η πολυπλοκότητα σε επίπεδο πρότασης και κειμένου, (γ) η ορθογραφική ακρίβεια και (δ) η κειμενική οργάνωση η οποία περιλαμβάνει τη συνοχή και τη συνεκτικότητα. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο ομάδες παιδιών για τα κριτήρια της ορθογραφικής ακρίβειας και της κειμενικής οργάνωσης. Ως προς αυτούς τους δύο παράγοντες, αναλύθηκαν ποιοτικά τα κείμενα όλων των παιδιών που έλαβαν μέρος στην έρευνα. Σκοπός της ποιοτικής αυτής ανάλυσης ήταν η εμβάθυνση στη φύση των ορθογραφικών στρατηγικών και των στρατηγικών κειμενικής οργάνωσης τόσο των μαθητών με δυσκολίες όσο και των τυπικών μαθητών. Παρόλο που το δείγμα της παρούσας έρευνας ήταν περιορισμένο, ο συνδυασμός ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης των δεδομένων που επιχειρήθηκε επέτρεψε πιο ασφαλείς ερμηνείες του επιπέδου των δεξιοτήτων των μαθητών με δυσκολίες σε σχέση με αυτές των τυπικών μαθητών καθώς και την ανίχνευση στρατηγικών εκ των οποίων κάποιες ήταν διαφορετικές και κάποιες κοινές. Τα ευρήματα αυτά συζητούνται σε σχέση με τα υπάρχοντα - ακόμα λίγα - ερευνητικά ευρήματα καθώς και σε σχέση με πιθανές προεκτάσεις τους στην εκπαίδευση.

Paper Session 21 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III

Aspects of development in adulthood

Chair: **Georgia Stefanou**, *University of Western Macedonia*

1. 'A happy ever after' or 'a together ever after'? A grounded theory of the impact of communication on the satisfaction of long-term relationships

Eliana da Silva Monteiro & Sean Hammond

University College Cork, UK

It has been reported that in Western Society two-thirds of marriages end in separation or divorce and part of those couples who stay together don't have 'a happy ever after' relationship. The current study, which is part of PhD thesis, aims to discuss the impact of communication on married satisfaction. It used qualitative methods to explore the experiences of couples who are married for more than 20 years. Interviews with 15 couples were analysed using Grounded Theory methodology. A theory was developed that explains that communication has a central impact on marriage satisfaction. In general, satisfied couples tend to solve their conflicts using active strategies such as 'explain the reason', 'finding a solution', 'asking forgiveness', 'forgiving', 'assume mistakes' and 'find a solution'. Whereas Unsatisfied couples strategies are summarised in the passive strategy 'avoiding fights'. Satisfied and unsatisfied couple highlighted their partner's characteristics of personality that are congruent with their marriage level of satisfaction. Being very quiet, introvert and close were reported as negatives and a reason for marital dissatisfaction. The lack of communication might make a partner feel isolated and unloved that seems to represent the opposite of 'closeness', 'open communication' and 'demonstrations of love' described by the participants as reasons for married satisfaction.

2. The influential role of hope and partner ideal discrepancies in romantic relationships, and subsequent attributions

Georgia Stephanou

University of Western Macedonia

This study aimed at investigating (a) adults' attributions for their subjectively estimated current romantic relationship as good or bad, (b) the effects of their perception-partner ideal discrepancies on estimating their current romantic relationship as good or bad, and on the subsequent attributions, and (c) the effects of hope (pathway thinking, agency thinking) in the formulation of attributions, perception-partner ideal discrepancies, and their inter-effects. The participants were 350 adults, ages of 27 to 43, both genders, who filled in, first, the scale of the romantic partner ideals, and, after one week, the rest of the scales. The results revealed that (a) internal and self-partner

factors (love, effective communication, understanding each-other, honesty-loyalty) were stressed for the perceived good romantic relationships, while external, unstable and partner's related factors (untrustworthiness, non honesty-loyalty, and ineffective communication) were addressed for the perceived bad romantic relationships, (b) the smaller perception-partner ideal discrepancy (particularly, trustworthiness) was the more favourable the romantic relationship was, (c) the perception-partner ideal discrepancies (particularly, trustworthiness) had positive effects on attributions, mainly locus of causality and stability, and (c) hope (in the most agency thinking) positively influenced perception-partner ideal discrepancies, and its impact on attributions, particularly for the perceived bad romantic relationships. The findings are discussed for their implications in life quality and future research.

3. Safe driving and brain functions in middle-aged and older drivers

José León-Carrión^{1,2}, Umberto León-Domínguez³ & María del Rosario Dominguez-Morales²

*University of Seville*¹, *Spain*, *Center for Brain Injury Rehabilitation (CRECER)*², *Spain*, *University of Monterrey*³, *Mexico*

Road traffic safety is a global concern, with accident-related deaths reaching an alarming 1.25 million in 2015. The point system driver's license in some European countries could offer a valid framework for evaluating driving skills and their effect on mortality and morbidity. We assessed the functional integrity of brain functions in middle-aged and older drivers with full points, partial points or no points on their driver's license ($N = 270$) and recorded differences in brain functions that could be determinants in safe driving. Cognitive tests were used to assess attention processes, processing speed, planning, cognitive flexibility, and inhibitory control. ANCOVAs were used for group comparisons, adjusting for education level. The Bonferroni method was used for correcting for multiple comparisons. Our results showed that drivers with full points had better scores than the other groups. More experienced drivers, who resolved tasks more slowly, but more efficiently, may be slower at making a decision, but they improved their problem solving. This supports findings that older, more experience drivers detect potential dangers sooner than younger drivers. The study design could be applied to driving simulations using electroencephalography, to decipher which brain states and cognitive abilities impact on driving safety. Further research could compare executive functions in drivers with repeated point loss to drivers with a clean driving record. The detection of at risk drivers prior to obtaining their license could have strong social and economic repercussions, and improve road safety. Differences in reaction time on attention tasks could serve as neuropsychological markers for safe driving.

4. Developmental psychopathology after a bariatric surgery

Savvas Karasavvidis

University of Eastern Finland, Finland

Bariatric surgery is becoming increasingly popular in health services. Several studies that identified developmental psychopathological post-bariatric outcomes affecting the obese population after bariatric surgery (body image, self-esteem, self-concept, taking control of his/her life), report psychological benefits. However, some patients continue to struggle with weight loss, maintenance and regain, resulting in body image dissatisfaction. Some of the studies give feedback about the expectations, such as the improvement of health, appearance, interpersonal relations with his/her partner. A systematic review in MEDLINE, PUBMED, CINHALL databases between 2005-2015, in English, using MeSH "Bariatric Surgery", "Bariatric Outcomes", "Bariatric Psychopathology", has as a result: low-scored mood, suicide tendencies, anxiety disorders and bariatric depression, because of the disappointment after the surgery. The obese patients show greater difficulties in adapting to the new demands, including the need to cope with stress and the other problems in a new way, to relearn to eat, distress over weight loss plateau and failure to achieve a normal-looking body. A lack or a loss of the control, proves that the surgery experienced transition dominates the life activities. Also feelings of emptiness, hunger pains, and loss of energy, symptoms that influence on quality of life, are noted. Social phobia and a general reduction of quality of life, and a sense of inferiority and vulnerability for adaptation in the unknown post-bariatric environment, are also observed. Suggestions for applying educational empowerment programs before, during and after the bariatric transition, give "fewer symptoms", "ability to assume new roles", "perceived well-being".

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

με Διεθνή Συμμετοχή

Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>

Κυριακή 13 Μαΐου 2018
Sunday, May 13, 2018

09:00-10:30

**Προσκεκλημένο συμπόσιο 11
ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι****Περνώντας από την υγιή στη γνωστικά παθολογική γήρανση: Διαφορές συμπεριφορικών και νευροφυσιολογικών μετρήσεων της νόησης σε ηλικιωμένους υψηλής και χαμηλής γνωστικής λειτουργικότητας**Οργανωτής/Πρόεδρος: **Δέσποινα Μωραΐτου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*Συζητητής: **Αναστασία Ευκλείδη**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η αύξηση του πληθυσμού ηλικιωμένων, υπερηλίκων και αιωνόβιων στον κόσμο, η οποία συνδέεται με αυξημένη επίπτωση νευρογνωστικών διαταραχών, προϋπόθεσης της ηλικίας, επιτάσσει τη στροφή του ενδιαφέροντος των νευροεπιστημών της γήρανσης προς την εξεύρεση εύχρηστων και ακριβών συμπεριφορικών και νευροφυσιολογικών δεικτών για την πρώιμη διάγνωση της σχετικής με την άνοια γνωστικής κάμψης. Προϋπόθεση για τον εντοπισμό τέτοιων δεικτών αποτελεί η κατανόηση της πορείας της γνωστικής αποδιοργάνωσης, κατά τη γήρανση. Η πρώτη εργασία του συμποσίου, στοχεύει στον έλεγχο της ισχύος της θεωρίας της ρετρογένεσης καθώς προσπαθεί να διερευνήσει εάν η έκπτωση της εργαζόμενης μνήμης ακολουθεί πορεία αντίστροφη της ανάπτυξης της στα παιδιά, κατά τη γνωστικά υγιή γήρανση. Προχωρώντας προς τη μελέτη της παθολογικής γήρανσης, η δεύτερη εργασία στοχεύει να διαφωτίσει βασικές διαστάσεις της νόησης που πιθανόν εκπίπτουν στους ηλικιωμένους που ζουν στην κοινότητα αλλά εμφανίζουν παράγοντες κινδύνου ανάπτυξης αγγειακής νόσου, και να τις συγκρίνει με αυτές που εκπίπτουν στους ηλικιωμένους ασθενείς με διάγνωση Ήπιας Γνωστικής Εξασθένισης (ΗΓΕ). Σε ειδικότερο επίπεδο, η τρίτη εργασία στοχεύει στην εξέταση της συναισθηματικά φορτισμένης μνήμης προορισμού σε ασθενείς με ΗΓΕ, σε σύγκριση με γνωστικά υγιείς ηλικιωμένους. Ο έλεγχος γίνεται τόσο σε συμπεριφορικό όσο και σε νευροφυσιολογικό επίπεδο, προκειμένου να προταθούν πιθανοί διαγνωστικοί δείκτες για την ΗΓΕ. Ένα βήμα παραπέρα, η τέταρτη εργασία στοχεύει να ελέγξει την ικανότητα μιας οσφρητικής δοκιμασίας να ανιχνεύει την ΗΓΕ και τη Νόσο Alzheimer (ΝΑ), με τρόπο ώστε να καθίσταται δυνατή η χρήση της ως εργαλείου εκτίμησης της μετάπτωσης από την ΗΓΕ στη ΝΑ.

1. Η ανάπτυξη της εργαζόμενης μνήμης σε παιδιά προσχολικής/πρώτης σχολικής ηλικίας και η αποδιοργάνωση της σε υπερήλικες/ ηλικιωμένους αντιστοίχως: Διερεύνηση των μεταξύ τους αναλογιών

Ευφημία Τριανταφυλλίδου¹, Δέσποινα Μωραΐτου¹, Γεωργία Παπαντωνίου², Ελβίρα Μασούρα¹, Ελευθερία Μαλλιοπούλου¹, Χριστίνα Σχοινά¹, Μαρίκα Χαμόλι¹, Σμαρώ Μόσχου¹, Ζωή Πετροπούλου¹, Πάρης Μπουλάκης¹, Ελένη Ντούλη¹, Ελένη Κακλαμανάκη¹, Κωνσταντίνα Παγώνη¹, Σοφία Νικολαΐδου¹
& Χρυσάνθη - Δέσποινα Νούλη¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι οι ασθενείς με άνοια παρουσιάζουν γνωστικές επιδόσεις ανάλογες με αυτές παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, επιβεβαιώνοντας τη ρετρογενετική θεώρηση για τη διά βίου γνωστική ανάπτυξη, σύμφωνα με την οποία η αποδιοργάνωση των γνωστικών σταδίων ακολουθεί πορεία αντίστροφη της ανάπτυξής τους. Σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, στόχος της προτεινόμενης μελέτης είναι η αξιολόγηση των γνωστικών ικανοτήτων νηπίων και παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας, σε σύγκριση με αυτές υπερηλικών και ηλικιωμένων, αντίστοιχα. Στη μελέτη συμμετέχουν 100 παιδιά ηλικίας 4-8 ετών και 100 άτομα 60 ετών και άνω. Οι συμμετέχοντες προχωρημένης ηλικίας καλούνται να συμπληρώσουν τη Σύντομη Δοκιμασία Γνωστικής Κατάστασης (Mini Mental State Examination, MMSE) και την Συντομευμένη Γηριατρική Κλίμακα Κατάθλιψης (GDS-15) ως δοκιμασίες προσυμπτωτικού ελέγχου. Στα παιδιά χορηγείται η δοκιμασία των Έγχρωμων Προοδευτικών Μητρών (Coloured Progressive Matrices, CPM) του Raven, για τον ίδιο λόγο. Στην κύρια εξέταση, το σύνολο των συμμετεχόντων καλείται να συμπληρώσει τέσσερις δοκιμασίες εκτίμησης της εργαζόμενης μνήμης (Ευθεία Ανάκληση Ψηφίων, Ευθεία Ανάκληση θέσεων κύβων, Αντίστροφη Ανάκληση Ψηφίων, Αντίστροφη Ανάκληση θέσεων κύβων) παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας. Για την επεξεργασία των δεδομένων θα εφαρμοστούν τεχνικές δομικών εξισώσεων. Τα ευρήματα που θα προκύψουν αναμένεται ότι θα δια φωτίσουν τη γνώση μας για την πορεία των διεργασιών αποδιοργάνωσης της νόησης και ειδικότερα, της εργαζόμενης μνήμης, κατά τη γήρανση.

2. Γνωστικός έλεγχος, θεωρία του νου και μνήμη: Συγκριτική μελέτη σε ηλικιωμένους με ήπια γνωστική εξασθένηση και φέροντες παράγοντες κινδύνου ανάπτυξης αγγειακής νόσου

Γλυκερία Τσεντίδου¹, Δέσποινα Μωραΐτου^{1,3}, Χριστίνα Πετρίδου²,
Δήμητρα Πετρίδου², Άννα Δημητριάδου⁵, Μωυσής Γιαλαουζίδης³,
Χριστίνα Αγωγιάτου³, Γεωργία Παπαντωνίου^{3,4}, Ελβίρα Μασούρα¹
& Μαγδαληνή Τσολάκη^{1,3}

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Γενικό Νοσοκομείο Κατερίνης - Ψυχιατρικός Τομέας Αποκαταστασιακές Δομές, ³Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και Συγγενών Διαταραχών, ⁴Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ⁵Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων Δήμου Κατερίνης

Κατά την έναρξη ανοϊκών συνδρόμων, ελλείμματα καταγράφονται στον γνωστικό έλεγχο, στη μνήμη αλλά και στη Θεωρία του Νου ηλικιωμένων ασθενών με διάγνωση Ήπιας Γνωστικής Εξασθένησης. Παράλληλα, η έρευνα που ασχολείται με τους παράγοντες κινδύνου για την εμφάνιση αγγειακής νόσου σε ηλικιωμένους, ελεύθερους διάγνωσης σχετικής με γνωστική έκπτωση, που ζουν στην κοινότητα, υποστηρίζει πως το μεταβολικό σύνδρομο προβλέπει την έναρξη ανοϊκών συνδρόμων και συνδέεται με την εμφάνιση ελλειμμάτων στη νόηση. Σκοπός της παρούσας συγχρονικής μελέτης ήταν η σύγκριση μιας ομάδας ηλικιωμένων με διάγνωση Ήπιας Γνωστικής Εξασθένησης (ΗΓΕ) και μιας με αγγειακούς παράγοντες κινδύνου. Οι ομάδες ήταν εξισωμένες ως προς το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν συστοιχίες εκτελεστικών λειτουργιών και κοινωνικής νόησης καθώς και μνημονικές δοκιμασίες ελέγχου της εργαζόμενης μνήμης και της μνήμης επεισοδίων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ηλικιωμένοι ασθενείς με ΗΓΕ έχουν σημαντικά χαμηλότερη επίδοση στις δοκιμασίες εργαζόμενης μνήμης και μνήμης ονομάτων, καθώς και στη ΘΤΝ, στο σκέλος της αναγνώρισης συναισθημάτων κατά την κατανόηση του σαρκασμού. Αντίθετα, οι συμμετέχοντες με αγγειακούς παράγοντες κινδύνου βρέθηκε να έχουν χαμηλότερη επίδοση στις οπτικοχωρικές δοκιμασίες νοητικής ευελιξίας καθώς και στην διάκριση μεταξύ συναισθηματικά φορτισμένων και συναισθηματικά ουδέτερων πληροφοριών. Συζητείται κατά πόσο διαφοροποιείται το πρότυπο των νοητικών ελλειμμάτων στην ΗΓΕ και στην παρουσία παραγόντων κινδύνου ανάπτυξης αγγειακής νόσου σε ηλικιωμένους που ζουν στην κοινότητα, και κατά πόσο το δεύτερο μπορεί να αποτελεί πρόδρομη κατάσταση του πρώτου.

3. Η εξασθένηση της συναισθηματικά φορτισμένης μνήμης προορισμού σε ασθενείς με ήπια γνωστική εξασθένηση συνδέεται με ενίσχυση του ρυθμού ΜU στις μετωποκροταφικές περιοχές

Παρασκευή Ιλιάδου¹, Αναστασία Κλάδη¹, Χρήστος Φραντζίδης¹, Σωτηρία Γιλού¹, Ιωάννα Τεπελένα¹, Μωυσής Γιαλαουζίδης², Γρηγόρης Κιοσέογλου¹, Παναγιώτης Μπαμίδης¹, Μαγδαληνή Τσολάκη^{1,2} & Δέσποινα Μωραΐτου^{1,2}

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και συγγενών διαταραχών

Οι κορυφαίες θεωρίες της ανάπτυξης του θυμικού αλλά και εμπειρικές μελέτες δείχνουν ότι το συναίσθημα μπορεί να ενισχύσει τη μνήμη των ηλικιωμένων. Η μνήμη προορισμού, η οποία ορίζεται ως η ικανότητα να θυμόμαστε σε ποιον είπαμε μια πληροφορία, έχει βρεθεί ότι μειώνεται κατά τη γήρανση. Στην παρούσα μελέτη, επιδιώξαμε να αξιολογήσουμε τη συναισθηματικά φορτισμένη μνήμη προορισμού σε 20 ηλικιωμένους με διάγνωση Ήπιας Γνωστικής Εξασθένησης (ΗΓΕ) και 17 υγιείς μάρτυρες, και να διερευνήσουμε τις πιθανές νευροφυσιολογικές διαστάσεις της. Μετρήσαμε την καταστολή του ρυθμού Μu στις μετωποκροταφικές περιοχές μέσω ηλεκτροεγκεφαλογραφήματος, σε πραγματικό χρόνο, ενώ οι συμμετέχοντες εκτελούσαν ένα έργο συναισθηματικά φορτισμένης μνήμης προορισμού. Τα αποτελέσματα δεν έδειξαν διαφορές των ομάδων στην επίδοση στη ψυχολογική δοκιμασία που τους χορηγήθηκε. Ωστόσο, έδειξαν σημαντικές διαφορές στη μετωποκροταφική ενεργοποίηση. Η καταστολή συσχετίστηκε με σωστές απαντήσεις ενώ η ενίσχυση του ρυθμού Μu συνδέθηκε με σφάλματα στη δοκιμασία. Τα ευρήματα αποκαλύπτουν ότι, ακόμη και αν δεν υπάρχουν συμπεριφορικά ελλείμματα στους ασθενείς με ΗΓΕ, σε σύγκριση με τους υγιείς μάρτυρες, οι ασθενείς εμφανίζουν μειωμένη ενεργοποίηση στις μετωποκροταφικές περιοχές και αυτό μπορεί να αποδοθεί στη γενικότερη εξασθένηση της συναισθηματικά φορτισμένης μνήμης επεισοδίων λόγω πιθανής ατροφίας του ιππόκαμπου και ανεπάρκειας των καθρεπτικών νευρώνων.

4. Εξέταση της ικανότητας της «σύντομης δοκιμασίας ανίχνευσης οσμής» να ανιχνεύει διαφορικά την ήπια γνωστική εξασθένηση και τη νόσο Alzheimer

Δήμητρα Βασιλείου¹, Χριστίνα Κακαζάνη¹, Άγγελος Κουμούτσος¹, Βασίλειος Παπαλιάγκας¹, Θεανώ Ρίζου¹, Μωυσής Γιαλαουζίδης², Δήμητρα Σαββουλίδου¹, Ευθυμία Τοτικίδου¹, Χαρούλα Βαρβεσιώτου¹, Αργυρώ Παρασκευοπούλου¹, Γεωργία Παπαντωνίου^{2,3}, Μαγδαληνή Τσολάκη^{1,2} & Δέσποινα Μωραΐτου^{1,2}

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Ελληνική Εταιρεία Νόσου Alzheimer και συγγενών διαταραχών, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η οσφρητική έκπτωση συσχετίζεται με τα ελλείμματα μνήμης στις νευροεκφυλιστικές ασθένειες. Καθώς η Νόσος Alzheimer (AD) επηρεάζει σημαντικό ποσοστό ανθρω-

πων και τα συμπτώματα των αρχικών σταδίων δεν ανιχνεύονται άμεσα, οι οσφρητικές εξετάσεις είναι σημαντικές, αν ο στόχος είναι μια έγκαιρη διάγνωση. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει την ικανότητα που έχει η «Σύντομη Δοκιμασία Ανίχνευσης Οσμής -ΣΔΑΟ» να ανιχνεύει διαφορικά την Ήπια Γνωστική Εξασθένηση (ΗΓΕ) και τη Νόσο Alzheimer (ΝΑ). Δύο ομάδες ηλικιωμένων εξετάστηκαν. Την πρώτη ομάδα αποτελούσαν 20 ασθενείς ήπιου έως μέσου σταδίου ΝΑ και τη δεύτερη 11 ασθενείς με διάγνωση ΗΓΕ. Η αξιολόγηση της οσφρητικής ικανότητας, μέσω της ΣΔΑΟ, έγινε χρησιμοποιώντας διαλύματα βανιλίνης. Η πρώτη συνθήκη της δοκιμασίας μετρά την ουδό ανίχνευσης οσμής, μέσω της χορήγησης πέντε διαλυμάτων βανιλίνης διαφορετικής συγκέντρωσης. Η δεύτερη συνθήκη συνίσταται στην ανίχνευση οσμής διαλύματος βανιλίνης 30 ppm, το οποίο μετακινείται κατακόρυφα σε σχέση με τα ρουθούνια του ασθενούς με τη χρήση ακριβούς εξοπλισμού. Η ικανότητα του ασθενούς να ανιχνεύει την οσμή μετρήθηκε ξεχωριστά για κάθε ρουθούνη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ΣΔΑΟ ήταν ικανή να διαφοροποιήσει τις δύο ομάδες και οι ασθενείς με ΝΑ παρουσίαζαν στατιστικώς σημαντικά χαμηλότερη επίδοση σε σύγκριση με τους ασθενείς με ΗΓΕ. Κυρίως η μονορινική εξέταση ανίχνευσης της οσμής διαφάνηκε ότι αποτελεί μια χρήσιμη δοκιμασία για έγκαιρη και γρήγορη ανίχνευση πιθανής μετατροπής της ΗΓΕ σε ΝΑ.

Συμπόσιο 11 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Μαθησιακές δυσκολίες και ψυχοκινητική διαταραχή στο παιδί της πρώτης σχολικής ηλικίας

Οργανωτής: **Εργαστήριο Ειδικής και Θεραπευτικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Πρόεδρος/ Συζητητής: **Σαρρής Δημήτριος, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων**

Στο συμπόσιο θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα 4 ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί από τους ομιλητές.

1. Μια έρευνα - παρατήρηση σε δημοτικό σχολείο και η οποία ανέδειξε τη σχέση μαθησιακών δυσκολιών και παραβατικότητας.
2. Μια μελέτη - περίπτωσης δύο παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας με δυσλεξία και η οποία ανέδειξε τη σχέση της πρόωρης διάγνωσης της δυσλεξίας με την περαιτέρω εκπαιδευτική πορεία.
3. Μια μελέτη - περίπτωσης ενός παιδιού με διαταραχή του φάσματος του αυτισμού και η κατάρτιση ολοκληρωμένου διαγνωστικού προφίλ με τη χρήση του μοντέλου ESSENSE.
4. Μια έρευνα διαγνωσμένων ατόμων με διαταραχή του φάσματος του αυτισμού και η οποία είχε σκοπό να αναδείξει ότι η σωματική άσκηση βελτιώνει προς το καλύτερο τη σωματικοκινητική και πνευματική κατάσταση των αυτιστικών παιδιών.

1. Μαθησιακές δυσκολίες και παραβατική συμπεριφορά στη σχολική μονάδα: Έρευνα παρατήρησης μαθητών σε δημοτικό σχολείο

Δημήτριος Σαρρής¹, Βικτωρία Ζακοπούλου², Ευάγγελος Τσαμπαλάς³, Παναγούλα Παπαδημητροπούλου⁴ & Μαρία Βέργου¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, ³Εκπαιδευτικός Δημοτικής Εκπαίδευσης, ⁴Νηπιαγωγός

Ως μαθησιακές δυσκολίες χαρακτηρίζονται οι αδυναμίες που έχουν οι μαθητές στην ανάγνωση, στην ορθογραφία, στην κατανόηση, στον γραπτό και προφορικό λόγο, στην κοινωνική συμπεριφορά. Πολλές φορές, οι μαθητές με τέτοιες δυσκολίες οδηγούνται στην αποτυχία, στην απομόνωση, σε αντικοινωνικές συμπεριφορές που, με τη σειρά τους, οδηγούν στην παραβατικότητα και σε αξιόποινες πράξεις. Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό να διερευνήσει κατά πόσο οι μαθητές, όλων των τάξεων, του δημοτικού σχολείου, με μαθησιακές δυσκολίες, ανήκουν στην κατηγορία των «προβληματικών» παιδιών, των παιδιών με παραβατική συμπεριφορά, εντός και εκτός τάξης. Οι ερευνητές παρατήρησαν κατά το δεύτερο εξάμηνο της σχολικής χρονιάς, 21 μαθητές, όλων των τάξεων, με μαθησιακές δυσκολίες (πολλοί διαγνωσμένοι από ειδικούς λογοπαθολόγους και οι υπόλοιποι χαρακτηρισμένοι ως μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες από τους εκπαιδευτικούς των τάξεων και του εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής της σχολικής μονάδας). Οι ερευνητές παρατήρησαν χωριστά τους μαθητές - στόχους εντός και εκτός τάξης. Κάθε παρατήρηση διήρκεσε μία διδακτική ώρα (40 λεπτά). Κάθε μαθητής - στόχος παρατηρήθηκε συνολικά 4 διδακτικές ώρες. Οι ερευνητές εισέρχονταν στο σχολείο ή στην τάξη ως ερευνητές του Πανεπιστημίου, μετά από συνεννόηση με τη Διευθύντρια του σχολείου και τον εκάστοτε επηρεασμένο εκπαιδευτικό. Η έρευνα ανέδειξε σημαντική σχέση μεταξύ των Μαθησιακών Δυσκολιών και της Παραβατικής Συμπεριφοράς μια και οι μαθητές - στόχοι ήταν αυτοί που δεν συμμετείχαν στη μαθησιακή διαδικασία, δημιουργούσαν φασαρία στην τάξη, δέχονταν παρατηρήσεις από τους εκπαιδευτικούς, συμμετείχαν σε όλες τις προβληματικές καταστάσεις που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων, επισκέπτονταν συχνά το γραφείο της Διευθύντριας για επιβολή των ανάλογων κυρώσεων - ποινών (μέσα στα πλαίσια των κανονισμών).

2. Πορείες μάθησης και τρόποι μάθησης στη δυσλεξία: Δυνατότητες και ποτελεσματικότητα - μελέτη περίπτωσης 2 μαθητών δημοτικού σχολείου ηλικίας 7 χρονών

Ευάγγελος Τσαμπαλάς¹, Δημήτριος Σαρρής², Παναγούλα Παπαδημητροπούλου³, Μαρία Βέργου² & Βικτωρία Ζακοπούλου⁴

¹Εκπαιδευτικός Δημοτικής Εκπαίδευσης, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Νηπιαγωγός, ⁴Τ.Ε.Ι. Ηπείρου

Η δυσκολία στην ανάγνωση και την γραφή, τα ορθογραφικά λάθη και η φτωχή ομιλία θεωρούνται ως τα κύρια στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα άτομα με δυσλεξία. Αν

κάποιος πιστεύει ότι τα περισσότερα γνωστικά αντικείμενα σε μια τάξη βασίζονται στην γραφή και την ανάγνωση τότε, είναι σημαντικό, μια τέτοια μαθησιακή δυσκολία να αναγνωρίζεται το συντομότερο δυνατό και με κατάλληλες στρατηγικές, τα δυσλεκτικά άτομα, να βοηθούνται στην πορεία τους. Ο κύριος στόχος της παρούσας μελέτης είναι να υπογραμμιστεί η συμβολή της έγκαιρης διάγνωσης της δυσλεξίας στη δημιουργία αποτελεσματικών μαθησιακών περιβαλλόντων, βασισμένα στις ατομικές δυσκολίες, τις μορφές μάθησης και τις πορείες μάθησης. Για το σκοπό αυτό, μελετήθηκαν διαφορετικές δυσκολίες στους τομείς της μνήμης, της φωνολογίας, της γραμματικής και της σύνταξης που διαφοροποιούν τις μορφές μάθησης καθώς και τις στρατηγικές για κάθε περίπτωση, με αποτέλεσμα της εφαρμογή πολυεστιακών εξατομικευμένων διδακτικών προσεγγίσεων. Συμπερασματικά, η έγκαιρη διάγνωση της δυσλεξίας καθώς και οι πολλαπλές προσεγγίσεις, θεωρήθηκαν ως οι πιο αποτελεσματικοί παράγοντες στη βελτίωση των επιτευγμάτων μάθησης των δύο περιπτώσεων.

3. Κατάρτιση ολοκληρωμένου διαγνωστικού προφίλ της διαταραχής του φάσματος του αυτισμού μέσω της χρήσης του μοντέλου ESSENCE: Μελέτη περίπτωσης ενός παιδιού 3 χρονών

Μαρία Σατραζέμι¹, Αγγελική Μπακαγιάννη¹, Βικτωρία Ζακοπούλου¹,
Δημήτριος Σαρρής² & Μαρία Βέργου²

¹Τ.Ε.Ι. Ηπείρου, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Οι νευροαναπτυξιακές διαταραχές εμφανίζονται στην πρώιμη παιδική ηλικία και προκαλούν σοβαρές αναπηρίες σε αρκετές περιοχές. Αυτές χαρακτηρίζονται από βλάβες ή καθυστερήσεις στην ανάπτυξη λειτουργιών που συνδέονται στενά με τη βιολογική γήρανση του κεντρικού νευρικού συστήματος. Οι νευροαναπτυξιακές διαταραχές περιλαμβάνουν διαταραχές λόγου και γλώσσας, μαθησιακές διαταραχές, διαταραχές κινητικότητας και διαζυγίου όπως διαταραχή του ραδιοσυχνότητας του αυτισμού (ASD). Με στόχο τη διερεύνηση των διαφόρων φαινοτυπικών χαρακτηριστικών αυτών των διαταραχών καθώς και της συννοσηρότητάς τους ή της συνύπαρξής τους, ένα αναδυόμενο σώμα μελετών τόνισε τη σημασία τόσο της έγκαιρης διεπιστημονικής εκτίμησης όσο και της παρέμβασης στο πλαίσιο αυτών των διαταραχών. Λόγω της πολυπλοκότητας των νευροαναπτυξιακών διαταραχών πρέπει να υπάρχουν ειδικές διαγνωστικές ομάδες ώστε να εφαρμόζονται έγκαιρες και πολυπαραγοντικές διαγνώσεις. Το μοντέλο ESSENCE (Early Symptomatic Syndromes Eliciting Neurodevelopmental Clinical Examinations) θεωρείται ως ο καλύτερος τρόπος αξιολόγησης που θα μπορούσε να συμβάλει στην πολυπαραγοντική έγκαιρη διάγνωση των νευροαναπτυξιακών διαταραχών. Η έγκαιρη, επαρκής και ολοκληρωμένη διάγνωση οδηγεί σε έγκαιρα, αποτελεσματικά και καλά προσαρμοσμένα στις ανάγκες των ατόμων, προγράμματα παρέμβασης. Στην παρούσα μελέτη, το μοντέλο ESSENCE χρησιμοποιήθηκε ως βασική διαγνωστική προσέγγιση για την οριστική και πολυπαραγοντική διάγνωση ενός βρέφους ηλικίας 3 ετών με ευρύ φάσμα βλαβών.

Λέξεις κλειδιά: Νευροαναπτυξιακές διαταραχές, μοντέλο ESSENCE, διαφοροποιημένη διάγνωση, πολυπαραγοντική προσέγγιση, σύνδρομο αυτισμού.

4. Η συμβολή της φυσικής δραστηριότητας σε άτομα με διαταραχές φάσματος αυτισμού

Δήμητρα Γκατζόγια, Χαρίλαος Ζάραγκας & Βασίλειος Κούτρας,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Τα χαρακτηριστικά του αυτισμού (Δ.Φ.Α.) είναι η διαταραχή της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, η δυσκολία κατανόησης του σκοπού και της σημασίας της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, η διαταραχή της φαντασίας με την απουσία του συμβολικού παιχνιδιού, την ύπαρξη επαναληπτικών και στερεοτυπικών ενασχολήσεων, προβλήματα κινήσεων μίμησης, γενικότερα κινητικά προβλήματα (κινητικού συντονισμού) και την επικέντρωση σε μικρής σημασίας πράγματα του περιβάλλοντα χώρου (Graig & Whyatt, 2013 · Worley & Matson, 2012 · Hanley, Tureck, Schneiderman, 2011). Οι ελλείψεις στη συμπεριφορά των ατόμων με Δ.Φ.Α. μπορεί να αντιμετωπισθούν με τη σωματική άσκηση (O' Connor et al., 2000). Η μέτρια ή και η έντονη σωματική άσκηση μειώνει τις επαναλαμβανόμενες στερεοτυπικές συμπεριφορές (κίνηση μπροστά πίσω, προσκόλληση σε αντικείμενο, κ.α Kern, Koegel, Dunlap, 1984), μειώνει την επιθετικότητα και την προβληματική συμπεριφορά και βοηθάει στην κοινωνικοποίηση και επικοινωνία, τα παιδιά παρουσιάζουν αύξηση στο εύρος της εστίασης και του χρόνου διατήρησης της προσοχής, παρουσιάζουν ακόμη αύξηση της συχνότητας εμφάνισης θετικών συμπεριφορών ως προς μία δραστηριότητα δίνοντας σωστές απαντήσεις (Rosenthal-Malek & Mitchell, 1997). Η σωματική άσκηση βελτιώνει τον προσανατολισμό στο χώρο και την κυριαρχία της δυνατής πλευράς του σώματος σε σχέση με το χώρο. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των αθλητικών δραστηριοτήτων που προτείνονται για τις περιπτώσεις αυτισμού καθώς και η συμβολή τους στην κινητική ανάπτυξη, καθώς επίσης και στη γενικότερη συμπεριφορά των παιδιών με Δ.Φ.Α. Έρευνες (Kern, Koegel & Dunlap, 1984 · Reid, Collier & Cauchon, 1991 · O' Connor et al., 2000 · Τσιμάρας, 2011) αποδεικνύουν σημαντικά οφέλη της σωματικής άσκησης σε όλους τους τομείς της υγείας καθ' όλη τη διάρκεια ζωής. Το δείγμα της παρούσας εργασίας αφορούσε 151 περιπτώσεις διαγνωσμένων ατόμων με Δ.Φ.Α. πανελλαδικά στα οποία με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου απάντησαν οι εκπαιδευτές τους (εργοθεραπευτές, ειδικοί γυμναστές και δάσκαλοι) στις σχετικές ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι 92 των περιπτώσεων (62,6%) δεν είχε ενασχόληση με φυσική δραστηριότητα εντός του σχολείου ενώ 55 περιπτώσεις (37,4%) εντός του σχολείου συμμετείχαν σε φυσικές ασκήσεις. Στον ελεύθερο χρόνο και εκτός του σχολείου δεν ασχολούνταν 114 περιπτώσεις ατόμων με αυτισμό (77,6%) ενώ με την άσκηση ασχολούνταν 33 περιπτώσεις (22,4%). Συμπερασματικά η σωματική άσκηση βελτιώνει προς το καλύτερο τη σωματικοκινητική και πνευματική κατάσταση των αυτιστικών παιδιών. Τα προβλήματα επικοινωνίας (Emerson, Dearden, 2013), οι στερεοτυπικές συμπεριφορές (Petrus, et al., 2008), τα προβλήματα υγείας και η κινητική

κατάσταση (Graig & Whyatt, 2013) αποτελούν κάποιους από τους παράγοντες που διαφοροποιούν τον τύπο και την ένταση της φυσικής άσκησης ή του αθλήματος που επιλέγονται για τα άτομα με διαταραχές αυτισμού συγκριτικά με τα τυπικά αναπτυσσόμενα άτομα. Οι Bandini et al., (2013), αναφέρουν ότι περιορίζεται ο αριθμός των αθλημάτων που τα άτομα με Δ.Φ.Α. ασχολούνται. Η γυμναστική, το τρέξιμο, η κολύμβηση, οι πολεμικές τέχνες, η ιππασία, καθώς και η κολύμβηση με δελφίни σε πισίνα είναι κάποιες από τις τυπικές φυσικές δραστηριότητες που προτείνονται ως ενασχόληση στα άτομα με Δ.Φ.Α.

Θεματική Συνεδρία 22 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III

Όψεις της ενηλικίωσης: Εμπειρικές μελέτες σε φοιτητές και νεαρούς ενήλικες
Πρόεδρος: **Παναγιώτα Μεταλλίδου**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

1. Ψυχολογική ευεξία και όψεις της ενηλικίωσης: Η σημασία του φύλου και της ηλικίας

Γεώργιος Βλειώρας
Γενικό Νοσοκομείο Βόλου

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει αν η ενηλικίωση σχετίζεται με την ψυχολογική ευεξία και αν η ηλικία έχει ρυθμιστικό ρόλο στη σχέση αυτή. Η ενηλικίωση ορίστηκε με δύο τρόπους: σύμφωνα με τις μεταβάσεις σε ρόλους που είναι τυπικοί στην ενήλικη ζωή (π.χ. γάμος, τεκνοποιία) και σύμφωνα με την υποκειμενική αίσθηση της ενηλικίωσης. Στην έρευνα συμμετείχαν 328 άτομα (74,4% γυναίκες, μέση ηλικία 29,8 έτη), που συμπλήρωσαν την ελληνική έκδοση των Κλιμάκων Ψυχολογικής Ευεξίας της Ryff και που απάντησαν σε ερωτήσεις σχετικές με τη μετάβαση ρόλων τυπικών της ενηλικίωσης και την υποκειμενική αίσθηση ενηλικίωσης. Όσον αφορά στους άντρες, οι περισσότερες διαφορές παρατηρήθηκαν ως προς την υποκειμενική αίσθηση ενηλικίωσης. Συγκεκριμένα, οι άντρες που βλέπουν τον εαυτό τους ως ενήλικα είχαν υψηλότερη επίδοση από τους άντρες που βλέπουν τον εαυτό τους ως αναδυόμενο ενήλικα σε όλες τις κλίμακες ψυχολογικής ευεξίας. Στις γυναίκες, πιο σημαντικές ήταν οι μεταβάσεις οι σχετικές με τις σχέσεις και την οικογένεια. Για παράδειγμα, οι έγγαμες γυναίκες είχαν υψηλότερη επίδοση από τις άγαμες στις κλίμακες του Ελέγχου του περιβάλλοντος, της Προσωπικής ανάπτυξης και της Αυτοαποδοχής. Σε έξι από τις συσχετίσεις, η ηλικία είχε ρυθμιστικό ρόλο. Τα αποτελέσματα συμφωνούν με κλασικές εργασίες από το χώρο της ανάπτυξης της ταυτότητας, ενώ βάζουν σε νέα βάση τη σημασία των μεταβάσεων κοινωνικών ρόλων στη μελέτη της (αναδυόμενης) ενηλικίωσης, τουλάχιστον όσον αφορά στις γυναίκες.

2. Νευρωτισμός και ψυχική ανθεκτικότητα: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης

Παναγιώτης Ηλιόπουλος

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ψυχική ανθεκτικότητα αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να ανταπεξέρχονται και να διαχειρίζονται επιτυχώς τις αντιξοότητες. Δεδομένων των συνδέσεων ανάμεσα στον νευρωτισμό ως διάσταση προσωπικότητας, την συναισθηματική νοημοσύνη και την ψυχική ανθεκτικότητα, στην παρούσα έρευνα εξετάζεται ο πιθανός διαμεσολαβητικός ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης μεταξύ νευρωτισμού και ψυχικής ανθεκτικότητας. Το δείγμα της έρευνας ($n = 123$) αποτελείται από άτομα πρώιμης ενήλικης ζωής (Μ.Ο ηλικίας = 20,55). Για την μέτρηση των μεταβλητών χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία "Big Five Inventory" (BFI), η "Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης" (GEIS) καθώς και η "Κλίμακα Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας" (RS), ενώ πραγματοποιήθηκαν οι εξής στατιστικές αναλύσεις: ανάλυση συνδιακύμανσης (δείκτης συσχέτισης r) και ανάλυση διαμεσολάβησης (mediation analysis). Οι αναλύσεις συνδιακύμανσης κατέδειξαν σημαντική αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον νευρωτισμό και την ψυχική ανθεκτικότητα, καθώς και ανάμεσα στον νευρωτισμό και την συναισθηματική νοημοσύνη. Η συναισθηματική νοημοσύνη με την ψυχική ανθεκτικότητα από την άλλη, παρουσίασαν σημαντική θετική συσχέτιση. Επιπλέον, στην ανάλυση διαμεσολάβησης βρέθηκε ότι η συναισθηματική νοημοσύνη λειτούργησε ως σημαντικά ισχυρός διαμεσολαβητικός παράγοντας στην σχέση νευρωτισμού και ψυχικής ανθεκτικότητας, προτείνοντας πως ένα σημαντικό μέρος της σύνδεσης μεταξύ νευρωτισμού και ψυχικής ανθεκτικότητας οφείλεται στην διαμεσολαβητική επίδραση της συναισθηματικής νοημοσύνης. Συμπερασματικά, η σύνδεση μεταξύ χαρακτηριστικών προσωπικότητας, όπως ο νευρωτισμός, και ψυχικής ανθεκτικότητας (και κατ' επέκταση της επιτυχούς ψυχοκοινωνικής προσαρμογής) φαίνεται να μεσολαβείται από την συναισθηματική νοημοσύνη, δηλαδή διεργασίες συναισθηματικής αυτορρύθμισης και χρήσης του συναισθήματος προς διευκόλυνση της σκέψης και ενίσχυση της προσαρμογής. Τα παραπάνω αποτελέσματα συγκλίνουν με ευρήματα προηγούμενων ερευνών, έχοντας παράλληλα εφαρμογές σε αναπτυξιακό και εκπαιδευτικό επίπεδο, ενώ σημειώνεται η ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης της σχέσης νευρωτισμού και ψυχικής ανθεκτικότητας.

3. Ακαδημαϊκή αναβλητικότητα σε φοιτητικό πληθυσμό: Ο ρόλος της συναισθηματικής ρύθμισης

Σοφία Φαραζά, Παναγιώτα Μεταλλίδου & Γρηγόρης Κιοσέογλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ακαδημαϊκή αναβλητικότητα εμφανίζεται σε μεγάλα ποσοστά του φοιτητικού πληθυσμού και συνδέεται με αρνητικά συναισθήματα. Η παρούσα έρευνα μελετά πιθανούς προβλεπτικούς παράγοντες της ενεργητικής και της παθητικής ακαδημαϊκής

αναβλητικότητας που αφορούν δεξιότητες και στρατηγικές συναισθηματικής ρύθμισης. Ειδικότερα, επιχειρεί να διερευνήσει την προβλεπτική αξία για την ακαδημαϊκή αναβλητικότητα (α) των δυσκολιών συναισθηματικής ρύθμισης που αναφέρουν οι φοιτητές/τριες και (β) των προσαρμοστικών και μη-προσαρμοστικών στρατηγικών που επιλέγουν για να αντιμετωπίσουν προβλήματα που συνδέονται με τη ρύθμιση του συναισθήματος. Στην έρευνα συμμετείχαν 259 φοιτήτριες ($N = 227$) και φοιτητές, 117 από τα δυο πρώτα έτη σπουδών και 142 από μεγαλύτερα έτη. Οι φοιτητές/ήτριες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια αυτο-αναφορών για: (α) την ενεργητική αναβλητικότητα, (β) την παθητική αναβλητικότητα, (γ) τις δυσκολίες συναισθηματικής ρύθμισης, (δ) τις στρατηγικές συναισθηματικής ρύθμισης της γνωστικής αναπλαισίωσης και της εκφραστικής καταστολής, και, τέλος, (ε) τις στρατηγικές αντιμετώπισης προβλημάτων που συνδέονται με τη συναισθηματική ρύθμιση (*στρατηγική της αυτο-βοήθειας και της αυτο-τιμωρίας*). Ο έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων των ερωτηματολογίων επιβεβαίωσε την παραγοντική τους εγκυρότητα και την αξιοπιστία των επιμέρους παραγόντων στο δείγμα της έρευνας. Με βάση τα ευρήματα της παρούσας έρευνας φαίνεται πως η ενεργητική αναβλητικότητα δεν συνιστά μια προσαρμοστική διάσταση της ακαδημαϊκής αναβλητικότητας, τουλάχιστον στο συγκεκριμένο δείγμα φοιτητικού πληθυσμού. Τα αποτελέσματα των αναλύσεων πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης έδειξαν ότι οι δυσκολίες στη ρύθμιση του συναισθήματος και η υιοθέτηση μη-προσαρμοστικών στρατηγικών συναισθηματικής ρύθμισης, όπως η αυτο-τιμωρία, συνιστούν σημαντικούς θετικούς προβλεπτικούς παράγοντες τόσο της παθητικής όσο και της ενεργητικής αναβλητικότητας.

4. Αντιγραφή στις εξετάσεις: Ο ρόλος της ηθικής ταυτότητας και των στόχων επίτευξης των φοιτητών/τριών

Μαρία Τζάστα & Ελευθερία Ν. Γωνίδα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αντιγραφή/κλοπή στις εξετάσεις θεωρείται ως μια από τις σοβαρότερες ακαδημαϊκές παραβάσεις και συναντάται με μεγάλη συχνότητα στο φοιτητικό πληθυσμό. Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται η σύνδεση αυτής της συμπεριφοράς με την ηθική ταυτότητα των νεαρών ενηλίκων και τα ακαδημαϊκά τους κίνητρα. Συνολικά, συμμετείχαν 277 φοιτητές και φοιτήτριες (66.4% γυναίκες) τμημάτων από ΑΕΙ και ΤΕΙ της Ελλάδας. Οι συμμετέχοντες/ουσες κλήθηκαν να απαντήσουν ηλεκτρονικά σε (α) σενάρια προσομοίωσης συνθήκης εξετάσεων και πιθανής αντιγραφής και (β) κλίμακες αυτοαναφοράς οι οποίες αξιολογούσαν την αυτοαναφερόμενη αντιγραφή στις εξετάσεις, την ηθική τους ταυτότητα, τους στόχους επίτευξης (μάθησης-προσέγγισης, μάθησης-αποφυγής, επίδοσης), και τη χρήση τεχνικών εξουδετέρωσης ενοχών στην περίπτωση αντιγραφής. Προκαταρκτικές αναλύσεις έδειξαν διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών με τους φοιτητές να αναφέρουν σημαντικά συχνότερη αντιγραφή και πρόθεση αντιγραφής από ό,τι οι φοιτήτριες. Ανάλυση συστάδων έδειξε τρεις διακριτές ομάδες φοιτητών/τριών διαφορετικού προφίλ. Η πρώτη ομάδα αποτελούνταν

από φοιτητές που αναφέρουν ότι δεν αντιγράφουν, δεν προτίθενται να αντιγράφουν, έχουν υψηλή ηθική ταυτότητα, χαμηλή εξουδετέρωση ενοχών και υψηλούς στόχους μάθησης. Η δεύτερη και η τρίτη ομάδα αποτελούνταν από φοιτητές που αναφέρουν ότι αντιγράφουν, προτίθενται να αντιγράφουν, έχουν χαμηλή ηθική ταυτότητα και υψηλή εξουδετέρωση ενοχών για την αντιγραφή, αλλά διαφέρουν ως προς τους στόχους επίτευξης με τη δεύτερη ομάδα να αναφέρει υψηλούς στόχους επίτευξης (μάθησης και επίδοσης) ενώ την τρίτη ομάδα να έχει χαμηλούς στόχους επίτευξης (μάθησης και επίδοσης). Τα παραπάνω αποτελέσματα υποδεικνύουν τη σημαντική συμβολή της χαμηλής ηθικής ταυτότητας και της εξουδετέρωσης των ενοχών για την αντιγραφή/κλοπή στις εξετάσεις. Οι στόχοι μάθησης αποτελούν σημαντική διάσταση του προφίλ του μαθητή που δεν αντιγράφει, αλλά με την προϋπόθεση της υψηλής ηθικής ταυτότητας. Τα αποτελέσματα συζητώνται υπό το πρίσμα της σύγχρονης θεωρίας και έρευνας για την ακαδημαϊκή ανεντιμότητα.

5. Νευροψυχολογική εκτίμηση μεταβλητότητας συναισθηματικής εκφραστικότητας στον ενήλικα

Κωνσταντίνος Δημουλάς, Θεοδώρα Παπαδημητρίου, Ευριπίδης Δημουλάς, Έλλη Βέλλιου, Βασιλική Εξάρχου, Μαρία Βουβούση, Νεκταρία - Φιλίτσα Αγραφιώτη, Αγόρω Οικονόμου, Ιωάννης Τρίγκας, Ειρήνη - Χρυσοβαλάντη Δροσινού, Σοφία Παπαπαρίση, Μαγδαληνή Παπαναστασίου, Σταμάτης Ξαγρεμμενάκος, Βαλάντης Γιαννούλας, Μαρίνα Χατζηκυριάκου, Στυλιανή Θηβαίου & Δημήτριος Λιόβας

Ομάδα Εργασίας Ψυχοβιοαναλυτικής Έρευνας

Πόσο εύκολο είναι να καταλάβουμε, επακριβώς, γρήγορα, το συναίσθημα ενός ενήλικα, από την έκφρασή του; Σκοπός μας να δειχτεί η μεταβλητότητα του συναισθήματος, στο πρόσωπο των ενηλίκων. Σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 24 (12 ανδρών, 12 γυναικών) ατόμων, μαγνητοσκοπήθηκε η διαδικασία έκφρασης της συγκίνησης, που θα προκαλείτο από την ακρόαση μουσικών κομματιών (Guilhot, Most, Lecourt & Pailles, 1981-2), ικανών να διεγείρουν συγκινήσεις, της επιλογής του υποκειμένου, ίδιων την κάθε φορά, που θα χρειαζόταν, και η, από ένα σημείο και μετά, τεχνητή (με εισαγωγή αηδιαστικής νοητικής εικόνας, της επιλογής του υποκειμένου, ίδιας την κάθε φορά, που θα χρειαζόταν) εμπλοκή της ανέλιξης της προβλεπόμενης να βγει στην έκφραση συγκίνησης. Στο τέλος κάθε φάσης, το υποκείμενο κατέγραφε, με την μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια, τον βαθμό (1 έως 7), στον οποίο αισθάνθηκε, ότι αισθάνθηκε, κατά την διάρκειά της. Την βιντεοταινία είδαν, χωρίς ήχο, προς αποφυγή παρέλκυσής των, 4 κριτές (δύο άντρες και δύο γυναίκες), πλήρως εκπαιδευθέντες, στην αναγνώριση έκφρασης συναισθημάτων, για ένα χρόνο, και αποτύπωσαν την συναισθηματική έκφραση των υποκειμένων, σε κάθε φάση, στην ίδια βαθμολογική κλίμακα. Βρέθηκε, με κριτήριο το πάνω ή κάτω από τα στατιστικά όρια (ενδοϋποκειμενικό πείραμα, στατιστικά tests: Wilcoxon και Whitney Mann, επίπεδο σημαντικότητας το 0,05), ότι το συναίσθημα μπορεί εύκολα να προκληθεί και, ανάλογα με την

ένταση παρεμβαλλόμενων παραγόντων, στο βίωμα, να μεταβληθεί, με αφάνταστη ταχύτητα, έτσι που να αποκρυσταλλωθεί ή να αλλάξει ποσοτικά (ένταση) είτε ποιοτικά (κατηγορία), περισσότερο στις γυναίκες (αρνητικά συναισθήματα) απ' ό,τι στους άντρες (θετικά συναισθήματα), εξ ου και η δυσκολία γρήγορης σωστής ερμηνείας του.

Θεματική Συνεδρία 23 ΦΟΥΑΓΙΕ

Απόψεις εκπαιδευτικών για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση και προγράμματα υποστήριξης του εκπαιδευτικού έργου

Πρόεδρος: **Σωτηρία Τζιβνίκου**, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

1. Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για την εφαρμογή της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης

Μαρία Σακελλαρίου, Παναγιώτα Στράτη & Ροδόκλεια Αναγνωστοπούλου
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ή αναπηρία, θέτει πολλές προκλήσεις για το σύγχρονο σχολείο. Οι αλλαγές στην ειδική εκπαιδευτική πολιτική και οι σχετικές διατάξεις έχουν αλλάξει τον τρόπο που τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες εκπαιδεύονται. Τις τελευταίες δεκαετίες, η έννοια της ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης κατευθύνεται προς ένα πλαίσιο που δίνει έμφαση στη λειτουργία των παιδιών μέσα από την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον τους. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διατυπωθούν: (α) Οι σημαντικοί παράμετροι που σχετίζονται με τη συνεκπαίδευση και τις απόψεις των εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την ενταξιακή εκπαίδευση και (β) να καθοριστεί το πλαίσιο μετάβασης των παιδιών με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από το νηπιαγωγείο στο δημοτικό σχολείο. Στην έρευνά συμμετείχαν ($N = 520$) εκπαιδευτικοί (Νηπιαγωγοί και Δάσκαλοι) από την περιφέρεια της Ηπείρου που απάντησαν σε ερωτήματα για την ένταξη στη γενική τάξη των μαθητών με προβλήματα κινητικά, όρασης, αναπτυξιακά, ακαδημαϊκών επιδόσεων, κοινωνικής και γλωσσικής ανάπτυξης καθώς και για την απόκτηση ακαδημαϊκών ικανοτήτων πριν την είσοδο στο δημοτικό σχολείο. Η συμπεριληπτική εκπαίδευση εκφράζεται ως ανησυχία των εκπαιδευτικών να ευθυγραμμίσουν την ειδική εκπαίδευση με τη γενική με τρόπο που να προσδίδει αποτελεσματική και ποιοτική εκπαίδευση για όλους τους μαθητές. Τα παιδιά με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να συμμετέχουν με ίσους όρους στο σχολικό πρόγραμμα, αλλά είναι απαραίτητη η ετοιμότητα των σχολείων να τους αποδέχονται ισότιμα.

2. Απόψεις κι εμπειρίες των εκπαιδευτικών γενικής αγωγής της Α/θμιας εκπαίδευσης για τη συμβολή του μαθήματος της μουσικής στην ένταξη των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Αναστασία Β. Παπαϊωάννου

Α/θμια εκπαίδευση Ν. Μαγνησίας

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η περιγραφή των απόψεων και των εμπειριών των δασκάλων Γενικής Αγωγής για τη συμβολή του μαθήματος της μουσικής στην ισότιμη συμμετοχή των μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες στην εκπαιδευτική διαδικασία και η ανάδειξη των καλών πρακτικών των εκπαιδευτικών Γενικής Αγωγής, που μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά προς αυτήν την κατεύθυνση μέσα από το συγκεκριμένο διδακτικό αντικείμενο. Από τη μέχρι τώρα βιβλιογραφική ανασκόπηση καταδεικνύεται ότι οι δάσκαλοι Γενικής Αγωγής αποδέχονται την ένταξη μαθητών με ΕΕΑ στη γενική τάξη αλλά υπό προϋποθέσεις, θεωρώντας την έλλειψη κατάλληλης επιμόρφωσης και υποστήριξης ως σημαντικούς ανασταλτικούς παράγοντες στην επιτυχή υλοποίηση καινοτόμων εκπαιδευτικών δράσεων. Ωστόσο, στις μελέτες, που εντοπίστηκαν, δεν φάνηκε αν συγκεκριμένα μαθήματα, που διδάσκονται στο Δημοτικό Σχολείο, όπως αυτό της Μουσικής Αγωγής μπορούν να υποβοηθήσουν το έργο των δασκάλων Γενικής Αγωγής (ΓΑ), στο πλαίσιο της ένταξης. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 11 εκπαιδευτικοί Κλάδου ΠΕ70 ειδικότητας Δασκάλων, που υπηρετούν σε σχολεία Α/θμιας εκπαίδευσης των Νομών Φωκίδος και Μαγνησίας. Η διερεύνηση των απόψεών τους έγινε μέσω ατομικής συνέντευξης με «ανοικτού» και «κλειστού» τύπου ερωτήσεις σχετικά με την αξιοποίηση της Μουσικής ως προς την ένταξη. Η ποιοτική ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι οι εκπαιδευτικοί ΓΑ εκτιμούν θετικά το ρόλο της μουσικής ως προς την ένταξη αλλά θεωρούν δύσκολη γι' αυτούς την επιτυχή υλοποίηση των μουσικών δραστηριοτήτων, κυρίως λόγω του ασφυκτικού αναλυτικού προγράμματος αλλά και της ελλιπούς κατάρτισής τους στη μουσική. Για αυτό, θεωρούν σημαντική τη συνεργασία τους με τον καθηγητή/τρια Μουσικής του σχολείου τους καθώς και την επιμόρφωσή τους σε θέματα Μουσικής Παιδαγωγικής.

3. Η ποιότητα της επικοινωνίας σε τυπικές τάξεις και σε τμήματα ένταξης από την οπτική γωνία των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Μαγδαληνή Βουλγαρίδου, Ιωάννης Αγαλιώτης, Λευκοθέα Καρτασιδού

& Χαρίκλεια Πρώιου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η επικοινωνία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο σε κάθε έκφανση της ανθρώπινης δραστηριότητας. Πρόκειται για ένα από τα πιο κρίσιμα ζητήματα και για τη διαχείριση μίας σχολικής τάξης, καθώς μέσα από τη διαδικασία της επικοινωνίας μπορεί να βελτιωθεί η διδασκαλία και να επιτευχθούν οι στόχοι του σχολείου. Στην παρούσα μελέτη διερευνώνται οι απόψεις και οι στάσεις των εκπαιδευτικών τυπικών τάξεων αλλά

και Τμημάτων Ένταξης του δημοτικού σχολείου όσον αφορά την ποιότητα επικοινωνίας με τους μαθητές τους. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στη σημασία της επικοινωνίας για την αποτελεσματικότητα του έργου των εκπαιδευτικών καθώς και στις συμπεριφορές εκπαιδευτικών και μαθητών που επηρεάζουν την επικοινωνία. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 100 εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, από τους οποίους οι 90 ήταν εκπαιδευτικοί γενικής αγωγής και οι 10 εκπαιδευτικοί ειδικής αγωγής. Για τη συλλογή των δεδομένων έγινε χρήση ενός ερωτηματολογίου, το οποίο χρησιμοποιήθηκε πρωτίστως σε πιλοτική έρευνα προκειμένου να διερευνηθεί η καταλληλότητά του. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν μέσα από το ερωτηματολόγιο καταδεικνύουν ότι οι εκπαιδευτικοί του δείγματος εκτιμούν πως η καλή επικοινωνία επηρεάζει τις επιδόσεις των μαθητών και συμβάλλει ουσιαστικά στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού τους έργου. Προέκυψε, επίσης, ότι τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών και συγκεκριμένα το φύλο και τα έτη προϋπηρεσίας δεν επηρεάζουν την ποιότητα της επικοινωνίας με τους μαθητές τους. Ως προς το εκπαιδευτικό πλαίσιο, ωστόσο, στο οποίο φοιτούν οι μαθητές διαπιστώθηκε ότι σε σύγκριση με τις τυπικές τάξεις η ποιότητα επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών ήταν καλύτερη στα Τμήματα Ένταξης, χωρίς όμως η διαφορά να είναι μεγάλη.

4. Μελέτη και χαρτογράφηση των αναγκών ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης των εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής αγωγής που διδάσκουν μαθητές με μαθησιακές

δυσκολίες σε μη αστικά- απομακρυσμένα σχολεία

Σωτηρία Τζιβινίκου & Δήμητρα Καγκαρά
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αποτελεσματική διδασκαλία των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες έχει αποτελέσει το επίκεντρο ερευνών σε διεθνές επίπεδο. Για να μπορέσουν οι εκπαιδευτικοί γενικής κι ειδικής αγωγής να υποστηρίξουν αποτελεσματικά τους μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες έχουν ανάγκη ψυχοεκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα τους παρέχουν συνεχή ψυχοεκπαιδευτική επιμόρφωση και υποστήριξη. Ωστόσο, οι εκπαιδευτικοί που διδάσκουν μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες σε μη αστικά-απομακρυσμένα σχολεία συνήθως βρίσκονται μακριά από τους αρμόδιους υποστηρικτικούς φορείς, γεγονός που διαφοροποιεί τις ανάγκες τους. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι διττός, καθώς στοχεύει στη μελέτη και τη χαρτογράφηση των αναγκών ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης των εκπαιδευτικών, όπως αυτές διαφοροποιούνται από τις ιδιαίτερες συνθήκες των μη αστικών-απομακρυσμένων σχολείων, αλλά και στη διερεύνηση των απόψεων τους για το πώς οι νέες μορφές ψυχοεκπαιδευτικής επιμόρφωσης που θα εμπεριέχουν τεχνολογίες αιχμής και μοντέλα επιμόρφωσης με την μορφή της εποπτευόμενης και υποστηριζόμενης εφαρμογής στην τάξη (μέθοδος coaching) μπορούν να συμβάλλουν στην κάλυψη αυτών των αναγκών. Χρησιμοποιήθηκαν ποιοτικές και ποσοτικές μέθοδοι συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εκατό εκπαιδευτικοί και στελέχη της εκπαίδευσης. Τα αποτε-

λέσματα που προέκυψαν είναι συνεπή προς αυτά της διεθνούς βιβλιογραφίας και έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί στα μη αστικά-απομακρυσμένα σχολεία έχουν ιδιαίτερες ανάγκες ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης και επιμόρφωσης για την αποτελεσματική διδασκαλία των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, ενώ παράλληλα θεωρούν πως οι νέες μορφές ψυχοεκπαιδευτικής επιμόρφωσης με τη χρήση των νέων τεχνολογιών μπορούν να συμβάλλουν στην κάλυψη αυτών των αναγκών. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα χρησιμοποιηθούν για την δημιουργία ενός μοντέλου εξ' αποστάσεως σύγχρονης και ασύγχρονης εποπτευόμενης ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής εκπαίδευσης.

5. Μελέτη και σχεδιασμός μοντέλου εξ' αποστάσεως σύγχρονης και ασύγχρονης εποπτευόμενης ψυχοεκπαιδευτικής υποστήριξης εκπαιδευτικών ειδικής και γενικής εκπαίδευσης - δυνητικές εφαρμογές

Σωτηρία Τζιβινίκου & Δήμητρα Καγκαρά

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οι εκπαιδευτικοί γενικής και ειδικής εκπαίδευσης είναι εκείνοι στους οποίους ανατίθεται η υποστήριξη των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες, ανεξάρτητα από την πρότερη εκπαίδευσή τους και την επαγγελματική τους εμπειρία. Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι η συνεχιζόμενη εκπαίδευσή τους η οποία μπορεί να γίνει με διαφόρων τύπων επιμόρφωση, με στόχο την προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη, είναι βασικός παράγοντας διασφάλισης της ποιότητας της διδασκαλίας τους. Ωστόσο, οι επιμορφωτικές ευκαιρίες είναι σχετικά περιορισμένες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις είναι σχεδόν ανύπαρκτες, όπως στην περίπτωση των εκπαιδευτικών που υπηρετούν σε σχολεία απομακρυσμένα από τα αστικά κέντρα. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στο να απαντήσει στις επιμορφωτικές αυτές ανάγκες, με τη διαμόρφωση ενός μοντέλου εξ' αποστάσεως σύγχρονης και ασύγχρονης μετεκπαίδευσης, η οποία θα ενσωματώνει αφενός τεχνολογίες αιχμής, αφετέρου θα στηρίζεται σε μοντέλα επιμόρφωσης με την μορφή της εποπτευόμενης και υποστηριζόμενης εφαρμογής στην τάξη (μέθοδος coaching). Η μέθοδος αυτή φαίνεται να έχει σημαντικά θετικότερη επίδραση στις επιμορφωτικές δράσεις από άλλα μοντέλα παραδοσιακής επιμόρφωσης. Ο σχεδιασμός του μοντέλου στηρίζεται στην ανάλυση των αναγκών των εκπαιδευτικών για επιμόρφωση και ψυχοεκπαιδευτική υποστήριξη, καθώς και στη μελέτη της διεθνούς βιβλιογραφίας σχετικά με τα σύγχρονα και αποτελεσματικά μοντέλα επιμόρφωσης και υποστήριξης των εκπαιδευτικών και τις εφαρμογές τους. Σημαντικά στοιχεία του μοντέλου αυτού είναι η χρήση εκπαιδευτικής πλατφόρμας σύγχρονης και ασύγχρονης εκπαίδευσης, καθώς και οι συνεδρίες εξ' αποστάσεως επικοινωνίας. Το προτεινόμενο μοντέλο θα μπορούσε να συμβάλει στην περαιτέρω ανάπτυξη της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και της ψυχοεκπαιδευτικής τους υποστήριξης, προς όφελος όλων των μαθητών τους και ειδικά αυτών με δυσκολίες μάθησης.

10:30-11:30**Προσκεκλημένη ομιλία 5****Σοφία-Ελευθερία Γωνίδα**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης***Κίνητρα επίτευξης και συμπεριφορές αποφυγής στο σχολικό πλαίσιο: Αναπτυξιακές και εκπαιδευτικές διαστάσεις**Πρόεδρος: **Φωτεινή Μπονώτη**, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας***11:30-12:00 Coffee Break****12:00-13:30****Προσκεκλημένο συμπόσιο 12****ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Ι****Η συμβολή της χριστιανικής αγωγής στην ανάπτυξη του παιδιού και του έφηβου**Οργανωτής/Πρόεδρος/Συζητητής: **Ηρακλής Ρεράκης**, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Στο συμπόσιο αυτό πρόκειται να εξεταστούν βασικοί δομικοί όροι και προϋποθέσεις που απαιτούνται, προκειμένου να συμβάλλει η χριστιανική αγωγή στην ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου. Εάν, για παράδειγμα, ο άνθρωπος εκλαμβάνεται όχι ως πραγματικό ον, αλλά ως διανοητική έννοια, διαταράσσεται η οντολογία του ανθρώπου, διότι έτσι ο άνθρωπος θεωρείται ότι μπορεί να λειτουργεί μόνον με τη λογική του. Τότε, όμως, περιορίζονται ή μηδενίζονται οι άλλες του λειτουργίες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η πίστη, ως λειτουργία αναζήτησης της θεολογικής αλήθειας και τότε, ίσως, δεν μπορεί να γίνεται λόγος για χριστιανική αγωγή και συνεπώς για ολιστική ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου. Εάν η εφαρμογή της κριτικής σκέψης δεν συνδέεται οργανικά με τη χριστιανική θρησκευτική αγωγή, αλλά θεωρείται μια μεμονωμένη νοητική δεξιότητα, που εφαρμόζεται γενικά, αόριστα και άκριτα, τότε καταργούνται οι διαφορές μεταξύ των αντικειμένων που αφορούν στην αγωγή και υπάρχει περίπτωση να επηρεαστεί αρνητικά η θρησκευτική ανάπτυξη των παιδιών. Προσεγγίσεις στην χριστιανική αγωγή, όπως, για παράδειγμα, η κριτική ή η κονστρουκτιβιστική, που δεν συνδέονται οντολογικά με τις ιδιαιτερότητες της θεολογικής παράδοσης των συγκεκριμένων παιδιών και εφήβων, είναι δυνατόν να αλλοιώνουν το χαρακτήρα και τη στοχοθεσία της χριστιανικής αγωγής τους και να συμβάλουν αρνητικά στην ανάπτυξή τους. Η χριστιανική θρησκευτική αγωγή, πρωτίστως, οφείλει να κομίζει μια πρόταση ζωής, ως αφετηρία διαλόγου και προβληματισμού,

που να διαθέτει τη δύναμη να εμπνέει τους νέους ανθρώπους. Αν στερήσουμε την παιδαγωγική διαδικασία από την προοπτική της έμπνευσης, τότε ίσως συμβάλλουμε στην προοπτική της απονεύρωσής της.

1. Η εννοιοκρατία και η σημασία της στη χριστιανική αγωγή του παιδιού και του εφήβου

Ηρακλής Ρεράκης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Από την εποχή του Σχολαστικισμού και κυρίως του Διαφωτισμού κυριάρχησε στον Δυτικό Πολιτισμό το φαινόμενο της προβολής και κυριαρχίας του ορθού λόγου, που κατέληξε στη μετατροπή των πάντων -του Θεού, του ανθρώπου, των πραγμάτων, των φαινομένων- σε έννοιες. Οι έννοιες είναι προϊόντα της ανθρώπινης λογικής και η ως άνω μετατροπή δείχνει την τάση να υποταχθεί το σύνολο του πραγματικού κόσμου στη νοητική δεινότητα του ανθρώπου. Το γεγονός αυτό ανατρέπει το πολιτισμικό τοπίο της ανθρωπότητας, διότι ο άνθρωπος, αφενός διαχωρίζει και αποθεώνει επικίνδυνα ένα από τα οντολογικά του στοιχεία, τη λογική και, αφετέρου, καταργεί και αφανίζει την ετερότητα των πάντων, τη δυνατότητά τους να είναι πραγματικά όντα, επιτυγχάνοντας έτσι τον λογικό μηδενισμό του οποιοδήποτε «άλλου», του ετέρου, του μη ταυτού. Ο Θεός, ο άνθρωπος, τα όντα της φύσεως, μέσω της εννοιοκρατίας, γίνονται αντιληπτά, όχι ως πραγματικά και υπαρκτά όντα, αλλά ως αφηρημένες έννοιες και παραστάσεις, που πηγάζουν και εξαρτώνται από την ανθρώπινη διάνοια. Έτσι, όμως, χάνεται το πραγματικό και το συγκεκριμένο και δίνεται η θέση του στο μη πραγματικό, στο αφηρημένο, στο φανταστικό, σε εκείνο που παράγεται από τον ατομικό λόγο, ο οποίος καθίσταται παντοκράτορας και αποφασίζει αυτός, αν υπάρχει και πώς υπάρχει το οποιοδήποτε μη ταυτόν ον, ακόμη και ο Θεός. Με αυτόν τον τρόπο ο άνθρωπος ανατρέπει τα όρια της κοινής λογικής και φθάνει, για παράδειγμα, στο ακραίο σημείο να δέχεται ότι δεν είναι ο Θεός, αλλά ο άνθρωπος δημιουργός του εαυτού του και των όντων. Η ως άνω επικράτηση της εννοιοκρατίας, επομένως, επιδρά αρνητικά στη χριστιανική αγωγή, επειδή ανατρέπει τις βασικές της δομές και προϋποθέσεις.

2. Ο ρόλος της χριστιανικής αγωγής στη θρησκευτική ανάπτυξη των μαθητών κατά την ορθόδοξη θεολογία

Ευάγγελος Πεπές

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η ανάδειξη της συμβολής της χριστιανικής παιδαγωγικής στην απάντηση των ψυχοπαιδαγωγικών ερωτημάτων αναφορικά με τις δυνατότητες και τα όρια της σχολικής θρησκευτικής αγωγής ως προς τη θρησκευτική ανάπτυξη των μαθητών. Έχει διαπιστωθεί ότι το σχολικό μάθημα της χριστιανικής αγωγής, λόγω της εγγενούς σχέσης του με την αποκαλυπτική πίστη, προκαλεί

παρανοήσεις και στρεβλές πεποιθήσεις για τη φύση του, τη θέση του εντός του σχολικού προγράμματος, το περιεχόμενο και τον χαρακτήρα του. Ερωτήματα τα οποία αφορούν στο εάν η πίστη είναι διδακτή, στη σημασία των γνωστικών προϋποθέσεων των μαθητών κατά τα διάφορα στάδια ανάπτυξής τους στο πλαίσιο της θρησκευτικής αγωγής, στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η ορθόδοξη παράδοση την πνευματική μεθελικίωση του ανθρώπου, στη θέση του μαθητή σε μια μαθησιακή διαδικασία με αντικείμενο τη χριστιανική πίστη εξακολουθούν να παραμένουν στον πυρήνα του σύγχρονου σχετικού προβληματισμού. Η ορθόδοξη θεολογία, ως συστηματική καταγραφή του ορθοδόξου βιώματος, διευκρινίζει διαφωτιστικά, στο πλαίσιο μίας γόνιμης διαλεκτικής με τις άλλες επιστήμες της αγωγής, το *αδίδακτον* και κατά συνέπεια το *μη μαθητόν*, το *διδασκτέον* και *μαθητέον*, καθώς και το *διδασκόν* και *μαθητόν* του χριστιανικού Θεού και ήθους. Κατ' αυτήν τη θεολογία, η προσέγγιση του Θεού υπερβαίνει τη διανοητική γνώση και συνίσταται σε μία βιωματική μέθεξη, η οποία προϋποθέτει την αποκάλυψη του Θεού στον άνθρωπο και την εθελοούσια κατάφαση του ανθρώπου στην αποκαλυπτική πρόσκληση του Θεού. Η σχέση αυτή οικοδομείται με τρόπο προσωπικό για την κάθε ανθρώπινη ύπαρξη εντός του κοινού εκκλησιαστικού σώματος.

3. Ο κοστρουκτιβισμός ως θεωρία μάθησης και ως επιστημολογικό υπόβαθρο του μαθήματος των θρησκευτικών: Δυνατότητες και όρια

Αθανάσιος Στογιαννίδης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Μία σημαντική παράμετρος των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών του Μαθήματος των Θρησκευτικών, όπως γίνεται αντιληπτό από τον «Οδηγό Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού-Γυμνασίου» (2014), αποτέλεσε το γεγονός ότι λαμβάνονται σοβαρά υπόψη θεωρίες μάθησης, οι οποίες εντάσσονται στη λεγόμενη κοστρουκτιβιστική προσέγγιση. Τούτο αποτελεί μία καινοτομία, η οποία εκ πρώτης όψεως δείχνει ότι αφορά στη διδακτική μεθοδολογία του μαθήματος. Από την άλλη πλευρά, όμως, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ο Κοστρουκτιβισμός, κατά κύριο λόγο, συνιστά μία επιστημολογική θεωρία. Στις θεμελιώδεις τοποθετήσεις του συγκαταλέγεται η άποψη, ότι κάθε νόημα και κάθε σημασία συνιστά μία κατασκευή του ανθρώπινου και όχι μία αποτύπωση της αλήθειας αυτής καθ' εαυτής. Η παραπάνω θέση επιφέρει και μία αντίστοιχη θεώρηση για τον τρόπο με τον οποίον προσεγγίζεται ο μύθος, δηλαδή μία ερμηνευτική ματιά στα πράγματα, κάτι που συνιστά και θεμελιώδη πτυχή της διαδικασίας διδασκαλίας-μάθησης: Ακολουθώντας το σκεπτικό του Κοστρουκτιβισμού, ο μύθος δεν είναι τίποτε άλλο παρά μία κατασκευή και όχι μία αποτύπωση της αλήθειας. Ωστόσο, όπως μπορούμε να εξάγουμε τόσο από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία όσο και από την ορθόδοξη θεολογία, ο μύθος, μπορεί να μην αποτυπώνει την αλήθεια των πραγμάτων αυτήν καθ' εαυτήν, ωστόσο, το ηθικό και υπαρξιακό νόημα που αυτός εκφράζει, αποτυπώνει πραγματικές εμπειρίες και σχέσεις, δηλ. δεν είναι ένα ιδεολόγημα· συνεπώς, έχει τη δυνατότητα να εμπνεύσει και να δώσει όρα-

μα για τις μελλοντικές γενιές. Αν εφαρμόσουμε τις επιστημολογικές αρχές του Κονστρουκτιβισμού στη διδασκαλία του Μαθήματος των Θρησκευτικών, τότε ο μύθος, δηλ. η πρόταση ζωής την οποίαν το μάθημα αυτό κομίζει ως αφετηρία διαλόγου και προβληματισμού, ενδεχομένως παρουσιαστεί απλώς και μόνο ως μία νοητική κατασκευή που δεν διαθέτει τη δύναμη να εμπνεύσει τους νέους ανθρώπους. Αν όμως στερήσουμε από την παιδαγωγική διαδικασία την προοπτική της έμπνευσης, τότε ίσως την απονευρώνουμε.

4. Το κίνημα της κριτικής σκέψης και η επίδραση του στη θρησκευτική ανάπτυξη του παιδιού μέσα από το μάθημα των θρησκευτικών

Μαρία Ράντζου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το κίνημα της Κριτικής Σκέψης προτάσσει μια συγκεκριμένη αντίληψη για την οργάνωση της διδακτικής παρέμβασης, η οποία αποβλέπει στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των παιδιών σε όλα τα στάδια ανάπτυξής τους. Η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης αναδύθηκε ως θεμελιώδες εκπαιδευτικό ιδεώδες κυρίως, γιατί οι μαθητές αδυνατούν να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους στην επίλυση προβλημάτων, χρειάζονται προσαρμοστικότητα, ευρηματικότητα και αυτονομία, στοιχεία τα οποία η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης φαίνεται ότι μπορεί να τους εξασφαλίσει, αλλά και γιατί αναγνωρίστηκε η ανάγκη για μια μορφή ηθικής εκπαίδευσης στις πλουραλιστικές κοινωνίες, που θα προσφέρει τα εργαλεία για την αντίσταση στη διολίσθηση προς τον σχετικισμό, ο οποίος πλήττει την αποσαφήνιση των αξιών. Οι εκπρόσωποι του κινήματος απομακρύνθηκαν από την ιδέα της μίας και μοναδικής σκέψης και θεώρησαν ότι υπάρχουν πολλά είδη σκέψης αντίστοιχα με τα είδη της επιστημονικής γνώσης. Υπό αυτό το πρίσμα δεν υπάρχουν γενικές δεξιότητες της κριτικής σκέψης που να μπορούν να εφαρμοστούν σ' όλες τις γνωστικές περιοχές, αλλά αντίθετα η ικανότητα της κριτικής σκέψης διαφοροποιείται από μάθημα σε μάθημα. Η ικανότητα της κριτικής σκέψης μπορεί να συνδεθεί μόνο με ορισμένες δραστηριότητες που αφορούν σε ειδικούς χώρους γνώσης και επομένως είναι δυνατόν να διδαχθεί μόνο ως μέρος ενός συγκεκριμένου μαθήματος και ποτέ ως ανεξάρτητη γνωστική περιοχή. Σύμφωνα με τα παραπάνω η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης παρουσιάζει περιορισμούς κατά την εφαρμογή της στο Μάθημα των Θρησκευτικών. Η άκριτη και χωρίς προϋποθέσεις εφαρμογή της και μάλιστα ως μεμονωμένη νοητική δεξιότητα, επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη της θρησκευτικής σκέψης των παιδιών, μια θέση που θα αποδειχθεί μέσα από την ανάλυση των αναλυτικών προγραμμάτων, των φακέλων του μαθητή και τις προτεινόμενες εξ αυτών διδακτικές προτάσεις στο Μάθημα των Θρησκευτικών.

Προσκεκλημένο συμπόσιο 13 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ II

Εφαρμοσμένη Αναπτυξιακή Ψυχολογία

Πρόεδρος/Οργανωτής: **Σμαράγδα Καζή**, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Συζητητής: **Σταυρούλα Σαμαρτζή**, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το συμπόσιο περιλαμβάνει πέντε εμπειρικές έρευνες Εφαρμοσμένης Αναπτυξιακής Ψυχολογίας οι οποίες, βασιζόμενες σε θεωρητικές προτάσεις της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, εστιάζονται στη μελέτη της κοινωνικής προσαρμογής του αναπτυσσόμενου ατόμου. Οι έρευνες τοποθετούνται σε δύο κεντρικούς άξονες: (α) τη σχέση του παιδιού με τους γονείς του και (β) τη σχέση του ατόμου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον. Η πρώτη εργασία, με τίτλο «Η σχέση παιδιού-μητέρας ως παράγοντας κοινωνικής αυτοαποτελεσματικότητας», εξετάζει την επίδραση ποικίλων μεταβλητών από την πλευρά της μητέρας, όπως το άγχος, η κατάθλιψη και η συναισθηματική νοημοσύνη της στον τύπο του δεσμού που θα συνάψει το παιδί μαζί της και πώς αυτός ο δεσμός αντανakλάται στις πεποιθήσεις κοινωνικής αυτοαποτελεσματικότητας του παιδιού. Στην εργασία με τίτλο «Η επίδραση της εμπλοκής του πατέρα και της συνεργασίας του με τη μητέρα στην αυτοαποτελεσματικότητα του παιδιού» εξετάζεται ένα πρωτότυπο, τόσο σε διεθνές όσο και σε ελληνικό επίπεδο, θέμα που αφορά στο ρόλο του πατέρα στην ανατροφή του παιδιού, στη σχέση των γονέων μεταξύ τους και στο πώς τα παραπάνω συμβάλλουν στις πεποιθήσεις αυτοαποτελεσματικότητας που διαμορφώνει το παιδί. Η τρίτη εργασία αυτού του άξονα έχει τίτλο «Διαγενεακή μεταφορά της αυτοεκτίμησης: Μελέτη του σχήματος γονέων - παιδιών κατά την εφηβεία». Εστιάζεται επίσης στις σχέσεις μέσα στην οικογένεια εξετάζοντας το διαμεσολαβητικό ρόλο της συναισθηματικής νοημοσύνης και του ύφους ανατροφής ως πιθανών μηχανισμών διαγενεακής μεταφοράς της αυτοεκτίμησης. Η εργασία με τίτλο «Έλεγχος της επίδρασης του κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη της Συναισθηματικής Νοημοσύνης παιδιών Δημοτικού» τοποθετείται στο δεύτερο άξονα. Αφορά σε μια πειραματική παρέμβαση, που έχει ως στόχο την βελτίωση των επιδόσεων των παιδιών σε μετρήσεις συναισθηματικής νοημοσύνης, μέσω της συμμετοχής τους σε κοινωνικοδραματικά παιχνίδια, στη διάρκεια των οποίων τα παιδιά εξασκούνται στον Έλεγχο, τη Χρήση, την Αντίληψη του Συναισθήματος και στην Ενσυναίσθηση. Η τελευταία εργασία έχει τίτλο «Απανθρωποποίηση στόχων που υποφέρουν και Θεωρία Δικαιολόγησης του Συστήματος». Σε αυτήν, εξετάζονται οι σχέσεις μεταξύ απανθρωποποίησης και (α) κατάστασης του στόχου (ο στόχος υποφέρει/ δεν υποφέρει) και (β) Θεωρίας Δικαιολόγησης του Συστήματος (ΘΔΣ), ως προς την τάση, δηλαδή, των ατόμων να δικαιολογήσουν τα δεινά που υποφέρει ο στόχος. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της αναπτυξιακής φάσης των συμμετεχόντων, καθώς και ως προς το επίπεδο μόρφωσής τους.

1. Η σχέση παιδιού - μητέρας ως παράγοντας κοινωνικής αυτο- αποτελεσματικότητας

Νικολέτα Σιφναίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην εργασία αυτή εξετάζεται η σχέση παιδιού-μητέρας, με έμφαση στην επίδρασή της στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων της κοινωνικής αυτοαποτελεσματικότητας του παιδιού. Συγκεκριμένα, στην έρευνα εξετάζονται δύο ερωτήματα (α) πώς το άγχος και η συναισθηματική νοημοσύνη της μητέρας συμβάλλουν στον τύπο του δεσμού που θα συνάψει το παιδί μαζί της και (β) πώς ο δεσμός με τη μητέρα επηρεάζει, στη συνέχεια, τις πεποιθήσεις κοινωνικής αυτοαποτελεσματικότητας του παιδιού. Στην έρευνα συμμετείχαν 125 μητέρες και τα παιδιά τους. Οι μητέρες συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο για το Καταστασιακό Άγχος-STAI-st (Spielberger, 1968, μετάφραση-στάθμιση: Fountoulakis, et al., 2006) και την Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης (Tsaousis, 2008). Τα παιδιά συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αξιολόγησης του Δεσμού με τη Μητέρα (Kerns, et al., 2001), την Κλίμακα Κοινωνικής Αυτοαποτελεσματικότητας (Bandura et al., 2001, μετάφραση: Chadia, 2010), το Ερωτηματολόγιο για το Καταστασιακό Άγχος για Παιδιά-STAI-C-st (Spielberger, et al., 1973, μετάφραση-στάθμιση: Psychountaki, Zervas, Karteroliotis & Spielberger, 2003), το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Κατάθλιψης-CDI (Kovacs, 1985, προσαρμογή: Κλεφτάρας & Διδασκάλου, 2007) και την Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης Παιδιών (προσαρμογή σε εξέλιξη, βασισμένη στο ΕΚΣΥΝ, Tsaousis, 2008). Μία σειρά από Αναλύσεις Παλινδρόμησης, επιβεβαίωσαν ότι (α) ως προς τον τύπο δεσμού που συνάπτει το παιδί με τη μητέρα του, το καταστασιακό άγχος της μητέρας αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα, ισχυρότερος παράγοντας, όμως, αναδεικνύεται ο βαθμός της Σ.Ν. της και (β) ως προς την επάρκεια των πεποιθήσεων της κοινωνικής αυτοαποτελεσματικότητας των παιδιών, επιβεβαιώθηκε η προβλεπτική ισχύς του καταστασιακού άγχους των παιδιών, της κατάθλιψής τους, αλλά κυρίως της Σ.Ν. τους νοημοσύνης και του δεσμού τους προς τη μητέρα.

2. Η επίδραση της εμπλοκής του πατέρα και της συνεργασίας του με τη μητέρα στην αυτοαποτελεσματικότητα του παιδιού

Ευθυμία Νάστα & Δημήτρης Καλαμάρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η Αυτοαποτελεσματικότητα αναφέρεται στις πεποιθήσεις του ατόμου για τις ικανότητές του και φαίνεται να αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα για τη ψυχική υγεία, την προσαρμοστικότητα και τη μελλοντική εξέλιξη του παιδιού, με την οικογένεια να επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωσή της. Επίσης, το εργασιακό περιβάλλον του πατέρα ενδέχεται να επιδρά στην ανάπτυξη της αυτοαποτελεσματικότητας του εφήβου. Τέλος, η προσλαμβανόμενη αποδοχή ή απόρριψη του παιδιού από τον γονέα όπως και η συντονισμένη και αρμονική συνεργασία μεταξύ των προσώπων φροντίδας, φαίνε-

ται να συμβάλλουν στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή του παιδιού. Στην παρούσα έρευνα δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο του πατέρα μέσα στην οικογένεια και διερευνήθηκε αν η οικονομική και επαγγελματική του κατάσταση και η συνεργατικότητα του με τη μητέρα επιδρούν στην αυτοαποτελεσματικότητα του παιδιού. Στην έρευνα συμμετείχαν 150 οικογένειες παιδιών πρώιμης εφηβικής ηλικίας (10-14 ετών). Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω τριών εργαλείων: (α) της Κλίμακας Γονεϊκής Αποδοχής- Απόρριψης (Rohner, 2005), (β) της Γενικής Κλίμακας Αυτοαποτελεσματικότητας (Jerusalem & Schwarzer, 1994), και (γ) της Λίστας Προβλημάτων Γονέων (Sanders & Dadds, 1993). Αναμένονται διαφοροποιήσεις στην προσλαμβανόμενη συμπεριφορά του πατέρα, ως προς το φύλο και την ηλικία του παιδιού.

3. Διαγενεακή μεταφορά της αυτοεκτίμησης: Μελέτη του σχήματος γονέων - παιδιών κατά την εφηβεία

Ειρήνη-Σπυριδούλα Μαστέλλου & Δημήτρης Καλαμάρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η ύπαρξη της διαγενεακής μεταφοράς (ΔΜ) της αυτοεκτίμησης (δηλαδή της θετικής ή της αρνητικής στάσης απέναντι στο εαυτό) από τους γονείς προς τα παιδιά, αποτελεί αντικείμενο σύγχρονων ερευνών, με την αυτοεκτίμηση μεταξύ των δύο γενεών να παρουσιάζει θετική συσχέτιση. Οι μηχανισμοί, όμως, μέσω των οποίων διαμεσολαβείται αυτή η μεταφορά είναι ακόμα ασαφείς. Στην παρούσα έρευνα σκοπός ήταν να μελετηθεί η ΔΜ της αυτοεκτίμησης στην εφηβική ηλικία και ο πιθανός διαμεσολαβητικός ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης και της γονικότητας. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, διαμορφώθηκε η υπόθεση ότι η γονική αυτοεκτίμηση τείνει να μεταφέρεται διαγενεακά στους έφηβους όχι άμεσα, αλλά μέσω της συναισθηματικής νοημοσύνης αυτών και των γονέων τους καθώς και μέσω του ύφους ανατροφής που υιοθετείται από τους γονείς και γίνεται αντιληπτό από τους ίδιους. Ως προς τη διαγενεακή μεταφορά συνεξετάζεται η επίδραση του φύλου (πατέρας-γιός-μητέρα-κόρη). Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν τα μέλη 50 τετραμελών οικογενειών με δύο διαφορετικού φύλου παιδιά εφηβικής ηλικίας (12-16 ετών). Στους συμμετέχοντες (γονείς-παιδιά) χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (Rosenberg, 1965, προσαρμογή στα ελληνικά Spanea, Anagnostopoulos, Kalatzi-Azizi & Skarlos, 2005), η Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης του Τσαούση (Tsaousis, 2008) και το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκού Κύρους του Buri (Buri, 1991, προσαρμογή στα ελληνικά: Τσαούσης, 2002). Η σημαντικότητα της αποσαφήνισης της ΔΜ της αυτοεκτίμησης με βάση τα ευρήματα, καθώς και των επιμέρους παραγόντων που διαμεσολαβούν, συζητούνται σε συνδυασμό με το σχεδιασμό προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης για άτομα εφηβικής ηλικίας και τις οικογένειές τους.

4. Έλεγχος της επίδρασης του κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη της συναισθηματικής νοημοσύνης παιδιών δημοτικού

Αφροδίτη Χαριτωνίδου & Δημήτρης Καλαμάρας
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τα διάφορα είδη παιχνιδιού όπως το συμβολικό παιχνίδι, το φανταστικό παιχνίδι, το παιχνίδι προσποίησης, το κοινωνικοδραματικό παιχνίδι και τα παιχνίδια με κανόνες έχουν χρησιμοποιηθεί σε εκπαιδευτικά προγράμματα και παρεμβάσεις για την ανάπτυξη των παραγόντων της συναισθηματικής νοημοσύνης (ΣΝ) στο πλαίσιο της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού. Διεξήχθη μια μελέτη παρέμβασης σε 91 παιδιά Ε' Δημοτικού (τα οποία χωρίστηκαν σε πειραματική ομάδα και ομάδα ελέγχου) με βασικό σκοπό τη διερεύνηση της επίδρασης του κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού στην ανάπτυξη της συναισθηματικής τους νοημοσύνης. Στις δύο ομάδες έγιναν οι αρχικές και οι τελικές μετρήσεις της ΣΝ με την Ελληνική Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης Παιδιών (προσαρμογή σε εξέλιξη, Tsaousis, 2008). Στην πειραματική ομάδα εφαρμόστηκε μια παρέμβαση κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού για την ανάπτυξη των στοιχείων της συναισθηματικής νοημοσύνης. Η παρέμβαση ολοκληρώθηκε σε έξι συναντήσεις, μία φορά την εβδομάδα για 30' σε κάθε συνάντηση. Η πρακτική σημασία της έρευνας αφορά στη χρήση του κοινωνικοδραματικού παιχνιδιού για την εφαρμογή προγραμμάτων ανάπτυξης της συναισθηματικής νοημοσύνης είτε ατομικά είτε ομαδικά εντός και εκτός του σχολικού πλαισίου.

5. Απανθρωποποίηση στόχων που υποφέρουν και θεωρία δικαιολόγησης του συστήματος

Βάλια Μαρκολέφα, Μαρία Σακαλάκη & Δημήτρης Καλαμάρας
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η απανθρωποποίηση συνίσταται στην απόδοση λιγότερο ανθρώπινων χαρακτηριστικών στους άλλους ή στον εαυτό. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκαν οι σχέσεις απανθρωποποίησης και (α) κατάστασης του στόχου (ο στόχος υποφέρει/ δεν υποφέρει) και (β) Θεωρίας Δικαιολόγησης του Συστήματος (ΘΔΣ), ως προς την τάση, δηλαδή, των ατόμων να δικαιολογήσουν τα δεινά που υποφέρει ο στόχος. Οι Sakalaki, Richardson & Fousiani (2017) έδειξαν ότι τα άτομα απανθρωποποιούν περισσότερο τους υποφέροντες στόχους. Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στο φαινόμενο απανθρωποποίησης των προσφύγων, χειριζόμενοι πειραματικά τον βαθμό στον οποίο αυτοί εμφανίζονται ότι υποφέρουν και διερευνώντας παράλληλα το αν τα άτομα απανθρωποποιούν περισσότερο τους πρόσφυγες που υποφέρουν και αν η απανθρωποποίησή τους είναι μεγαλύτερη όταν έχουν υψηλή τάση δικαιολόγησης του συστήματος. Κατά τούτο, διαμορφώθηκαν δύο πειραματικές συνθήκες: στη μία οι πρόσφυγες παρουσιάστηκαν ως άτομα τα οποία υποφέρουν, ενώ στην άλλη όχι. Διακόσια άτομα ηλικίας 18-85 κλήθηκαν να απαντήσουν στην κλίμακα απανθρωποποίησης, (Human Nature & Human Uniqueness Scale, Bastian & Haslam, 2011) στην κλί-

μακα ετερο-απανθρωποποίησης (Dehumanization Scale, Sakalaki, et al., 2017) στην κλίμακα Θεωρίας Αντίληψης του Νου (Mind Perception Theory Scale, Gray, Knobe, Sheskin, Bloom & Barrett, 2011) και στην κλίμακα της ΘΔΣ (System Justification Theory Scale, Jost, 2000). Οι ερευνητικές υποθέσεις ήταν οι εξής: (α) οι συμμετέχοντες θα εμφανίσουν υψηλότερη τάση απανθρωποποίησης των προσφύγων που υποφέρουν και (β) η τάση δικαιολόγησης του συστήματος θα συσχετίζεται θετικά με το βαθμό απανθρωποποίησης των προσφύγων. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της αναπτυξιακής φάσης των συμμετεχόντων, καθώς και ως προς το επίπεδο μόρφωσής τους.

Θεματική Συνεδρία 24 ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ III

Η μητρότητα αλλιώς: Δύσβατα μονοπάτια από την εγκυμοσύνη και την υιοθεσία ως την ανάπτυξη δεσμού

Πρόεδρος: Ζαΐρα Παπαληγούρα, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

1. Εγκυμοσύνη με απουσία γενετικής συγγένειας μεταξύ μητέρας - εμβρύου: «Είναι δικό μου παιδί;»

Ευαγγελία Χατζηιωαννίδου & Ζαΐρα Παπαληγούρα
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η επιλογή της χρήσης δωρεάς ωαρίων έχει ως συνέπεια την απουσία της γενετικής συγγένειας μεταξύ μητέρας-εμβρύου. Είναι μια μέθοδος της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, η οποία, ωστόσο, παρέχει μια βιολογική σχέση μέσω της εγκυμοσύνης και επιτρέπει στις γυναίκες χωρίς ωοθηκική λειτουργία να κυοφορήσουν και να βιώσουν την εμπειρία του θηλασμού και της γονεϊκότητας. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί εις βάθος η εμπειρία εγκυμοσύνης των υπογόνιμων Ελληνίδων γυναικών οι οποίες, για να αποκτήσουν παιδί, κατέφυγαν στη δωρεά ωαρίων. Στην έρευνα συμμετείχαν εννέα εγκυμονούσες ($N = 9$) ηλικίας 32 έως 49 ετών (Μ.Ο. 40,8 έτη) οι οποίες υποβλήθηκαν σε τρεις διαδοχικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ερωτήσεις ανοιχτού τύπου στο τέλος του 1^{ου}, 2^{ου} και 3^{ου} τριμήνου της εγκυμοσύνης. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Ορισμένες εγκυμονούσες ανέφεραν, ότι πριν πάρουν την απόφαση για δωρεά και κατά τη διάρκεια του 1^{ου} τριμήνου της εγκυμοσύνης τους αντιμετώπισαν περιστασιακά δυσκολίες στην προσπάθεια να αποδεχθούν, ότι δεν θα αποκτήσουν ποτέ ένα παιδί, το οποίο θα έφερε το δικό τους γενετικό υλικό. Καθώς προχωρούσε η εγκυμοσύνη ανέφεραν, ότι ανέπτυξαν δεσμό με το παιδί που κυοφορούσαν και αυτός ήταν και ο λόγος για τον οποίο οι δυσκολίες υποχώρησαν. Παρά ταύτα, οι περισσότερες γυναίκες συνέχιζαν να ελπίζουν, ότι θα αποκτούσαν ένα γενετικά συγγενές παιδί χωρίς ιατρική παρέμβαση. Η εγκυμοσύνη με δωρεά ωαρίων απαιτεί μια σύνθετη ψυχική διεργασία η οποία σχετίζεται με τα ζητήματα της υπο-

γονιμότητας, την προσωπική ιστορία και τους μηχανισμούς αντιμετώπισης της κάθε γυναίκας.

2. Αποκαλύπτοντας το μυστικό της υιοθεσίας

Αγγελική Μακρυνιώτη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα έρευνα είχε σαν στόχο τη σε βάθος διερεύνηση και κατανόηση της εμπειρίας των ατόμων που έχουν υιοθετηθεί. Έμφαση δίνεται στην εμπειρία της αποκάλυψης της υιοθεσίας και στη διαδικασία αναζήτησης των βιολογικών γονιών ως δύο δυναμικές διαδικασίες που στοιχειοθετούν το μεγαλύτερο μέρος της εμπειρίας της υιοθεσίας. Το εύρος των ηλικιών των συμμετεχόντων (22-69) έδωσε μια διαχρονική οπτική της υιοθεσίας ιδιαίτερα σε σχέση με συγκεκριμένες πρακτικές και αντιλήψεις. Τα δεδομένα προσεγγίστηκαν ποιοτικά και η συλλογή τους έγινε με τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων, ενώ στην ανάλυση των αποτελεσμάτων ακολουθήθηκε η μέθοδος της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης του Smith (interpretative Phenomenological Analysis, IPA). Τα αποτελέσματα που συζητούνται σε σχέση με τα ερευνητικά δεδομένα της βιβλιογραφίας περιλαμβάνουν: (α) την επίδραση που είχε στον ψυχισμό των υιοθετημένων ατόμων ο τρόπος και ο χρόνος αποκάλυψης της υιοθεσίας τους, (β) την επιθυμία συνάντησης με τους βιολογικούς γονείς και τις φαντασιώσεις για εκείνους, (γ) το συναίσθημα της απώλειας, (δ) δικαιολόγηση συμπεριφορών των γονιών κατά το παρελθόν. Το ζήτημα της αποκάλυψης είναι από τα πιο σοβαρά και πάντα παρόντα ερωτήματα και άγχη που φέρει κάθε ζευγάρι θετών γονιών. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να συζητηθεί το πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει διευκολυντικά η συμβολή επαγγελματιών ψυχικής υγείας ως προς την προετοιμασία του χρόνου και του τρόπου αποκάλυψης προκειμένου να προστατευτεί και το παιδί αλλά και η θετή οικογένεια από συναισθήματα μεγάλης απώλειας τα οποία μπορεί να ανασυρθούν.

3. Η ανάπτυξη του δεσμού τον πρώτο χρόνο της ζωής σε συνθήκες αποστέρησης

Δήμητρα Καραδημούλα & Παναγιώτα Βορριά

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η Θεωρία του Δεσμού (Bowlby, 1969) υποστηρίζει ότι το βρέφος αναπτύσσει συναισθηματικό δέσιμο με το βασικό πρόσωπο φροντίδας, τον πρώτο χρόνο της ζωής. Οι μελέτες σε μη τυπικές συνθήκες, όπως βρέφη που ζουν σε ιδρύματα, με απουσία σταθερής μητρικής φιγούρας είναι περιορισμένες και έχουν δείξει ότι ο τύπος δεσμού που αναπτύσσεται στις συνθήκες αυτές είναι ο Δεσμός Αποδιοργάνωσης. Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι τα βρέφη στα ιδρύματα εκδηλώνουν ελάχιστες συμπεριφορές δεσμού και εμφανίζονται περισσότερο παθητικά παρά φοβισμένα. Οι πιο πρόσφατες μελέτες με βρέφη που μεγάλωσαν σε συνθήκες ακραίας στέρησης σε ιδρύματα της Ρουμανίας (Zeanah et al., 2005) και της Ουκρανίας (Dobrova - Krol et al.,

2009) έδειξαν ότι μόνο το 22-24% των βρεφών αυτών είχαν συνάψει σαφή Δεσμό με τη βρεφοκόμο, δηλαδή την προτιμούσαν και την ξεχώριζαν από κάποιον Ξένο. Φαίνεται ότι οι συνθήκες στα ιδρύματα, όπως η μεγάλη αναλογία βρεφών/βρεφοκόμου, η εναλλαγή πολλών προσώπων φροντίδας, η ασυνεχής φροντίδα και η έμφαση στη σωματική φροντίδα και όχι στην αλληλεπίδραση, είναι παράγοντες που παρεμποδίζουν την πορεία της ανάπτυξης του Δεσμού κατά τη διάρκεια του πρώτου χρόνου της ζωής. Η παρούσα μελέτη, έχει στόχο να εξετάσει εάν το ίδιο ισχύει και για βρέφη που διέμεναν στο Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα», ένα ίδρυμα στο οποίο οι συνθήκες είναι ευνοϊκότερες, ως προς την αναλογία βρεφών/βρεφοκόμου αλλά και ως προς τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις (Vorria et al., 2003). Απώτερος στόχος της μελέτης αυτής είναι η καλύτερη κατανόηση της πορείας της ανάπτυξης του Δεσμού σε μη τυπικές συνθήκες ανατροφής.

4. Σταθερότητα και αλλαγή των αναπαραστάσεων για το δεσμό: Η επίδραση της επιληψίας στην ποιότητα του δεσμού τον πρώτο χρόνο μετά τη διάγνυσή της

Κωνσταντίνος Δημάτης & Παναγιώτα Βορριά

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η διαμόρφωση ασφαλούς δεσμού μητέρας-παιδιού νωρίς στη ζωή θέτει τα θεμέλια για υγιή ψυχολογική ανάπτυξη. Για να διατηρηθεί, όμως, η ευεργετική επίδραση της ασφάλειας στο δεσμό είναι σημαντικό να παραμείνει σταθερή η ποιότητα της γονεϊκής φροντίδας στο πέρασμα του χρόνου. Ψυχοπιεστικά γεγονότα ζωής συχνά επιβαρύνουν την ικανότητα της μητέρας για διαθεσιμότητα και ενσυναίσθητική ανταπόκριση στις συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού και ενδέχεται να οδηγήσουν σε μεταβολές στην ποιότητα του δεσμού προς πιο ανασφαλείς κατηγοριοποιήσεις. Η παρούσα εργασία διερευνά, για πρώτη φορά σε ελληνικό πληθυσμό, την επίδραση μίας σοβαρής παιδιατρικής ασθένειας, της επιληψίας, στη σταθερότητα και την αλλαγή των αναπαραστάσεων του δεσμού μητέρας-παιδιού. Συγκεκριμένα, 25 παιδιά, 9 αγόρια και 16 κορίτσια ηλικίας 4-9 ετών με πρόσφατα διαγνωσμένη επιληψία αξιολογήθηκαν με μία ημιδομημένη αφηγηματική συνέντευξη, τη Δοκιμασία Ιστοριών του Manchester Αναφορικά με το Δεσμό (MCAST). Παράλληλα, οι μητέρες των παιδιών συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για το επίπεδο ψυχοκοινωνικού κινδύνου της οικογένειας, την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών, καθώς και την ποιότητα ζωής και τη σοβαρότητα των επιληπτικών επεισοδίων. Η ίδια διαδικασία επαναλήφθηκε 9-12 μήνες αργότερα, με στόχο να διερευνηθούν τυχόν μεταβολές στην ποιότητα του Δεσμού στο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα φαίνεται να επιβεβαιώνουν τόσο τη σταθερότητα όσο και τη μεταβολή των αναπαραστάσεων για το δεσμό μετά από ψυχοπιεστικό γεγονός, ενώ τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία παραγόντων όπως το φύλο του παιδιού, τα γονεϊκά χαρακτηριστικά, αλλά και το ευρύτερο οικολογικό πλαίσιο που περιβάλλει την οικογένεια.

Μουσικό Δρώμενο ΜΟΥΣΕΣ (12:00-12:15)**ΦΟΥΑΓΙΕ**

«Ο τεμπέλης δράκος... ετοιμάζεται για διακοπές... με μια βαλίτσα συναισθήματα»

Συμμετέχουν παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος και παιδιά με νοητική αναπηρία.

Η εθελοντική ομάδα ΜΟΥΣ.Ε.Σ. «ΜΟΥΣικό Εκπαιδευτικό Σύνολο» παρουσιάζει ένα δρώμενο για τη μουσική και τα συναισθήματα βασισμένη στα τραγούδια του Τεμπέλη Δράκου. Στο μουσικό δρώμενο συμμετέχουν παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος και παιδιά με νοητική αναπηρία.

Συμπόσιο 12 (12:15-13:30)**ΦΟΥΑΓΙΕ****Εναλλακτικές παρεμβάσεις σε παιδιά με αυτιστική συμπεριφορά**

Οργανωτής/Πρόεδρος/Συζητητής: **Χριστίνα Συριοπούλου**, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι ΔΦΑ όπως ορίζεται στο DSM-5 χαρακτηρίζονται από ποιοτικές αδυναμίες στην επικοινωνία, στην κοινωνική αλληλεπίδραση καθώς και περιορισμένα, επαναλαμβανόμενα, στερεοτυπικά μοτίβα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων (APA, 2013). Τα χαρακτηριστικά ποικίλουν σε φύση και βαθμό από άτομο σε άτομο καθώς και ο τρόπος που αλληλεπιδρούν για αυτό δεν υπάρχει ένας τρόπος εκπαίδευσης όλων των ατόμων. Τα άτομα με χαρακτηριστικά ΔΦΑ είναι ανομοιογενής ομάδα. Ποικίλες εναλλακτικές παρεμβάσεις που προτείνονται σε μελέτες ερευνητών σκοπό έχουν να καλύψουν τις πτυχές ενός πολύπλευρου θέματος με ακαθόριστες, ασαφείς αιτίες, φάσμα χαρακτηριστικών και κλινική υποκειμενική διαδικασία αξιολόγησης κυρίως. Το συμπόσιο αυτό σκοπό έχει να παρουσιάσει τη σύγχρονη έρευνα στις παρεμβάσεις για τη διαχείριση δυσκολιών και ελλειμμάτων των ατόμων με χαρακτηριστικά του φάσματος του αυτισμού. Η πρώτη εργασία με τίτλο "Ανασκόπηση παρεμβάσεων για τη διαχείριση του άγχους σε παιδιά με ΔΦΑ." παρουσιάζει προγράμματα, τεχνικές, μεθόδους που έχουν δημοσιευθεί σε διεθνή ερευνητικά άρθρα για τη διαχείριση του άγχους των παιδιών με ΔΦΑ. Η δεύτερη εργασία με τίτλο "Η έννοια της θεραπείας στον αυτισμό και οι θεραπευτικές προσεγγίσεις" σκοπό έχει να παρουσιάσει το νόημα της θεραπείας στον αυτισμό. Η τρίτη εργασία με τίτλο "Η Ρομποτική Κοινωνικής Αρωγής σε δράσεις υποστήριξης ατόμων με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές" παρουσιάζει τις σύγχρονες εξελίξεις στη χρήση της ρομποτικής στην αντιμετώπιση των δυσκολιών ατόμων με αυτισμό.

1. Ανασκόπηση παρεμβάσεων για τη διαχείριση του άγχους σε παιδιά με ΔΑΦ

Χριστίνα Συριοπούλου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σκοπός της έρευνας είναι η εξέταση των παρεμβάσεων οι οποίες εφαρμόζονται διεθνώς για τη διαχείριση των συμπτωμάτων άγχους σε μαθητές με ΔΦΑ. Μέθοδος η οποία εφαρμόστηκε για τη συλλογή δεδομένων της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η αναζήτηση δεδομένων μέσω του PubMed, του National Institute of Health (NIH), των πηγών της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Αποτελέσματα περιλαμβάνουν έρευνες της τελευταίας εικοσαετίας για παρεμβάσεις με σκοπό τη διαχείριση των συμπτωμάτων του άγχους σε παιδιά με ΔΦΑ. Συζήτηση σχετικά με διάφορες μεθόδους που έχουν προταθεί για τη διαχείριση συμπτωμάτων άγχους παιδιών με ΔΦΑ όπως Γνωστικές συμπεριφορικές μέθοδοι, προγράμματα καλλιέργειας κοινωνικών δεξιοτήτων, φαρμακευτική αγωγή, συμμετοχή των γονέων φανερώνει ότι χρειάζεται συνδυασμός μεθόδων για τη διαχείριση των συμπτωμάτων άγχους.

2. Η έννοια της θεραπείας στον αυτισμό και οι θεραπευτικές προσεγγίσεις

Βάγια Παπαγεωργίου
Παιδοψυχίατρος

Ο αυτισμός, διαταραχή συναισθηματικής απορρύθμισης, εξαιτίας νευρολογικών δυσλειτουργιών στην επιλογή και στην επεξεργασία των ερεθισμάτων, επηρεάζει σοβαρά την αντίληψη εαυτού και των άλλων, την κοινωνική συνδιαλλαγή, την επικοινωνία και την ποιότητα των προσαρμοστικών δεξιοτήτων μακροχρόνια. Η συνύπαρξη άλλων αναπτυξιακών και ψυχικών διαταραχών είναι υψηλή και περιπλέκει σοβαρά, σε πολλές περιπτώσεις, τη λειτουργικότητα και την ποιότητα ζωής. Οι ψυχοεκπαιδευτικές, οι αναπτυξιακές και οι συμπεριφορικές προσεγγίσεις κυριαρχούν στην αντιμετώπιση, ενώ ο ρόλος των γονέων είναι κεντρικός. Ωστόσο, σήμερα δεν υπάρχει θεραπεία με την έννοια της ίασης ή της φυσιολογικοποίησης, για την αποκατάσταση των κεντρικών συμπτωμάτων. Η έλλειψη αυτή προκαλεί σύγχυση και απογοήτευση στους γονείς. Με τα σημερινά δεδομένα, η έννοια της θεραπείας στον αυτισμό διευρύνεται εκ των πραγμάτων και εστιάζει στην αμοιβαία κατανόηση αυτιστικών και νευροτυπικών, στην λειτουργική επικοινωνία και στην αμοιβαία προσαρμογή. Σκοπός είναι η προώθηση της ευεξίας και της ποιότητας ζωής όλων.

3. Η ρομποτική κοινωνικής αρωγής σε δράσεις υποστήριξης ατόμων με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές

Νικόλαος Φαχαντίδης

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η Ρομποτική Κοινωνικής Αρωγής αποτελεί μια από τις νεότερες περιοχές εξέλιξης και εφαρμογών της Ρομποτικής. Αντικείμενό της είναι οι τεχνολογίες ρομποτικού χαρακτήρα που δεν υλοποιούν εργασίες μηχανικής μορφής, αλλά οι εφαρμογές τους χαρακτηρίζονται από την κοινωνική διάσταση. Στόχος τις περισσότερες φορές είναι τα άτομα που αλληλεπιδρούν με το «ρομπότ» κοινωνικής αρωγής να ενισχυθούν στο να καταφέρουν να υλοποιήσουν δράσεις στις οποίες αντιμετωπίζουν εμπόδια (στην πλειοψηφία εσωτερικού χαρακτήρα). Οι επιστημονικές έρευνες με δράσεις παρέμβασης, υποστηρίζουν ότι ρομπότ κοινωνικής αρωγής μπορούν να αποτελέσουν εργαλεία για τους εκπαιδευτές, τους επαγγελματίες καθώς και τα μέλη που περιβάλλοντος ατόμων με διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές. Αντικείμενο των ερευνών στο χώρο της Ρομποτικής είναι τόσο τα στοιχεία εμφάνισης και κίνησης των ρομπότ, όσο και οι τεχνολογίες λογισμικού για την αντίληψη και αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Αντίστοιχα, το ερευνητικό αντικείμενο, σε τομείς της Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, είναι η ανάπτυξη μεθόδων αξιοποίησης των ρομπότ κοινωνικής αρωγής και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τους. Αν και έχουν πραγματοποιηθεί πολλές έρευνες σε περιβάλλον οικίας, σχολεία και άλλους ειδικευμένους χώρους, δεν έχει προχωρήσει στην πράξη η ευρεία εφαρμογή τέτοιων τεχνολογιών ακόμη.

13:30-15:00 Τελετή Λήξης

A

Alčiauskaitė Laura	138
Alevriadou Anastasia	144, 145, 146
Andreou Georgia	127, 128, 129
Antoniadou Nafsika	99
Antoniou Alexander-Stamatios	144
Arbastanb Motahareh Alijanipour	84

Arutinova Luiza	139
-----------------	-----

B

Bakracevic Karin	126
Bamidis Panagiotis	52
Bardos Achilles N.	14
Bjelan-Guska Sandra	17
Blakey Emma	50, 52
Botsiou Maria	93

C

Cameron Dave	50
Cana Likane	52
Carroll Daniel J.	50
Chrysochoou Elisavet	50, 51, 52
Costa Ana	178
Cragg Lucy	50

D

Dagdilelis Vassilios	93
Demetriou Andreas	136
Didaskalou Eleni	166
Dimitropoulou Panagiota	62
Dominguez-Morales María del Rosario	191

F

Fanaj Naim	178
Faria Luísa	178
Fragaki Konstantina	116
Frantzidis Christos	52

G

Giaouri Stergiani	144, 145
Golino Hudson	126
Grigorenko Elena	136

H

Hammond Sean	190
Henry Lucy A.	132
Hodžić Lejla	17

I

Ioannou Maria	69
---------------	----

J

Janowicz Kamil	62
----------------	----

K

Kafedžić Lejla	17
Karakitsou Chryssoula	179
Karasavvidis Savvas	192
Kartasidou Lefkothea	16, 27, 40
Klemenović Jasmina	18
Kokkinaki Theano	116
Kokkinos Constantinos M.	97, 98, 99
Kopcsó Krisztina	117
Kotsoni Panagiota	140
Kouklari Evangelia-Chrysanthi	136, 138
Kourkoutas Elias	61
Kyriakidou Anna	27

L

Ladas Aristeia K.	51
Lampropoulou Martha	178, 180
León-Carrión José	191
León-Domínguez Umberto	191
Leontopoulou Sophie	139
Lewis Elisa	131
Lodia Teona	139
Loutrari Ariadni	140

M		Spanoudis George	68, 69, 70
Markos Angelos	98	Stavrakaki Stavroula	68, 127, 128
Marković Nenad	18	Stavrou Piliou-Dimitris	61
Matthews Danielle	50	Stavroussi Panayiota	166
Messer David J.	132	Stefanou Georgia	190
Milenković Pavle	17	Stephanou Georgia	190
Monks Claire	136, 138	Stylianou Kyriaki	70
Monteiro Eliana da Silva	190	Šušnjara Snježana	17
Mustafa Sevim	178	T	
N		Talli Ioanna	128
Nikolaidou Pipina	93	Tasioudi Matina	129
P		Tezas Nikolaos	166
Panayotopoulou Evi	179	Tsakiridou Eleni	146
Panidou Anastasia	63	Tsantali Eleni	116
Papaeliou Christina	137	Tselekidou Freideriki	140
Papakonstantinou Doxa	16	Tsermentseli Stella	136, 138
Papoulidi Asimena	137	Tsirikas Athanasios	93, 139, 140
Peletie Maria-Sofia	70	Tzivinikou Sotiria	127
Perućica Ranka	18	V	
Petrides Konstantinos V.	53	Vaiouli Potheini	128
Platsidou Maria	53	Valtzidou Alexandra	130
Poulou Maria	116	Vivas Ana B.	51, 52
Proios Hariklia	140	Voulgaridou Ioanna	98
R		W	
Rachanioti Eleni	144	Wehmeyer Michael L.	40
Rothou Kyriakoula M.	130	Y	
S		Yiangou Elena	68
Safara Maryam	84	Z	
Salvari Vasiliki	51, 52	Žebec Mislav S.	126
Samartzi Stavroula	137	Zięcik Adam P.	132
Segklia Maria	127	Zoulia Maria	62
Shayer Michael	126	Zukić Merima	17
Šinkariova Liuda	138		
Sladoje-Bošnjak Biljana	18		
Smirnaki Maria	61		
Smith-Spark James H.	131, 132		

A		Βορριά Παναγιώτα	219, 220
Αγαλιώτης Ιωάννης	28, 29, 30, 57, 207	Βουβούση Μαρία	46, 205
Αγγελάρα Δροσίδα	75	Βουλγαρίδου Μαγδαληνή	207
Αγγελόπουλος Στέργιος	30	Βουλκίδου Ευσταθία	143
Αγραφιώτη Νεκταρία - Φιλίτσα	46, 205	Γ	
Αγωγιάτου Χριστίνα	196	Γακοπούλου Δήμητρα	35
Αδαμίδου Χριστίνα	25	Γαλανάκη Ευαγγελία	171
Αθανασιάδου Χριστίνα	89	Γαλάνη Αναστασία	75
Αθανασοπούλου Ασπασία	142	Γαλανοπούλου Ιωάννα	169
Αθανασοπούλου Ευαγγελινή	96, 164	Γεωργαλή Ματίνα	32
Αϊδίνης Αθανάσιος	35, 112, 113	Γεωργιάδου Ιωάννα	166, 167
Αλεκτορίδης Πέτρος	164	Γεωργιάδου Τριανταφυλλία	23
Αναγνωστάκη Δαμιανή	177	Γεωργοκωστόπουλος Χρήστος	24
Αναγνωστοπούλου Όλγα	157	Γιαλαουζίδης Μωυσής	196, 197
Αναγνωστοπούλου Ροδόκλεια	206	Γιαννακάκου Ευαγγελία	165
Αναστασίου Ανδρούλα	86	Γιαννίου Μαρία-Ελένη	149
Ανδρέου Ελένη	71, 72, 174, 177	Γιαννούλας Βαλάντης	46, 205
Ανδρονίκου Άντρη	157	Γιαννούλη Βασιλική	74
Αντωνίου Πετρούλα	75, 89	Γιλού Σωτηρία	197
Αντωνίου Φαίη	34	Γιωτάκος Ορέστης	157
Αντωνοπούλου Αικατερίνη	141, 142	Γκανέτσου Ευανθία	75
Αποστολικάς Αποστόλης	157	Γκατζόγια Δήμητρα	201
Αράπογλου Αικατερίνη	78	Γκιούσια Φραντσέσκα	120
B		Γκότση Χριστίνα	89
Βαΐδου Βασιλική	155	Γκούζου Αλεξάνδρα	91
Βαλτζίδου Αλεξάνδρα	21	Γουδήρας Δημήτρης	20
Βαρβειώτου Χαρούλα	197	Γουδήρας Δημήτριος	170
Βαργεμίδου Γεωργία	155	Γωνίδα Ελευθερία Ν.	155, 170, 175, 204
Βασιλειάδης Ηλίας	66	Γωνίδα Σοφία-Ελευθερία	100, 101, 210
Βασιλείου Δήμητρα	197	Δ	
Βασσάρα Μάρω	39, 88	Δαδάτση Αικατερίνη	66
Βέλλιου Έλλη	46, 205	Δαλαγιώργου Γεωργία	24
Βέργου Μαρία	199, 200	Δανιηλίδου Αθηνά	100, 101
Βλάχκα Ουρανία	134	Δεληγιάννη-Κουϊμτζή Βασιλική	73
Βλάσση Πολυξένη	81	Δερμιτζάκη Ειρήνη	54, 174, 175, 176
Βλασσοπούλου Μαρία	78, 162, 169	Δεσλή Δέσποινα	28
Βλάχος Φίλιππος	165	Δημάτης Κωνσταντίνος	220
Βλάχου Αναστασία	167	Δημητριάδου Άννα	196
Βλειώρας Γεώργιος	202		
Βογιδρούκας Ιωάννης	77		

Δημητριάδου Ιωάννα	20
Δημήτριος Σαρρής	198
Δημητρίου Ανδρέας	124, 125, 126
Δημητρίου Άντρεα	96
Δημητροπούλου Παναγιώτα	188, 189
Δημουλάς Ευριπίδης	46, 205
Δημουλάς Κωνσταντίνος	46, 205
Διακογιώργη Κλεοπάτρα	186, 188, 189

Διαμαντοπούλου Γεωργία	172
Δινοπούλου Πελαγία	27
Δούρου Ευανθία	153
Δροσινού Ειρήνη - Χρυσοβαλάντη	46, 205

E

Εμμανουήλ Άννα	47
Εμμανουηλίδου Ευτέρπη	89
Εξάρχου Βασιλική	46, 205
Ερωτοκρίτου Αντρέας	87
Ευαγγέλου Φαίη	161
Ευθαλιτσίδου Αναστασία	96
Ευκλείδη Αναστασία	194
Ευκλείδη Αναστασία Κωσταρίδου-	154

Z

Ζακοπούλου Βικτωρία	199, 200
Ζάραγκας Χαρίλαος	201
Ζαχαριάδου Αθηνά	49, 65, 79
Ζηκοπούλου Όλγα	38
Ζηλίκης Νίκος	37, 184
Ζούμπου Ειρήνη	96, 164

H

Ηλιάδου Νικολέτα	15
Ηλιόπουλος Παναγιώτης	203
Ηλιοπούλου Κωνσταντίνα	46
Ηλιοπούλου Μάρθα	180, 182

Θ

Θηβαίου Στυλιανή	205
------------------	-----

I

Ιλιάδου Παρασκευή	197
Ιωαννίδου Όλγα	92

K

Καγκαρά Δήμητρα	208, 209
Καζάλη Έλενα	125, 126
Καζή Σμαράγδα	124, 125, 126, 214
Κακαζάνη Χριστίνα	197
Κακλαμανάκη Ελένη	195
Καλαμάρας Δημήτρης	215, 216, 217
Καλέμη Μαρία Αγγελική	94
Καλέμης Κωνσταντίνος	94
Καλεσίου Μαρία	161
Καλλία Ελένη	175
Καλογήρου Χρυστάλλα	104
Καλούδη Αργυρώ	59
Καλπακίδης Θρασύβουλος	66
Κανάκη Δέσποινα	94
Καπετάνου Στυλιαννή	152
Καραβίτη Μαρία	75
Καραγιαννάκης Γιάννης	76
Καραγιάννη Καίτη	15
Καραγιάννη Μαρίνα	157
Καραδημούλα Δήμητρα	219
Καραμανώλη Ευαγγελία	44
Καραπατσούδη Δήμητρα	148
Καραπέτσας Αργύρης	181, 183
Καραπέτσας Αργύρης Β.	180
Καραπέτσας Βασίλης	183
Καρατζά Ελισάβετ	187
Καρέλα Χριστίνα	158
Καρούσου Αλεξάνδρα	119, 187
Καρτασίδου Λευκοθέα	32, 39, 57, 173, 207
Καψάλη Κατερίνα	56
Κιοσέογλου Γρηγόρης	197, 203

Κλάδη Αναστασία	197	M	
Κοκκινάκης Ιωάννης	149		
Κοντοπούλου Φωτεινή	162	Μακρή-Μπότσαρη Ευανθία	118, 120, 121
Κορνηλάκη Αικατερίνα	57		
Κουβαβά Σοφία	141, 142	Μακρής Νίκος	85, 124, 125
Κουμούτσος Άγγελος	197	Μακρυδάκη Βασιλική	73
Κουντουρά Βασιλεία	90, 92	Μακρυγιώτη Αγγελική	219
Κουράκος Αλεξάνδρα	150	Μαλλιοπούλου Ελευθερία	195
Κουρκούτας Ηλίας	71, 101	Μάντζιου Ασπασία	55
Κουτουλιάνου Ευαγγελία	26	Μανώλη Δήμητρα	159
Κουτούμπα Άννα-Μαρία	74	Μανωλίτσης Γεώργιος	161
Κούτρας Βασίλειος	201	Μανωλοπούλου Φιλομένη	82, 163
Κουτσιπέτρος Γεώργιος	90	Μαριδάκη-Κασσωτάκη Αικατερίνη	141, 142
Κουτσοπούλου Έλενα	152		
Κουφάκη Ειρήνη	72	Μαρκοδημητράκη Μαρία	147
Κουφογιάννη Καλλιόπη	166	Μαρκολέφα Βάλια	217
Κριετσέπη Αναστασία	89	Μάρκου Κέντια	157
Κτενά Ηλέκτρα	150	Μαρκουλής Διομήδης	155
Κυπριωτάκη Μαρία	147, 161	Μάρτζος Θεόδωρος	27
Κυριακίδης Μάριος	110	Μασούρα Ελβίρα	35, 36, 195, 196
Κυριακίδου Έλενα	60	Μαστέλλου Ειρήνη-Σπυριδούλα	216
Κυριαφίνης Γεώργιος	25		
Κωσταρέλου Άννα	94	Μάτζαρη Ασημένια	143
Κωσταρίδου-Ευκλείδη Αναστασία	22	Ματθαιουδάκη Μαρίνα	36
		Μαυρίδου Μαρία Αικατερίνη	173
Κώστογλου Δήμητρα	153	Μελισόβα Ζαφειρούλα	83, 107
		Μελισόβα Σοφία	120
Λ		Μεταλλίδου Παναγιώτα	108, 202, 203
Λαγάκου Ευδοκία	162	Μηλιώνη Ευαγγελία	76
Λαζαράτου Ελένη	47, 162	Μηνά Στυλιανή	80, 156
Λάζαρη Διονυσία	80, 156	Μητρουλάκη Σωτηρία	185
Λαζαρίδου Αγγελική	103	Μήτσαλα Αναστασία	96, 164
Λαμπρογιώργου Πηνελόπη	134	Μήτση Ελευθερία	89
Λασκαράκη Ρόζυ	181	Μήττα Αγορίτσα	90
Λεοντίου Άντρη	157	Μιλτσακάκη Δήμητρα	168
Λεωνίδου Παγώνα	32	Μισαηλίδη Πλουσία	54, 56
Λεωνίδου Χρυσάνθη	96	Μοκαϊτη Φανή	119
Λιάκου Αρχοντία	85	Μόσχου Σμαρώ	195
Λιόβας Δημήτριος	46, 205	Μόττη-Στεφανίδη Φρόσω	153
Λουβιά Δέσποινα	157	Μουγή Αντιγόνη	126
Λουμάκου Μαρία	104	Μουστάκας Δημήτριος	170
Λούτσιου Ανθή	86		

Μουτιάγκα Σοφία	31	Παναγιώτα Βαλιώτη	152
Μπακαγιάννη Αγγελική	200	Παναγιώτου Γεωργία	96
Μπαμίδης Παναγιώτης	197	Πανταζή Ιωάννα	49, 65, 79
Μπεζεβέγκης Ηλίας	42, 45, 171	Παντελιάδου Σουζάνα	34
Μπελίτσου Νατάσσα	75, 89	Παπαβασιλείου Ιωάννα	22, 31, 106
Μπερμπερίδου Δέσποινα	78	Παπαγεωργίου Βάγια	222
Μπίμπου Ιωάννα	149	Παπαγεωργίου Ιφιγένεια	153
Μπίνιας Νικόλαος	160	Παπαδάκη Αδριανή	101
Μπονώτη Φωτεινή	54, 55, 210	Παπαδάμ Μαρία	29
Μπουλάκης Πάρης	195	Παπαδάτου-Παστού Μαριέττα	76, 81
Μυλωνάς Κώστας	171	Παπαδημητρίου Θεοδώρα	46, 205
Μυλωνά Φρύνη	111	Παπαδημητρίου Παναγιώτης	182
Μωραϊτού Δέσποινα	194, 195, 196, 197	Παπαδημητρίου Σταμάτης	75
		Παπαδημητροπούλου Παναγούλα	199
N		Παπαδόπουλος Δημήτρης	132, 133, 134, 135, 157
Νάστα Ευθυμία	215	Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος	83
Νεραντζάκη Αικατερίνη	154	Παπαδοπούλου Καλλιρρόη	104, 105
Νίκα Γεωργία	160	Παπάζογλου Ιουλία	75
Νικηφόρου Μηλίτσα	71	Παπάζογλου Σοφία	171
Νικολαΐδου Σοφία	195	Παπαϊωάννου Αναστασία Β.	207
Νικόλαρου Χριστίνα-Γεωργία	180, 182	Παπαληγούρα Ζαΐρα.	118
Νικονάνου Νίκη	54	Παπαληγούρα Ζαΐρα	108, 151, 152, 218
Νομικού Μαρίλια	37, 38, 39	Παπαλιάγκας Βασίλειος	197
Νούλη Χρυσάνθη - Δέσποινα	195	Παπαναστασίου Μαγδαληνή	46, 205
Ντούλη Ελένη	195	Παπανικολάου Ειρήνη	104
Ντουνιάς Διονύσιος Δημήτριος	81	Παπανικολάου Ελευθερία	77
Ντούρου Μελπομένη	56	Παπαντωνίου Γεωργία	195, 196, 197
=		Παπαπαρίση Σοφία	46, 205
Ξαγρεμμενάκος Σταμάτης	46, 205	Παπιγιώτη Ιωάννα	36
O		Παππά Ελπινίκη	76
Οικονόμου Αγόρω	46, 205	Παρασκευοπούλου Αργυρώ	197
Οικονόμου Ανδρέας	24	Παρούση Αικατερίνη-Σοφία	76
Οκαλίδου Αρετή	24, 25, 26, 27	Πατσίδου-Ηλιάδου Μαρίνα	22
Ολοκτσίδου Ιφιγένεια	176	Παυλόπουλος Βασίλης	42, 45
Ορφανίδου Σοφία	56	Πεντέρη Ευθυμία	95
Π		Πεπές Ευάγγελος	211
Παγώνη Κωνσταντίνα	195	Πετρίδου Δήμητρα	196
		Πετρίδου Χριστίνα	196

Πετρογιάννης Κωνσταντίνος	95, 147, 158, 186, 187	Σκούρτη Βασιλεία	81
Πετρόπουλος Ανδρέας Κωνσταντίνος	64	Σκώτη Παγωνίτσα	82
Πετροπούλου Ζωή	195	Σολδάτου Θεογνωσία	59
Πλατσίδου Μαρία	87, 90, 91, 101, 102, 136, 172	Σουμελίδου Χρύσα	35
Πλεξουσάκης Στέφανος	71	Σοφολόγη Μαρία	33
Πλιόγκου Βασιλική	31, 33	Σοφού Ευστρατία	120, 121
Πνευματικός Δημήτρης	23, 184	Σπανίδου Σοφία	58
Πολίτη Μαρία Πία	88	Σπανούδης Γιώργος	126
Πολυχρονοπούλου Σταυρούλα	76	Σπυράτου Ματίνα	168
Πούλιου Δήμητρα	54	Σπυρίδου Βαλεντίνη	89
Πούλου Μαρία	118	Σταθοπούλου Χαρούλα	182
Πρώιου Χαρίκλεια	90, 92, 94, 207	Σταμοβλάσης Δημήτρης	175
		Σταμοβλάσης Δημήτριος	154
		Στάμου Ειρήνη	157
		Σταμπολτζή Αγλαΐα	143
		Σταυρακάκη Σταυρούλα	77, 78, 169
P		Σταυρινίδης Παναγιώτης	42, 43, 106, 109
Ράλλη Ασημίνα	112	Σταυροπούλου Γεωργία	83, 154
Ράλλη Ασημίνα Μ.	186, 187, 188, 189	Σταυρούση Παναγιώτα	159, 165, 167
Ράντζου Μαρία	213	Στεφάνου Γεωργία	32
Ρεράκης Ηρακλής	210, 211	Στογιαννίδης Αθανάσιος	212
Ρε Χρυσοβαλάντω	134	Στούμπου Κατερίνα	114
Ρίζου Θεανώ	197	Στουρνάρα Στέλλα	104
Ρούσσος Πέτρος	188, 189	Στράτη Παναγιώτα	206
		Στυλιανού Ιφιγένεια	106
		Συμιδαλά Σοφία	150
		Συριοπούλου Χριστίνα	221, 222
		Συτζιούκη Μαρία	132
		Σφεληνιώτη Σοφία	65
		Σφελινιώτη Σοφία	49, 79
		Σχοινά Χριστίνα	195
		T	
		Τάλλη Ιωάννα	77, 78, 169
		Τάνου Γαρυφαλλιά	22
		Τάνταρος Σπυρίδων	42, 44, 45, 184
		Ταχματζίδης Δημήτρης	125
		Τεπελένα Ιωάννα	197
		Τέρτη Άννα	107
		Τζάστα Μαρία	204
Σαββουλίδου Δήμητρα	197		
Σακαλάκη Μαρία	217		
Σακελλαρίου Μαρία	206		
Σαλταούρα Γεωργία	89		
Σαμαρτζή Σταυρούλα	214		
Σαρρής Δημήτριος	199, 200		
Σατραζέμι Μαρία	200		
Σέμκου Αντωνία	96, 164		
Σερντάρη Ασπασία	185		
Σιαμούλη Φανή	185		
Σιδερίδης Γιώργος	34		
Σίμος Γρηγόρης	37, 38, 39		
Σιούρλα Ελευθερία	102		
Σίσκα Λαμπρινή	135		
Σιφναίου Νικολέτα	215		

Τζατζάκη Κωνσταντίνα	67		
Τζέρπου Ιφιγένεια	65		
Τζιβινίκου Σωτηρία	182, 206, 208, 209		
Τζουριάδου Μαρία	19, 24, 74		
Τογαντζή Πολυξένη	121		
Τοτικίδου Ευθυμία	197		
Τριανταφυλλίδου Ευφημία	195		
Τρίγκας Ιωάννης	46, 205		
Τρούλη Γεωργία	152		
Τσαμαδού Ευτυχία	80, 156		
Τσαμπαλάς Ευάγγελος	199		
Τσελεκίδου Γεωργία	87		
Τσεντίδου Γλυκερία	196		
Τσερμίδου Λία	105		
Τσεσμελή Στυλιανή	112		
Τσεσμελή Στυλιανή Ν.	114, 115		
Τσιαρσιώτη Ελένη	29		
Τσιλιγγίρη Χριστίνα	37		
Τσιμπρή Ελένη	30		
Τσίπρα Ιωάννα	47		
Τσιρλή Μαρία	81		
Τσιρώνη Παναγιώτα	113		
Τσολάκη Μαγδαληνή	196, 197		
Τσολιά Βασιλική	110		
Τσουκάλης Δημήτρης	151		
Τσουλφαϊδου Βίκη-Αννέτα	91		
<hr/>			
Ϡ			
Χαβελέ Νικολέτα	162		
Χαλικοπούλου Ολυμπία	47, 49, 65, 79		
Χαμόλι Μαρίκα	195		
Χαραλάμπους Κυριάκος	106		
Χαραλάμπους Μαρία	157		
Χαραλάμπους Στέλλα	86		
Χαριτωνίδου Αφροδίτη	217		
Χατζάκης Μανόλης	134		
Χατζηδημητρίου Χριστίνα	118		
Χατζηιωαννίδου Ευαγγελία	218		
Χατζηκυριάκου Μαρίνα	46, 205		
Χατζηνικολάου Σοφία	15		
Χατζοπούλου Παναγιώτα	164		
Χατήρα Καλλιόπη	71		
Χιώτη Ιωάννα	157		
Χριστοφοράτου Νίκη	168		
Χρυσοχόου Ελισάβετ	188, 189		
Χωραΐτη Θεοδώρα	168		
<hr/>			
Ψ			
Ψάλτης Χάρης	109		
Ψαλτοπούλου-Καμίνη Ντόρα	160		

Φ

Φαλάγγα Κωνσταντίνα	175
Φάντη Κώστας	87
Φαραζά Σοφία	203
Φαχαντίδης Νικόλαος	223
Φιλιππάτου Διαμάντω	64, 67, 104, 188, 189
Φλωρεντίν Νέλλη	49, 65, 79
Φραγκούλη Ασπασία	46, 48
Φραντζίδης Χρήστος	197
Φώτη Ραφαέλλα	157
Φώτης Απόστολος	183

6^ο Πανελλήνιο Συνέδριο
Αναπτυξιακής Ψυχολογίας
με Διεθνή Συμμετοχή
Άνθρωπος μικρός, μεγάλος, μέγας!

6th Panhellenic Conference of Developmental Psychology

10-13 Μαΐου 2018, Θεσσαλονίκη

Κέντρο Διάδοσης Ερευνητικών Αποτελεσμάτων ΑΠΘ

<http://developmentalpsychology2018.gr>